

Solska kronika

3

22/2013

Šolska kronika

3

Šolska kronika – 22
Revija za zgodovino šolstva in vzgoje – XLVI
Ljubljana

School Chronicle – Journal of the
History of Schooling and Education

22/2013

SCHOOL CHRONICLE - JOURNAL OF THE HISTORY OF SCHOOLING AND EDUCATION
- BULLETIN OF THE SLOVENIAN SCHOOL MUSEUM. LJUBLJANA, SLOVENIA.

Urednica / Editor: mag. Marjetka Balkovec Debevec

Uredniški odbor / Editorial Board: Anton Arko, mag. Marjetka Balkovec Debevec (urednica / Editor), dr. Theodor Domej (Avstrija / Austria), dr. Darko Friš, Ksenija Guzej, Tatjana Hojan (lektoriranje / Proofreading), Polona Koželj, dr. Zdenko Medveš, mag. Stane Okoliš (odgovorna oseba izdajatelja / Responsible person of the publisher), Slavica Pavlič, dr. Mojca Peček Čuk, dr. Leopoldina Plut Pregelj (ZDA / USA), Mateja Ribarič, dr. Branko Šuštar, mag. Mladen Tancer, dr. Andrej Vovko.

Članke je recenziral uredniški odbor. Za znanstveno vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. / The articles have been reviewed by the Editorial Board. The authors are solely responsible for the content of their articles. No parts of this publication may be reproduced without publisher's prior consent and full mention of the source.

© Slovenski šolski muzej / Slovenian School Museum, Ljubljana

Redakcija te številke je bila zaključena 5. 12. 2013.

The editing of this issue was completed on December 5th, 2013.

Prevodi / Translation:

Maja Visenjak - Limon (angleščina / English),
Marinka Krenker (nemščina / German)

Uredništvo in uprava /

Editorial and administrative office:

Slovenski šolski muzej, Plečnikov trg 1,
SI-1000 Ljubljana, Slovenija
telefon, fax / Phone, Fax: +3861 2513 024

e-pošta / e-mail:

solski.muzej@guest.arnes.si
www.ssolski-muzej.si

Transkacijski račun / Bank account:

01100-6030720893

Sofinancira / Co-financed by:

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport /
Ministry of Education, Science and Sport
Agencija za raziskovalno dejavnost R Slovenije - ARRS /
Slovenian Research Agency

Izdajatelj / Publishers:

Slovenski šolski muzej / Slovenian School Museum
Zveza zgodovinskih društev Slovenije /
Historical Association of Slovenia

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and computer typesetting:

Matjaž Kavar, Laura Bolčina, RAORA d.o.o., Kropa

Tisk / Printed by:

Littera picta d.o.o., Ljubljana

Naklada / Number of copies:

650 izvodov

Revija je vpisana v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije pod zaporedno številko 43, z dne 14. 2. 2002.

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje je vključena v: / *School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education is included in:*

CSA/Sociological Abstract, USA

EBSCO Publishing, Ipswich, USA

COBISS - Co-operative Online Bibliographic System Services, Slovenia

Š O L S K A K R O N I K A
REVIJA ZA ZGODOVINO ŠOLSTVA IN VZGOJE
Glasiló Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana

Leto 2013, številka 3

Letnik 22 – XLVI

School Chronicle / Schulchronik
Journal of the History of Schooling and Education.
Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana. Slovenia.
Zeitschrift für Schul- und Erziehungsgeschichte. Organ des
Slovenischen Schulmuseums. Ljubljana. Slowenien.

VSEBINA / CONTENTS / INHALTSVERZEICHNIS

**ČLANKI IN PRISPEVKI / ARTICLES AND OTHER CONTRIBUTIONS /
ARTIKEL UND BEITRÄGE**

- Tatjana Hojan: **Dr. Franc Miklošič (1813–1891) v slovenskih pedagoških revijah in njegova berila** ...407–424
Dr. Franc Miklošič (1813–1891) in Slovenian pedagogical journals and his readers
Dr. Franc Miklošič (1813–1891) in slowenischen pädagogischen Zeitschriften und seine Lesebücher
- Branko Šuštar: **Zgodovinski razvoj poučevanja s slikami: slovenske izkušnje** ...425–446
Historical development of teaching with illustration: Slovenian experiences
Geschichtliche Entwicklung des Unterrichts mit Bildern: slowenische Erfahrungen
- Maja Šebjanič: **(Neliterarna) podoba učitelja 1855–1914 v pedagoškem tisku** ...447–464
The (non-literary) image of the teacher between 1855 and 1914 in the pedagogical press
(Unliterarisches) Bildnis des Lehrers 1855–1914 in pädagogischen Zeitschriften
- Nada Trebec: **»Resna stavba za resni smoter« – deška meščanska šola v Postojni** ...465–492
“A Serious Building for a Serious Purpose” – lower secondary school for boys in Postojna
»Ernstes Gebäude für ernsten Zweck« – die bürgerliche Knabenschule in Postojna
- David Movrin: **Fran Bradač, Milan Grošelj, Anton Sovre: klasična filologija na Univerzi v Ljubljani po letu 1945** ...493–519
Fran Bradač, Milan Grošelj, and Anton Sovre: Classics at the University of Ljubljana after 1945
Fran Bradač, Milan Grošelj, Anton Sovre: klassische Philologie an der Universität in Ljubljana inach dem Jahr 1945

Minka Kuclar: **Podobe trenutkov – Transgeneracije**
O kulturni ustvarjalnosti ljubljanskih srednješolcev ...520–537
Images of Moments – Trans-Generations
The cultural creativity of Ljubljana secondary school pupils
Abbilder der Augenblicke – Transgenerationen
Über kulturelle Kreativität der Ljubljanaer Mittelschüler

Tatjana Hojan: **Andrej Einspieler (1813–1888) v slovenskih**
pedagoških glasilih ...538–540
Andrej Einspieler (1813–1888) in the Slovenian pedagogical press
Andrej Einspieler (1813–1888) in slowenischen pädagogischen Zeitschriften

JUBILEJI / ANNIVERSARIES / JUBILÄEN

Tatjana Hojan: **Nekaj stoletnih šol v letu 2014** ...541–545
Some 100-year-old schools in 2014
Einige hundertjährige Schulen im Jahre 2014

Mladen Tancer: **Prof. dr. Danilo Viher – pedagog in pesnik**
Ob stoletnici njegovega rojstva /1912–1971–2012/ ...546–551
Prof. Dr. Danilo Viher – pedagogue and poet
On the centenary of his birth /1912–1971–2012/
Prof. Dr. Danilo Viher – Pädagoge und Dichter
Zur Jahrhundertfeier seiner Geburt /1912–1971–2012/

Bibliografija/Bibliography/Bibliographie ...552–557

Minka Kuclar: **Vesela pomladna epistola**
Ob 135-letnici rojstva Otona Župančiča ...558–564
A Joyful Spring Epistle
On the 135th anniversary of the birth of Oton Župančič
Fröhliche Frühlingsbotschaft
Zur 135-Jahrfeier der Geburt von Oton Župančič

SPOMINI NA ŠOLO / REMINISCENCES OF SCHOOLING / ERINNERUNG AND DIE SCHULE

Mira Hiršel: **Začeti znova v vasi Leše pri Trziču 1945–1947. Zapiski o pouku**
v kmečki hiši, gradnja nove šole, življenje z vaščani ...565–584
A new beginning in the village of Leše near Tržič 1945–1947. Notes on lessons in a farmhouse, the construction of a new school, life with the villagers
Neu anfangen im Dorf Leše bei Tržič 1945–1947. Aufzeichnungen über den Unterricht im Bauernhaus, Bau der neuen Schule und Leben mit Dorfbewohnern

Branko Lončar: **Utrinki spominov na osnovno šolo v Spodnji Šiški**
med 2. svetovno vojno ...585–587
Memories of the primary school in Spodnja Šiška during World War Two
Erinnerungen an die Grundschule in Spodnja Šiška während des Zweiten Weltkriegs

Moji šolski spomini na šolo v Tomišlju (Rozalija Snaj, zbrala Mirjana Junc) ...588–589
My memories of the school in Tomišelj
Meine Schulerinnerungen an die Schule in Tomišelj

**RAZSTAVA ŠOLA IZ ZEMLJE: UČENJE VISOKIH ANDOV /
SCHOOL OF THE EARTH: TEACHING FROM THE MAJESTIC ANDES /
SCHULE AUS DER ERDE: DAS LERNEN VON HOHEN ANDEN**

- Mateja Ribarič: **Šola iz zemlje: učenje visokih Andov**
Razstava, spremljevalne prireditve in literarni natečaj v Slovenskem šolskem muzeju (junij 2012–maj 2013) ...591–618
School of the Earth: Teaching from the Majestic Andes. An exhibition, accompanying events and a call for literary submissions at the Slovenian School Museum (June 2012–May 2013)
Schule aus der Erde: Das Lernen von hohen Anden. Ausstellung, Begleitveranstaltungen und literarisches Ausschreiben im Slowenischen Schulmuseum (Juni 2012–Mai 2013)

**IZ MUZEJSKEGA DELA /
MUSEUM ACTIVITIES / AUS DER TÄTIGKEIT DES MUSEUMS**

- Stane Okoliš: **Slovenski šolski muzej v letu 2012 – Poročilo o delu** ...619–663
Slovenian School Museum – Annual Report 2012
Slowenisches Schulmuseum – Der Jahresberichte 2012
- Stane Okoliš: **Ob 115-letnici Slovenskega šolskega muzeja (1898–2013)** ...664–667
On the 115th anniversary of the Slovenian School Museum (1898–2013)
Zum 115. Jubiläum des Slowenischen Schulmuseums (1898–2013)
- Maja Hakl, Branko Šuštar: **15. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk, Ljubljana 2013**
Povezovanje v solstvu: učiteljstvo in njihova društva kot spodbujevalci pedagoškega razvoja (zgodovinski in muzejski pogledi) ...668–681
15th International Symposium on School Life and School History Museums & Collections, Ljubljana 2013 / Creating links in education. Teacher's and their associations as promoters of pedagogic development (historical and museum aspects)
15. Internationales Symposium der Schulmuseen und Schulgeschichtlichen Sammlungen, Ljubljana 2013 / Vernetzung im Bereich Bildung. Der Einfluss von Lehrpersonen und deren Berufsorganisationen auf die Entwicklung der Schule und des Bildungswesens (historische und museologische Aspekte)
- Polona Koželj: **Slikanica – moja prva knjiga. Razstava o slovenski slikanici** ...682–685
“The Picture Book – My First Book”. An exhibition about Slovenian picture books
Das Bilderbuch – mein erstes Buch. Ausstellung über das slowenische Bilderbuch
- Tomaz Gorenc: **Razstava Šola – ključ za razvoj**
Šolarji Angole, Malavija in Gane ...686–689
School – a key to development. Pupils in Angola, Malawi and Ghana
Schule – Schlüssel zur Entwicklung. Schüler von Angola, Malawi und Ghana
- Majda Kohne: **Pravi dogodek na pravem kraju**
Žirovska generacija '61 v Slovenskem šolskem muzeju, 21. 3. 2013 ...690–698
The right event in the right place
The Žiri generation of 1961 in the Slovenian School Museum, 21st March 2013
Richtiges Ereignis am richtigen Platz
Žirovjer Generation '61 im Slowenischen Schulmuseum, 21. 3. 2013

Milijana Lipovec: **V Slovenskem šolskem muzeju so me osrečili** ...699–700
The Slovenian School Museum made me happy
Im Slovenischen Schulmuseum machte man mich glücklich

Nuša Dolinšek: **Obisk šolskega muzeja v Londonu** ...701–703
(The Ragged School Museum)
Visiting the school museum in London (The Ragged School Museum)
Zu Besuch im Schulmuseum in London (The Ragged School Museum)

DROBTINICE IZ ŠOLSKE PRETEKLOSTI /
BITS AND PIECES FROM PAST SCHOOL TIMES /
SPLITTER DER SCHULVERGANGENHEIT

»Šolski muzej je otvorjen!« (Popotnik 1898) (pripravila Polona Koželj) ...705–706
The School Museum is open! (Popotnik 1898)
Das Schulmuseum ist geöffnet! (Popotnik 1898)

POROČILA IN OCENE /
REPORTS AND REVIEWS / BERICHTE UND REZENSIONEN

Zbornik prvih maturantov učiteljišča v Celju 1948–1952 (Polona Koželj) ...707–709

Marjan Marinšek, **Tonček je prišel** (Maja Hakl) ...710–711

Šola Prade nekoč in danes. Zbornik prispevkov ob 100-letnici šolskega
poslojja in 145-letnici ustanovitve šole (Tomaž Gorenc) ...712–714

Znanje je luč: vzgoja in izobraževanje skozi čas s poudarkom na dekliški
uršulinski šoli na loškem gradu (Neža Hrovat) ...715–717

Sodelavci Šolske kronike št. 3, 22/XLVI, 2013 ...718–719

Navodila avtorjem in avtoricam / Instructions to contributors ...720

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje. Glasilo slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana (Slovenija) je slovenska znanstvena in strokovna revija za zgodovino šolstva, pedagogike in vzgoje, ki jo od leta 1992 samostojno izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani. Revija ima začetke v skupnem zborniku šolsko-pedagoških muzejev v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu, ki je začel izhajati leta 1964 kot Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete.

School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education. Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana (Slovenia) is a slovenian scientific and professional publication concerned with schooling, pedagogy and education. Since 1992 it has been independently issued by the Slovenian School Museum in Ljubljana. The Miscellany has developed from a joint publication of the school-pedagogical museums in Ljubljana, Zagreb in Belgrade, which began to be published in 1964 with the title A Miscellany of the History of Schooling and Education.

Članki in prispevki

UDK 37.016:811.163.6:929Miklošič F.

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prejeto: 28. 2. 2013

Tatjana Hojan*

Dr. Franc Miklošič (1813–1891) v slovenskih pedagoških revijah in njegova berila

Dr. Franc Miklošič (1813–1891) in Slovenian pedagogical journals and his readers

Izvleček

Jezikoslovec Franc Miklošič je med letoma 1853 in 1865 napisal štiri berila za poučevanje slovenščine v višjih gimnazijah. V članku je predstavljena vsebina teh beril in odziv nanje v slovenskih časopisih. Posebej so omenjeni tudi prispevki o Miklošiču v slovenskih pedagoških revijah Šolskem prijatelju, Učiteljskem tovarišu in Popotniku.

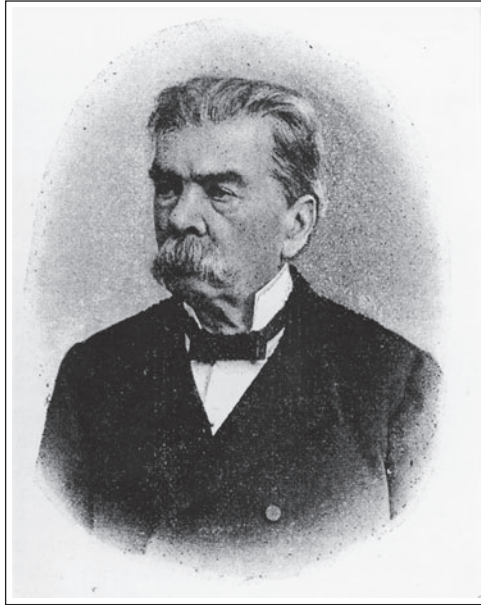
Abstract

Between 1853 and 1865, the linguist Franc Miklošič wrote four readers for the teaching of Slovenian in higher secondary school. The article presents the content of these readers and the reaction to them in Slovenian newspapers. Contributions about Miklošič in the pedagogical journals Šolski prijatelj, Učiteljski tovariš and Popotnik are discussed separately.

Uvod

Franc Miklošič je bil rojen 20. novembra 1813 v Radomerščaku. Osnovno šolo je obiskoval v Ljutomeru, gimnazijo pa v Varaždinu in Mariboru. Od leta 1830 je v Gradcu študiral filozofijo in pravo, leta 1838 doktoriral iz filozofije, leta 1840 pa na Dunaju pa iz pravnih znanosti. Bil je nekaj časa knjižničar v dunajski Dvorni knjižnici, profesor na stolici za slovansko filologijo, dekan Filozofske fakultete in rektor dunajske univerze. Napisal je številna jezikoslovna dela, zlasti pomembna je cerkvenoslovanska slovnica in primerjalna slovnica slovanskih jezikov. Sodeloval je tudi pri slovenskih gimnazijskih berilih, ki jih je uredil za višje razrede. Upokojil se je leta 1885, 7. marca 1891 pa je na Dunaju umrl.

* Tatjana Hojan, prof. slov. jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana; e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

Dr. Franc Miklošič (1813–1891). (SŠM, fototeka)

Prispevek je razdeljen na več poglavij. V prvem je prikaz nastanka gimnazij na Slovenskem in uvedbe slovenščine kot učnega predmeta, v drugem Miklošičeva slovenska berila, vsebinska analiza teh beril in poročila o njih, nato odziv slovenskega pedagoškega tiska na Miklošičevo življenje in delo.

Nastanek gimnazije na Slovenskem in uvedba slovenščine kot učnega predmeta

Gimnazijsko izobrazbo sta na naših tleh dajali v obdobju protestantizma stanovski šoli v Celovcu in Ljubljani. Prva je bila ustanovljena 1553, druga 1563. Na njej so poučevali v glavnem jezike, tudi slovenščina je dobila svoje mesto v prvem in drugem razredu pri pouku branja, verouka in petja. Šolanje na stanovski šoli je trajalo deset let. Po zmagi protireformacije šoli ukinjeni, nadomestile so jih jezuitske gimnazije, ki so bile v Ljubljani, Celovcu, Gorici, Trstu in Mariboru. Ta šola je imela šest razredov, slovenščine niso uporabljali. V obdobju cesarice Marije Terezije in Jožefa II. je bila leta 1775 uvedena Gratian Marxova reforma gimnazije. Dotedanja šestrazredna šola je postala petrazredna.

Slovenščina je bila ponekod le neobvezen predmet. Sledilo je kratko obdobje ilirskih provinc, kjer so vpeljali gimnazije in liceje. Gimnazije so bile le z nižjimi razredi, liceji pa petrazredni. Po ponovni avstrijski okupaciji so uvedli spet šestrazredno gimnazijo.

Prosvetno ministrstvo na Dunaju je leta 1849 izdalo Osnutek organizacije gimnazij in realk v Avstriji. Gimnazije so postale osemrazredne, uvedena je bila matura kot

končni gimnazijski izpit. Naveden tudi učni načrt za poučevanje slovenščine. V njem je navedeno naj učenci bero najboljša domača dela. Od novejših avtorjev sta posebej omenjena France Prešeren in Urban Jarnik. V nižji gimnaziji naj bi bila slovenščina v prvem in drugem razredu štirikrat, v tretjem in četrtem pa trikrat tedensko. V višjih razredih gimnazije naj bo slovenščina v prvem razredu dvakrat, v ostalih treh pa trikrat tedensko. Dve tedenski uri naj bosta namenjeni literarni zgodovini. Posebej pa je v tem načrtu omenjeno, da za pouk ni primernih učbenikov. Za nižje razrede bi potrebovali slovnico in berilo, za višje pa pregled literarne zgodovine in izbor besedil.

Dokler ni bilo primernih učbenikov so uporabljali knjige, ki so do takrat izšle. Pri pouku slovnice so uporabljali dela Antona Janežiča, Blaža Potočnika, Franca Metelka in Jožefa Muršca. Pri branju so uporabljali Matije Vertovca Vinorejo in Kmetijsko kemijo, Karla Robide Fiziko, Luke Jerana Zgodbe svetega pisma in prevod Franca Malavašiča Zlata vas in Jovana Koseskega prevod Schilerjeve Divice orleanske. Pri pouku literarne zgodovine so uporabljali Drobtinice, Slovensko Bčelo in dela Jerneja Kopitarja in Pavla Josefa Šafařika.¹

Slovenščina si je tudi v tem obdobju mukoma utirala pot, zlasti v višjih gimnazijskih razredih. Napredek je bil že to, da je postala učni predmet. Ponekod so jo poučevali po razredih, ali pa so združili dijake iz vseh razredov v nekaj skupin in učitelji slovenščine jih je nato poučeval vsako zase. Šele po letu 1880 so gimnazije na Kranjskem postale dvojezične. Prva slovenska gimnazija je bila zasebna škofijska v Št. Vidu pri Ljubljani ustanovljena leta 1905. Javna slovenska gimnazija pa je bila ustanovljena v Gorici leta 1913.

Miklošičeva slovenska berila

Pri reformi šolstva je sodeloval tudi Fran Miklošič, ki je bil tudi predsednik dunajskega društva Slovenija. 14. novembra 1849 je pisal dr. Josipu Muršču, profesorju verouka na graški realki in tajniku graškega društva Slovenije med drugim tudi to: »Jaz namenim spisati knigo za branje za slovenske gimnazije; jaz sem to delo počel, ali samimu mi ne bode mogoče ga dokončati tako hitro. Jaz vas za to zelo prosim, ne bi li Vi meni sami pomagali in druge dobre Slovence nagovorili, da se z menoj združijo?... Pa ne treba, da vse bode izvorno, meni bi tudi dobri prevodi dobrih izvorov po volji bili, kakor se jih nekaj celo v nemški knigi bere. Prej ko ta kniga ne izide, ministerstvo ne hoče postaviti učenikov slovenšine v naših gimnazijah.«²

Čez nekaj mesecev, 5. aprila 1850 pa mu je še enkrat pisal o berilih. »Mi si toliko prizadevamo, svoj jezik v šole spraviti – ali mi ministerstvu knjig ne damo, brez

-
- 1 Tatjana Hojan: Fran Miklošič in slovenska gimnazijska berila. Miklošičev zbornik. Maribor, 1991, str. 224.
 - 2 Fran Ilešič: Korespondenca dr. Jos. Muršca. Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. V Ljubljani, 1905, str. 87.

kterih to ni mogoče. Jaz sem že Vam davno pisal, da sem sam za slovensko berilo začel zbirati. Ali slišavši, da v Ljubljani nekoliko možev se je tega dela lotilo, ja sem svojo zbirko na stran djal. Zdaj pa slišim, da gospodje kateri so to delo začeli, se ne morejo pogoditi kar se gramatikalnih form tiče, tako, da se bojim, da bi gospodje na mesto fletno oblečenega fanta nam ne bi dali staro s krpami obloženo babo. Za to sem zdaj drugi krat na to reč začel misliti in vas in vse dobre Slovence lepo prosim, da bi meni v tem poslu pomagati hteli.«³

Leta 1850 sta res izšli dve berili za gimnazije. Prvo Cvetje slovenskiga pesništva je napisal Ivan Macun, takrat profesor na gimnaziji v Trstu, berilo za prvi razred gimnazije pa ravnatelj gimnazije v Ljubljani Johann Kleemann. Macunova knjiga je bila dovoljena kot pomožna učna knjiga, dočim je bilo Kleemannovo berilo uradno priznано kot učbenik. K temu je odločilno prispeval Miklošič, ki je berilo zelo pozitivno ocenil. Ministrstvu je 28. januarja 1851 priporočil naj jo sprejme kot učbenik. Kleemann je pripravljaval tudi berilo za drugi razred, a je bil medtem službeno premeščen in prepustil uredništvo Janezu Bleiweisu. Ta je potem uredil tudi berili za tretji in četrti razred.

Novice so 7. avgusta 1852 poročale, da je prosvetni minister Leo Thun Miklošiča povabil naj spiše zgodovino slovenskega slovstva za berilo »višjim gimnazialnim šolam slovenskim. Gosp. profesor se je temu povabilu udal, ter se zamoremo izverstnega dela kmalo nadjati.«⁴

25. avgusta istega leta so novico dopolnile: »Iz Dunaja smo za terdno soznali, da je g. minister uka drju. Miklošiču naročil, slovensko berilo za ves nadgimnazij zložiti, ne samo dogodivščino slovenskega slovstva, kakor je slov. popotnik undan povedal. Dr. Miklošič se priporoča vsim gg. domoljubom, da bi ga blagovolili s pripravnimi spisi podpirati. V štirih mesecih želi vse spise vkup imeti – nova priča, da g. minister uka za Slovane skerbi.«⁵

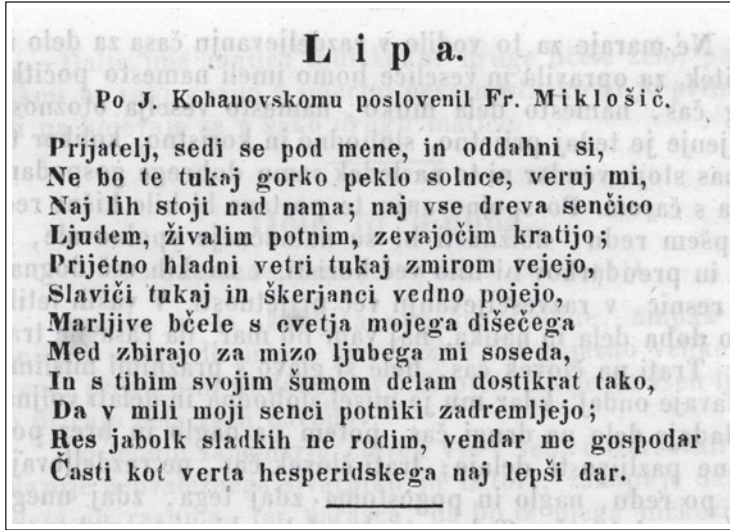
Vsebinska analiza beril in poročila o njih

Berilo za 5. razred gimnazije je izšlo leta 1853. Sodelavci so bili: Ivan Navratil, Janez Trdina, Matevž Ravnikar in Matija Vertovec. Med pesniki pa so zastopani: Franče Prešeren, Janez Vesel-Koseski, Anton Žakelj (Rodoljub Ledinski), Miha Kastelic in Peter Hicinger. Berilo ima 16 slovenskih pesmi, 9 prevodov iz slovanskih jezikov in 40 beril iz realij. Največ je zgodovinskih sestavkov, slede potopisi, prirodoslovni in

3 Fran Ilešič: Korespondenca dr. Jos. Muršca., Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. V Ljubljani, 1905, str. 90.

4 Fran Cegnar: Slovanski popotnik. Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči. 1852, str. 251.

5 Fran Cegnar: Slovanski popotnik. Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči. 1852, str. 271.

Lipa, poslovenil Fr. Miklošič, v Slovenskem berilu za peti gimnazijski razred, 1853, str. 22. (SŠM, knjižnica)

fizikalni prispevki, nekaj je basni in pregovorov. Ivan Navratil je napisal življenjepisa Matije Čopa in Dositeja Obradoviča. Največ zgodovinskih prispevkov je napisal Janez Trdina in sicer Prihod Uskokov na Slovensko, Kacijanar v bojih s Turki in Zadnji boj Slovencev s Turki. Matija Vertovec je pisal o križarskih vojskah in Habsburžanih. Matija Vertovec je pisal o živalih, Ivan Navratil pa je predstavil ponirka, golobe in krta. Friderik Irenej Baraga je pisal o Indijancih v Ameriki, o Nubijcih pa Matija Valjavec. O izviri toplote je pisal Karel Robida, o zgodovini papirja pa Janez Bleiweis.

Največ prevodov je iz poljščine, nekaj iz italijanščine, grščine, francoščine in nemščine. Iz srbohrvaščine sta prevedena Dositej Obradović in Ivan Kukuljević – Sakcinski. Prevajali so: Ivan Navratil, Matevž Ravnikar, Matej Cigale, Mihael Verne in Jovan Vesel – Koseski.

Miklošič je v tem berilu pripravil pet prispevkov: Nekoliko poljskih pregovorov, prevod J. Kochanovskega pesmi Lipa, Pripovedke iz češke historije, Severin Boetij in Nektere izmed naj znamenitejših reči v Carigradu, spomini na carigrajsko potovanje.⁶ V začetku tega prispevka je zapisal: »Na južno-vzhodni meji Evrope je mesto, eno izmed naj starših in naj imenitnejših, kar jih je na svetu, mesto, katero po tem, kar se je v njem godilo, in po tem, kar je pri vseh narodih od nekdanj veljalo, je vredno imena, kterega so mu v srednjih dobah davali. Novi Rim, in kterega mu od naj starše dobe slovenski narodi dajejo. Cesarej Grad, Carj Grad, danes Carigrad, to je, Cesarjevo ali Cesarsko mesto. V prvi mladosti že sem rad bral, kar potniki od tega mesta pravijo,

⁶ Rudolf Kolarič: Franc Miklošič. Čas. Znanstvena revija Leonove družbe 1926/27, str. 21.

in že tedaj se mi je v sercu vnela viditi toliko sloveči kraj. Ko sem potem premišljeval, kako so se za to mesto, od megarskih priseljencov osnovano, že v sedmem stoletju pred Kristusom, naj prej Gerki in Perzijanci bojevali, kako ga je potem Cesar Konstantin za stolno mesto velikega, v ti dobi že kristijanski veri udanega rimskega cesarstva izvolil, kako je dolg čas nad toliko narodi vladalo, in kako je iz njega skoro vsa učenost in umetnost tedajnega sveta izvirala, kako je posebno slovenskim narodom ne samo Kristusovo vero oznanovalo, ampak jim tudi tiste slabe žarke izobraženosti, ktere pri njih opazujemo, pošiljalo, kako so po njegovih zakladih vsi okrog prebivajoči narodi hrepeneli, koliko krat so ga oblegali, kako je zadnjič Turkom v roke padlo, in kako je v njihovi oblasti skoro vse ostanke stare svoje slave izgubilo, kako še zdaj, v njegovem siromaštvu, marsikteri evropejski narod željne poglede k njemu obrača; ko sem vse to premišljeval, je želja moje mladosti, to mesto saj na kratek čas s svojimi očmi viditi, še močnejša prihajala. Zadnjič je bila ta toliko zaželjena ura in leta 1851 mesca Avgusta, od prijateljev in od knjig slovo vzešči, se na ladjo podam in vesel odplavam na Donavi v Černo Morje. Po osem in štirideseterih urah hude burje na tem morju mi je bilo dano zdravemu v Bospor vniti in kratko potem je Novi Rim, Carigrad, da si ravno komaj senca nekdanjega Carigrada, vendar krasen, s svojimi brezštevilnimi minareti, z velikolepno cerkvijo Svete Sofije, s cesarsko palačo, Serail imenovano, pred mojimi očmi zablščal. Kaj je knjig od tega mesta napisanih! Moj namen je vam, dragi bravci, le nekatere izmed naj znamenitnejših reči Carigrada kratko popisati.⁷ Predstavil je tudi sosednje kraje Carigrada Pero, Galato in Skutari, nato zgodovino cerkve Svete Sofije, ki je bila večkrat porušena, pa spet obnovljena, Sultanovo palačo in cerkev Sultana Solimana. Naj bolj znamenito pa se mu je zdelo obzidje, ki brani mesto, saj kot piše »Koliko krat bi divjaški narodi to mesto v oblast dobili, če tega obzidja bi ne bilo! Ali turška nemarnost vse razpadati pušča.«⁸

V Pripovedkah iz češke historije je v uvodu zapisal: »Gosta tema nam zakriva naj starše zgodbe vseh, tudi naj izobraženejših narodov, le po malem ta tema odhaja, in več ko eno stoletje prehaja, prej ko nam jasna luč prave historije zasveti. To tudi ne more drugači biti. V prvi dobi se ljudje s silno potrebnimi rečmi pečajo: živeža si iščejo, proti divjim zverem se branijo, s sovražniki se bojujejo, in tako ne bi utegnili svojih zgodbe pisati, če bi ravno pismo imeli in na tisti stopnji izobraženosti stali, brez ktere zgodbe se pisati ne dajo. Kar iz prve dobe zgodovine naroda vemo, je z vekšino vzeto iz pisavcov drugih narodov, in se naj več vnanje historije, kako je namreč ta narod in s kim se je bojeval, ktere dežele in mesta je plenil in tako dalje. Kar je od notranje historije do nas prišlo, se nahaja v pripovedkah samega naroda. Ali lahko to, kar narod od svoje historije pripoveduje, ni nikoli napisano, temuč v pameti naroda shranjeno bilo, si lahko vsak misli, da ne more vse, kar se pripoveduje, istina biti. Nekaj istine je pa tudi v teh pripovedkah, ali koliko, to preudariti ni lahko. Take pripovedke so tudi

7 Nektere izmed naj znamenitnejših reči v Carigradu. Slovensko berilo za peti gimnazijalni razred. Na Dunaju, 1853, str. 146–147.

8 Prav tam.

sledeče iz češke historije.« Pisal je o dveh bratih, knezih Čehu in Lehu, o deželnem poglavarju Kroku in njegovih hčerah Kasi, Teti in Libuši in nastanku mesta Prage.⁹

Severin Boetij, s pravim imenom Anicij Manlij Torkvat, je bil rojen v Rimu okrog leta 470 in je bil dolga leta svetovalec kralja Teodorika. Nekaterim se je s svojo pravičnostjo tudi zameril, nazadnje zato končal v ječi in bil usmrčen. Napisal je številna dela s področja matematike in glasbe, ki kažejo, da je njegova pamet »vso tedanjo umetnost in znanost obsegala.« Najboljše njegovo delo pa je filozofska knjiga *Conso-latio philosophiae*, ki je bila prevedena v veliko evropskih jezikov.¹⁰

O tem berilu so v Novicah zapisali: »Pervi zvezek slovenskega berila za nadgimnazij, ktere-ga bodo 4 zvezki, ki jih slavni naš Miklošič iz različnih spisov svojih in družih naših pisavcov, starih in novih sestavlja, je že na svetlem. Drugi trije za VI., VII. in VIII. razred bodo sčasoma sledili. Gospod doktor si je za pomočnika pri sestavljanju »berila« slavnega znanega slovenskega pisatelja gosp. Navratila izvolil, čigar obširna znanost slovenskega slovstva, marljivost velika in ljubezin vtrudna za materinski jezik, in izverstna slovniška vednost pridejo pri takem delu na veliko veliko hvalo, da gre urniši spod rok in se jako dobro doverši. Tako se smemo nadjati, da tudi ostali zvezki »beril« bojo kmalo sledili. Da se pa vendar enkrat zastran pisave, kolikor je moč zedinimo, in da ne bi eden vlekel »hi«, eden »hot«, smo prosili gosp. de. Miklošič-a, ko nam je poslal neke pole svojega »berila« v pretres: naj nam pravila razjasniti blagovoli, zakaj je to tako, uno tako piše.«¹¹ Odgovoril je Ivan Navratil, ki je bil njegov najtesnejši sodelavec. Njegov odgovor so objavile Novice, »da ga bero vsi, katerim je edinost v pisavi naši draga.« Navratil je obširno razložil pravopisna načela, ki so uporabljena v berilu. V uvodu pa je napisal: »Ker je sl. ministerstvo uka velelo, da se naj v »berilu« oblike državnega zakonika rabijo, je bilo treba različno pisavo slovenskih pisavcev zediniti; samo v pesmih ni bilo moč povsod dosledno ravnati.« Med drugim je zapisal, da je Miklošičevo vodilo »piši, ako izpeljava ne brani, kolikor je moč, kakor govoriš.«¹² Ob koncu tega daljšega prispevka je tudi zapisal: »Ker je to berilo slovensko, ni hotel gosp. sestavljavec nič neslovenskega va-nj jemati; oblika in beseda je slovenska, bodi si kjekoli med Slovenci navadna. Sicer naj bo staroslovenščina zvezda danica, ki nam pravo pot kaže, na katero se moramo toraj pisanje po slovenski vedno ozirati, ako nečemo zahajati.«¹³

Berilo za 6. razred je izšlo leto kasneje, to je 1854. Ima 9 pesmi in 35 člankov iz realij, največ iz zgodovine. Med pesniki so zastopani: France Prešeren, Urban Jarnik, Jožef Virk in Jovan Vesel – Koseski. Največ je zgodovinskih pripovedk. Med pisci

9 Pripovedke iz češke historije. Slovensko berilo za peti gimnazijalni razred. Na Dunaju, 1853, str. 91–96.

10 Severin Boetij. Slovensko berilo za peti gimnazijalni razred. Na Dunju, 1853, str. 127–130.

11 Slovensko berilo za V. gimnazijalni razred. Novice kmetijskih, obrtnijskih in narodskih reči. 1853, str. 338.

12 Ivan Navratil: Slovensko berilo za V. gimnazijalni razred. Novice 1853, str. 338.

13 Ivan Navratil: Slovensko berilo za V. gimnazijalni razred. Novice 1853, str. 347.

prispevkov iz realij najdemo največkrat Ivana Navratila, Matijo Vertovca in Jožeta Rozmana. Janez Trdina je pisal o bitki pri Brežicah in Trbižu, o prvih turških vojskah na Slovenskem in njenih posledicah ter o celjskih bojih. Jožef Rozman je pisal o drugi križarski vojski in o Turkih na Koroškem. Matija Vertovec je pisal o Grkih in njihovi omiki in predstavil Hindustan. Mihael Verne je opisal potovanje po Italiji, Postojnsko jamo pa je predstavil Ivan Navratil. Karel Robida je pisal o magnetizmu, o zdravju, boleznih in smrti pa Matija Vertovec. Janez Zalokar je popisal rastline, »ki so žitom plevel.« Vzgojna sestavka sta napisala Ivan Navratil in Matija Vertovec. Prvi je napisal prispevek *Poznavanje sebe in drugih ljudi*, drugi pa *Srečna mladost*.

Prevodi so iz latinščine, nemščine, ruščine in srbsčine. Prevajali so: Matevž Ravnikar, Mihael Verne, Janez Bleiweis in Matej Cigale. Zelo zanimiv je življenjepis rastlinoslovca Frančiška Hladnika, ki ga je napisal Ivan Navratil. V tem berilu je edino Miklošičevo delo sestavek o vzhodni cesarici »Cenobiji«, ženo enega od vladarjev v rimskem cesarstvu, ki se je bojevala zoper cesarja Avrelija. Ta jo je premagal in peljal v Rim, kjer so ji sodili in jo odpustili.

Berilo za 7. razred gimnazije je izšlo leta 1858. Ima 5 pesmi in 31 prispevkov iz realij, kjer je največ zgodovinskih sestavkov. Ima sedem prevodov iz slovanskih jezikov in sicer iz srbsčine, češčine in ruščine, več jih je iz nemščine. Med pesniki najdemo Matijo Valjavca, Andreja Praprotnika in prevod Jovana Vesela – Koseskega. Sestavke iz realij so pisali povečini isti avtorji, kot v prejšnjih dveh berilih in sicer Ivan Navratil, Peter Hicinger, Matija Vertovec, Jožef Rozman, Janez Trdina in Janez Bilc. Prevajala sta zlasti Ivan Navratil in Mihael Verne. Ivan Navratil je napisal življenjepis Jerneja Kopitarja, življenjepis Jurija Japlja pa je povzet po članku Antona Martina Slomška. Navratil je obsežno pisal tudi o Juriju Kastriotiču Skenderbegu. Zgodovinske članke je pisal spet Janez Trdina in sicer o bojih Benečanov na Slovenskem, o Herbertu Turjaškem in Turkih, o zgodovini v šestnajstem stoletju in o naših krajih v sedemnajstem stoletju. O četrti in peti križarski vojni je pisal Jožef Rozman, o bitki s Francozi na Predelu pa je pisal Štefan Kocijančič. Čičarijo in Čiče je predstavil Janez Bilc. O risu je pisal Ivan Navratil, Matija Vertovec pa o kužnih boleznih, vodi in o krvi, ki je »rejilo človeškega telesa.« Napisal je tudi dva vzgojna članka, in sicer o mehkužnosti in o »pokoju serca.«

Fran Miklošič je za to berilo zbral srbske pregovore.

O tem berilu je pisal v Slovenskem Glasniku Božidar Raič, takrat profesor humanističnih predmetov na mariborski gimnaziji. Menil je, da je to berilo zelo podobno tistemu za 6. razred, da ima premalo leposlovja in še to je za 7. razred prelahko. Dodal je še: »Slovenščina je gladka in pravilna, vendar so na nji neke maroge, ktere se morajo osnažiti, ker gymn. berila hočejo vzoren jezik.« Za tem je obsežno pisal o teh »marogah« in navajal številne primere. Zanimiva je opomba urednika Glasnika Antona Janežiča: »Po želji pisateljem je pričujoča kritika nespremenjena, z vsemi lastnijami štajerskega podnarečja; vseh očitkov ali dozdevnih popravkov vendar ne moremo potrditi.«¹⁴

14 Božidar Raič: Pretres »Slov. berila« za sedmi gimnazijski razred. Slovenski Glasnik 1858, 2. zv., str. 150.

Realistični in poljudnoznanstveni prispevki v 7. berilu niso ugajali gimnazijskim profesorjem slovenščine in so se leta 1860 pritožili gimnazijskemu inšpektorju Friedrichu Riglerju. Zapisali so, da sestavki v Miklošičevih berilih gimnazijske mladine ne zanimajo. Z novomeške gimnazije pa so zapisali, da hočejo neko popolnoma novo berilo, ki bo seznanjalo mladino s slovensko literaturo od najstarejših časov do sedanjosti in tudi sporočili seznam piscev, ki bodo obdelali njena štiri razvojna obdobja: prvo obdobje Ivan Navratil ali Matej Cigale, drugo Peter Hicinger, tretje Matevž Ravnikar, Fran Metelko in Blaž Potočnik, četrto pa Janez Trdina.¹⁵

Berila za 5., 6. in 7. razred so precej nepregledna, saj prispevki niso urejeni kronološko, niti ni kazala avtorjev.

Berilo za 8. razred gimnazije je izšlo leta 1865. Je v dveh delih. Prvi del je Zgodovina. Tu so prispevki iz staroslovenščine, brižinskih spomenikov, stiškega rokopisa in protestantskih piscev: Trubarja, Krelja, Dalmatina in Bohoriča. Sedemnajsto stoletje je predstavljeno z deli Tomaža Hrena, Alasia da Sommaripa in prisego s Štajerske. Osemnajsto stoletje je predstavljeno z deli Marka Pohlina, Ozvalda Gutsmana, Štefana Küzmiča, Jurija Japlja, Blaža Kumerdeja, Mihe Andreaša, Janeza Šmigoca in Leopolda Volkmerja, devetnajsto stoletje pa z Matevžem Ravnikarjem, Jernejem Kopitarjem, Urbanom Jarnikom, Jovanom Veselom – Koseskem, Valentinom Staničem, Francem Metelkom, Matijo Vertovcem, Francetom Prešernom, Mihaelom Vernetom in Antonom Martinom Slomškom. Pisci so predstavljeni s kratko oznako. Drugi del berila pa ima naslov Izgledi iz sedanje slovesnosti. Ta poleg pesmi prinaša razne poučne sestavke. Od domačih pesnikov so upoštevani: Fran Levstik, Janez Bilc, Miroslav Vilhar in Gregor Krek. Poučne prispevke so napisali: Ivan Navratil, Fran Cegnar, Ivan Tušek in Ožbalt Dular. Ivan Navratil je pisal o čebelah, Trst je opisal Fran Cegnar, Železno Kaplo pa Ožbalt Dular. Zanimivo je, da je v berilo vključil tudi prirodopisni sestavek kasnejšega znanega fizika Jožefa Štefana Verba, ki je bil leta 1858 prvič objavljen v Slovenskem Glasniku. Ta je med letoma 1853 in 1857 na dunajski filozofski fakulteti študiral matematiko in fiziko, a se zanimal tudi za predavanja Frana Miklošiča.

Pregovore iz Istre je zbral Janez Volčič, vraže primorskih Slovencev pa Štefan Kocjančič. Življenjepis jezikoslovca in botanika Ivana Popovića je napisal Ivan Navratil. V berilu sta tudi dve srbski pripovedki in po Vuku Karadžiću preveden prispevek Šege serbskega naroda. Slede prevodi iz grščine, angleščine, francoščine in nemščine.

Zanimiv je tudi Predgovor k berilu, kjer Miklošič pojasnjuje njegovo vsebino. Na koncu je napisal: »Zastran rabe prvega (zgodovinskega) dela tega berila treba opomniti, da ni bil sestavljalcu namen, da bi prebiral učenci vse poskušnje stare dobe; namislek mu je bil le ta, da bi imeli učitelji poskušenj iz vzake dobe in iz vseh krajev slovenskih na izbor, ter da bi mogli učencem razlagati, kako je začela slovenščina v knjigi cvesti, in kako se je razcvetala. Če so perve pismene poskušnje našega jezika

15 Vlado Schmidt: Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem. III. (1848–1870). Ljubljana, 1988, str. 324.

okorne, treba pomisliti, da iz one dobe nimamo boljših. Sestavljaivec je porabil izmed tega, kar je za »šolsko rabo« to, kar je najboljšega. Učiteljem in učencem se pa daje tako priložnost, nekdanjo neopiljeno slovenščino sedANJI uglajeni primerjati in jo – popravljati. Iz prvih nespretnih poskušanj našega jezika se pa tudi lahko uče, kako težko je kak jezik iz početka pisati, dokler mu ne ustanove pravil. Saj vemo, kako so terdili nekateri možje šestnajstega veka, da se slovenščina – pisati ne da.«¹⁶

V Učiteljskem tovarišu je med Novicami poročilo urednika Andreja Praprotnika o Miklošičevem berilu. Primerjal ga je z Janežičevim Pregledom slovenskega slovstva, ki je izšel leta 1854. V Janežičevem so vsi trije brižinski spomeniki, v Miklošičevem samo drugi in še ta samo »v prvotni in posebni po gajici ponarejeni pisavi.« O pisateljih v knjigi je menil, da bi jih bilo lahko več. Kritiziral je tudi »izgled iz sedanje slovesnosti ali pismenosti«, za katere meni, da niso »nič kej izverstni ne po obsežku ne po vravnavi.« Očital mu je tudi pisanje črke brez r-a samoglasnika, ker »izgovarjanje na prejšnje gimnazijske berila je prazno, ker se njihovo pisanje od začetka ne vjema; osmošolcem bi se pa vsaj pravilna(!) pisava prikrivati ne smela.«¹⁷

O tem berilu je pisal tudi Anton Janežič v svoji reviji Slovenski Glasnik. V sestavku je najprej opisal dosedanja slovenska gimnazijska berila, nato pa še Miklošičevo berilo za 8. razred. V njem je pogršel slovenske narodne pesmi in nekatere pesnike in pisatelje, tako Janeza Bleiweisa, Simona Jenka, Frana Erjavca pa tudi »vse, kar se je ustvarilo v poslednjih dvajsetih letih – zastonj iščemo v berilu.« Tudi Janežič je menil, da so berila preotročja za 8. razred. Zapisal je še, da nam bo slovenščina po naših šolah prinašala »toliko obilnšega sadu, kolikor lepša bodo naša berila, ki mu bodo podlaga.« Za konec pa je še dodal: »Prenaredba dosedanjih beril nam je torej živa, neodložna potreba.«¹⁸

Anton Janežič, profesor slovenščine na celovski realki in gimnaziji, je že leta 1861 napisal Cvet slovenske poezije. S kratkim naukom o pesniških izdelkih za gimnazijalne in realne šole. Leta 1865 je napisal Berilo za slovensko mladino, ki je doživelo več izdaj. Knjigi nista bili uradno potrjeni za učbenik, a so ju vseeno uporabljali. Dovoljenje je dobilo šele njegovo berilo za višje gimnazije in realke iz leta 1868.

Miklošičevo berilo za 8. gimnazijski razred je bilo do leta 1879 razprodano. Zato je Miklošič naročil Ivanu Navratilu, da pripravi drugo izdajo in jo uredi tako, da bo obseg knjige ostal isti in da ne bo spremenil več kot polovico prispevkov iz prve izdaje. Navratil je knjigo izdal leta 1881, izšla pa je pri dunajskem založniku Karlu Graeserju. Dosedanja Miklošičeva berila so izšla pri državni založbi šolskih knjig. Naslov je bil Slovensko Berilo za osmi gimnazijski razred. Druga, nekoliko predelana izdaja. Knjigi je Navratil dodal Miklošičev predgovor k prvi izdaji in svojega k drugi. V njem je zapisal, da je knjiga v drugačnem (večjem) formatu in čeprav je videti bolj drobna kot prva

16 Fran Miklošič: Predgovor. Slovensko berilo za osmi gimnazijalni razred. Na Dunaju, 1865, str. 5–6.

17 Andrej Praprotnik: Slovensko berilo za osmi gimnazijalni razred. Učiteljski tovariš (v nadaljevanju UT) 1865, str. 319. Brez podpisa.

18 Anton Janežič: Slov. berilo za osmi gimnazijalni razred. Slovenski Glasnik 1866, str. 32–34.

ima več beril. Napisal je tudi, da je skrajšal in izpustil nekaj starejših in novejših prevodov in izvirnih spisov ter to nadomestil z izvirnimi spisi. Ima pa knjiga dva glavna dela in sicer Stara slovenščina in Nova slovenščina. V prvi izdaji je Miklošič v drugem delu obravnaval samo takrat živeče pisatelje, Navratil pa pokojne in živeče. Zapisal je tudi, da misli, da se mu ne bo treba zaradi nove razdelitve berila opravičevati, ker je v njo privolil tudi »učeni g. izdajatelj prve izdaje. Kakor v oni, tako se nahaja tudi v tej pri vsakem »pokojniku« kratek životopis in do malega jako kratka presodba njegove pisave. Deržati se mi je bilo i »pravopisa« prejšnjega.«¹⁹

Pri poučnih prispevkih ni večjih sprememb. Dodan je članek Frana Erjavca Ptice človeške prijateljice in Julija Kleinmayerja Lipa, domače drevo, kjer piše o slovenskih narodnih pesmih, ki opevajo to drevo.

Novice so ob izidu druge izdaje berila zapisale, da »v očigled dveh takih možakov«, to je Miklošiča in Navratila, »prepuščamo nadrobnejo kritiko dotičnim učiteljem slovenščine na naših gimnazijah, v prvi vrsti poklicanim sodnikom.«²⁰

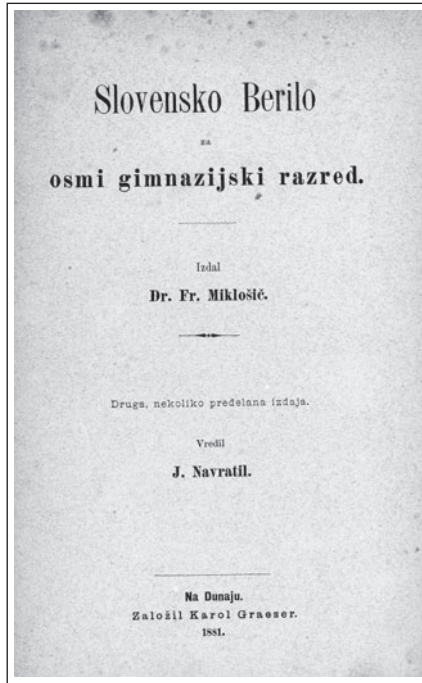
Na ocene ni bilo treba dolgo čakati. V reviji Kres, ki je izhajala v Celovcu, je o tem berilu pisal urednik lista dr. Jakob Sket, profesor slovenščine na celovski gimnaziji. Takoj v začetku je ponovil besede kritika prve izdaje tega berila Antona Janežiča, da je »preuredba« dosedanjih beril »živa, neodložna potreba«. Pristavil je, da tudi po tej drugi, predelani izdaji, še vedno čutimo tako potrebo in da je »naša, samo naša krivda, da še dozdej nimamo beril, kakoršnih potrebujemo in si jih želimo.« Navratilu moramo biti sicer hvaležni, da je precej neprimernih sestavkov spustil in jih nadomestil z novimi. Tako je dodal »azbuko«, Antona Tomaža Linharta, Antona Murka in Jerneja Kopitarja. Slednjega je imela prva izdaja samo omenjenega, Navratil pa je dodal svoj članek o njem iz berila za 7. razred gimnazije. Sket je v berilu pogrešal slovenske narodne pesmi in pripovedke, Hijeronima Megiserja, Janeza Vajkarda Valvasorja, Matijo Čopa, abecedno vojsko, od novejših avtorjev pa Josipa Jurčiča in Josipa Stritarja. Pogrešal je tudi Slovence, ki so imeli zasluge za razvoj slovenskega slovstva Janeza Bleiweisa, Frana Miklošiča in Davorina Trstenjaka. Obžaloval je tudi, da se je Navratil ravnal po pravopisu prve izdaje, tako še vedno piše »er« mesto »r«. Tudi tiskovnih napak je precej. Na koncu pa je Sket še dodal, da je sicer ta druga izdaja berila »dosti bolj rabljiva nego je bila prva« in da smo Slovenci sami krivi, da nimamo boljših beril, kajti »pri nas se vse preveč obsoja in kriči, pa premalo dela.«²¹

Zelo ostro pa je berilo kritiziral Valentin Kermavner, klasični filolog, ki je takrat poučeval na ljubljanski gimnaziji. Že sam naslov berila mu ni ugajal, saj je menil, da berila prav tako kot gimnazije potrebujejo tudi realke. Za uvod k berilu je menil,

19 Ivan Navratil: Predgovor drugi izdaji. Slovensko Berilo za osmi gimnazijski razred. Na Dunaju, 1881, str. V–VI.

20 Slovensko berilo za osmi gimnazijski razred. Novice gospodarske, obertnijske in narodske 1881, str. 305.

21 Jakob Sket: Slovensko berilo za osmi gimnazijski razred. Kres. Leposloven in znanstveni list. 1881, str. 568–569. Podpis: S.

*Slovensko berilo za osmi gimnazijski razred, 1881— naslovnica, izdal dr. Fr. Miklošič.
(SŠM, knjižnica)*

da vsebuje podatke, ki bi morali biti v berilu. Med drugim je zapisal tudi, da se v tej »krpariji, nazvani berilo«, kaže slovensko slovstvo najbolj od »uborne strani«. Pogrešal je Janeza Bleiweisa, Radoslava Razlaga, Janeza Jesenka, predvsem pa Josipa Jurčiča. Navratilu je očital, da ne pozna novejših slovenskih književnosti. Sklenil je, da je ta med slovenskimi šolskimi knjigami najslabša.²²

Na kritike je obširno odgovoril Ivan Navratil v Novicah. Menil je, da je Kermavner napačno mislil, da je oba uvoda k učbeniku napisal sam, ne pa prvi izdajatelj Miklošič. Tudi tega ni spoznal, da je imel pač zvezane roke, sam učbenik ni bil nov, ampak le druga izdaja. Glede pisave pa je zapisal, da je Miklošič staro pisavo »vzprijel v svoja berila samo zato, ker so se tedaj še premnogi spotikali nad novo pisavo.« Poleg »železne doslednosti« je treba pri jeziku upoštevati tudi »lepoglasje«. Tako so besede pesem, pesma, pesen kot tudi pesnik in pevec, vse slovenske in »železne doslednosti ni in ne more biti tudi sicer v nijednem zgodovinskem berilu.« Na koncu sestavka se je zahvalil Jakobu Sketu »na resnični blagovoljnosti«, ki jo je pokazal v svoji kritiki.²³

22 Valentin Kermavner: Slovensko berilo za osmi gimnazijski razred. Slovenski narod 13. sept. 1881, str. 1–3. Podpis: K

23 Ivan Navratil: Slovensko berilo za osmi gimnazijski razred. Novice gospodarske, obertnijske in narodske 1881, str. 368–369, 375–376.

Miklošičeva berila so pri nas v gimnazijah uporabljali vse do izida Sketovih čitank in Antona Janežiča Cvetnika slovenske slovesnosti, berila za višje gimnazije in realke iz leta 1868. Leta 1886 je izšlo Sketovo Slovensko berilo za peti in šesti razred srednjih šol, leta 1893 pa njegova Slovenska slovstvena čitanka za 7. in 8. razred srednjih šol. Na ljubljanski višji gimnaziji so leta 1872 v 5. razredu še uporabljali Miklošičevo berilo za 5. razred, za 6. in 7. razred pa že Janežičev Cvetnik. V šolskem letu 1891/92 so v 5. in 6. razredu uporabljali Sketovo berilo, za 7. in 8. razred gimnazije so vse do šolskega leta 1896/97 uporabljali Miklošičevo berilo. Šele nato so uporabljali Sketovo Slovensko slovstveno čitanko za 7. in 8. razred.²⁴ Na ljubljanski realki so do leta 1869 uporabljali Miklošičevi berili za 5. in za 6. gimnazijski razred, od tega leta dalje pa Janežičev Cvetnik. Miklošičevo berilo za 8. gimnazijski razred so uporabljali do šolskega leta 1893/94, od takrat dalje pa Sketov učbenik za 7. in 8. gimnazijski razred.²⁵

Slovenski pedagoški tisk o Miklošičevem življenju in delu

Prvo slovensko pedagoško revijo Šolski prijatelj je začel izdajati in urejati v Celovcu Andrej Einspieler. Kot pedagoška revija je izhajala med letoma 1852 in 1857, nato je naprej izhajala kot cerkveni list.

V drugem letniku 1853 je v rubriki Drobtinčice objavil: »Slovensko slovstvo pa kej veselo napreduje. Ravno je na svitlo prišlo »Slovensko berilo za V. gimnazijalni razred«, ki ga je naš slavnoznani jezikoslovec g. Dr. Franc Miklošič sestavil. Skoraj bojo drugi zvezki za VI., VII. in VIII. razred sledili.« Nadalje je napisal, da je berilo lepo in mikavno in »v čistem narodskem duhu«, jezik pa je lahko razumljiv in gladko teče. Na koncu si zaželi, da bi se vsi slovenski pisatelji po pisavi tega berila »ravnati hotli.«²⁶ V istem letniku je bila objavljena iz Miklošičevega petega berila tudi povest Piast, iz kmeta kralj.

Tudi v naslednjem letniku so v četrti številki, ki je izšla 24. januarja, zapisali, da »naš preslavni domorodec« sestavlja slovensko berilo za VI. gimn. razred in tako Slovencem nasprotniki ne bodo mogli očitati, da nimamo »pripravnih šolskih bukev.« Prav tako so napovedali drugi pomnoženi natis staroslovenske slovnice in staroslovenskega berila, ki smo ga doslej močno pogrešali.²⁷

V številki 28. novembra istega leta pa je objavljeno, da sta obe deli iz staroslovensčine na Dunaju izšli.²⁸ Obe deli sta omenjeni tudi naslednje leto v članku Slovansko knjižestvo v letu 1854.²⁹

24 Jahresberichten des kais. königl. Obergymnasiums zu Laibach 1871/72–1896/97.

25 Jahresbericht der Staats-Ober- Realschule in Laibach. 1868/69–1893/94.

26 Drobtinčice. Šolski prijatelj (v nadaljevanju ŠP) 1853, str. 360.

27 Drobtinčice. ŠP 1854, str. 31.

28 Drobtinčica. ŠP 1854, str. 383.

29 Slovansko knjižestvo v letu 1854. Slovnice in slovstvene knjige. Prijatelj 1855, str. 23.

V Drobtinčici 15. oktobra 1855 je v začetku zapisano, da so »v naši carevini« višje gimnazije že oskrbljene s čitankami. V slovenščini sta omenjeni Miklošičevi berila za 5. in 6. gimnazijski razred, o katerih piše, da prinašajo prispevke iz novejši literature. Naslednja dva zvezka pa bosta »gotovo kaj donesla iz stare naše literature.«³⁰

15. novembra je zapisano, da so Miklošiča letos spet izvolili za dekana »oddelka modroznanskega« in da pripravlja tretji del svoje slovnice Oblikoslovje. Ta del bo zelo obsežen, zato še ne bo kmalu izšel. Hkrati pripravlja tudi tretji zvezek slovenskega berila za višje gimnazije. Staroslovenščino, za katero je spisal učbenik, se zdaj uči zelo veliko učencev in učiteljskih pripravnikov. O prvem delu Miklošičeve slovnice pa piše, da »razsvetljuje čedalje bolj temo jezikoznansko.«³¹

Leta 1856 je zapisano, da ves slovanski svet težko pričakuje, da bo Miklošič dokončal slovansko slovnico. Prvi del »glasoslovje je vis. c. k. akademija za vednost na Dunaju« že odobrila in pohvalila, drugi del »besedoslovje« še ni izšel, tretji del »oblikoslovje« pa je ravno »beli dan zagledal.« Četrty del bo obsegal »skladoslovje«. Knjigi o staroslovenskem oblikoslovju, ki je izšla leta 1855, je letos dodano oblikoslovje vseh slovanskih narečij. Na koncu novice je še zapisano, da je zasluga Miklošičevih del, da se slovenski jezik pili, drugim približuje in olepšuje.³²

V Učiteljskem tovarišu, ki je izhajal od leta 1861 v Ljubljani, je Miklošič prvič omenjen leta 1865 v že omenjenem poročilu o njegovem berilu za osmi razred gimnazij.

Na isti strani dvakrat omenja Miklošiča Učiteljski tovariš leta 1870 v rubriki Ogleđ po šolskem svetu. Prvič ga omenja pri izidu 7. letnika Jezičnika ali pomenka o slovenskem pisanju Josipa Marna. Ta letnik obsega slovar od črke L do R. Avtor je zapisal, da bo ta slovar po Miklošičevem staroslovenskem slovarju »razjasnoval marsiktero staro in novo besedo tudi novoslovenskim pisateljem.«³³ Drugič je omenjen med avtorji rokopisov za slovensko-nemški slovar. Poleg njegovega rokopisa je deželni odbor prevzel še rokopise jezikoslovcev Janeza Zalokarja, Oroslava Cafa in Matije Majarja Ziljskega. Ravnatelj bogoslovnega semenišča Frančišek Kramar je dovolil, da bodo izbrani bogoslovci »vse raztresene rokopise v red spisali in tako prihodnjemu vredniku gradivo pripravili«. Tako se bo izpolnila oporoka rajnega škofa Antona Alojzija Wolfa.³⁴

Miklošičevo Slovensko berilo za osmi gimnazijski razred, ki je drugič izšlo leta 1881, je omenjeno med slovanskimi učnimi knjigami, ki so izšle tega leta.³⁵

Leta 1883 je objavljena novica iz Kmetijskih in rokodelskih novic. Tam so zapisali, da je Josip Marn dvajseti zvezek svojega Jezičnika posvetil Miklošiču in mu hkrati s tem zvezkom poklonil tudi vse dosedanje. Miklošič »zdaj prvi jezikoznalec slovanski

30 Drobtinčica. Prijatelj 1855, str. 332.

31 Pogledi na slovstveno delovanje slavjansko. Prijatelj 1855, str. 360.

32 Drobtince. Slovenski prijatelj 1856, str. 63-64.

33 »Jezičnika« ali pomenki o slovenskem pisanju ... UT 1870, str. 16.

34 Za »slovensko – nemški slovník« ... UT 1870, str. 16.

35 Slovanske učne knjige in učila 1881. I. UT 1882, str. 63.

(čigar 70. god bodo letos slovesno obhajali njegovi najbližji rojaki Slovenci) marljivo prebira vse Marnove Jezičnike, ter jako hvali neutrudnega pisatelja, ki si je po njegovih besedah pridobil se svojim mnogoletnim književnim delovanjem velikih zaslug. Ne moremo si kaj, da ne bi tako tehtnih besed takega veljaka, kakršen je gospod dr. Miklošič, razglasili vsemu slovenskemu svetu.« Urednik Učiteljskega tovariša je k novici še pristavil, da so ponosni, ker Josip Marn svoje Jezičnike objavlja pri njih.³⁶

Ob Miklošičevi smrti so v rubriki Vestnik zapisali, da je bil »orjak v slovenski filologiji ponos Slovencev.«³⁷

Pedagoška revija Popotnik, ki je izhajala od leta 1880, najprej v Celju, nato v Mariboru, je v četrtem letniku leta 1883 med novicami objavila, da je Miklošiča srbski kralj Milan Obrenović ob njegovi 70 letnici odlikoval z velikim križem reda svetega Save.³⁸

V letniku 1885 so o Miklošiču tri novice. Prva je, da je profesorski kolegij filozofske fakultete na dunajskem vseučilišču ob Miklošičevi upokojitvi enoglasno predlagal za njegovega naslednika na stolici za slavistiko dr. Vatroslava Jagiča.³⁹

Sledi poročilo o Miklošičevem delu, ki je izšlo tega leta na Dunaju, ki je povzelo iz revije Slovan. To je Slovar šestih slovanskih jezikov: ruskega s staroslovanščino, bolgarskega, srbskega, češkega in poljskega.« Pojasnjuje, da ga je Miklošič pripravljaval več let »po naročilu Nj. imperatorskega visočestva princa Petra Georgijeviča oldenburškega, kateri je naprosil našega rojaka, da mu sestavi slovar, v katerem bode zastopano besedno bogastvo vsaj nekaterih jezikov slovanskih«. Nato poroča o sestavi slovarja, ki ima sedem delov, razvrščenih po jezikih. Miklošiču so pri slovarju pomagali jezikoslovci Vladimir Nikoljski, Anton Matzenauer, Aleksander Brückner in Stojan Novaković.⁴⁰

Naslednja novica je bila spet odlikovanje. Tokrat mu je bavarski kralj podelil »Maksimilijanov red za umetelnost in znanstvo.«⁴¹

Čeprav so že v letniku 1885 pisali, da je Miklošičev naslednik dr. Vatroslav Jagič, sta bili o nasledstvu v letniku 1886 dve nasprotujoči novici. Prva je bila objavljena 10. aprila in sicer, da »slovanski časopisi« poročajo, da bo Miklošičev naslednik »Slovenecem dobro znani gosp. Baudouin de Courtenay, sedaj profesor na vseučilišču v Derptu.«⁴²

Že v naslednji številki, 25. aprila pa je bila ta novica preklicana. Piše, da je cesar imenoval za Miklošičevega naslednika dr. Jagiča, ki je »po rojstvu Slovenec a po odgoji Hrvat in še le 48 let star.« Nadalje v novici poudarjajo, da je »naučna uprava« imenovala najboljšega, ki bo nadaljeval slavno tradicijo slovanske stolice na Dunaju.⁴³

36 Kaj misli dr. Miklošič o Marnovem »Jezičniku.« UT 1883, str. 160.

37 Umrli. UT 1891, str. 111.

38 Odlikovanje. Popotnik (v nadaljevanju P) 1883, str. 271.

39 Naslednik Miklošiču. P 1885, str. 207.

40 Najnovejše delo Miklošičevo. P 1885, str. 271–272.

41 Odlikovanja. P 1885, str. 367.

42 Naslednik prof. vit. Miklošiča. P 1886, str. 111.

43 Naslednikom Miklošiča na dunajskem vseučilišču. P 1886, str. 127.

Ob njegovi smrti 7. marca 1891 sta v Popotniku izšla dva prispevka. Prva je bila kratka novica o njegovi smrti, ki je v vseh slovanskih pokrajinah vzbudila globoko žalost in dodatek, da je bil »rojak učenosti, ki je z vsestransko, fenomenalno učenostjo združeval uprav jekleno delavnost in spisal toliko učenih del in razprav, da se bode ime njegovo vedno svetilo med učenim svetom.«⁴⁴

25. marca je urednik Popotnika Mihael Nerat napisal dve strani dolg članek ob njegovi smrti. V uvodu je zapisal, da je bil umrli »jeden najimenitnejših stebrov ne le slovanske, ampak vesoljne vede« in da se utrnila zvezda, »kakoršna nam ne bo skoraj spet svetila, nehal je delovati duh, na katerega čine gleda ves svet občudujoč, da strmeč – Slovenci in Slovani pa stojimo tužnim srcem ob grobu moža, ki je pokazal svetu, da je slovanski duh zmožen velikih činov, na grobu moža, ki je prodrl tmino praznih predsodkov in primoral nasprotnike Slovanov do priznanja kreposti slovanskega žitja. A poleg žalosti nam napolnjuje srce ponos, da je bil ta mož Slovan – Slovenec, da je bil naš rojak, naše gore list.« Na kratko je opisal njegovo šolanje in službovanje, najdlje se je pomudil pri njegovem jezikoslovnem delu. O tem je zapisal, da je bil Miklošič »jeden najimenitnejših in najplodovitejših učenjakov vseh časov in narodov.« Na koncu je opisal tudi njegovo stališče do politike. Vedno se je zavzemal za slovenščino. Navaja tudi primer, ko je grof Leo Thun leta 1853 zahteval od njega in Martina Slomška, da izdelata osnovni načrt za slovenske ljudske šole, se je Miklošič odločil za čisto slovenske, Slomšek pa za dvojezične. Zanimivo pa je, da avtor v članku pedagoške revije ni omenil slovenskih beril, ki jih je Miklošič priredil za višje razrede gimnazij.⁴⁵

Povzetek

Dr. Fran Miklošič je bil rojen 20. novembra 1813 v Radomerščaku. V Gradcu je doktoriral iz filozofije, na Dunaju pa iz pravnih znanosti. Nekaj časa je bil knjižničar v dunajski Dvorni knjižnici, nato profesor na stolici za slovensko filologijo, dekan Filozofske fakultete in rektor dunajske univerze. Napisal je številna jezikoslovna dela, zlasti pomembna je cerkvenoslovanska slovnica in primerjalna slovnica slovanskih jezikov. Sodeloval je pri reformi šolstva leta 1848. V Osnutku organizacije gimnazij in realk v Avstriji, ki je izšel leta 1849 je tudi učni načrt za pouk slovenščine, toda zanjo ni bilo primernih učbenikov. Slovenščina je po tem letu v gimnazijah postala učni predmet Miklošič se je takoj lotil priprave slovenskih gimnazijskih berilih za višje razrede gimnazij. Izšla so za 5., 6., 7. in 8. razred med letoma 1853 in 1865. Slovensko berilo za 8. razred je izšlo v nekoliko popravljeni verziji še leta 1881. V berilih so bili poleg slovenske literature tudi prevodi iz drugih jezikov. Nekaj sestavkov je napisal tudi Miklošič. V slovenskih časnikih so njegova berila vzbudila dokaj pozornosti, ocene pa so bile tudi

44 Dr. Franc vitez Miklosich+. P 1891, str. 80.

45 Mihael Nerat: Dr. Franc Ks. Vitez Miklosich. P 1891, str. 90–91. Podpis: M. M. N.

kritične. V drugem delu članka so predstavljena njegova berila za višje razrede gimnazije z vsebino. Poleg slovenske literature je v njih precej prevodov iz tujih jezikov. Opisani so tudi odmevi nanje v takratnem tisku, ki so bili po večini precej kritični.

Miklošičeva berila so v naših gimnazijah uporabljali vse do izida beril Jakoba Sketa leta 1886 in 1893 ter do berila Cvetnik slovenske slovesnosti Antona Janežiča leta 1868.

Naša prva pedagoška revija Šolski prijatelj, ki je začela izhajati leta 1852 v Celovcu, je spremljala Miklošičevo delo, poročala o izidu njegovih slovenskih beril, staroslovanski slovnici in slovarju.

Druga revija Učiteljski tovariš, ki je izhajala od leta 1861 v Ljubljani, je objavila leta 1865 oceno berila za 8. razred, omenjal tudi 70 letnico Miklošičevega rojstva in smrt leta 1891.

Popotnik, ki je izhajal od leta 1880 v Celju in nato v Mariboru, je omenjal odlikovanji, ki ju je Miklošič prejel leta 1883 in 1885 in njegov slovar slovanskih šestih jezikov. Ob njegovi smrti je daljši sestavek napisal urednik lista Mihael Nerat.

Viri in literatura

Časopisni viri

Čas 1926/27

Kres 1881

Novice 1852–1853, 1881

Popotnik 1883, 1885–1886, 1891

Prijatelj 1855

Slovenski Glasnik 1858, 1863, 1866

Slovenski narod 1881

Slovenski prijatelj 1856

Šolski prijatelj 1853–1854

Učiteljski tovariš 1870, 1882–1883, 1891

Literatura

Hojan, Tatjana: Fran Miklošič in slovenska gimnazijska berila. *Miklošičev zbornik*. Maribor, 1991, str. 223–231.

Ilešič, Fran: Korespondenca dr. Jos. Muršca. *Zbornik znanstvenih in poučnih spisov*. V Ljubljani, 1905, str. 90.

Jahresberichten des kais. königl. Obergymnasiums zu Laibach. Laibach, 1871/72–1896/97.

Jahresberichten des Staats-Ober-Realschule in Laibach. Laibach, 1868/69–1893/94

Schmidt, Vlado: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, III (1848–1870)*. Ljubljana, 1988, str. 324.

*Zusammenfassung****Dr. Franc Miklošič (1813-1891) in slowenischen pädagogischen Zeitschriften und seine Lesebücher******Tatjana Hojan***

Dr. Fran Miklošič wurde am 20. November 1813 in Radomerščak geboren. Er promovierte in Graz in Philosophie und in Wien in Rechtswissenschaften. Einige Zeit wirkte er als Bibliothekar an der Wiener Hofbibliothek, darauf als Professor am Lehrstuhl für slowenische Philologie, als Dekan der Philosophischen Fakultät und Dekan der Wiener Universität. Er schrieb zahlreiche sprachwissenschaftliche Werke, besonders bedeutend sind die kirchenslawische Grammatik und die vergleichende Grammatik der slawischen Sprachen. Er wirkte bei der Reform des Schulwesens im Jahre 1848 mit. Im Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich, der im Jahre 1849 erschien gibt es auch einen Lehrplan für den Unterricht von Slowenisch, es gab für dieses Fach aber keine Lehrbücher. Slowenisch wurde nach diesem Jahr an den Gymnasien zum Schulfach und Miklošič begann sofort mit der Vorbereitung der slowenischen Lesebücher für die höheren Gymnasialklassen. Sie erschienen in den Jahren von 1853 und 1856 für die 5., 6., 7. und 8. Klasse. Das slowenische Lesebuch für die 8. Klasse erschien in der ein wenig korrigierten Version erst im Jahre 1881. In den Lesebüchern gab es neben slowenischer Literatur auch Übersetzungen aus anderen Sprachen. Einige Aufsätze wurden auch von Miklošič geschrieben. Seine Aufsätze erregten in den slowenischen Zeitschriften große Aufmerksamkeit, es gab aber auch kritische Bewertungen.

Branko Šuštar*

Zgodovinski razvoj poučevanja s slikami: slovenske izkušnje

Historical development of teaching with illustration: Slovenian experiences

Izvleček

Prispevek predstavlja nekatere vidike pedagoške razprave o poučevanju s slikami v slovenskih deželah od srede 19. do sredine 20. stoletja. Pedagoške revije so pisale o vprašanih povezanih z ilustracijami v učbenikih in z uporabo učnih slik. Tudi teme o pisanju in likovnem pouku so bile zanimive za bralce listov Učiteljski tovariš (ust. 1861) in Popotnik (ust. 1880) in drugega pedagoškega tiska. Nekatera poročila v časopisju lahko povežemo s primerki iz zbirk v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani.

Abstract

The contribution represents some aspects of pedagogical discussion about teaching with illustration in Slovenian lands from mid-19th century to the mid-20th century. Pedagogical journals wrote about questions connected to illustrations in textbooks and the use of wall paintings (learning images). The theme about writing and art education was also interesting for readers of journals 'Učiteljski tovariš' (Teacher's Comrade, est. 1861), 'Popotnik' (Traveller, est. 1880) and other pedagogical press. Some reports in journals can be linked to some specimens in collections of Slovenian School Museum in Ljubljana.

Mallarya. Te mallarye razvessele te oči inu cirajo te hiše.¹

Slika. Slike razveselijo oči in krasijo hiše.

Orbis pictus J. Amos Comenius

Podobe, ilustracije in slike v šoli so privlačna tema tako za znanstvena srečanja kot za razstave, kakor nam kažejo mednarodne izkušnje raziskovanj zgodovine šolstva (npr. konferenca ISCHE leta 1998),² bienalnih simpozijev šolskih muzejev (Rouen

* Branko Šuštar, dr. zgod., muzejski svétnik, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, e-pošta: branko.sustar@guest.arnes.si

1 Ivan Lah, Pater Hipolit in njegov "Orbis pictus", Popotnik, Ljubljana 1917, str. 61–62.

2 The Challenge of the Visual in the History of Education, ISCHE 1998, Kortrijk, Belgium; Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education: The History of Education and the Challenge of the Visual, 2000, 36, št. 1.

leta 2009) s predstavitevijo številnih tem povezanih z vizualizacijo pouka in takšnih zbirk v posameznih muzejih, tamkajšnje razstave na temo videti in vedeti (*Voir/Savoir – See/Know*),³ in ne nazadnje tudi maja 2013 odprta razstava o slovenski slikanici v našem muzeju.⁴ Zanimiva tema uporabe slik pri pouku, ki odpira tudi različna vprašanja terminologije, pri nas ni podrobneje raziskana, še največ pozornosti so bili deležni učbeniki za začetni pouk.⁵ Predstavitev nekaterih slovenskih začetkov poučevanja s slikami in opozorila na posamezne korake tega razvoja predstavlja prispevek predvsem na osnovi drobnih omemb te teme v tiskanih virih in literaturi.

»Da bi otroci vse razumeli, kar bero, ni zadosti, če se jim le razlaga, otroci hočejo vse videti,« je pisala revija 'Šolski prijatelj' leta 1854. Zato so v učilnici potrebovali podobe živali, rastlin, ali pa je moral vse to učitelj narisati na tablo. »Tako pridobe učenci veselje do šole.« Tudi križ in slika cesarja sta sodili v učilnico kot jo je s prispevki šolarjev in šolskih dobrotnikov opremil učitelj sredi 19. stoletja.⁶ Tedaj v naših šolah ni bilo veliko učil in slik. Še do 1870 so po naših osnovnih šolah učili v glavnem le verouk, branje, pisanje in računanje, ter pri tem niso potrebovali veliko učnih pripomočkov. Z novo šolsko zakonodajo 1869/70 so tudi v osnovni šoli pri nas bolj upoštevali nazorni (kazalni) pouk in poučevali realije (prirodopis, zemljepis, zgodovino). Vsaka šola je morala imeti primerna učila (učne pripomočke), mdr. stenske slike in zemljevide.⁷

A že pred temi uradnimi spodbudami je pouk s slikami imel svojo predzgodovino. Ta pregled le kratko opozarja na posamezne značilnosti poučevanja s slikami (s primeri iz pedagoške periodike⁸). Pedagoški tisk je objavljal prispevke povezane z ilustracijami v učbenikih in uporabo stenskih slik. Teme poučevanja s slikami so bile zanimive tudi za bralce pedagoških revij 'Šolski prijatelj' (Celovec 1854–1857), 'Učiteljski tovariš' (Ljubljana 1861–1941), 'Slovenski učitelj' (Maribor 1872–1877) in 'Popotnik' (Celje/Maribor od 1880) prav tako pa uporaba fotografij in razglednic kot učnih pripomočkov. Na Slovenskem je pedagoški razvoj do 1918 večinoma potekal v avstrijskem šolskem okviru, s posebnosti deželne šolske zakonodaje in deželni razmer, za Prekmurje pa je veljala ogrska šolska zakonodaja. Na dostopnost šolanja je

3 Image et pédagogie / Pictures and teaching : international perspectives / 13th International Symposium of Museums of Education and Collections of School Heritage (Rouen, 1st-4th July 2009); INRP and the National Museum of Education. Prim: B. Šuštar, Slike in poučevanje: mednarodne perspektive - 13. mednarodni simpozij šolskih muzejev in zgodovinski zbirk, Rouen (Francija), 2009, Šolska kronika 2010, št. 1, str. 187–198.

4 Polona Koželj, Anton Arko, Slikanica – moja prva knjiga, Razstava o slovenski slikanici, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2013.

5 Ivan Andoljšek, Naš začetni bralni pouk in učbeniki zanj, I-III., Ljubljana, 1960–1978. - Marjan Marinšek (s sodel. Tatjane Hojan), Moje prvo berilo, Velenje 2000.

6 Šolski prijatelj 1854, str. 202–203.

7 Učiteljski tovariš (UT) 1871, str. 86–89.

8 Tatjana Hojan, Kaj bereta slovenski učitelj in učenec: pedagoški in mladinski listi na Slovenskem v 20. stoletju (Razstavni katalog; 69) Ljubljana : Slovenski šolski muzej, 1999.

NOVI KLUGH ali TABLA SA BRANJE, inu PIŠANJE.

Ime Jesus	✠	i	i	I	y	j		y	Y	I
Angel	☉	a	a	A						A
Oči	👁	o	o	O						O
Ura	🕒	u	u	U	v	l				U
Elefant	🐘	e	e	E	ae	oe				E
Behal	🍷	b	Bo	bi	bu	ba	be	wo	W	B
Detela	🌱	d	De	du	di	da	do			D
Figa	🍌	f	Fi	fa	fu	fe	fo	phi		F
Golob	🐦	g	Go	gi	gu	ga	ge			G
Kijša	🏠	h	He	ha	ho	he	hu	ag		H
Iden	🐕	j	Je	jo	ja	ji	ju			J
Kosa	🐐	k	Ko	ke	ku	ka	ke	c	q	K
Luna	🌙	l	Lu	li	lu	la	le			L
Misa	🗼	m	Mi	me	mu	ma	me			M
Noga	🦶	n	No	ni	na	ne	nu			N

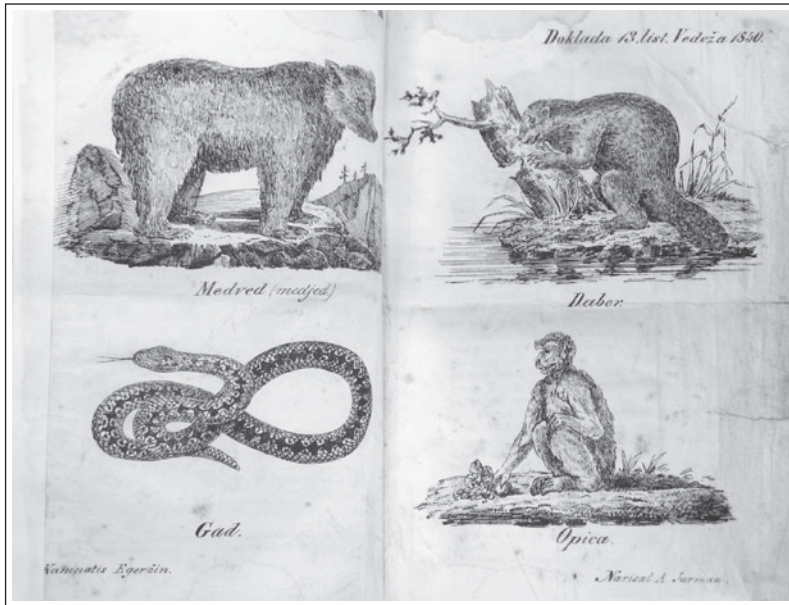
Stenska slika za učenje branja in pisanja (Peter Budin, *Novi kluzh ali Tabla sa branje inu pisanje*, Zgonik pri Trstu) 1808. SŠM.

vplival tudi učni jezik osnovnih šol, ki ni vsem slovenskim otrokom omogočal pouk v materinščini. Tako je bilo v 19. in v začetku 20. stoletja jezikovno vprašanje eno od temeljnih vprašanj šolstva v slovenskih deželah.⁹

Kot so že srednjeveške cerkvene freske s svetopisemsko motiviko kot 'biblia pauperum' tudi pri nas poučevale preprosto ljudstvo s sliko, tako sodobne informacije spremljajo likovna sporočila od tiskanih medijev do kina, TV in računalnika: povsod se izražamo s podobami. V šolstvu se zavedamo pomena učenja s slikami vsaj od znamenitega dela Comeniusa *Orbis pictus* (Svet v podobah) s »slikano abecedo«, katere prevod v slovenščino je okoli leta 1715 pripravil kapucin p. Hipolit v Novem mestu, a do natisa tedaj ni prišlo.¹⁰ Že osnovnošolski pouk, uveden kot obvezna javna šola v Habsburški monarhiji (in tudi v slovenskih deželah) leta 1774 v času cesarice Marije Terezije, je poznal za skupinski pouk branja in pisanja stenske učne »tabele, na katerih so vse reči v pravem redu in razločnosti.« Na takšnih **abecednih tablicah** so bile tudi slike posameznih predmetov (»tem pojmom slične podobice«), kot npr. na znamenitem Budinovem *Novem kluzhu ali tabli sa branje inu pisanje* iz leta 1808. Do tedaj ni

9 Slovenska novejša zgodovina 1848–1992 Ljubljana: Mladinska knjiga: Inštitut za novejšo zgodovino, 2005, str. 17–19, 178–179; Maja Žvanut, *Slovenski jezik: Identiteta in simbol / Slovene language: Identity and Symbol*, Kratka zgodovina Slovencev / A short history of Slovene, Ljubljana 2007.

10 Popotnik, 1900, str. 156–158; Angeljček, Ljubljana 1887/88, I, str. 42.

Ilustracije v otroške reviji Vedež, 1850. (Vedež, 13, 1850, ilustrator A. Jurman)

bilo v navadi, da je slovenski abecednik ilustriran.¹¹ Razmah osnovnošolskega poučevanja s slikami je pri nas prinesla šele zadnja tretjina 19. stoletja, čas po uveljavitvi tretje državne osnovnošolske zakonodaje v avstrijskem delu Habsburške monarhije.

Prej kot v učbenikih so slike olepšale besedilo v slovenskem mladinskem tisku. Prvo slovensko otroško revijo **Vedež** (1848–1850) so v zadnjih dveh letnikih krasile priložene podobe živali, delo domačega risarja. Tedaj so bili v knjigarnah na voljo tudi **abecedniki** z različnimi slikami, a le za domači pouk, saj po mnenju pedagogov »za javni šolski pouk« te podobe niso bile primerne.¹² Za pouk abecede je pedagoški časopis 1864 učiteljem svetoval prvošolce učiti črk s slikami ali predmeti, ki se začenjali z isto črko: npr. h - hlev, hlače, hlapon, hrast. Med nasveti učiteljem, naj bo njihov pouk pester, ... da bi otroci radi obiskovali šolo pa so 1856 predlagali, naj učitelj na koncu pouka razveseli učence in jim pokaže kakšne lepe slike iz sv. pisma ali iz narave.¹³

Knjige s slikami so bile pri nas predvsem nemške, namenjene mladini za zabavo, ne toliko za poduk, leta 1868 pa so poročali o hrvaški knjižici za mladino s slikami.¹⁴ Prav pisec poročila Ivan Tomšič je leta 1869 izdal prvo podobno slovensko knjigo

11 Lj. Stiasny, Črkovanje na slovenskih šolah, UT 1891, str. 276–278; T. Hojan, Novi kluzh ali tabla sa branje inu pisanje, Sodobna pedagogika 1975, str. 62–63.

12 Vedež, Ljubljana 1849, str. 48, 208; Šolski prijatelj 1852, str. 58–60.

13 UT 1864, str. 289, 364; Drobtnice, Celovec 1869, str. 283.

14 Drobtnice, Celovec 1856, str. 224–227; Naravoslovni Abecedar / ABC-Bilderbuch für brave Kinder / »Slikovana početnica za pomnljivo dečicu«, UT 1868, str. 61.

*Prvi slovenski abecednik z barvnimi ilustracijami.
(Ivan Tomšič, ABC v podobah in besedi, 1869)*

(abecednik s slikami v barvah, a za domači pouk).¹⁵ Kmalu je slovenski pedagoški časopis podvomil v pravilnost nasprotovanja risbam in slikam v abecednikih in berilih. Saj s sliko postane vsebina pouka otrokom bolj zanimiva in jasna kakor le pri sami razlagi.¹⁶ Že sredi 19. stoletja jim je bilo – kot poroča 1852 zgledni učitelj Peter Musi za šolo v Šoštanju - poučevanje s podobami le nadomestilo za pouk ob predmetih (ali njihovih modelih) iz narave. Primerne so bile lepe in živahne 'slike ali podobe', ki so točno in natančno predstavile predmet ter bile hkrati npravno primerne otrokom.¹⁷ Kadar učitelj ni imel primernih slik je pri pouku uporabljal opisovanje s prispodobami (primerjavami). Še četrto stoletje kasneje so svetovali učitelju, ki ni imel primerne slike, naj primerja npr. tigr z mačko, krokodila pa z martinčkom.¹⁸

Pri poučevanju so se učenci srečali s slikami tudi na platnicah **zvezkov**, ki so imeli na platnicah podobo kakšnega kraja ali cerkve, ali pa kakšno drugo primerno sliko. S slikami (risbami) so se učenci srečali tudi pri **cerkvenih podobah**,¹⁹ pri **senčnih slikah** v knjigah ali reviji. Skoraj vsaka številka **revije za otroke Vertec** (izhajal

15 Ivan Tomšič, ABC v podobah in besedi, Ljubljana: J. Giontini 1869.

16 UT 1878, str. 74.

17 Šolski prijatelj, 1852, str. 58–60.

18 Šolski prijatelj 1852, str. 81–84. – UT 1878, str. 74.

19 UT 1864, str. 321; 1870, str. 315–319. - Šolski prijatelj 1852, str. 120, 154.

1871–1945) je imela »podobo kake živali« in razumljiv opis, kar je vzbujalo otrokom veselje do narave. Slike in besedila v reviji so bila primerna tudi za šolski pouk.²⁰

Zakonodaja 1870 in učila (stenske slike). Od uveljavitve nove šolske zakonodaje 1869/1870 se je z nazornostjo poučevanja in novimi realističnimi predmeti (realije: prirodopis, zemljepis, zgodovina) povečala zahteva po primernih učnih sredstvih.²¹ Učni in šolski redi iz leta 1870 (§ 70, 71) je določal, da mora imeti šola potrebne učne pripomočke, mdr. tudi zemljevide, zgledne predloge za pouk risanja in »**podobe za kazalni pouk**«. Osnovne šole v osrednji Sloveniji so bile tedaj zelo slabo opremljene. Nekatere šole še 14 let od nove zakonodaje niso imele vseh učil:²² celo dobrih abecednih tabel ni bilo leta 1870 na vsaki šoli, niti za pouk pisanja potrebnih vsaj dveh stenskih slik/tabel (za lep opis, za pisanje). Za pouk **prirodopisja** je imelo največ šol na Kranjskem sicer pomanjkljive »Stangenbergerjeve table/slike«, ki jih je šolam kupila deželna z denarjem ljubljanske hranilnice.²³ Čeprav so knjigarne prodajale tako nemške kot slovenske prirodopisne podobe, jih po šolah skoraj ni bilo. Tudi učil za **pouk risanja** ni bilo na šolah. Še najbolj so bile šole opremljene z zemljevidi, precej dobro tudi z učnimi pripomočki za **kmetijski pouk** (mnogim šolam podarjene Hartingerjeve gospodarske podobe, 40 tabel s slovenskimi napisi²⁴). Že 1867 so šole dobile kot cesarjevo darilo **slike o kmetijstvu iz založbe Hartinger & Sohn** na Dunaju.²⁵ Pojasnila k slikam so na pobudo naše kmetijske družbe prevedli v slovenščino, kar je pouk v kmetijstvu zelo pospešilo, čeprav so bile slike premajhne. Zakonodaja o skrbi za zdravje v šolah (1875) je tudi predpisovala kakšna morajo biti učila, mdr. tudi stenske ('učne') table/slike – da bodo varovale vid, imele pravo razmerje med svetlobo in senco, bile jasne in z živimi barvami, v pravilnem razmerju stvari in ne s preveč podrobnostmi, da si ne kvarijo vida.²⁶

»Nauk brez kazalnega pouka je zares prava šolska muka!«²⁷

Kazalni ali nazorni pouk (nem. Anschauungsunterricht) temelji na Komenškem in njegovem imenitnem delu »Orbis pictus« in uči otroka ogledovati, opazovati in primerjati. **Kazalni pouk** je pomenil pouk na *kazalen način*, nazorno, s predmetom, modelom ali z ilustracijo, tudi z opisom in primerjavo, saj si otrok lahko zapomni to, kar razume. »Otroku pokazati stvar je več, kot pojasnitev z besedami.«²⁸ Toda dobre podobe za prirodopis so bile drage, včasih sestavljene iz več slik, da je bilo »učenčevo oko vse zbegano in raztreseno«. Najboljša za učitelja je bila knjiga s podobami in nje-

20 UT 1867, str. 239 (V Pragi); 1875, str. 196–197.

21 UT 1882, str. 227–230.

22 UT 1878, str. 266–267; 1884, str. 250.

23 UT 1871, str. 86–89.

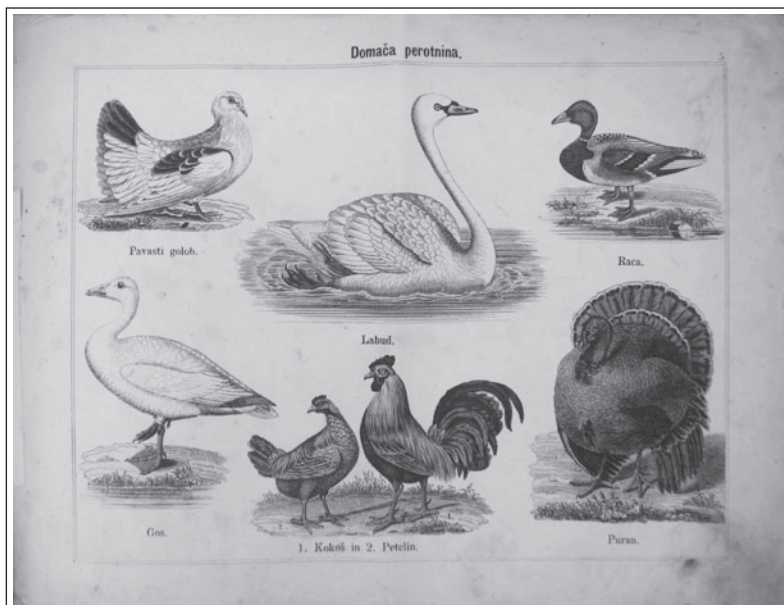
24 Slovenski učitelj 1873, str. 368–371; 1879, str. 269.

25 UT 1869, str. 15; 1879, str. 318–319.

26 UT 1867, str. 22–25, 207–208; 1875, str. 375; 1882, str. 227–230.

27 UT 1871, str. 125–126.

28 Popotnik, 1900, str. 156; Slovenski učitelj 1875, str. 373–374; UT 1874, str. 19–21, 51–52, 89–90.

*Učbenik z barvnimi ilustracijami v prilogi.
(Ivan Tomšič, Prirodoslovje v podobah, 1869)*

govo spretno risanje na tablo, kar nato učenci »na svoje tablice posnamejo«. ²⁹ **Nazorni nauk** je bil v šoli posebna disciplina o predmetih, pojmi in predstavah, sklepanju in sodbah. Bil je predmet v elementarnem razredu, nazorno poučevanje pa je bila zahteva vsega pouka. Zadnji smoter nazornega nauka je bila samostojnost opazovanja, jezikovnega izražanja in razumevanja vsebin realnih predmetov. Kot so zapisali leta 1905 je **nazorni pouk** v bistvu začetni pouk poznejšemu »zemljepisju, prirodoznanstvu, zgodovini, geometrijskemu oblikovanju in risanju«, le da na tej stopnji še ni razdeljeno v znanstvene stroke. ³⁰

Za seznanjanje z učili so bile pomembne tudi **razstave učil**. Na njih so bile posebej opazne učne slike kot je bilo septembra **1870 na razstavi** ob učiteljskem zborovanju v Ljubljani. »Razstave najlepši kinč so bile slike za nazorni pouk,« ki so nadomestile »skoro majhen muzej«. Izstopale so prirodoslovne knjige s podobami, »nove stenske table/slike za pouk v branju in pisanju« in novi **zvezki s slikami** za nazorni pouk in zemljevidi, ki jih je izdal Musil na Dunaju. Ministrstvo je zvezke s slikami na platnicah kmalu prepovedovalo, čeprav so jih učenci dejansko še naprej uporabljali. ³¹

²⁹ Slovenski učitelj 1873, str. 375–376.

³⁰ UT 1878, str. 27–29, 72–75. - Nazorni nauk, I (ur. H. Schreiner, dr. F. Ilešič), Nazorni nauk za prvo šolsko leto, spisal Gabriel Majcen, Ljubljana 1905, str. 5–7.

³¹ UT 1870, str. 315–319. (F. Stegnar, Razstava učnih pripomočkov - Slovenski učitelj 1875, str. 111; UT 1881, str. 223; 1884, str. 248–251).

Posebej odmevna je bila **razstava šolstva na svetovni razstavi na Dunaju 1873**, saj so njej veliko pisali. Razstavljeni so bila številna učila za »kazavni pouk«, mdr. »različne stenske table/slike z anatomskega in naravoslovnimi podobami ter za pouk petja in risanja. Poročevalec je bil navdušen nad učnimi pripomočki v tedanji Avstro-Ogrski, ki so lahko tekmovali z učili drugih držav.³²

Podobne **razstave učil** so bile tudi v drugih deželnih središčih, kot npr. v **Gorici**, kjer je bila prva razstava ob deželni učiteljski konferenci leta 1875. Žirija je priporočala šolam celo vrsto v šestih sobah razstavljenih učil dunajske založbe Pichler Witwe & Sohn in drugih založnikov. »Firma Giontini v Ljubljani je tako razstavila krasne kartone/slike za kazalni/nazorni pouk zgodovine«. ³³ Svoje izdelke in učila je predstavilo tudi več učiteljev in šol in nekateri so prejeli tudi priznanja. Podobno razstavo so pripravili tudi septembra 1884 ob deželni učiteljski konferenci in nato še deset let kasneje. Šolska in učna razstava v Gorici septembra 1894 je poleg izdelkov učiteljev in učencev, med njimi več risb in slik, predstavila tudi učne pripomočke založb z Dunaja (Herder, Hölzel) in Češke (Jansky s Tabora).³⁴

Po zgledu razstave na Dunaju so trije mestni učitelji v **Gradcu/Graz** pričeli v letih 1881/82 s **stalno razstavo učil**. Razstavljali so učila različnih založnikov (firme Tempsky, Schreiber, Winkelmann, Hölzel). Imeli so veliko slik za verouk (katehitična zaloga župnika Sattnerja), kakršne so kot darila vlade prejele tudi številne slovenske šole. Različna učila so bila »zelo primerna in poučna igrača otrokom«, a predraga za »naše kmečke šole«. Nekateri stenske slike so prav navduševale: »srečna šola, ki jih ima; kajti šola in pouk oživita, če jih učitelj pokaže«. Stalno razstavo učil v Gradcu, ki jo je vodil poseben odbor, je od 1883 spremljala tudi revija, ki je predstavljala tudi nove izdaje učnih slik zlasti iz nemškega jezikovnega prostora.³⁵

Leta 1887 so se učitelji na zborovanju Slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani razstave navduševali za **stalno razstavo učil za slovenske šole**. Učitelji na Slovenskem so takrat veliko učili, a učencem bolj malo kazali, posebno v šolah v revnih krajih. Zelo delovno **Pedagoško društvo za okraj Krško**, ki je izdalo tudi več knjig, je leta 1888 pripravilo pri nas **prvo stalno razstavo učil**.³⁶ Tudi začetki šolskega muzeja v Ljubljani, s katero je vedno bolj liberalno usmerjena Zaveza slovenskih učiteljskih društev leta 1898 počastila 50 letnico vladanja cesarja Franca Jožefa, so vključevali tudi razstavno predstavitev sodobnih učil. Pedagoški tisk na Slovenskem je desetletja spremljal tako bogato predstavitev šolstva na deželnih razstavah v drugih avstrijskih deželah kot opozarjal na nova učila, ki so bila primerna tudi za naše šole.³⁷

32 UT 1876, str. 71–73.

33 UT 1875, str. 156–159; Slovenski učitelj 1875, str. 329.

34 UT 1875, str. 156–159; 1885, str. 104–105; 1894, str. 305–307.

35 UT 1886, str. 250–252, 267–268; Max Hübner, Die Permanente Lehrmittel-Ausstellung in Graz. Lehr- und Lernmittel Magazin, Graz 1907, XXV., št. 1, str.3–6.

36 UT 1887, str. 305–307; Poročilo o pošiljatvah za »Prvo slovensko stalno učilsko razstavo« 'Pedagoškega društva' v Krškem, UT 1888/1889 - v 13 št. od 10. 5. 1888 do 18. 5. 1889.

37 Osemdesetletnica Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana 1978, str. 15–19. Popotnik, Maribor 1891, str. 269–272.

Preveč in premalo učnih slik. Uspešen kazalni (nazorni) pouk je bil nemo-goč brez učnih pripomočkov. Leta 1878 so na učiteljski konferenci za kranjski okraj naročali učiteljem naj 'realije' (naravoslovje, zemljepis, zgodovino) ne učijo preveč po-drobno in pri posebnih urah, temveč naj to vključijo v pouk branja in kazalni/nazorni pouk. Pri tem naj čim več uporabljajo slike. Čeprav so bila učila koristna za pouk pa velika količina učil še ni pomenila dobro šolo. Leta 1873 so pisali o šoli, kjer so bile vse stene polne slik in zemljevidov, a je bilo pol učencev brez učbenikov, komaj tretjina pa je imela učila za pisanje.³⁸ Kar pogosto je bilo mnenje, da veliko obešenih učnih slik na steni učencem škoduje, saj zato malomarno, premalo pozorno spremljajo pouk. Še leta 1884 piše pedagoška revija proti temu, da imajo nekateri učitelji skoraj vsa **učila** vse leto v šolski sobi kar na stenah, kjer jim škodijo prah, vlaga in otroci. Slike naj visijo na steni le takrat, ko jih učitelj uporablja.³⁹

Preglede učil predstavljajo poleg razstav učil⁴⁰ tudi **ceniki posameznih založb in objave v časopisu**. Tako je 1873 pregled slovenskih učnih sredstev obsegal več knjig, tudi take s slikami (učbenike, pomožne šolske knjige, tudi za šolska darila) in stenske slike. Tedaj je največ šolskih knjig izdala c. kr. / cesarsko kraljeva (državna) založba šolskih knjig na Dunaju, ki je imela do 1869 poseben privilegij. Poleg dveh slovenskih društev (Družba sv. Mohorja, Slovenska matica) so učbenike v slovenščini izdajali tudi tiskarji, knjigarne in založbe. Kot učila s slikami se omenja več del o prirodoslovju in nazornem pouku, mdr. dela Ivana Tomšiča.⁴¹ Njegova knjiga **Nazorni nauk za slovensko mladost**, 1872 je obsegala 30 barvih tabel s 380 podobami. Podobno je bila opremljeno njegovo Prirodoslovje v podobah, 1869. Učitelje so v pedagoški reviji spodbujali naj kupijo to knjigo, saj jim bo koristila v šoli. S tem bodo »v naših s l o v e n s k i h ljudskih šolah« največ storili za prirodoslovni pouk in hkrati podpirali domače slovstvo.⁴² Kot učilo za slovenske šole je 1886 izšel v Pragi (F. Tempsky) 24. natis »Nazornega nauka v podobah« v 86 tabelah s slovenskim kazalom. **Vzorčni pri-meri učnih ur** k osnovnošolskem berilom in za nazorni pouk so v začetku 20. stoletja kot učilo priporočali **uporabo stenskih slik**, tako sliko kmečkih opravil in posebej priljubljenih letnih časov ter živali in pogosto omenjali posamezne izdaje različnih založnikov (Jansky, Hölzel tudi Leutemann, Wilke, Meinhold, Pfeiffer), ki so bile v uporabi v naših šolah. Posebna oblika učila za pouk o rastlinstvu je bil tudi **herbarij**.⁴³

38 UT 1873, str. 39; 1878, str. 268.

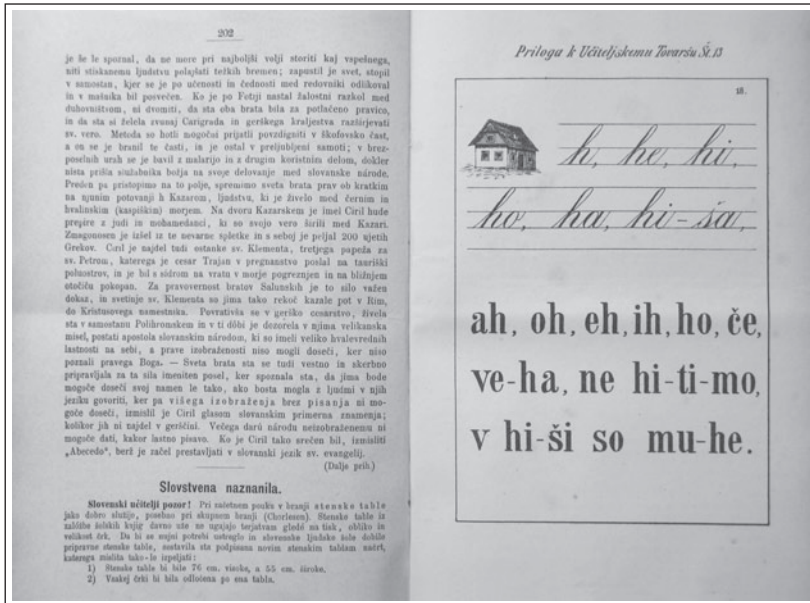
39 Slovenski učitelj 1875, str. 266–267; UT 1884, str. 250.

40 Razstavni katalog. Razstava učil ... (ured. Fr. Gabršek), Ljubljana 1905. - Razstava učil tvrdke A. Pichlerja in vdove, Dunaj, Ljubljana = Lehrmittelaustellung der Lehrmittelanstalt A. Pichlers Witwe&Sohn, Wien, Laibach, 1905.

41 Prirodoslovje v podobah. Slovenskej mladini v poduk in zabavo poslovenil I. Tomšič, Ljubljana: Giontini 1869. - Slovenski učitelj 1873, str. 349–351.

42 UT 1869, str. 337–338; 1870, str. 286–287.

43 UT 1870, str. 318; Popotnik 1883, str. 123, 138, 169, 200, 281; 1888, str. 118–121.

Razinger-Žumrove stenske slike: črka "h": hiša. (*Učiteljski tovariš*, 1. 7. 1881)

Konec 19. stoletja so bile zahteve za dobre šolske stenske podobe zelo jasne: natančna izdelava, dobro kolorirane, primerne velikosti in upodobitev praviloma le ene živali. Če je imela takšna zbirka stenskih slik še primerno ceno, so jo pedagoški časopisi radi priporočali. Tako je bila predstavljena za nazorni pouk leta 1890 **zbirka stenskih slik živali**, ki jih je založil **Karl Jansky** v Taboru na Češkem. Te barvno tiskane stenske table (64 x 90 cm) so razstavili 1891 tudi na razstavi učil v Ljubljani, pedagoški tisk pa je predstavil kar ves seznam upodobljenih živali. Tedaj je izšlo že 70 tabel, in v naslednjih letih še 15. Slike so bile že nalepljene na karton, zadaj pa so bile živali poimenovane »v vseh avstrijsko-ogrskih jezikih.« Isti založnik je pripravil tudi nekoliko večje (68 x 94 cm) stenske table za nazorni pouk. V 5 skupinah (štiri za letne čase, promet in obrt) je izšlo 20 stenskih slik, ki jih je ministrstvo odobrilo oktobra 1893.⁴⁴

Ko se je pedagogika vedno bolj zavzemala za nazorni pouk, so se odzvali tudi založniki. Jeseni 1897 so na Dunaju pričeli izdati '**Pole s podobami za šolo in dom**', ki jih je zelo hvalila pedagoška revija *Popotnik*. Za sodobne podobe za mladino je veljalo, da so bile pretežno obrtni izdelki brez umetniške vrednosti, ta serija podob pa je želela vzgajati tudi na umetniški način. Te pole (le 3 so bile barvne) so imele na zadnji strani besedilo »v vseh avstrijskih jezikih« in namenjene za šole po celi monarhiji.⁴⁵

44 UT 1890, str. 379; 1891, str. 377–378 (Nastenske zoologične podobe); 1892, str. 318–319; 1895, str. 115 (Wandbilder für den Unterricht in der Zoologie); 1893, str. 275.

45 UT 1899, str. 55, 109 (Pole s podobami za šolo in dom).

Podobno zanimivo učilo so bile **razglednice**. Leta 1899 so izšle razglednice s podobo pedagoga Andreja Praprotnika in njegove rojstne hiše,⁴⁶ kasneje tudi s sliko matematika Franca viteza Močnika, avtorja številnih učbenikov v avstrijskih deželah.

Na zanimivost posameznih učnih tem za šolarje so močno vplivale tudi posebnosti časa: zaradi velikega izseljevanja Slovencev predvsem konec 19. in v začetku 20. stoletja tudi v ZDA, so ponekod na revnem podeželju otroci bolje poznali ameriška mesta in reke kot pa geografijo domače dežele ali avstrijskega cesarstva.⁴⁷ Tedaj so se celo spraševali ali šola z zanimivimi stenski učnimi slikami o oddaljenih deželah pravzaprav ne vabi mladino iz domačega okolja v širni svet.⁴⁸

Med **zemljepisnimi učili** so bili najbolj številni zemljevidi, a večinoma natisnjeni v nemščini, naši učitelji pa so želeli, da se za »bolj slovenske dežele« izdajajo tudi slovenskem jeziku. Lepo je bil v šolah sprejet »Zemljevid slovenske dežele in pokrajin« iz 1853, natisnjen šele 1861.⁴⁹ Konec 19. stoletja so izhajali tudi šolski zemljevidi manjših območij (okraji).⁵⁰ Tedaj pa so poleg **stenskih slik** o oblikah na površju zemlje (Die Hauptformen der Erdoberfläche v založbah Hirt, Pichler, v slovenskem prevodu 1893), vzbujali pozornost tudi reliefne karte za pouk zemljepisa,⁵¹ ter slike za pouk zemljepisa. Leta 1873 so v prevodu iz nemščine izšle tudi **anatomske table/slike** za nazorni poduk v osnovnih in srednjih šolah (založba A. Hartinger in sin). S tem je slovenščina pridobila tudi ustrezno zdravstveno terminologijo, kar je dajalo knjižici posebno vrednost.⁵²

Ilustracije za pouk so uporabljali tudi **kateheti pri verouku**. Kakšno sliko so imele tudi **podobice v spomin** na prvo sv. obhajilo s slovenskim napisom, kot so jih prodajali npr. v Kamniku in Celovcu.⁵³ Razlaga krščanskega nauka s podobami za šolo, cerkev in dom je imela »60 prav lepih podob s slovenskimi napisi« in razlago, izdala pa jo je založba šolskih knjig na Dunaju 1861.⁵⁴ Šolskih knjig s slikami o bibličnih zgodbah (Biblische Geschichte) je bilo v nemščini na voljo veliko, težje je bilo s prevodi. Ko je pri Herderjevi založbi izšla »Slikovna biblija« s 40 svetopisemskimi prizori z napisi v češkem, poljskem in hrvaškem jeziku, so jo 1888 priporočali kot primerne za pouk verouka tudi pri nas. Pedagogi so vedeli, da slike 'zelo oživijo pouk o svetem pismu, ki je najpriljubljenejši del krščanskega nauka.' Le s slikami so lahko

46 UT 1899, str. 255.

47 Marjan Drnovšek: Izseljevanje iz širše ljubljanske okolice 1890–1914. Doktorsko delo, Ljubljana 1993, str. 160. - Marjan Drnovšek, Pot slovenskih izseljencev na tuje : od Ljubljane do Ellis Islanda - Otoka solza v New Yorku, Ljubljana 1991 str. 94–95.

48 Proti izseljevanju, Dolenjske novice, Novo mesto, 10. 4. 1912, str. 1.

49 UT 1873, str. 358–359; 1861, str. 120; 1865, str. 246–247.

50 UT 1887, str. 189; 1896, str. 199; 1896, str. 275–276.

51 UT 1893, str. 263; 1899, str. 204; 1889, str. 204–205 (I. Lapajne, Relief-karte).

52 Kmetijske in rokodelske novice, Ljubljana 1873, str. 28.

53 G. Janez Porekar, Šolski prijatelj 1852, 120 in G. Porekar, Šolski prijatelj 1852, 154

54 UT 1869, str. 28; 1872, str. 203; 1878, str. 74.

nazorno poučevali verouk. Ko je po naročilu ministrstva za bogočastje in uk izšlo po izvirnih slikah Ernesta Pesslerja v bakrotisku 32 slik od izvirnega greha do vnebohoda, jo je leta 1902 priporočala tudi liberalnega učiteljska revija.⁵⁵

Čeprav so bili sredi 19. stoletja v knjigarnah za domači pouk **abecedniki** z različnimi »podobami in spakami okinčani«, pa »za javni šolski pouk« te podobe niso bile primerne.⁵⁶ Da bi otroci radi obiskovali šolo so tedaj učiteljem svetovali naj bo šola pestra. Na koncu pouk pa naj učitelj razveseli otroke in jim pokaže »kake lične podobe« iz sv. pisma pa tudi iz narave. V ta namen so imeli »**podobiša** (Bildbücher) ali bukve z vsakoršnimi zrisanimi podobami«, a 1856 še ni bilo takih knjig s slovenskim besedilom.⁵⁷ Pedagoško časopisje je za veselje v zimskih večerih priporočalo tudi knjižico *Žive sence* (*Žive stiny*, Praga 1867) z 29 senčnimi podobami živali.⁵⁸ Tudi kasneje so priporočali še druge knjige s podobami kot npr. leta 1888, ko je ob jubileju cesarja izšla v 9 jezikih knjiga *Cesarska pesem* z 10 podobami.⁵⁹

O knjigah z ilustracijami pa so pisali tudi kritično. Tako so 1867 strogo ocenjevali knjigo *Naravoslovni Abecedar* v kateri so se slike ujemale z začetnicami posameznih besed. Jasno je bilo, »da je ta knjižica namenjena le mladini za zabavo, ne toliko za poduk.«⁶⁰ Pri Nemcih so bile pogoste takšne *ABC-Bilderbuch für brave Kinder* kot je izšla 1868 v Zagrebu. »Slikovana početnica za pomnljivo dečicu« s 16 lepimi barvnimi slikami iz otroškega življenja, pohištva, godbe in vojaštva je imela besedila v hrvaščini in nemščini. Knjiga je izšla pri Lav. Hartmanu, ki je zložil več podobnih tiskov.⁶¹

Ker tedaj Slovenci še nismo imeli takšne knjige za začetni domači pouk v branju, pisanju, računanju, je bila omenjena knjižica »prav primerna tudi za našo mladino, dokler i kod nas ne dobimo kaj enakega.«⁶² Za to je že leta 1869 je preskrbel prav pisec poročila o zagrebški knjigi, ki je izdal prvo podobno slovensko knjigo (abecednik s slikami v barvah za domači pouk).⁶³ Leta 1874 je izšla v Celovcu še *Abecednica* s podobami za čitanje in štetje (ima ... 22 čednih podob), ki je bila s tem nekaj posebnega.⁶⁴ Leta 1878 pa je slovenski pedagoški časopis malo podvomil v pravilnost nasprotovanja risbam in slikam v abecednikih in berilih. S sliko postane vsebina otrokom bolj zanimiva in jasna kakor le pri sami razlagi.⁶⁵ V tem času je izšel zelo lepo

55 Popotnik 1888, str. 190. - UT 1902, str. 214–215.

56 P. Musi, Nazorni ali ogledni pouk, Šolski prijatelj 1852, str. 58–60.

57 Podkorenčan, Kako delati, da otroci radi v šolo hodijo, Drobtinice 1856, str.224–227.

58 UT 1867, V Pragi, str. 239.

59 UT 1888, Cesarska pesem, str. 333.

60 A., Iz Zagreba, UT 1867, str. 62. *Naravoslovni Abecedar* s poučnimi stihovi, Zagreb: Lav. Hartman, 1867.

61 Prim. UT 1868, 61: Atlas slikah k prirodopisu živilstva i bilinstva, Zagreb 1866; *Naravoslovni slikovani Abecedar* s poučnimi stihovi, Zagreb 1867.

62 J. Tomšič, Slikovana početnica, UT 1868, str. 62.

63 Ivan Tomšič, ABC v podobah in besedi, Ljubljana : J. Giontini, [1869]

64 UT 1874, str. 144. *Risal* in pisal Abd. Fr. Žnidaršič, vikar pa c. kr. okr. šol. nadzornik tolminski.

65 UT 1878, str. 74. *Nazor* pri poduku.

sprejet Abecednik, ki ga je 1880 sestavil Andrej Praprotnik s primerno vsebino tudi za nazorni pouk.⁶⁶

Stenske table za začetni pouk branja in pisanja sodijo med starejša učila. Sčasoma so k črkam dodali tudi kakšno risbo predmeta. Predvsem je bilo pomembno, da so se stenske učne slike ujemale z Abecedniki, ki so vsebovali tudi krajša besedila za nazorni pouk.⁶⁷ Ko so postale stenske table/slike dunajske založbe šolskih knjig manj primerne, sta leta 1881 dva učitelja na II. mestni ljudski šoli v Ljubljani pripravila za slovenske šole **novе stenske table/slike**. Leto prej sta namreč pripravila Abecednik za slovenske ljudske šole in 25 tabel s črkami je po slikah in oblikah črk izhajalo iz tega učbenika. V pedagoški reviji sta objavila načrt izdaje, kot primer predstavila črko »h« (hiša) ter prosila svoje kolege za pripombe in prednaročila.⁶⁸ Te **Razinger-Žumrove stenske table** so februarja 1882 natisnili v Ljubljani in jih prodajali po primerni ceni. Pedagoški časopis je pisal o »novih stenskih abecednih tablah«, o vsaki posebej še s praktičnimi pripombami o uporabi pri pouku.⁶⁹ Posebej je tudi odgovarjal na vprašanje: **Čemu so slike pri abecedi?** Na osnovi slik je učitelj pričel razgovor z otroci. Prva slika na teh tablah je bila »igra«, izbrana za prehod od igranja k šolanju. Kritiku so se slike zdele bolj primerne za mesta in večje kraje kot pa za ljudske šole na kmetih.⁷⁰

Vstop ilustracij v abecednik in čitanko/berilo se je pri nas pričel konec 19. stoletja in se tik pred prvo svetovno vojno nadaljeval z barvno podobo teh knjig. Razinger-Žumrov **Abecednik za slovenske šole**, sestavljen »po metodi pisanja - čitanja« je v šesti izdaji izšel s slikami pri vsakem novem glasu (črki). Slike so bile učencem v veliko veselje, pouk pa je bil lažji.⁷¹ Ta abecednik je **1896** doživel že predelano **9. izdajo**. To izdajo so odlikovale posebej lepe slike pri posameznih malih črkah, kakršnih »ni najti v nobeni izdaji nemških abecednikov«, kot so pisali. Po tem učbeniku so pripravili tudi novo izdajo abecednih stenskih tabel s slikami.⁷²

Tik pred prvo svetovno vojno pa so slovenski šolarji dobili kar dve knjigi za začetni pouk branja in pisanja, ki ju **odlikujejo barvne slike**. Za eno je poskrbela Učiteljska tiskarna v Ljubljani (K. Wider, *Moje prvo berilo*, 1912), druga pa je z lepo barvno naslovnico s cesarskim orlom izšla pri državni Založbi šolskih knjig na Dunaju (I. Krulec, *Moja prva čitanka*, 1913). Ker so učne knjige izmed dovoljenih izbirali

66 UT 1880, Ocene, str. 252.

67 UT 1870, str. 108–109; 1872, str. 203; 1883, str. 336; 1880, str. 252.

68 UT 1881, str. 202–203, 240 in str. 368.

69 UT 1882, str. 80 in str. 85–87, 105–106.

70 UT 1884, str. 86, 143–144, 158.

71 Podobice v abecedniku, v: Tretja zbirka učnih slik podanih pri hospitacijah krškega in litijskega okraja (ed. Ljudevit Stiasny), str. 5–6 (iz UT 1891/1892) – UT 1876, str. 108.

72 UT 1896, str. 199 (Abecednik za slovenske ljudske šole); 1897, str. 199; 1899, str. 204.

Karel Wider, Moje prvo berilo, Ljubljana 1912.

učitelji na okrajnih učiteljskih konferencah, so uveljavljanje Widrove knjige spremljala tudi tedaj običajna liberalno-katoliška politična nasprotja.⁷³

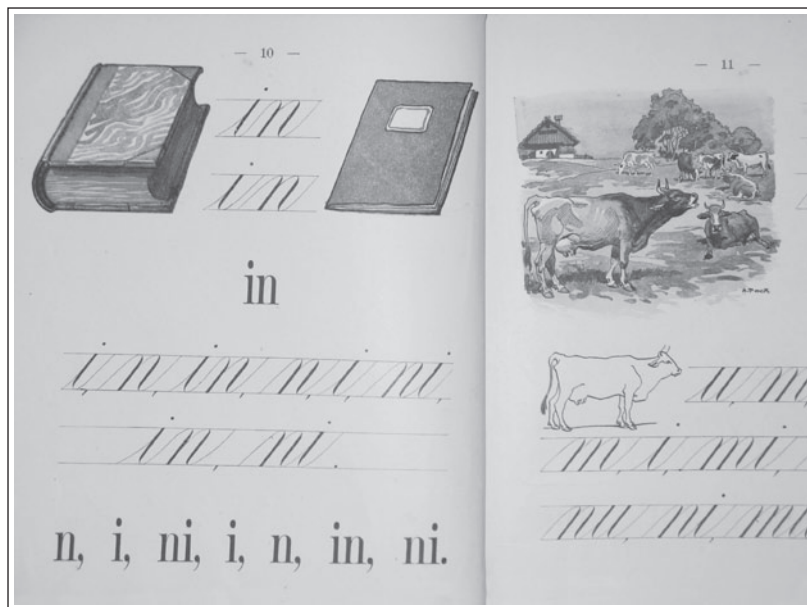
Prav imenitne barvne slike so bile tudi v abecedniku/berilu **Naša prva knjiga** (P. Flere, ilustracije M. Gaspari, 1929). Bogato ilustrirano knjigo so otroci sprejeli z velikim veseljem, revni kmečki starši, ki so odšteli denar zanjo, pa so bili manj veseli. Pri njih je bil še živ spomin na nekdanje abecednike polne teksta in le z kakšno majhno ilustracijo. Za starše je imela knjiga preveč slik. Menili so, da se iz take knjige otroci premalo naučijo in se ob slikah le lepo igrajo.⁷⁴ Barvne slike v vseh šolskih učbenikih so pri nas postale samoumevne šele z večjo dostopnostjo barvnega tiska od konca 20. stoletja naprej.

O kazanju **predmetov in njihovih slik** v šoli je med prvo svetovno vojno razpravljali tudi pedagog Bežek. Zaradi velike didaktične vrednosti takih učil in ponazoril so imele šole v večjih mestih bogate zbirke učil, brez njih pa ni bila tudi najbolj preprosta vaška šola. Bolj kakor najpopolnejše kupljene slike so bile dragocena učila, ki jih je izdelal učitelj sam, saj so mu dvignila ugled v očeh učencev.⁷⁵ Na učiteljskih so pozorno poučevali prav o **pouku v prvem razredu**, ki je bil podlaga pouku in vsemu

73 Tatjana Hojan, Slovenska šolska knjiga ob 200-letnici uradnih šolskih tiskov, Ljubljana 1972, str. 42–43. – UT 25. 10. 1912 (Nov Abecednik) in 26. 4. 1912.

74 UT, 2. 10. 1929, str. 1 (Albert Žerjav, Starši proti slikam. Povodim Fleretove »Naše prve knjige«).

75 Viktor Bežek, Občno ukoslovje z umoslovnim uvodom, Ljubljana 1917, str. 172–175.

Ivan Krulec, *Moja prva čitanka*, Dunaj 1913.

duševnemu razvoju učenca. Ker so otroci še v začetku 20. stoletja prihajali s strahom v šolo, so leta 1923 svetovali učiteljem, naj pri prvih urah pokažejo tudi kakšno sliko ali pa nekaj igrač. Že v prvem razredu je potekal **nazorni pouk tudi ob slikah**, a nikakor ni smel biti le opisovanje slik. Pri obravnavanju živali je učitelj najprej poskrbel za »živ primer« (pes, mačka, zajec, kokoš) ali vsaj za nagačene živali. Šele, če vsega tega ni imel, je uporabil slike. Brez ponazoril pa pouk sploh ni bil mogoč, saj bi bil le prazno besedičenje brez uspeha, prava potrata časa in energije. Pri stvarnem pouku so pred letom 1929 omenjali težave s pomanjkanjem otroških konkretnih predstav, saj nekateri učenci še niso videli ne žive ne naslikane lisice, volka ali opice.⁷⁶

Tudi z vidika ilustracij so bili posebej zanimivi tudi **lepopisni zvezki** (Schreibtheken), ki so imeli na platnicah »podobo kakšnega domačega kraja, kake cerkve, kakor p. Grad pred Jamo, Ternovsko cerkev v Ljubljani i. t. d. ali pa kakšno drugo spodobno in podučljivo reč« (cesarski orel, cesarska pesem, enkrat ena), vse s slovenskimi napisi.⁷⁷ Pomembno je bilo tudi poučevanje lepopisa s **tiskanimi lepopisnimi zgledi** (novi so izšli 1863).⁷⁸

76 Fr. Fink, *Posebno ukoslovje pouka v elementarnem razredu osnovnih šol*, druga izdaja, Ljubljana 1923, str. 6–7, 23–28. - Leo Pibovec, *Osnovni razred v luči sedanjih vzgojno-didaktičnih načel*, Ljubljana 1929.

77 UT 1864, Pri g. Giontinetu, str. 321.

78 Z veseljem naznanjamo, UT 1863, str. 287; Pri g. Giontini-tu, UT 1863, str. 320. – Učitelj Fr. Gerkman je izdal pri Giontiniju nove slovenske lepopisne zglede 1863. (Lepopisni izgledi za ljudske šole. Sestavil Franc Gerkman, učenik v Ljubljani. V Ljubljani : Založil J. Giontini, 1863

Med učili za zemljepisni pouk so 1910 pisali tudi o **stenskih slikah** geografskih pojmov ali pokrajin, razglednicah, **stereoskopskih slikah** in o skioptikonu ali o še bolj redkem šolskem kinematografu, česar pa brez elektrike seveda ni bilo.⁷⁹ Kakšna šola v Ljubljani je imela med bogato zbirko učil tudi skioptikon (projekcijski aparat), kot so ga v šolskem letu 1910/11 kupili z vso opremo na mestni deški osnovni šoli v Ljubljani. Med učili so bili tudi diapozitivi na stekleni plošči (npr. o zdravstvu) in različne slike.⁸⁰ Nekatere šole so prišle do lepih učil tudi z darili dobrotnikov,⁸¹ drugim jih je po nižji ceni priskrbelo po letu 1870 društvo Narodna šola.⁸²

Pedagoško časopisje je po prvi svetovni vojni še več pisalo tudi o novostih za moderno poživitev pouka in zunajšolskega prosvetnega dela. Razpravljali so o šolskem radiu, šolskem projekcijskem aparatu (skioptikonu, **episkopu**) in o fotografiji v delovni šoli, a »dokler se ne bodo izboljšali krizni/mizerni časi« (1932/33), niso pričakovali večjega napredka. Kot najprimernejše sredstvo za ponazorilo v šoli je bil **projekcijski aparat**, čeprav so bile težave z zagotovitvijo materialnih in tehničnih pogojev.⁸³ Posebej zanimiv je bil načrt episkopa, ki ga je lahko izdelal vsak učitelj, a brez elektrike ni šlo. Takšen aparat je omogočal povečavo slike v velikosti razglednice na najmanj 1 m² in je lahko nadomestil veliko dragih stenskih slik.⁸⁴ Po prvi svetovni vojni je učiteljstvo ustanovilo gospodarsko zadrugo (Tovarna učil in šolskih potrebščin), da bi šolam preskrbeli dobra učila, a je poskus žalostno propadel. Tako so še leta 1939 učitelji razpravljali o šolski delavnici ali tovarni učil, ki bi preskrbela cenejša domača učila.⁸⁵

Med učili, ki jih je založila Učiteljska tiskarna so leta 1921 omenjali tudi 'slike in kipe naših mož' ter **zbirko 'Slovenski pesniki in pisatelji'**. Druga učiteljska gospodarska zadruga je izdaja lepe stenske slike letnih časov, delo slikarja Gasparija iz 1933. Zimo npr. predstavljajo etnografski pogledi na ljudske običaje. Konec leta 1938 je Učiteljska tiskarna izdala **slike za zemljepisno in zgodovinsko učno snov** za 3. razred ljudskih šol. Slike v velikosti 6 x 4,5 cm »v lepi umetniški izdelavi in barvah« so bile namenjene učencem. Ti so jih lepili v svoje zvezke poleg zapisane snovi. Vsaka serija je imela po 30 sličic in ni bila prav draga.⁸⁶ Čeprav so podobne sličice uporabljali

Jože Eržen, Nekaj od šolske sobe, Šolski prijatelj 1854, str. 202–203.

79 Slovenski učitelj 1910, str. 157–160, 177–179. - Fr. Fink, Posebno ukoslovje zemljepisnega pouka na osnovnih šol, Ljubljana 1922, str. 12, 52–53. - Viktor Bežek, Občno ukoslovje z umoslovnim uvodom, Ljubljana 1917, str. 174–175.

80 Izvestje I. mestne petrazredne deške ljudske šole ... v Ljubljani, ur. Jakob Dimnik, Ljubljana 1911, str. 14–15.

81 UT 1873, str. 61; 1874, str. 30

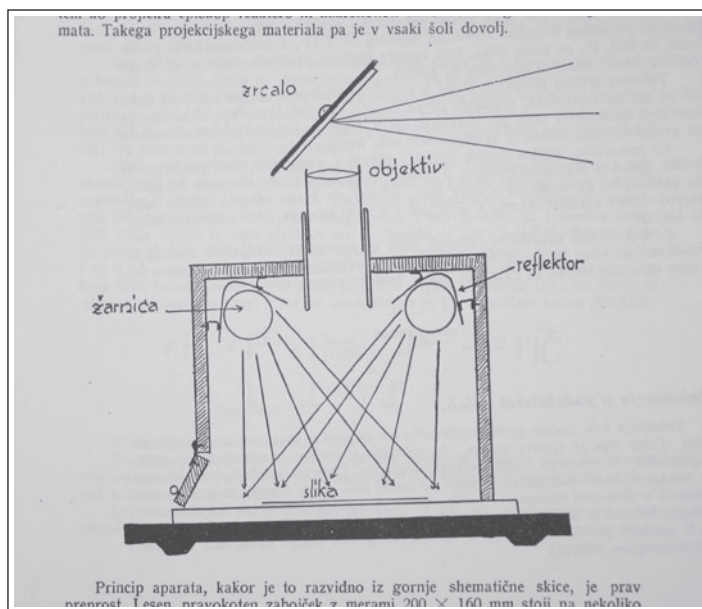
82 UT 1873, str. 95–96; 1880, str. 290–291; 1882, str. 284–285.

83 Popotnik 1932/33, str. 138–140, str. 216–217; str. 236–238; str. 138–140.

84 Prim: Popotnik 1932/33, str. 216–217 (D. Mehora, Šolski projekcijski aparat). Zgledov za izdelavo je bilo več. Npr. Lehrmeister-Bücherei št. 875. - Popotnik 1932/33, str. 216–217.

85 Popotnik 1920, str. 183; 1938/39, str. 249 (Vilim Kunst, O učilih v sodobni šoli).

86 Popotnik 1921, str. 100–102, posebej 100; 1938/39, str. 243–250 (Vilim Kunst, O učilih v sodobni šoli).

Episkop kakršnega lahko izdelata vsak učitelj. (Pedagoška revija Popotnik 1932/33)

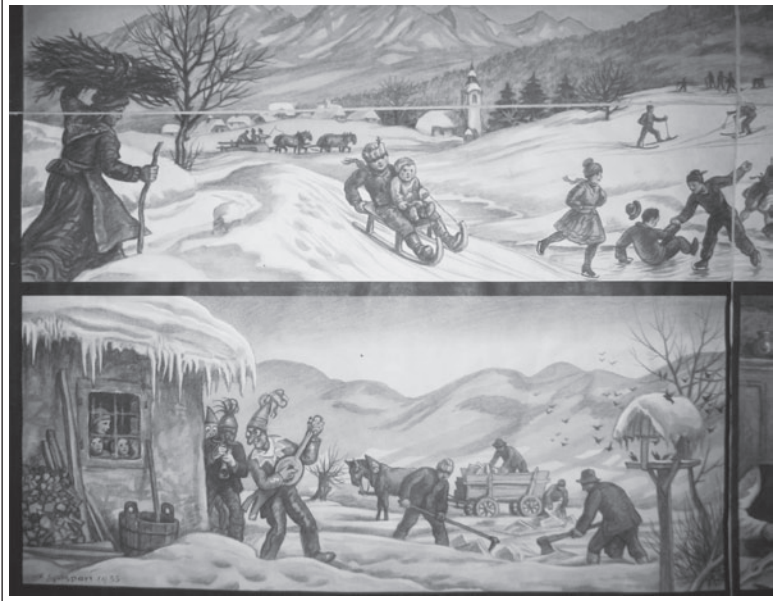
v šolah tudi v 70. letih 20. stoletja, se je že kmalu slišalo tudi kritično mnenje. Tako je pedagoška revija 1938/39 odločno pisala proti sličicam, ki so jih uvajali kot novost in učenci pričeli lepiti v šolske zvezke, zagovarjal pa je učenčevo lastno delo, saj je bilo »ri-sanje ... drugi jezik otroka«. Ko se je okoli leta 1930 uveljavil v šoli »novi učni način« z delovnim in doživljajskim poukom, je ta usmeritev vplivala tudi na učila: nekatera so postala odveč, druga so zahtevala drugačno uporabo, potrebovali pa so tudi nova učila (izdelovanje teh v šoli, vloga fotografije in filma).⁸⁷

Nekatera učila, mdr. stenske slike, so na eksperimentalni šoli v Ljubljani in drugod učitelji izdelali sami. S slikami pa je povezana tudi **uporaba dnevnega časopisja pri pouku**, kar se je uveljavljalo po 1. svetovni vojni. Učitelji so zanimive slike pri posameznih člankih uporabljali za nacionalno in državljansko vzgojo, izrezki iz časopisov s slikami na steni razreda pa so bili zanimivi tudi za prvošolce.⁸⁸

Čas pred drugo svetovno vojno, ki je bil usmerjen na novo pedagoško pot: k otroku, človeku, je ponovno odprl **problem učil**. Učila so pomenila vse kar je učitelj prinašal v razred v pomoč pouku, tudi slike in v majhni enorazredni šoli bi jih potrebovali več kakor v kakšni večji šoli. Študija o učilih v sodobni šoli je 1938/39 predstavila skromno stanje slik domačega izvora in drago uvoženo blago. Skoraj ni bilo šolskega predmeta, ki ne bi potreboval slik, a po pametnem izboru. Čemu bo na vaški šoli slika

87 Popotnik 1931/32, str. 21; 1930/31, str. 155 (M.S., Učila in nova šola); 1932/33.

88 Popotnik 1921, str. 159; 1934/35, str. 151.; 1931/32, str. 20–21, 51–52.

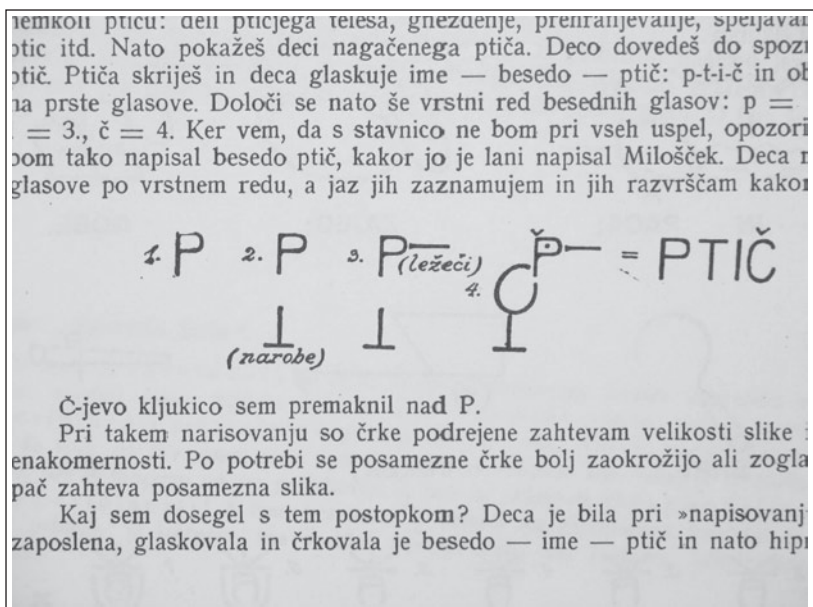
*Stenska slika letnih časov: Zima, detajl, slikar Maksim Gaspari.
(Učiteljska tiskarna, 1933, iz zbirke SŠM, foto bš)*

krave, ki jo lahko učenci vidijo vsak dan doma. Po oceni bi vsaka od nekaj nad 800 osnovnih šol potrebovala za pouk 500 učnih slik, kar bi bilo predrago. Cenejša je bila projekcija slik z **epidiaskopom – projektorjem**, ki je omogočal projekcijo tiskanih slik in diapozitivov v velikem merilu. V 10 letih bi lahko vsaka šola zbrala potreben denar. Podobno je decembra 1932 spodbujal tednik Učiteljski tovariš z reklamo »7000 sten-skih slik«. Toliko sličic je dobila vsaka šole, če je za ceno 16 učnih slik že lahko naročila »epidiaskop (radioskop)« oddelka za učila Učiteljske tiskarne. Navodila o uporabi slik in projektorja pa so sodila v metodiko. Kaj pa slike v učbenikih in priročnikih? Tu je največ naredila založba Mladinska matica s številnimi knjigami.⁸⁹

Tako z risanjem kot opismenjevanjem je povezana v letih pred drugo svetovno vojno zanimiva »**metoda slikanih besed**« za prvi osnovnošolski razred. Predmeti in osebe iz otrokove okolice zapisani z velikimi tiskanimi črkami so oblikovali ustrezno likovno podobo: npr. iz črk za besedo »ptič« ali »zajec« je bila sestavljena tudi podoba teh živali, iz črk »učitelj« pa (malo žalosten) obraz učitelja.⁹⁰ Članek je pokazal na učitelja, ki je res živel za šolo, njegova metoda pa ostala na ravni zanimivosti.

89 Popotnik 1938/39, str. 243–250 (Vilim Kunst, O učilih v sodobni šoli). - UT 8. 12. 1932, str. 4, (7000 stenskih slik).

90 Popotnik 1933–34, str. 145–147 (Anton Metlika, Velika tiskana abeceda – posredovalka med naravo in knjigo).

*“Metoda slikanih besed”, učitelj Anton Metlika
 v pedagoškem časopisu Popotnik 1933/34.*

Takoj **po drugi svetovni vojni** se je najprej povečalo število učil in učnih slik, ki so jih zavzeto izdelali učitelji sami, pozneje pa so postajale učne slike manj zanimive za pedagoške obravnave, saj se je povečevala vloga drugih medijev: radio in film, od konca 60. let tudi TV in v zadnjem desetletju 20. stoletja tudi računalnik in svetovni splet. Omembe učnih slik še najdemo pri obravnavi učnih metod (metoda demonstracije ali metoda kazanja), a slike so bile lahko le nadomestek konkretnih predmetov, poskusov ali poučnih filmov. Ob tem je metoda risanja slik in skic na tablo ohranila svoj pomen, saj je nastajala postopoma ob učiteljevi razlagi. Tudi kasneje so slike ohranile svoj pomen pri posameznih učnih metodah, posebno kazanja (demonstriranja) in razlaganja (interpretacije). Didaktično pomembne so bile velike stenske slike, pa tudi diapozitivi (šolski diafilmi) in šolski film.⁹¹

Za sklep. S to pregledno predstavitevjo nekaterih vidikov pedagoške razprave o poučevanju z ilustracijami na Slovenskem od sredine 19. stoletja do sredine 20. stoletja opozarjamo na postopni razvoj pouka s slikami. Pedagoški časopisi so pisali o vprašanjih, povezanih z ilustracijami v učbenikih in uporabo stenskih slik (učnih slik). Za tematiko širših problemov likovne vzgoje, uporabo fotografij in razglednic

91 Stanko Gogala, *Obča metodika*, Ljubljana 1951, str. 114–115. - Gustav Šilih, *Didaktika*, v: *Izbrana poglavja iz pedagogike*, Ljubljana: Državna založba Slovenije 1964, str. 240–253.

*Razstava učil na dekliški šoli pri sv. Jakobu v Ljubljani v začetku septembra 1905.
(Zvonček, 1. 11. 1905, str. 256)*

kot učnih pripomočkov so se zanimali tudi bralci revije Učiteljski tovariš 1861-1941 in Popotnik, ki je izhajala od 1880 naprej. Nekatera poročila v revijah je lahko povežemo tudi s posameznimi primerki v zbirkah v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani. Nekatere učne slike, ki so jih uporabljali v razredih, so bile povezane z ilustracijami v učbenikov, predvsem s prvimi berili. Učne slike so predstavljale priljubljene teme (letni časi, vas, mesto, obrti) in slike živali, predstavljale pa so tudi za narodni in kulturni razvoj pomembne ljudi (pesnike in pisatelje). Pogost učni pripomoček so bile tudi stenske učne slike za pouk verouka. Pri izdajanju teh tiskov so imela do leta 1918 vpliv pomembna mesta habsburške monarhije (Dunaj, Gradec, Praga, Trst). Tudi »Učiteljska tiskarna« v Ljubljani je bila izdajatelj nekaterih učnih pripomočkov: tako na primer slik za poučevanje zgodovine in geografije. Različne pedagoške revije so ob koncu 19. stoletja spodbujale uporabo fotografij in drugih ilustracij kot uspešen učni pripomoček. Toda možnosti za oblikovanje bogatih zbirk učil so bile na šolah v slovenskih deželah skromne: opremljenost osnovnih šole na podeželskih območjih je bila slabša, lokalne oblasti v mestih pa so omogočale boljše pogoje svojim šolam. Posebno bogate zbirke učil so imele srednje šole (gimnazije in realke). Učitelji v podeželskih osnovnih šolah so v večini primerov sami pripravljali domiselne učne pripomočke in pisali o tem v pedagoški tisk. Tudi v nekaterih šolah so že pred drugo svetovno vojno uporabljali sodobne tehnične pripomočkov za projekcijo slik (episkop, projektor).

Viri in literatura

Časopisni viri

- Angeljček, Ljubljana 1887/88; Dolenjske Novice, Novo mesto, 1912; Drobtinice, Celovec 1869; Kmetijske in rokodelske novice, Ljubljana 1873; Popotnik, 1880-1940; Slovenski učitelj 1873-75; Slovenski učitelj, Ljubljana 1910; Šolski prijatelj 1852-1854; Učiteljski tovariš 1861-1941; Vedež, Ljubljana 1849
- Andoljšek, Ivan: *Naš začetni bralni pouk in učbeniki zanj*, I-III., Ljubljana, 1960-1978.
- Bežek, Viktor: *Občno ukoslovje z umoslovnim uvodom*, Ljubljana 1917.
- Drnovšek, Marjan: *Izseljevanje iz širše ljubljanske okolice 1890-1914*. Doktorsko delo, Ljubljana 1993, str. 160.
- Drnovšek, Marjan: *Pot slovenskih izseljencev na tuje : od Ljubljane do Ellis Islanda - Otoka solza v New Yorku* [Slovene emigration to America : 1880-1924], Ljubljana 1991 str. 94-95.
- Fink, Fr.: *Posebno ukoslovje zemljepisnega pouka na osnovnih šol*, Ljubljana 1922.
- Fink, Fr.: *Posebno ukoslovje pouka v elementarnem razredu osnovnih šol*, druga izdaja, Ljubljana 1923.
- Gogała, Stanko: *Obča metodika*, Ljubljana 1951.
- Hojan, Tatjana: *Slovenska šolska knjiga ob 200-letnici uradnih šolskih tiskov*, Ljubljana 1972.
- Hojan, Tatjana: *Novi kluzh ali tabla sa branje inu pisanje*, *Sodobna pedagogika*, Ljubljana 1975, str. 62-63.
- Hojan, Tatjana: *Kaj bereta slovenski učitelj in učenec: pedagoški in mladinski listi na Slovenskem v 20. stoletju* (Razstavni katalog; 69) Ljubljana : Slovenski šolski muzej, 1999.
- Hübner, Max: *Die Permanente Lehrmittel-Ausstellung in Graz. Lehr- und Lernmittel Magazin*, Graz 1907, XXV., št. 1, str. 3-6.
- Izvestje I. mestne petrazredne deške ljudske šole ...* v Ljubljani, ur. Jakob Dimnik, Ljubljana 1911.
- Tomšič, Ivan: *ABC v podobah in besedi*, Ljubljana : J. Giontini, [1869].
- Lah, Ivan: *Pater Hipolit in njegov "Orbis puctus"*, *Popotnik* 1917, str. 61-62.
- Marinšek, Marjan (s sodel. Tatjane Hojan): *Moje prvo berilo*, Velenje 2000.
- Musi, P.: *Nazorni ali ogledni pouk*, *Šolski prijatelj* (Celovec), 1852.
- Nazorni nauk*, I (ur. H. Schreiner, dr. F. Ilešič), *Nazorni nauk za prvo šolsko leto*, spisal Gabriel Majcen, Ljubljana 1905.
- Osemdesetletnica Slovenskega šolskega muzeja*, Ljubljana 1978.
- Pibovec, Leo: *Osnovni razred v luči sedanjih vzgojno-didaktičnih načel*, Ljubljana 1929.
- Podkorenčan: *Kako delati, da otroci radi v šolo hodijo*, *Drobtinice* 1856, str. 224-227.
- Poročilo o pošiljatvah za »Prvo slovensko stalno učilsko razstavo« 'Pedagogiškega društva' v Krškem, *Učiteljski tovariš* 1888/1889 - v 13 številkah od 10. 5. 1888 do 18. 5. 1889.

- Prirodoslovje v podobah*. Slovenske mladine v poduk in zabavo poslovenil I. Tomšič, Ljubljana: Giontini 1869.
- Razstava učil tvrdke A. Pichlerja in vdove*, Dunaj, Ljubljana = Lehrmittelaustellung der Lehrmittelanstalt A. Pichlers Witwe & Sohn, Wien, Laibach, 1905.
- Razstavni katalog*. Razstava učil ... (ur. Fr. Gabršek), Ljubljana 1905.
- Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga: Inštitut za novejšo zgodovino, 2005.
- Stiasny, Lj.: Črkovanje na slovenskih šolah, *Učiteljski tovariš* 1891, str. 276–278.
- Šilih, Gustav: Didaktika, v: *Izbrana poglavja iz pedagogike*, Ljubljana: Državna založba Slovenije 1964.
- Tomšič, Ivan: *ABC v podobah in besedi*, Ljubljana : J. Giontini 1869.
- Žvanut, Maja: *Slovenski jezik: Identiteta in simbol* / Slovene language: Identity and Symbol, *Kratka zgodovina Slovencev / A short history of Slovene*, Ljubljana 2007.

Summary

Historical development of teaching with illustration: Slovenian experiences

Branko Šuštar

The research represents some aspects of pedagogical discussion about teaching with illustration in journals 'Šolski prijatelj' (Teacher's Friend, est. 1854), 'Učiteljski tovariš' (Teacher's Comrade, est. 1861), 'Popotnik' (Traveller, est. 1880) and others in Slovenian lands from mid-19th century to the mid-20th century. Pedagogical journals wrote about questions connected to illustrations in textbooks and the use of wall paintings (learning images). The theme about art education was also interesting for readers of and others pedagogical journals. Some reports in journals can be linked to some specimens in collections of Slovenian School Museum in Ljubljana. Some pictures used in the classroom were connected with illustrations of textbooks, especially with primers. Those pictures in form of images of animals, prominent man (poets and writers) and images for religious education were frequently used in schools as teaching aids. There was a great influence of important cities of Habsburg monarchy (Wien, Graz, Prag, Trieste) in the years before 1918 in teaching mains. Also »Učiteljska tiskarna« (Teachers' Printing house) in Ljubljana was a publisher of some instructional means: for example pictures for teaching history and geography. The use of pictures and other illustrations as a teaching aid was on the end of 19th century usually promoted by different pedagogical journals. But possibilities for schools in Slovenia to get those collections were extremely limited: primary schools in rural areas was poor as well as local authorities, in little better conditions were schools in the biggest settlement, in towns and especially secondary schools (gymnasiums) with rich collections of means of instructions. Teachers in rural primary schools were in the most cases also creators of self made teaching aids. There were some schools before WW 2 in which were used modern technical aids to project images (episcope, projector).

Maja Šebjanič*

*(Neliterarna) podoba učitelja 1855–1914
v pedagoškem tisku¹*

*The (non-literary) image of the teacher between 1855 and 1914
in the pedagogical press*

Izvleček

Največje spremembe glede izobraževanja, položaja in podobe učitelja so se dogajale v drugi polovici 19. stoletja oziroma z Državnim osnovnošolskim zakonom iz leta 1869. Na oblikovanje podobe učitelja oziroma njegovega ideala, moralnega lika so vplivali strokovni prispevki pomembnih šolnikov v pedagoškem tisku tistega časa, predvsem v Učiteljskem tovarišu in Popotniku. Po drugi strani lahko iz istih časopisov iz prispevkov učiteljev opazujemo, kakšna je bila njegova realna podoba. Skozi prikaz analize prispevkov v pedagoškem tisku bom skušala prikazati, kakšna je bila podoba učitelja med letoma 1855 in 1914.

Abstract

The greatest changes in the education, position and image of the teacher happened in the second half of the 19th century, with the State Primary School Law in 1869. Professional articles written by important educationalists in the educational press at that time, mainly in Učiteljski tovariš and Popotnik, influenced the shaping of the ideal image of teachers and their moral character. At the same time, articles written by ordinary teachers in the same publications offer us a view of what they were really like. Through an analysis of articles in the educational press, this article attempts to show how teachers were viewed between 1855 and 1914.

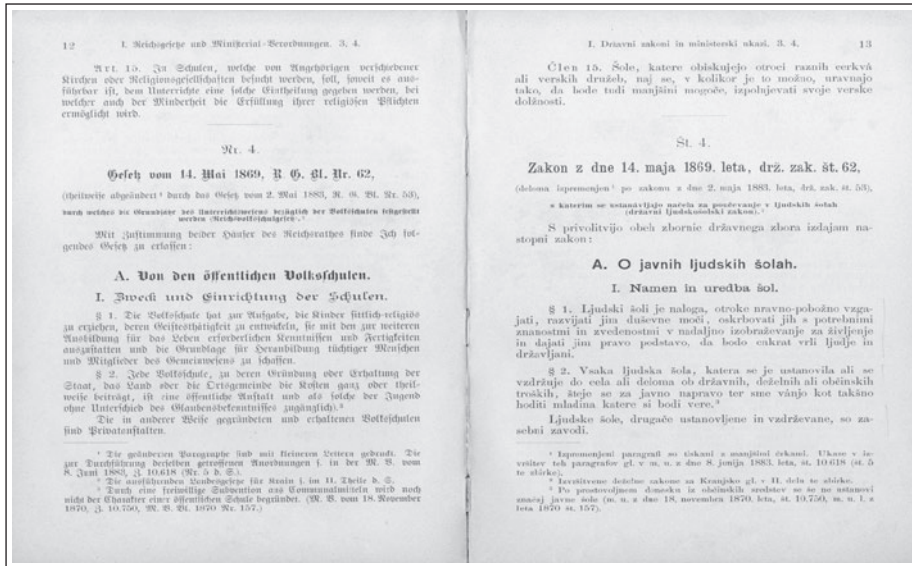
Osnovnošolska zakonodaja med letoma 1855 in 1914

Prizadevanja iz časa marčne revolucije leta 1848, ki jih je predvidel *Osnutek temeljnih načel javnega pouka v Avstriji* in ki so učitelju obetala številne spremembe in izboljšanje položaja, se niso uresničila.² Tako je bil 18. avgusta 1855 podpisan konkordat, s katerim je cerkev dobila vodilno vlogo na področju šolstva v državi. Konkordat

* Maja Šebjanič, univ. dipl. ped. in prof. slov., Brezovci 72, 9201 Puconci, maja.sebjanic@gmail.com

1 Članek je povzetek diplomskega dela z naslovom *Podoba učitelja v slovenski prozi in njegova realna podoba 1855–1914* (mentorja doc. dr. Tadej Vidmar in red. prof. dr. Miran Hladnik), nastalega na Oddelku za pedagogiko in andragogiko in Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Pojem učitelj zajema osnovnošolske učitelje.

2 Več o tem glej Okoliš 1999, Ostanek 1969 in Schmidt 1988.

Državni šolski zakon iz leta 1869. (Fr. Heinz, Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem, Ljubljana 1895)

je določal, da naj bo ves pouk mladine v vseh šolah usklajen z naukom katoliške vere, s tem so Slovenci dobili od države priznano versko šolo, to je šolo, v kateri verouk ni bil samo najpomembnejši učni predmet, ampak se je morala z naukom o veri ujemati tudi vsebina vseh drugih učnih predmetov in so morali vsi predmeti prispevati k nalogam verske vzgoje. Učitelj je bil tako v popolni odvisnosti od cerkve in podrejen cerkvenemu nadzorstvu (Peček 1998, Schmidt 1988).

V 60. letih 19. stoletja so se v Avstriji po padcu Bachovega absolutizma zgodile številne spremembe, ki so prinesle spremembe tudi na področju šolstva. V okviru decembrske ustave leta 1867 je bil sprejet *Temeljni zakon o splošnih pravicah državljanov*, s katerim je država dobila pravico do najvišjega vodenja in nadzorstva v šolstvu, vrhovna šolska oblast pa je postalo ministrstvo za bogočastje in uk. Sprejet je bil tudi *Zakon o razmerju med cerkvijo in šolo*, ki je odpravil cerkveno nadzorstvo nad šolskim poukom in določil posvetno oziroma državno nadzorstvo šol. 14. maja 1869 je bil na podlagi teh zakonov sprejet *Državni osnovnošolski zakon*, s katerim je bila uvedena laična šolska uprava in nadzorstvo, vodstvo v šolah z več učitelji pa je prevzel učitelj laik, ki je imel naziv nadučitelj (Ostanek 1969b, Schmidt 1988).

Izobraževanje učiteljev med letoma 1855 in 1914

Učitelji so bili do sprejetja *Državnega osnovnošolskega zakona* leta 1869 »/o/štirji, mežnarji, pisarji, bivši študenti ali vojaki, poučevanje je bilo njihovo dodatno delo,

glavni vir dohodka pa zvonjenje in orgljanje.« (Milharčič Hladnik 1995, str. 20) Ti učitelji cerkovniki ali organisti trivialnih šol so se šest mesecev izobraževali na t. i. pre-parandnih tečajih, ki so bili na normalkah in nekaterih glavnih šolah, kasneje pa se je to izobraževanje podaljšalo na eno leto. Njihova raven izobrazbe je bila nizka, kar pa je ustrezalo tedanjemu prepričanju, da mora učitelj obvladati učno snov le malo bolj kot učenci (Ostanek 1969a). Zaradi številnih sprememb in napredka v 60. letih sčasoma takšna usposobljenost učitelja ni več zadostovala in uveljavila se je pedagoška misel, da mora učitelj znati veliko več, kot bo posređoval učencem.

Učiteljeva izobrazba je torej postala pomembna, zato je *Državni osnovnošolski zakon* v ta namen določil za izobraževanje učiteljev samostojna, po spolih ločena štiri-letna učiteljišča. Predvidel je tudi praktično izobraževanje bodočih učiteljev v osnovni šoli vadnici, ki naj bi bila priključena k učiteljišču. Za sprejem na učiteljišče so morali kandidati izpolnjevati določene pogoje, in sicer so morali biti telesno in duševno zdravi, moralno »neoporečni«, imeti so morali ustrezno predizobrazbo in dopolnjeno 15. leto starosti. Zakon je kot ukrep za dvig učiteljeve izobrazbe določil zahteven usposobljenostni izpit, ki ga je moral v petih letih opraviti učitelj pripravnik, če si je hotel zagotoviti stalno službeno mesto (Schmidt 1988, Strmčnik 1970).

Položaj učitelja med letoma 1855 in 1914

Učitelj je bil za svoje delo slabo plačan, poleg tega pa si je moral sam zbirati prejemke iz krajevnih virov, z bero in šolnino. S slabim ekonomskim položajem učiteljskega poklica je bil določen njihov odnos do cerkovniške službe, ki se ji zaradi slabih dohodkov za učno delo niso mogli odreči. Velika večina osnovnošolskih učiteljev se je zato morala ukvarjati s postranskimi opravili, če se je hotela preživeti, in se zaradi tega ni mogla popolnoma posvetiti učiteljskemu poklicu. Da so lahko učitelji preživeli, so ponekod dodatno poučevali, za kar so jim starši plačali. Nekateri učitelji so »pobegnili« iz poklica, saj se niso mogli preživeti in niso bili več pripravljeni čakati na izboljšanje svojega položaja (Schmidt 1988).

Po letu 1860 je bil učitelj še zmeraj cerkovnik, vendar so mu skušali zagotoviti dodatne dohodke za učiteljevanje, da bi bili le-ti njegovi glavni dohodki in ne več postranski. Vedno bolj se je uveljavljala praksa, da je učitelj za cerkovniška opravila najel hlapca in mu plačal približno toliko, kot je dobil za to cerkveno službo. *Državni osnovnošolski zakon* iz leta 1869 je prepovedal povezavo učiteljske službe s cerkovniško in prepovedal opravljanje postranskih opravil, ki bi bili v nasprotju s spodobnostjo in častjo njihovega stanu ali bi jim onemogočali opravljanje učiteljskega poklica. Zakon je predvidel, da bi učitelji prejemke za učiteljevanje dobivali neposredno od šolskih oblasti, kar je bil razlog za prepoved pobiranja šolnin (Peček 1998, Schmidt 1988). Kljub vsem ukrepom in spremembam je bil slab ekonomski položaj učiteljev splošno pravilo, saj plača velike večine učiteljev ni dosegala plače državnih uradnikov, ampak komaj plačo državnih služabnikov, na primer orožnikov, finančnih stražnikov, uradnih

*Učitelj in učenci 4. razreda ljudske šole v Globokem (pri Brežicah), leta 1914.
(SŠM, fototeka)*

slug, pometačev uradov, pismonošev in tako dalje. Učiteljem se je zdelo to dejstvo ponižujoče, saj so bili med državnimi uradniki v najslabše plačanih razredih (Milharčič Hladnik 1995).

Državni osnovnošolski zakon je predpisoval učne predmete, šolski in učni red ter učni smoter osnovnih šol, ni pa predpisoval podrobnega učnega načrta in učnih metod, saj naj bi se o tem pogovarjali učitelji na učiteljskih konferencah. To pa ni pomenilo, da so lahko učitelji izbirali tisto metodo poučevanja, ki se jim je zdelo najbolj primerna, saj je zakon določal, da se morajo učitelji privaditi tiste metode, ki jo je odobrila okrajna učiteljska konferenca, ki pa je niso vodili učitelji, ampak šolski nadzorniki. Minister je maja 1874 objavil učne načrte za različne vrste ljudskih šol, ki so bili podlaga in pravilo za normalne učne načrte. Podrobne učne načrte je sprejela okrajna konferenca za vse šole v okraju, s čimer je bilo učiteljevo delo natančno določeno. Učitelji so bili sprva nad enotnimi učnimi načrti navdušeni, ko pa so ugotovili, da jih taki učni načrti močno omejujejo, saj jim določajo več dela in številne nove naloge, se je njihovo navdušenje poleglo, saj je bila učiteljeva svoboda kljub možnostim odločanja o učnih metodah in podrobnem učnem načrtu na učiteljskih konferencah ter sodelovanju v učiteljskih svetih zelo omejena (Peček 1996).

Učitelji so se za izboljšanje svojega položaja zavzemali že na učiteljskih zborovanjih, ki so jim bila dovoljena od leta 1848. Po sprejetju konkordata leta 1855, ki je dal vodilno vlogo šolskega nadzorstva cerkvi, je bilo delovanje učiteljev onemogočeno, saj je cerkev skrbno pazila na učitelje in jim predpisovala učno vsebino ter jim natančno določala njihovo delo. Proti koncu 60. let 19. stoletja se je začel položaj spreminjati,

saj je državni zbor sprejel zakone, ki so izboljšali učiteljev položaj. Tako je bil leta 1867 sprejet *Zakon o društvih*, ki je odpravil prepoved učiteljskih društev in s tem učiteljem omogočil združevanje. Učitelji so se združevali v učiteljska društva, ki so bila vedno povezana s pedagoškim tiskom. Znotraj društev so učitelji zavzemali stališča do šolskopoličnega dogajanja in se tudi organizirano upirali ter zavzemali za slovensko šolo. Poleg tega so si društva prizadevala za izboljšanje učiteljevega gmotnega položaja in skrbela za nadaljnje strokovno izobraževanje učiteljev ter s tem za njihovo boljše delo v šoli (Schmidt 1967).

Učiteljice med letoma 1855 in 1914

Za izobraževanje žensk oziroma deklet³ država dolgo časa ni skrbela, poleg tega pa so jim še v drugi polovici 19. stoletja odrekli pravico do splošne in strokovne izobrazbe. Prve učiteljice na Slovenskem so bile redovnice, ki so poučevale dekleta v samostanskih šolah, za njihovo izobraževanje pa so skrbeli ženski samostani sami. Pred *Državnim osnovnošolskim zakonom* leta 1869 so se lahko ženske za učiteljice usposabljele le na zasebnih dekliških šolah ali pri redovnicah, po sprejetju zakona pa so dobile ženske svoja učiteljišča, h katerim je bil za praktično usposabljanje priključen še otroški vrtec. Ženska učiteljišča so imela nekoliko drugačen predmetnik kot moška.⁴ Zakon je dovoljeval tudi nameščanje učiteljic za pouk dečkov v nižjih razredih osnovne šole, in sicer tam, kjer ni bilo dovolj moških učiteljev (Hojan 1970, Schmidt 1988).

Položaj učiteljic je bil v primerjavi s položajem njihovih moških kolegov še slabši, saj so bile za njih določene nižje plače, in sicer naj bi bile 80 odstotkov učiteljske plače ob enakih pogojih, ker jim ne bo treba vzdrževati družine. V primeru, da bi se učiteljica poročila, bi se s tem »prostovoljno« odpovedala učiteljski službi, torej je bil za učiteljice zapovedan celibat. Sčasoma so si priborile nekoliko nižje znižanje njihovih plač, saj so do leta 1898 le še nekatere prejemale 10 odstotkov nižje plače. Za izboljšanje svojega položaja so se borile v svojem društvu⁵ (Hojan 1970, Milharčič Hladnik 1995, Schmidt 1988).

(Neliterarna) podoba učitelja

a) Oblikovanje podobe osnovnošolskega učitelja

Na oblikovanje podobe, ideala oziroma moralnega lika osnovnošolskega učitelja so vplivali načrti ter pričakovanja o osnovni šoli in o tem, kakšen naj bi bil učitelj.

3 Več o tem glej Hojan 1970.

4 Več o predmetniku moških in ženskih učiteljišč glej Strmčnik 1970.

5 Več o društvu slovenskih učiteljic glej Hojan 1970, Hojan 1998 in Milharčič Hladnik 1995.

Največje spremembe o podobi učitelja so se dogajale od srede 19. stoletja naprej. Sredi 19. stoletja so zagovarjali stališče, da bo učitelj pri otrocih dosegel ustrezne učne in vzgojne rezultate s strogim discipliniranjem in uporabi zunanje prisile (Peček 1998, str. 152–171), v drugi polovici 19. stoletja pa se je izoblikovalo prepričanje, da naj učitelj ne vzgaja s strogim discipliniranjem in zunanjo prisilo, ampak s svojim zgledom (prav tam). Tako se je proti koncu stoletja vse bolj poudarjalo, da mora biti učitelj pri delu z otroki ljubeč in prijazen ter da jih mora pridobiti predvsem z ljubeznijo in zgledom. Težišče za doseganje uspeha šole se je od ustreznosti oblikovanega sistema nadzorovanja in kaznovanja otrok premaknilo na učitelja ter njegovo ustrezno izoblikovano osebnost.

b) Idealna podoba oziroma moralni lik učitelja

Skrb za učiteljev značaj je sprožilo zavedanje, da učitelj v šoli vzgaja brez cerkvenega nadzorstva, na kar je cerkev ob vsaki priložnosti tudi opozarjala. Bali so se tudi, »da bi lahko postal preveč izobražen učitelj /.../ plen pregrehe, sprijenosti, objestnosti, nečimrnosti in nezadovoljstva.« (Peček 1998, str. 169) Učitelj je moral biti takšen, kakršne želi vzgojiti svoje učence, in sicer mora biti resnoben, molčeč, ponižen, razumen, moder, potrpežljiv, zmeren, krotek, pazljiv, značajan in pobožen (Peček 1992, str. 75).

O podobi učitelja, kakršen naj bi bil, je mogoče sklepati iz člankov pomembnih šolnikov v *Učiteljskem tovarišu* in *Popotniku*, v katerih so pisali o tem, kakšen naj bi bil oziroma katere lastnosti bi moral imeti učitelj.

15. septembra in 1. oktobra 1862 je Podgoriški v *Učiteljskem tovarišu* objavil članek *Lastnosti narodovega učitelja*. Te lastnosti so bile: pobožnost, plemenito srce, ljubezen do svojega stanu in mladine, zdravje, dobrovoljnost, (zadostna) omikanost in domoljubnost. Učitelj naj bi torej živel in vzgajal v duhu vere, bil plemenitega srca in vsakemu pomagal. Vdan naj bi bil svojemu poklicu in ga vestno opravljal, bil naj bi zmeren, miren, vedno vesel in dobre volje, rad naj bi imel svojo domovino, s svojim življenjem in obnašanjem pa naj bi bil zgled narodu.

V članku *Nektere lastnosti dobrega učitelja*, objavljenem 15. februarja 1864 v *Učiteljskem tovarišu*, je Dobropoljski navedel in opisal osem lastnosti, ki bi jih naj imel učitelj. Prva lastnost je božji strah, učitelj naj bi bil pobožen in pravičen, ravnal naj bi se po naukih vere. Naslednja je modrost. Učitelj naj bi imel veselje in ljubezen do svojega poklica, bil naj bi prijazen, potrpežljiv in preudaren. Bil naj bi vesten in zvesto izpolnjevati svoje dolžnosti, zadovoljen in srečen, vesel, ne glede na svoje dohodke. Moral bi se odreči marsičemu, da ne bi zabredel v nepotrebne dolgove. Učitelj bi moral biti tudi priden.

V *Učiteljskem tovarišu* je bil 1. junija 1868 objavljen članek z naslovom *Čednosti dobrega učitelja*, v katerem so navedene dobre lastnosti oziroma kreposti učitelja, kakršne naj bi imel v tistem času. To so bile: resnost, molčečnost, ponižnost, razumnost, modrost, potrpežljivost, zmernost, neupornost, prizadevnost, pazljivost, značajnost in pobožnost. Učitelj bi se torej moral obnašati tako, da s svojimi dejanji in besedami ne bi onečastil šole, učencev in samega sebe. Moral bi znati molčati in govoriti ob pravem

času ter biti ponižen in izbirati ter rabiti najboljše pripomočke pri svojem delu. Pri svojem delu naj bi se ravnal po dolžnostih, ki mu jih nalaga njegov stan, ter bil potrpežljiv, torej naj bi si pridobil tisto moč, s katero bi brez nejevolje in s popolno vdanostjo prenašal vse hudo v življenju, posebej zoprnosti, ki mu jih bo prinašala vzgoja mladine. Pri svojem ravnanju naj bi se vedel tako, da bi imeli učenci vedno pred sabo najlepši zgled in spodbudo. Učitelj naj ne bi bil svojeglav pri posnemanju dobrih praks, ne bi smel biti žaljiv do otrok in ravnati bi se moral po božjih zapovedih. Paziti bi moral na svoje učence, da se ne »pokvarijo«, torej da ne bi bili slabe osebe.

Kokot je 25. avgusta in 10. septembra 1880 v *Popotniku* objavil članek, ki ga je naslovil *Zakaj ima ostati poklic učitelju vsekakor središče njegovega delovanja*. V njem piše, da bi moral učitelj biti predan svojemu poklicu in izpolnjevati njegove dolžnosti. Središče svojega delovanja naj bi iskal v svojem poklicu, v vzgoji mladine. To delovanje naj bi izviralo iz ljubezni. Šolski mladini naj bi dal zgled spoštovanja in podložnosti oblastem. Učitelj naj bi bil »mož beseda«, torej bi se moral držati oziroma izpolniti obljube.

15. marca 1889 je Dimnik v *Učiteljskem tovarišu* objavil članek z naslovom *Dvanajst učiteljskih lastnosti*. V njem piše, da je najpomembnejša lastnost slehernega dobrega učitelja ljubezen do otrok, ki je etično-praktični talent učiteljev. Če bi hotel biti strokoven vzgojitelj, bi moral na otroke dobro vplivati, imeti razum za njihov poseben način v nazoru, mišljenju in čutenju. Poleg teh naravnih, prirojenih lastnosti bi moral dober učitelj (učiteljica) imeti naslednje lastnosti: dar psihološkega preiskovanja, moč obvladati neugodne občutke v svoji notranjosti, željo za vneto in redno delavnost, veselje pri soudeležbi otroškega veselja, čistost in razločnost govora, željo za izpopolnjevanje svoje izobrazbe, prepričanje, da je ljudska šola bistveni pogoj za izobrazbo ljudi, naravno moč, da se lahko upre slabemu poželenju, osebno čast, ponižnost, ljubezen do naroda ter pobožnost in bogaboječnost.

Tudi v *Popotniku* je bil 10. julija 1885 objavljen članek s podobno vsebino, in sicer nosi članek naslov *Solnce učilnice ali učiteljeva prva lastnost*. V njem je zapisano, da je ta lastnost ljubezen, ki je alfa in omega (začetek in konec) šolskega dela, poučevanja in vzgoje mladine. Članek se konča z mislijo, da je ljubezen duša celotne pedagoške prakse.

Vajda je leta 1912 v *Popotniku* objavil članek o učiteljevi »individualnosti« (osebnosti). V njem piše, da je učiteljevo delo dvojno: vzgoja in pouk. Pri tem bi si moral izdelati oziroma oblikovati svojo metodo poučevanja in si pridobiti avtoriteto v razredu oziroma pri učencih. Za vzgojo naj bi bila največjega pomena učiteljeva osebnost, nadaljuje. Čim izrazitejša je, tem večji je njegov vzgojni vpliv. Vajda v svojem članku ne navaja, tako kot navajajo njegovi predhodniki, seznama lastnosti, ki bi jih naj imel učitelj, ampak le poda splošne smernice, na kaj mora biti pozoren in kako naj se ravna pri svojem delu.

Podoba učitelja oziroma moralni lik učitelja se je nanašala na značajske lastnosti učitelja, ki bi naj jih imel. Najbolj se je poudarjala ljubezen do otrok oziroma svojih učencev. Učitelj naj bi bil predan svojemu poklicu, delaven, potrpežljiv, moder in pobožen. Biti bi moral vesel, zmeraj dobre volje, ne glede na svoje prihodke, in prenesti

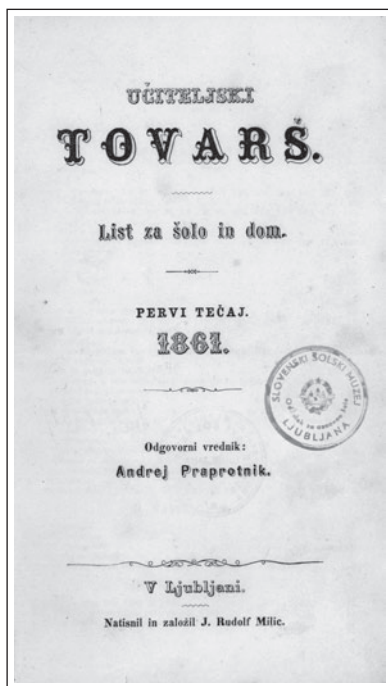
bi moral vse hudo. Svoje učence naj bi vzgajal s svojim zgledom, in sicer tako, da se sam ravnal v skladu s svojimi zahtevami. Moral bi biti zgleden državljani svoje domovine, domoljub in rad bi moral imeti narod, ljudi, med katerimi deluje.

c) Podoba učitelja v pedagoškem tisku

Neliterarno podobo učitelja sem analizirala iz prispevkov v pedagoškem tisku, ki so se nanašali na poročanja učiteljev o svojem položaju oziroma položaju, s katerim so se srečevali pri svojem delu. Za analizo prispevkov sem izbrala časopisa *Učiteljski tovariš* (izhajal od leta 1861 do leta 1941) in *Popotnik* (izhajal med letoma 1880 in 1949). Skupno smo analizirali 42 prispevkov, od tega je bilo 33 prispevkov iz *Učiteljskega tovariša* in 9 prispevkov iz *Popotnika*.

Največ člankov oziroma dopisov učiteljev so predstavljali zapisniki in poročila z učiteljskih konferenc in zborovanj učiteljskih društev. Iz tega lahko sklepam, da so bili učitelji, ki so se na njih zbirali v velikem številu, prizadevni in angažirani v svojem poklicu. Učitelji so pripravljali tudi predavanja na različne teme in tako svoje stanovske kolege poučevali o šolskih stvareh, na primer o učnih metodah, pripomočkih in učbenikih, pa tudi o različni učni snovi ter pedagoških temah. Učitelji so se izobraževali tudi o gospodarstvu in kmetijstvu ter usvojeno znanje prenašali na učence in ostalo skupnost v kraju, kjer so poučevali. Med analiziranimi prispevki je v treh zapisano, kako je učitelj tistega časa deloval. »Trudimo se vsak po svoji moči in zmožnosti, da pomagamo kmetu do boljše prihodnosti,« piše Zarnik 1. septembra 1870 v *Učiteljskem tovarišu*. To kaže na dejstvo, da so bili učitelji vedoželjni in izobraženi. Poleg tega pa so se učitelji zavedali svoje pomembne naloge in so se trudili za to, da bi učenci ob zaključku šolanja čim več pridobili. Na tovrstna prizadevanja učiteljev kaže tudi dopis iz Celja v *Učiteljskem tovarišu*: »Njegova [učiteljeva, pripisala M. Š.] skrb je, da učenci /.../ ne bi /.../ stopili [iz šole, pripisala M. Š.] s prazno glavo, ampak s trdno podlago, ki bi jo nato nadgrajevali v nadaljnjem šolanju.« (15. februar 1867) Temu pritrjuje še en prispevek, ki poroča, da so bili slovenski učitelji prizadevni, zvesti svojemu stanu in izpolnjevali svoje dolžnosti (*Popotnik*, 25. januar 1881).

Iz treh analiziranih prispevkov je vidno, da so bili slovenski učitelji tudi dobrotniki, saj so pomagali revnim otrokom. Zbirali so oblačila in jim priskrbeli zvezke, da so lahko hodili v šolo in se učili, saj marsikateri otrok zlasti pozimi ni mogel v šolo, ker ni imel česa obleči, poroča Pavčič v *Učiteljskem tovarišu* 1. novembra 1877. Učitelji so pomagali otrokom predvsem po svojih društvih, ki so zbirala potrebne dobrine za revne otroke, na kar kaže dopis iz Maribora v *Popotniku* 10. januarja 1883. Iz dopisa je mogoče razbrati, da revne otroke, ki obiskujejo njihove šole, vsako zimo oblečejo in obujejo, da lahko hodijo v šolo. Tudi iz Brežic so poročali o dobrotelnosti učiteljev, ki so priredili veselico, od »katere čisti dohodek je [bil] namenjen podpori ubogih [revnih, pripisala M. Š.] učencev.« (prav tam) Učitelji so se organizirali tudi s šolskimi kuhinjami, s katerimi so priskrbeli hrano za otroke, da ne bi bili lačni, piše učitelj s Štajerske v *Popotniku*. Takšna dobrotelna dejanja so jim bila v ponos, saj pravi, da je »najlepše plačilo učitelju zavest, da je storil dobro delo /.../ in si pridobil ljubezen in hvaležnost mladine.« (25. marec 1888)

*Naslovnica prvega slovenskega učiteljskega lista, Učiteljski tovarš, 1861.
(SŠM, knjižnica)*

Učitelji so si pomagali tudi med sabo, in sicer predvsem s tolažbo in spodbudnimi besedami v raznih pismih v pedagoškem tisku, kakor je razvidno iz enega prispevka, in sicer odgovora kolega na pismo učitelja, ki mu pravi, da kamor koli ga bodo poslali, bodo poskrbeli zanj, da ne bo trpel pomanjkanja, če bo le izpolnjeval svoje dolžnosti (*Učiteljski tovariš*, 1. julij 1864).

Med analiziranimi prispevki je bilo pet takšnih, ki so se nanašali na poročanja učiteljev o tem, kakšno je njihovo življenje. Največ so pisali o nizkih plačah, s katerimi so težko preživeli. Tako je na primer učitelj Jerš z Notranjske 1. oktobra 1869 v *Učiteljskem tovarišu* poročal, da imajo učitelji nizke plače, ki jim jih dodatno znižujejo, tako da se ne morejo preživeti in oblačiti svojemu stanu primerno. Nizko plačo so dobivali učitelji v številnih krajih, kar je razvidno iz pisma učitelja svojemu kolegu v *Učiteljskem tovarišu*, ki pravi: »Na moji prvi službi mi niso bili po godu niti otroci, niti farani, niti prihodki, niti druge okoliščine. Pridem v drugi kraj, vse dobro si obetam, pa se v veliko rečeh motim /.../« (1. april 1866) Učitelj z Gorenjske je 15. februarja 1870 v *Učiteljskem tovarišu* nazorno poročal, kako se godi učiteljem: »Minilo je že četrto leto, odkar sem tukaj, in v tem času sem se popolnoma prepričal, kako se tukaj godi učiteljem. Precej slabo se godi brez izjeme vsem. Naj za zgled navedem svojo situacijo. Navadna nadloga, ki jo nosim na svojih ramenih, so moji dohodki /.../« Tudi kasneje je mogoče zaslediti podobne tožbe: »Najnižji državni uslužbenec – ne uradnik – je na mnogo bolj-

šem kakor ljudski učitelj.« (10. oktober 1901) Iz primerjave sicer ni mogoče razbrati, kakšen je bil položaj oziroma plača najnižjega uradnika, a sklepam lahko, da zelo nizka. Tožbe zaradi nizkih plač so bile v *Učiteljskem tovarišu* stalnica oziroma stalna tema. Pisanje enega od učiteljev kaže na njihov velik obup: »Ljudje smo, zato hočemo živeti kot ljudje in ne životariti kakor pregnana in zavržena bitja.« (20. oktober 1905)

V treh analiziranih prispevkih je vidno, kako slab je bil položaj učitelja tistega časa, saj se je dogajalo tudi, da učitelji ponekod niso dobivali plač: »Dosti je krajev in župnij na Štajerskem, kjer učitelj nič plačila ne dobiva.« (*Učiteljski tovariš*, 1. julij 1863) Zaradi slabega ekonomskega položaja je veliko učiteljev zapuščalo domače kraje (dežele) in iskalo zaposlitev drugje: »Precej pridnih mož je že izgubilo naše učiteljstvo in slišati je, da se jih je mnogo prijavilo na razpisana mesta v sosednjih deželah.« (*Učiteljski tovariš*, 1. maj 1871) Da so imeli učitelji nizke dohodke, kaže tudi poročanje v *Učiteljskem tovarišu* 1. maja 1874, kjer je zapisano, da so »učitelji v največjem pomanjkanju denarja,« saj jim oblasti niso izplačale njihovih plač. Zato pravi, da je »škoda, da so učitelji opustili ali morali opustiti mežnarije, eni tudi orglanje.«

Zaradi nizkih plač so se morali učitelji posluževati tudi postranskih opravil, s katerimi so lahko preživeli, kakor nazorno kaže eden od analiziranih prispevkov: »Če hoče /.../ učitelj svojemu stanu primerno živeti, če hoče obleči in nasititi svojo družino, če hoče izobraževati sebe in skrbeti tudi za izobrazbo svojih otrok, da ne bodo ti enkrat enaki trpini kakor je on sam, potem mora gledati, kje ujame še kak krajcar, gnati se mora za postranskimi zaslužki.« (*Učiteljski tovariš*, 10. avgust 1906)

Iz dveh analiziranih prispevkov je razvidno, da so bili učitelji zaradi nizkih plač prikrajšani za marsikatero dobrino, saj si je niso mogli privoščiti. Najbolj so morali varčevati pri hrani in obleki. Ker pa so od njih oblasti zahtevale, da morajo biti oblečeni stanu primerno, so se morali velikokrat zadolževati. Nizki dohodki jim prav tako niso omogočali, da bi dostojno preživljali svojo družino (*Učiteljski tovariš*, 3. november 1905 in 8. marec 1907).

Učitelji so pri svojem delu sodelovali tudi z župniki in se ravnali po naukih vere, kakor je razvidno iz treh analiziranih prispevkov. Ti so jim pomagali pri dobivanju otrok v šolo, torej povečevanju šolskega obiska. Tako poroča neki učitelj, ki pravi, da so »za šolo vneti župniki /.../ edini, ki s svojo veljavo in versko dolžnostjo polnijo kmečke šole in tako pomagajo, da se med ljudstvom širi prava zavest do šole /.../« (*Učiteljski tovariš*, 15. maj 1868) Iz takšnih dopisov lahko sklepam, da so učitelji dobro sodelovali z župniki in se pri svojem delu opirali na njih. Učitelji so se (tudi skupaj z učenci) udeleževali maš, svoje učence so vzgajali po verskih načelih in delovali skupaj z župnikom, kakor v *Popotniku* 25. marca 1888 poroča učitelj s Primorske: »Učitelj in župnik naj delujeta v šoli skupno in harmonično, drug drugega naj podpirata, naj sta enakopravna in imata enako veljavo.« Tudi pozneje so župniki pomagali učiteljem pri šolskem obisku, kakor poroča Trdoglav v *Učiteljskem tovarišu*. Pravi, da je bil »župnik mož, ki je visoko cenil vrednost šole in zaradi tega zagovarjal šolo in pregovarjal ljudi, naj se ne upirajo [in pošljejo otroke v šolo, pripisala M. Š.].« (10. januar 1900)

Dobro sodelovanje učiteljev in duhovščine ni trajalo zelo dolgo, saj so se med analiziranimi prispevki ki so v *Učiteljskem tovarišu* izšli po letu 1900, pojavili trije prispevki oziroma tožbe, kaj počne oziroma piše duhovščina (klerikalci) v svojih listih: »*Kdor ne gre s klerikalci čez drn in strn, tistega takoj /.../ 'secirajo'. Poslužujejo se časopisov, pa tudi drugih umazanih sredstev, da bi njim neljube naprednjake očrnili ter, če je le mogoče, škodovali.*« (20. junij 1901) V istem časopisu je mogoče zaslediti še eksplicitnejšo obsodbo: »*/D/uhovščina strupeno hujska [ljudstvo, pripisala M. Š.] proti šoli in učiteljstvu.*« (20. oktober 1901) Tudi v izdaji *Učiteljskega tovariša* 29. januarja 1909 je mogoče zaslediti podobne tožbe: »*/K/lerikalna gospoda ščuje proti bednemu učiteljstvu!*«

Pri svojem delu so se učitelji srečevali s številnimi težavami. Ena od teh je bil slab šolski obisk otrok oziroma učencev, o katerem so poročali v dveh analiziranih prispevkih. Medtem ko so otroci v mestih redno hodili v šolo, so vaški otroci oziroma otroci na podeželju šolo obiskovali neredno. Učitelj Stojec piše, da »*/o/troci ne hodijo redno v šolo in zaradi tega slabo napredujejo, poleg tega pa s tem delajo učitelju velike skrbi.*« (*Učiteljski tovariš*, 15. september 1869) Z neobiskovanjem šole so se srečevali tudi kasneje, in sicer iz objektivnih razlogov, kakor je mogoče razbrati iz dopisa v *Učiteljskem tovarišu* 15. maja 1890. »*/Z/la šola primerni otroci [so] toliko oddaljeni od šole, da večino /.../ ne more zavezovati zakon k rednemu šolskemu obiskovanju.*«

Učitelji so se zavedali, da je za dobro izpolnjevanje njihovega dela, pomemben šolski obisk, kar je razvidno iz dveh prispevkov. Učitelj v *Učiteljskem tovarišu* piše: »*Dokler obiskovanje [šole, pripisala M. Š.] ni zadostno, tudi uspehi ne morejo biti dobri.*« (10. avgust 1893) Podobna poročanja je mogoče zaslediti tudi nadalje, kjer učitelj iz okolice Slovenj Gradca piše, da je »*neredno šolsko obiskovanje, ki ga je mogoče zaslediti skoraj na vseh šolah okraja, je vzrok tega stanja [slabega šolskega uspeha učencev, pripisala M. Š.]*« (*Popotnik*, 10. september 1894)

Druga težava, s katero so se srečevali učitelji in o kateri so v analiziranih prispevkih poročali petkrat, so bila pričakovanja staršev, da bi iz njihovih nagajivih in porednih otrok »naredili« pridne in ubogljive, pri tem pa jim niso pomagali. Tako je učitelj iz Savinjske doline poročal, da se »*starši ne brigajo dovolj zanj [za otroka, pripisala M. Š.]*«, pravi, da »*šola na deželi ne bo uspešna [pri doseganju tega cilja, pripisala M. Š.]*, dokler starši ne bodo podpirali učitelja.« (*Učiteljski tovariš*, 15. marec 1869) Velikokrat so imeli ljudje o učiteljih slabo mnenje in jim niso pomagali. V *Popotniku* je učitelj Fischer 25. decembra 1893 pisal, da je »*učitelj vezan sam nase, saj mu nihče ne pomaga – ravno nasprotno, boriti se mora s predsodki, ki jih imajo ljudje o njem.*« Učitelji so se zavedali velikega pomena oziroma »*ogromne koristi složnega sodelovanja med družino [starši] in šolo [učiteljem]*«, kakor je razvidno iz poročanja učitelja Reicha v *Popotniku* 10. decembra 1887. Tudi v naslednjih letih je mogoče zaslediti priporočila in mnenja o sodelovanju učitelja in staršev. Šega leta 1902 v *Popotniku* piše učiteljem: »*V naš delokrog moramo dobiti /.../ vse starše. Le potem lahko pričakujemo od šolstva dobre stvari in uspeh.*« Tudi leta 1904 isti avtor piše, da so starši eden od rušiteljev šolskega uspeha.

Tovrstnim težavam se je po letu 1900 pridružilo blatenje učiteljstva od klerikalcev, kakor je vidno v dveh analiziranih prispevkih. V *Učiteljskem tovarišu* neki učitelj

navaja, kaj je prebral v enem od klerikalnih listov: »*Povprečno gre govorica, da so učitelji lumpi, tj. pijanci, ponočnjaki, ženskarji in podobno.*« (20. januar 1901) Podobno piše tudi Antislomškar 1. marca 1901 v *Učiteljskem tovarišu*, in sicer piše, kako jih drugi vidijo: »*Nekateri nas imajo za krivoverce, drugi za ženskarje, tretji za pijance in bogsigavedi kaj še.*«

Učitelji so pisali tudi o šolah, v katerih so poučevali. Med analiziranimi prispevki je bilo takih pet prispevkov. Šolske stavbe so bile običajno v slabem stanju, saj so bile v starih zgradbah, učilnice so bile majhne, število učencev v njih pa velikokrat veliko, tako da so trpeli za prostorsko stisko. Tudi materialne dobrine, ki so jih imeli za šolo, so bile majhne, tako da so bile učilnice pozimi pogosto mrzle, ker šole niso imele denarja za nakup drv za ogrevanje, kot piše v *Popotniku* 10. januarja 1881. Na slabo stanje šol in prostorsko stisko v učilnicah kaže naslednji dopis v *Učiteljskem tovarišu* z Dolenjske, kjer so sezidali novo šolo: »*Stara šola je bila že tako slaba, da smo jo mogli večkrat popravljati in podpirati, da se ni podrta. Šolska soba je bila tako tesna, da je šlo vanjo komaj 50 otrok, za šolo primernih pa imamo blizu 250 otrok.*« (1. oktober 1867) Podobne tožbe zaradi prenatrpanih učilnic je mogoče zaslediti tudi v *Učiteljskem tovarišu*, v katerem neki učitelj piše: »*/V/ klopeh obeh razredov je tolikšna gneča, da otroci ne morejo niti pisati niti risati.*« (15. marec 1874) Tudi učitelj Jelenc z Gorenjske piše, kakšna je bila njihova šola: »*Naša šola je pred nekaj časa v žalostnem stanju. Šolska soba je bila majhna, vlažna in neprimerno razsvetljena; več otrok je moralo med poukom stati pred klopmi.*« (*Učiteljski tovariš*, 15. julij 1890) Tudi kasneje je v *Učiteljskem tovarišu* mogoče zaslediti zapise o slabem stanju šolskih stavb. Ena od šol na Štajerskem je bila opisana tako: »*Šola že stoji na neprimernem, zakotnem in smrdljivem prostoru. V nizko, temno in zatoхло šolsko sobo se pride po visokih lesenih stopnicah.*« (11. avgust 1905)

V *Učiteljskem tovarišu* je bil objavljen tudi *Dnevnik nekega starega učitelja*, v katerem je učitelj zapisoval, kaj se mu je zgodilo v šoli oziroma kaj je delal tisti dan. Iz dveh zapisov lahko najbolj nazorno vidimo, kakšen je bil učitelj tistega časa, saj gre za osebni zapis. Učitelj se je s svojimi učenci konec vsakega meseca pogovoril o tem, kako je bil zadovoljen z njimi in pohvalil tiste učence, ki se niso prepirali oziroma sprli s sošolci, saj je spodbujal ljubezen do bližnjega. Učitelj piše tudi o tem, da je varčeval in si zaslužil dodaten denar še z opravili pri porokah (15. april 1865). Nad svojim položajem se ni preveč pritoževal, saj si je mislil, da obstajajo še bolj težavne in nevhvaležne službe, ter sklenil, da se mu še ne godi prehudo (*Učiteljski tovariš*, 15. marec 1866).

Učitelji so kasneje postajali aktivni tudi v politiki, kakor je vidno v enem od analiziranih prispevkov, in sicer iz dopisa z Notranjske v *Učiteljskem tovarišu* 20. oktobra 1900, kjer je zapisano, da je eden od (ljudskih) učiteljev državnozborski kandidat. Po letu 1900 je mogoče zaslediti veliko dopisov oziroma poročanj o državnozborskih in deželnozborskih volitvah, ki so se dogajale v tistem času. Zaslediti je mogoče precej prispevkov, ki prepričujejo učitelja bodisi za liberalno bodisi za klerikalno stran. Na vsak način si je hotela tako ena kot druga stran pridobiti simpatije in pomoč učiteljev.

Iz analiziranih prispevkov učiteljev v pedagoškem tisku se kaže realna oziroma neliterarna podoba učitelja med letoma 1855 in 1914 oziroma natančneje med letoma 1861 in 1914. Za učitelja tega obdobja lahko rečemo, da je bil delaven oziroma

poklicno aktiven, dobrodelen in izobražen. Učitelj se je srečeval z revščino, saj je za svoje delo dobival nizko plačo, ki mu ni zadostovala za preživetje, zato se je ukvarjal še s postranskimi opravili. Pri svojem delu je sodeloval z duhovnikom, kar pa se je sčasoma spremenilo, predvsem po letu 1900. Predvsem podeželski učitelj se je srečeval še s slabim šolskim obiskom in slabimi šolskimi razmerami, ki pa so se z gradnjo novih šol nekoliko izboljšali, vsaj prostorska stiska je bila manjša.

č) Podoba učiteljice v pedagoškem tisku

Neliterarno podobo učiteljice med letoma 1855 in 1914 sem prav tako opazovala v *Učiteljskem tovarišu* in *Popotniku*. Med prispevki ni bilo veliko takšnih, ki bi obravnavali oziroma se nanašali samo na učiteljice, saj sem analizirala le šest prispevkov. Predvidevam, da so veljale nekatere značilnosti učiteljev, predstavljenih v prispevkih, tudi za učiteljice in jih zato niso posebej izpostavljali. Vseeno sem zasledila nekaj prispevkov, iz katerih je vidna realna podoba učiteljice tistega časa.

Največ prispevkov, kjer so bile omenjene učiteljice, so predstavljali zapisniki in poročila z učiteljskih zborovanj, ki so se jih v velikem številu poleg učiteljev udeleževale tudi učiteljice. Tudi one so aktivno sodelovale pri pripravi predavanj na različne teme, saj so bile razgledane in izobražene. Iz dveh analiziranih prispevkov je vidno, da so bile aktivne in angažirane v svojem poklicu. 25. maja 1880 je dopis iz Celja v *Popotniku* poročal o pridnosti in marljivosti učiteljic, ki se udeležujejo zborovanj in na njih sodelujejo s prispevki. Iz teh poročanj lahko sklepam, da so bile učiteljice predane svojemu poklicu in aktivne. Iz poročanj v *Učiteljskem tovarišu* je razvidno tudi, da so učiteljice svoje delo vestno in marljivo opravljale (1. november 1887).

V *Popotniku* je bil 10. januarja 1880 objavljen dopis iz Celja, v katerem so poročali o dobrodelnosti učiteljic, ki so za božič skupaj z mestnimi gospem zbirale oblačila in obutev za revne otroke ter priredile veselico.

Učiteljice so se bile za svoje delo slabo plačane. V dveh analiziranih prispevkih so poročale, da se govori, da jim bodo plače še znižali. Zato bodo posebej učiteljice na podeželju prisiljene zapuščati domovino in iskati zaposlitev tam, kjer so učiteljice plačane toliko kot njihovi moški sodelavci, ali pa si bodo morale iskati zaposlitev v drugih službah, s katerimi bi lahko zaslužile toliko, da bi lahko dostojno živele, piše neka učiteljica v *Učiteljskem tovarišu* 15. marca 1889. Zaradi nizkih dohodkov so bile prisiljene iskati dodaten zaslužek, kot poroča 25. decembra 1894 v *Popotniku* učitelj iz okolice Sežane. Učiteljice so hodile na dom učencev premožnejših staršev in jih poučevale, zato pa niso bile spoštovane pri ostalih, ki so tega niso mogli privoščiti.

22. septembra 1911 je neka učiteljica v *Učiteljskem tovarišu* pisala o položaju učiteljice v primerjavi s položajem učitelja. Pravi, da je žensko delo učiteljice manj plačano kakor moško delo učitelja. Piše še o celibatu in volilni pravici učiteljic.

Iz analiziranih del v pedagoškem tisku lahko v omejenem obsegu sklepam o realni oziroma neliterarni podobi učiteljice tistega časa. Učiteljica je bila prizadevna in delavna, sodelovala je na učiteljskih zborovanjih in se torej zanimala za stanovska vprašanja. Bila je tudi dobrodela in pomagala revnim otrokom. Njen gmotni položaj je bil slab,

saj je imela nizko plačo, ki so ji jo hoteli še dodatno zniževati. Glede na majhno število prispevkov, ki se nanašajo samo na učiteljice, torej predvidevamo, da so nekatere značilnosti oziroma segmenti realne podobe učitelja tistega časa veljale tudi za učiteljice.

d) Literarna podoba učitelja in učiteljice

Podobo učitelja in učiteljice so ustvarili tudi pisci slovenske proze v svojih delih, napisanih med letoma 1855 in 1914. Prvo delo, v katerem je tematiziran učitelj oziroma nastopa učitelj kot glavni literarni junak, je Jenkov *Jeprški učitelj* iz leta 1858.⁶

V slovenski prozi, nastali med letoma 1855 in 1914, se kažeta dve podobi učitelja. Na eni strani je to učitelj, ki je bil prizadeven, šolsko aktiven in delaven, ki je skrbel za to, da bi se otroci in ostala skupnost čim več naučili, kar bi jim olajšalo življenje. Pri svojem delu so sodelovali z vaškim župnikom. Takšen učitelj je po navadi užival ugled oziroma ga je imela skupnost rada.

Na drugi strani se nam kaže druga podoba učitelja, ki je bil nasproten prej opisani. Gre za učitelja, ki ni bil delaven in prizadeven, ampak je bil šolsko neaktiven. Takšen učitelj je bil običajno nesramen, zbadljiv in neempatichen, ni imel trdne osebnosti. Običajno je takšen učitelj tudi nihal v razpoloženju med dvema skrajnostma, bil pa je zloben in zbadljiv. Takšnega učitelja skupnost ni marala.

Neliterarna podoba učiteljice med letoma 1855 in 1914, kakršno lahko razberemo iz pedagoškega tiska tistega časa, prikazuje njene glavne značilnosti. Učiteljica na Slovenskem je bila aktivna in angažirana v svojem poklicu, bila je pridna in marljiva ter dobrodelna, saj je pomagala revnim otrokom. Podoba učiteljice v slovenski prozi ne prikazuje te plati učiteljice, saj se prozna dela bolj ali manj ukvarjajo z njenimi čustvi, torej z njenim osebnim življenjem. Ena podoba učiteljice med analiziranimi proznimi deli kaže na veselje učiteljice pri sodelovanju v pogovorih s svojimi kolegi o stanovskih vprašanjih.

Podoba učiteljice v slovenski prozi prikazuje predvsem njeno osebno življenje, saj so večinoma predstavljene s čustvenega vidika. Prikazan je tudi njen slab gmotni položaj, kar se sklada z neliterarno podobo učiteljice tistega časa. Za razliko od proze je učiteljica v pedagoškem tisku prikazana kot pridna, delavna in dobrodelna.

Povzetek

Idealna podoba učitelja oziroma njegov moralni lik v izbranem obdobju se je spreminjal. Na oblikovanje podobe oziroma osebnosti osnovnošolskega učitelja so vplivali načrti in pričakovanja o osnovni šoli, največje spremembe na tem področju pa so se dogajale od srede 19. stoletja naprej, torej v obravnavanem obdobju. Sredi 19. stoletja se je tako zagovarjalo stališče, da bo učitelj pri otrocih dosegel ustrezne učne

⁶ Več o literarni podobi učitelja in učiteljice v slovenski prozi glej Šebjanič 2012.

in vzgojne rezultate s strogim discipliniranjem in uporabe zunanje prisile. V drugi polovici 19. stoletja pa se je izoblikovalo prepričanje, da naj učitelj ne vzgaja s strogim discipliniranjem in zunanjo prisilo, ampak s svojim zgledom, tako se je vse bolj poudarjalo, da mora biti učitelj pri delu z otroki ljubeč in prijazen ter da jih mora pridobiti predvsem z ljubeznijo in zgledom. Neliterarno oziroma realno podobo učitelja med letoma 1855 in 1914 smo v določenem obsegu prikazali iz periodike oziroma pedagoškega tiska, in sicer predvsem iz *Učiteljskega tovariša*, nekoliko pa tudi iz *Popotnika*. Učitelj je bil delaven oziroma poklicno aktiven, dobrodelen in izobražen, srečeval se je z revščino, saj je za svoje delo dobival nizko plačo, ki mu ni zadostovala za preživetje, zato se je ukvarjal še s postranskimi opravili.

Položaj učiteljic je bil drugačen od položaja njihovih moških sodelavcev, saj so za njih veljale drugačne zakonske določitve kot za učitelje. Poleg tega pa je izobraževanje žensk skozi zgodovino potekalo drugače kot izobraževanje moških, ker dolgo časa ni bilo urejeno s strani države. Skladen z drugačnimi zakonskimi določili učiteljic (za svoje delo so na primer prejemale le 80 odstotkov učiteljske plače, zapovedan jim je bil celibat) je bil tudi njihov položaj. Učiteljice pa so se morale soočiti še z diskriminacijo pri zaposlovanju, kar je dodatno vplivalo na njihov položaj. Neliterarna podoba učiteljice v analiziranih prispevkih pedagoškega tiska tistega časa kaže, da je bila učiteljica pridna, marljiva in aktivna, poleg tega pa še dobrodelna. Soočala se je s slabim ekonomskim oziroma gmotnim stanjem, kar je bila posledica nizkih plač.

Viri in literatura

- Bedno stanje učiteljstva in zahteva po odpomoči, v: *Učiteljski tovariš* 47, št. 10 (8. 3. 1907), str. 103–104.
- Boj za kruh na Goriškem, v: *Učiteljski tovariš* 45, št. 44 (3. 11. 1905), str. 378–379.
- Čednosti dobrega učitelja, v: *Učiteljski tovariš* 8, št. 11 (1. 6. 1868), str. 161–164.
- Dimnik, Jakob: Dvanajst učiteljskih lastnosti, v: *Učiteljski tovariš* 29, št. 6 (15. 3. 1889), str. 91–93.
- Dobrepoljski: Nektere lastnosti dobrega učitelja, v: *Učiteljski tovariš* 4, št. 4 (15. 2. 1864), str. 49–51.
- Dopisi, v: *Popotnik*. Časopis za sodobno pedagogiko 1, št. 1 (10. 1. 1880), str. 10–13.
- Dopisi, v: *Popotnik*. Časopis za sodobno pedagogiko 1, št. 10 (25. 5. 1880), str. 154–159.
- Dopisi, v: *Popotnik*. Časopis za sodobno pedagogiko 4, št. 1 (10. 1. 1883), str. 11–13.
- Dopisi, v: *Učiteljski tovariš* 29, št. 6 (15. 3. 1889), str. 94–96.
- Dopisi in novice, v: *Učiteljski tovariš* 7, št. 4 (15. 2. 1867), str. 60–64.
- Dopisi in novice, v: *Učiteljski tovariš* 7, št. 19 (1. 10. 1867), str. 303–304.
- Dopisi in novice, v: *Učiteljski tovariš* 8, št. 10 (15. 5. 1868), str. 159–160.
- Dopisi in novice, v: *Učiteljski tovariš* 9, št. 6 (15. 3. 1869), str. 92–96.
- Dopisi in novice, v: *Učiteljski tovariš* 9, št. 18 (15. 9. 1869), str. 277–280.

- Dopisi in novice, v: *Učiteljski tovariš* 9, št. 19 (1. 10. 1869), str. 294–296.
- Dopisi, v: *Učiteljski tovariš* 41, št. 6 (1. 3. 1901), str. 57–58.
- Dopisi, v: *Učiteljski tovariš* 41, št. 17 (20. 6. 1901), str. 144–145.
- Dopisi, v: *Učiteljski tovariš* 41, št. 26 (10. 10. 1901), str. 226–227.
- Hojan, Tatjana: Žensko šolstvo in delovanje učiteljic na Slovenskem, v: F. Ostanek (ur.), *Žensko šolstvo in delovanje učiteljic na Slovenskem*. Razstava v Slovenskem šolskem muzeju pod pokroviteljstvom tovarišice Lidije Šentjurg, članice Sveta federacije. Ljubljana 1970, Slovenski šolski muzej, str. 5–48.
- Hojan, Tatjana: Slovenske učiteljice ob koncu 19. stoletja, v: *Šolska kronika* 31, št. 7, str. 134–142.
- Iz dnevnika nekega starega učitelja, v: *Učiteljski tovariš* 5, št. 8 (15. 4. 1865), str. 125.
- Iz dnevnika nekega starega učitelja, v: *Učiteljski tovariš* 6, št. 6 (15. 3. 1866), str. 97.
- Kokot, Miha: Zakaj ima ostati poklic učitelju vsekakor središče njegovega delovanja, v: *Popotnik*. Časopis za sodobno pedagogiko 1, št. 16–17 (1880), str. 241–243, 257–260.
- Lastnosti narodovega učitelja, v: *Učiteljski tovariš* 2, št. 18 (15. 9. 1862), str. 280–283.
- Lastnosti narodovega učitelja, v: *Učiteljski tovariš* 2, št. 19 (1. 10. 1862), str. 294–296.
- Milharčič Hladnik, Mirjam: *Šolstvo in učiteljice na Slovenskem*, Ljubljana 1995, Znanstveno in publicistično središče (Zbirka Sophia 5/95).
- Naši dopisi, v: *Učiteljski tovariš* 30, št. 19 (15. 7. 1890), str. 218–221.
- Novice, v: *Učiteljski tovariš* 3, št. 13 (1. 7. 1863), str. 206–208.
- O šolskih stavbah, v: *Učiteljski tovariš* 45, št. 32 (11. 8. 1905). Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-FUC70F88> (pridobljeno: 23. 2. 2012).
- Ostanek, France (): Ob stoletnici obvezne šole na Slovenskem ozemlju 1869–1969. *Sodobna pedagogika*, št. 7–8, Ljubljana 1969a str. 208–218.
- Ostanek, France: Pregled razvoja osnovne šole na slovenskem ozemlju 1869–1969, v: F. Ostanek (ur.), *Ob stoletnici osemletne obvezne osnovne šole na Slovenskem*. Razstava v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani pod pokroviteljstvom dr. Franca Hočvarja, podpredsednika Izvršnega sveta Republike Slovenije, Ljubljana 1969b, Slovenski šolski muzej, str. 5–54.
- Peček, Mojca: »Čednosti dobrega učitelja«, v: *Šolska kronika*, 25, Ljubljana 1992, str. 71–79.
- Peček, Mojca: Strokovna avtoriteta osnovnošolskega učitelja v drugi polovici 19. stoletja, v: *Šolska kronika* 24, št. 5, Ljubljana 1996, str. 69–77.
- Peček, Mojca: *Avtonomnost učiteljev nekdaj in sedaj*, Ljubljana 1998, Znanstveno in publicistično središče (Zbirka Sophia 7/98).
- Po volitvah, v: *Učiteljski tovariš* 41, št. 27 (20. 10. 1901), str. 229–230.
- Schmidt, Vlado: Začetki organizacije slovenskega učiteljstva, v: *Sodobna pedagogika*, št. 5–6, Ljubljana 1967, str. 237–253.
- Schmidt, Vlado: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*, III., 1848–1870, Ljubljana 1988, Delavska enotnost (Zbirka Posebne izdaje).

- Solnce učilnice ali učiteljeva prva lastnost, v: *Popotnik*. Časopis za sodobno pedagogiko 6, št. 13 (1885), str. 193–194.
- Stichova, Učiteljica, žensko vprašanje in gibanje, v: *Učiteljski tovariš* 51, št. 38 (22. 9. 1911), str. 1–2.
- Strmčnik, France: Razvoj izobraževanja osnovnošolskega učiteljstva na Slovenskem v obdobju od leta 1869 do razpada Avstro-Ogrske, v: V. Schmidt, V. Melik in F. Ostanek, *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, Ljubljana 1970, Slovenski šolski muzej, str. 339–411.
- Svetoslav, Pisma dveh slovenskih učiteljev, v: *Učiteljski tovariš* 4, št. 13 (1. 7. 1864), str. 203–204.
- Šebjanič, Maja: *Podoba učitelja v slovenski prozi in njegova realna podoba 1855–1914*. Diplomsko delo, Ljubljana 2012.
- Šega, Ivan: Pedagoški utrinki, v: *Popotnik*. Časopis za sodobno pedagogiko 23, št. 12 (1902), str. 380–382.
- Šega, Ivan: Pedagoški utrinki, v: *Popotnik*. Časopis za sodobno pedagogiko 25, št. 10 (1904), str. 313–317.
- Učiteljske plače in deželni zbor kranjski, v: *Učiteljski tovariš* 45, št. 42 (20. 10. 1905), str. 359.
- Vajda, Fran: Individualnost učiteljeva, v: *Popotnik*. Časopis za sodobno pedagogiko 33, št. 12 (1912), str. 384–386.
- Wider, Karel: Učiteljevo delovanje izven šole, v: *Učiteljski tovariš* 46, št. 35 (10. 8. 1906), str. 291–293.
- Zvišanje učiteljskih plač, v: *Učiteljski tovariš* 49, št. 5 (29. 1. 1909). Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-UQ5I1Z8U> (pridobljeno: 23. 2. 2012).

Zusammenfassung

(Unliterarisches) Bild des Lehrers 1855–1914 in pädagogischen Zeitschriften

Maja Šebjanič

Das ideale Bild des Lehrers bzw. seine moralische Figur im gewählten Zeitraum veränderte sich. Die Gestaltung der Figur bzw. der Persönlichkeit des Grundschullehrers wurde von Lehrplänen und Erwartungen über die Grundschule geprägt, die größten Veränderungen auf diesem Gebiet geschahen seit Mitte des 19. Jahrhunderts, also im behandelten Zeitraum. Mitte des 19. Jahrhunderts vertrat man demnach die Ansicht, der Lehrer würde bei den Kindern entsprechende Lern- und Erziehungsergebnisse durch strenges Disziplinieren und Anwendung des äußeren Zwangs erreichen. In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts formte sich die Überzeugung, dass der Lehrer nicht durch strenges Disziplinieren und äußeren Zwang erziehen soll, sondern mit seinem Vorbild. Mehr und mehr wurde betont, der Lehrer soll die Kinder

durch einen liebevollen und freundlichen Umgang für sich gewinnen und für sie ein Vorbild sein. Wir versuchten, die unliterarische bzw. reale Figur des Lehrers zwischen 1855 und 1914 in gewissem Umfang mit Hilfe der pädagogischen Zeitschriften, vor allem Lehrerkamerad und in gewissem Maße auch Wanderer, zu veranschaulichen. Der Lehrer war arbeitsam bzw. beruflich aktiv, wohlütig und gebildet. Da er für seine Arbeit ein niedriges Gehalt bekam, das zum Überleben nicht genügte, lebte er in Armut und verrichtete deshalb etliche Nebentätigkeiten.

Die Lage der Lehrerinnen war anders als die ihrer männlichen Kollegen, für sie galten nämlich andere gesetzliche Bestimmungen als für die Lehrer. Außerdem verlief die Ausbildung der Frauen im Laufe der Geschichte anders als die Ausbildung der Männer, was lange Zeit seitens des Staates nicht geregelt war. Im Einklang mit anderen gesetzlichen Bestimmungen (für ihre Arbeit erhielten sie nur 80 Prozent des Lehrergehaltes, sie waren auch verpflichtet, im Zölibat zu leben) war auch ihre Lage. Die Lehrerinnen mussten sich mit der Diskriminierung bei der Beschäftigung auseinandersetzen, was zusätzlich ihre Lage beeinflusste. Die unliterarische Figur der Lehrerin in den analysierten Beiträgen der pädagogischen Zeitschriften weist darauf hin, dass die Lehrerin artig, fleißig, aktiv und dazu noch wohlütig war. Das sie wenig verdiente, lebte sie in schlechten ökonomischen bzw. materiellen Verhältnissen.

Nada Trebec*

»*Resna stavba za resni smoter*« – *deška meščanska šola v Postojni*

“A Serious Building for a Serious Purpose” – lower secondary school for boys in Postojna

Izvleček

Članek je bil napisan ob 100 letnici meščanske deške šole v Postojni. Ob ustanovitvi, leta 1906, šola še ni imela svojih prostorov, gostovala je v stavbi ljudske šole, zato v prispevku predstavljam načrt za gradnjo nove šolske stavbe in opisujem zunanji in notranji izgled zgradbe. Ko so gradnjo leta 1909 zaključili, so pripravili slovesnost ob odprtju in se preselili v nove prostore. Pišem, kako je bilo organizirano delo na šoli in kako je bila šola povezana z okoljem, v katerem je delovala. Glavni vir za te vsebine so *Izvestja meščanske deške šole v Postojni*, ki jih hrani Slovanska knjižnica v Ljubljani. Deško meščansko šolo je v šolskem letu 1922/23 obiskoval tudi moj oče Anton Trebec (1909–1978), zato dodajam kratek opis šolskega dela pri posameznih predmetih na podlagi vsebine njegovih zvezkov.

Abstract

The article marks the centenary of the lower secondary school for boys in Postojna. Upon its inception in 1906, the school did not have its own premises and had to operate in the primary school building, which is why the article presents the plan for the construction of a new school building, describing its exterior and interior. When the construction was finished in 1909, an opening ceremony was organised and the school moved to its new premises. The article describes how the work of the school was organised and how the school was connected with the local community. The main sources of this information were the annual school publications kept by the Slavic Library in Ljubljana. In the school year 1922/23, the school was also attended by the father of the article's author, Anton Trebec, (1909–1978), which is why there is also a short description of the lessons for individual subjects based on his exercise books.

Uvod

Avstrijski državni osnovnošolski zakon – sprejet je bil 14. maja 1869 – je določal splošno šolsko obveznost za vse otroke, stare od 6. do 14. leta. Šolska obveznost je bila razširjena s prejšnjih šest na osem let. Po zakonu sta bila predvidena dva tipa

* Nada Trebec, prof. zgodovine, Šolski center Postojna, E-pošta: trebec.nada@gmail.com

elementarnih šol: splošne ljudske in meščanske šole. Namen reformirane osnovne šole je bil v zakonu določen takole: »*Ljudski šoli je naloga, otroke npravno – versko vzgajati, razvijati jim duševne moči, oskrbovati jih s potrebnimi znanostmi in zvedenostmi, da se lahko dalje izobražujejo za življenje in dajati jim pravo predstavo, da bodo kdaj vrli ljudje in državljani.*«¹

Uresničevanje določil zakona je bilo odvisno od materialnih pogojev, zato so ga dosledneje uresničevali v mestih in trgih, v manjši meri pa na podeželju. Ustanavljanje in razvoj novih osnovnih šol je bilo povezano s finančnimi možnostmi posameznih dežel v monarhiji. Država je deželam sicer obljubila finančno pomoč, ki pa običajno ni zadostovala za povečan obseg šolanja. Na Koroškem in Štajerskem so osemletno šolsko obveznost sprejeli z glasovanjem v deželnih zborih, dovoljenje za skrajšano šolsko obveznost pa so zaradi slabše gospodarske in kulturne razvitosti pridobile Goriška, Istra in Kranjska.²

Na Kranjskem je bila v deželnem zboru sprejeta osemletna osnovnošolska obveznost, vendar le za mestne in trške otroke, na podeželju pa je bila še naprej prevladujoča šestletna osnovna šola. Ker so želeli razmere nekoliko izboljšati, so 1874. leta sprejeli Zakon o ponavljalnih šolah, ki je določal, da morajo podeželski, trški in tudi mestni otroci, ki so končali samo šest razredov osnovne šole, obiskovati nadaljevalni oziroma ponavljalni pouk, t.i. nedeljske šole do dopolnjenega petnajstega leta.³ V teh šolah bi učenci ponavljali snov prejšnjih razredov in pridobivali ter širili znanje, ki bi jim koristilo pri poklicnem delu. Veljalo je pravilo, da so na podeželju dajali večji poudarek temam, ki so se nanašale na kmetijstvo, v mestih pa znanju iz obrtnih dejavnosti.

V razmerju do osnovnih šol so meščanske šole ustanavljali v večjih trgovskih in industrijskih središčih. Imele so tri razrede, ki so se stikali s petim razredom ljudske šole. Po končanih petih razredih ljudske šole so učenci lahko nadaljevali šolanje v meščanski šoli.⁴ Iz meščanske šole je bila možnost nadaljevanja izobraževanja na zahtevnejših strokovnih šolah. Meščanske šole na Slovenskem so bile v glavnem nemške, dvojezična je bila v Krškem; slovenska, torej s slovenskim učnim jezikom pa v Postojni (1906) in v Trstu (1916).

Z novo zakonodajo se je razširila tudi vsebina pouka, saj je zakon določal, da morajo na vsaki osnovni šoli učiti naslednje predmete: verouk, jezik, računstvo, »pri-

-
- 1 Zakon z dne 14. maja 1869, v: Državni zakon o ljudskih šolah z najvažnejšimi izvršitvenimi predpisi všteti dokončni šolski in učni red za občje ljudske šole in za meščanske šole, C. k. zaloga šolskih knjig na Dunaju 1906, člen 1.
 - 2 Janez Sagadin, Kvantitativna analiza razvoja osnovnega šolstva na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in Primorskem po uveljavitvi osnovnošolskega zakona iz leta 1869 ter kvantitativni prikaz osnovnega šolstva v poznejši dravski banovini, v: Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Ljubljana: Slovenski šolski muzej 1970, str. 136–153.
 - 3 Vlado Schmidt, Osnovna šola in osnovnošolska zakonodaja pred sto leti, v: Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Ljubljana: Slovenski šolski muzej 1970, str. 15–16.
 - 4 Zakon z dne 14. maja 1869, prav tam, členi 20–25.

rodoznanstvo«, zemljepis in zgodovino s poudarkom na domovino in njeno ustavo, pisanje, geometrijsko oblikoslovje, petje, risanje, za deklice ženska ročna dela in gospodinjstvo. Zakon je prvič na našem ozemlju predpisoval telovadbo, ta je bila uvedena kot popolnoma nov predmet.⁵ Zakon je predvideval kvaliteten dvig osnovnega šolstva tudi z določilom, ki je predpisoval višjo izobrazbo učiteljev, za uresničitev tega zakonskega predpisa so bila ustanovljena štiriletna učiteljišča.

Državni osnovnošolski zakon je ostal v veljavi do konca monarhije (1918). Pomenil je velik napredek na področju šolstva, šele od takrat dalje lahko govorimo o uresničeni splošni šolski obveznosti in o uveljavljanju modernega osnovnega šolstva na Slovenskem.

Vpogled v delovanje posameznih šol nudijo predvsem šolska letna poročila ali izvestja, ki so jih po letu 1870 začela izdajati tudi na novo ustanovljena učiteljišča, razne strokovne in meščanske šole. Vsebovala so učne načrte za posamezne šolske predmete, razdelitev učnih ur, učno osebje, sezname učencev po posameznih razredih, učni uspeh, odloke in navodila organov šolskih oblasti, opise zanimivih in pomembnih dogodkov na šoli in zunaj nje. Od šolskega leta 1907/08 do 1913/14 so bila izdana tudi za deško meščansko šolo v Postojni, na kateri se je pouk v prvem razredu začel v šolskem letu 1906/07.⁶ Z letom 1914 se, zaradi začetka prve svetovne vojne, serija izvestij zaključí. Šola je delovala tudi po prvi svetovni vojni v novih državnih okvirih pod Italijo.

Gradnja deške meščanske šole v Postojni

Že pred ustanovitvijo nove šole so razmišljali o reševanju prostorske stiske, saj šola v začetnem obdobju ni imela svojih prostorov in je bila »začasno nastanjena v ljudsko-šolskem poslopju«. Tako je osrednja tema v letnih poročilih za šolsko leto 1907/08 in 1908/09 izgradnja novega šolskega poslopja, opis nove stavbe in slovesnost ob njenem odprtju. Da bi primerno rešili prostorsko stisko nastajajoče šole, so se odgovorni večkrat sestali ali kot je navedeno v šolskem poročilu »se je vršilo tekom zadnjih let več obravnav«.⁷

Prva »obravnav« je potekala že 5. maja 1905. leta, torej že leto pred začetkom ustanovitve šole. Na prvem sestanku so sodelovali c. kr. okrajni šolski svet postojn-

5 Zakon z dne 14. maja 1869, prav tam, členi 3, 17 in 26–30.

6 Za prvo šolsko leto Letno poročilo deške meščanske šole v Postojni ni ohranjeno. Za pričujoči članek smo uporabili letna poročila od 1907/08 do vključno 1913/14. Za šolsko leto 1907/08 nosi naslov »Letno poročilo o deški meščanski šoli v Postojni, izdalo ravnateljstvo koncem šolskega leta 1907/1908, natisnil Maks Šeber v Postojni.« Za naslednja šolska leta do 1913/14 imajo vsa letna poročila enoten naslov »Izvestje deške meščanske šole v Postojni« (za odgovarjajoče leto), »izdal ravnatelj Josip Brinar, tiskal Maks Šeber v Postojni.« Obsegajo od 20 do 32 strani, veliko prostora je namenjenega opisu izgradnje novega šolskega poslopja.

7 Iz šolske kronike – priprave za zgradbo šolskega poslopja, v: Letno poročilo 1907/08, str. 27.

ski, člani krajnega šolskega sveta in vsi zastopniki okrajnega glavarstva. Udeleženci sestanka so se zavzeli za predlog, da bi ob ljudski šoli zgradili prizidek, v katerega bi se »nastanila« meščanska šola. Stroški za izgradnjo prizidka bi po njihovi oceni znašali 48.000 kron, stavbni oddelek c. kr. vlade pa je ocenil vrednost prizidka na 63.000 kron. Zaradi velike razlike v ceni izgradnje so spremenili načrt in občinski odbor postojnski je na seji 29. novembra 1905 sklenil, da bodo poiskali primeren stavbni prostor in zgradili novo šolo, z utemeljitvijo, »da ne bodeta obe šoli v enem poslopju, kar bi bilo spojeno z mnogimi nedostatki«.⁸

Druga »obravnava« je potekala 12. septembra 1906. Na tem sestanku so se udeleženci odločili, da bodo meščansko šolo zgradili na posebnem prostoru, ne pa poleg poslopja ljudske šole. C. kr. okrajni šolski svet je določil, da bi bilo za gradnjo najprimernejše zemljišče na travniku ob državni Tržaški cesti, poleg poslopja c. kr. okrajnega glavarstva. C. kr. okrajni šolski svet je pripravil razpis z dvema nagradama, v znesku 450 in 300 kron za dva najboljša stavbna načrta. Na razpis je prispelo 14 načrtov in 6. avgusta 1907 je posebna razpisna komisija, v kateri so bili stavbni svetniki in drugi člani, razglasila dva najboljša, nagrajena načrta: prva nagrada je bila podeljena arhitektu Josipu Costaperariju iz Trsta, druga pa stavbnemu voditelju Maksu Sbrizaju iz Ljubljane.⁹

Tretja »obravnava« je bila 17. marca 1908. leta. Sodelovali so zastopniki vsega postojnskega političnega okraja in člani krajnega šolskega sveta ter dosegli popolno soglasje glede naslednjih zadev: a) kot zemljišče za gradnjo nove šole so določili že omenjeni travnik ob poslopju c. kr. okrajnega glavarstva v obsegu 3940 m²; b) travnik naj bi kupili od lastnika g. Josipa Dekleve iz Postojne za 30.000 kron, ki se je zavezal, da bo prodal zemljišče po nižani ceni (popustil je za 10.000 kron), če se bo z gradnjo začelo že v jubilejnem letu 1908 (jubilejno leto je zato, ker je 1908 preteklo 60 let od prihoda cesarja Franca Jožefa I na oblast); c) polovico kupnine bo plačal postojnski trg, drugo polovico pa bodo plačale vse občine šolskega okraja; č) sprejet je bil stavbni program, oziroma podroben opis bodoče stavbe. Šolsko poslopje naj bi bilo enonadstropno in bi obsegalo naslednje prostore: »4 učne sobe, 1 sobo za fizikalne poskuse, 1 kabinet za prirodoznanstvo, 1 kabinet za zgodovino in zemljepis, 1 pisarnico ravnateljstva, 1 konferenčno sobo, 1 risarsko dvorano, 1 telovadnico, klet, stanovanje za ravnatelja in za šolskega slugo«. Sledijo podrobni opisi posameznih prostorov: učne sobe naj ne bi bile enake velikosti: učna soba 1. razreda »imej« prostora za 60 učencev, učilnica za 2. razred za 50 učencev, učna soba za 3. razred za 40 učencev. Predvidena je bila tudi višina učnih prostorov, ki naj ne bi preseгла 3,5 m. Soba za fizikalne poizkuse naj bi imela »amfiteatralne sedeže«. Telovadnica bi obsegala najmanj 120m², vhod »imej« tudi z dvorišča in »priklopi naj se ji pršna kopel in garderoba«. Risarska dvorana »bodi« vsaj za ¼ večja od učne sobe za 1. razred. Ravnateljstvo stanovanje, ki »bodi« v prvem

8 Prav tam.

9 Prav tam.

nadstropju, naj ima 4 sobe, »spalnici priklopljen kopalni kabinet« in stranske prostore – kuhinjo, jedilno shrambo, klet, stranišče in pralnico. Stanovanje šolskega sluge pa »obsezaj« eno sobo in kuhinjo. Telovadišče in vrt naj bi obsegala najmanj 1000m², vrt »imej« prostor za drevesnico, kulturne in strupene rastline, grede za sočivje, »gnojak«, senčnico in čebelnjak; d) ker je temu stavbnemu načrtu najbolj ustrezal načrt arhitekta g. Josipa Costaperarija, so se odločili, da bodo na podlagi tega načrta dali izdelati »stavbeni in stroškovni operat«; e) s to šolsko zgradbo bi ves okraj v svojem središču postavil »trajen spomin na vzvišen jubilej 60 – letnice vladanja preljubljenega cesarja Franca Jožefa I«. Izrazili so željo, da bi prosili za dovoljenje, da bi šola lahko nosila ime »Cesar Franc Jožefova jubilejna deška meščanska šola v Postojni«. ¹⁰

Na naslednji »obravnavi«, ki je potekala 18. maja 1908, se je z zastopniki občin postojnskega okrajnega glavarstva nadaljevala razprava o tem, »da se zagotovi stavbni zaklad, da se določi način izvršitve zgradbe in izvoli stavbeno nadzorstvo«. Potrdili so proračun, ki ga je sestavil g. Costaperaria in se odločili za najem posojila v vrednosti 140.000 kron. Da bi izvedli to finančno transakcijo in zaradi drugih opravil v zvezi z gradnjo, so izvolili poseben stavbni odbor, ki so ga sestavljali: gg. Gregor Pikel, župan postojnski, Fran Arko, posestnik v Postojni, Fran Jurca, veleposestnik v Postojni, Dr. Hinko Dolenc, posestnik v Razdrtem, Leopold Dekleva, posestnik v Košani, Anton Križaj, župan v Slavini, Matija Penko, župan v Št. Petru. Poleg teh izvoljenih članov je c. kr. okrajni šolski svet v stavbni odbor imenoval še naslednje predstavnike: gg Emil pl. Garzarolli, posestnik v Postojni, Ferdinand Gaspari, c. kr. okrajni živinozdravnik v Postojni, Josip Brinar, ravnatelj meščanske šole v Postojni. »Temu odboru se je poverilo tudi nadzorovanje zgradbe, vršči se pod vrhovnim nadzorstvom arhitekta g. Costaperaria.« ¹¹

5. junija 1908 je c. kr. okrajni šolski svet postojnski v časopisih objavil razpis »Ponudbeni razglas za stavbo meščanske šole v Postojni«. V razglasu so bila navedena in ovrednotena posamezna dela za izgradnjo in ureditev šolskega poslopja (stavbna dela, kamnoseška, tesarska, kleparska, krovška, mizarska, ključavničarska, steklarska, pleškarska, tapetniška, slikarska, lončarska, mehaniška, vodovodna dela, dobava železja in vratnih napisov). Predviden je bil skupni znesek v vrednosti 122.362 kron. ¹² C. kr. okrajni šolski svet postojnski je 30. junija 1908 na podlagi vloženih ponudb izbral »Kranjsko stavbno družbo iz Ljubljane«, ki naj bi zgradila in opremila poslopje meščanske šole za vsoto 157.340 kron. Že 1. julija 1908 so pričeli z deli na gradbišču. Gradnja je potekala hitro in v splošno zadovoljstvo. Stavbo so »v sirovi izvršitvi« zgradili že do pozne jeseni 1908, zgodaj spomladi 1909 so delo nadaljevali »v podrobni izvršitvi«, stavba pa je bila v celoti »dovršena« do 1. avgusta 1909. ¹³

10 Prav tam, str. 27–28.

11 Prav tam, str. 29.

12 Prav tam.

13 Novo poslopje meščanske šole, v: Izvestje deške meščanske šole v Postojni 1908/09, str. 3–4.

Stavba deške meščanske šole v Postojni – pročelje. (Izvestje 1908/09, str. 4)

Posamezna stavbna dela so izvršile različne »*tvrdke*« oziroma podjetja: »*Kamenarska dela Guštin in Čok iz Sežane, pleskarska in slikarska dela Ivo Zwölf iz Postojne*«, podjetja iz Ljubljane so opravila steklarska in lončarska dela, napeljali so vodovod, strelovod in postavili »*eternitno*« streho. Podjetja iz Maribora so opremila stavbo s klopmi in drugim pohištvom, ostala oprema je bila pripeljana z Dunaja: železne peči, linolej, električna razsvetljava in oprema za telovadnico.¹⁴

»Opis poslopja vobče«

Stavba je sestavljena iz enonadstropnega sprednjega dela »*trakta*«, ki je dolg 32 m in stranskega enonadstropnega krila, dolgega 36 m, temu krilu je na koncu prizidana telovadnica. Celoten prostor meri približno 4000m², pozidanega prostora je 700m², zunanje prostore sestavljajo dvorišče, »*poletno telovadišče, predvrt*« in šolski vrt. Glavni vhod v stavbo in tudi poseben vhod v ravnateljstvo stanovanje je z državne Tržaške ceste. Arkada ob glavnem vhodu je namenjena učencem, »*čakajočim, da se odprejo vrata šole*«. Spodnji del zidu in vsi deli, ki jih je lažje poškodovati, so bili izdelani iz naravno klesanega kamna, vsi ostali deli zidu pa iz nepobeljenega hrapavega ometa, predvsem zaradi neugodnih vremenskih razmer. »*Enolični ornament, ki krasi okna, se strinja z ravnočrtnimi slovanskimi okraski.*« Pri izdelavi vseh drobnih elementov so skrbno pazili, do so »*kolikor mogoče trpežne*«. Strešne žlebove so bakreno prepleskali,

¹⁴ Prav tam, str. 8.

Stavba deške meščanske šole v Postojni. (SŠM fototeka, pridobljena 1972)

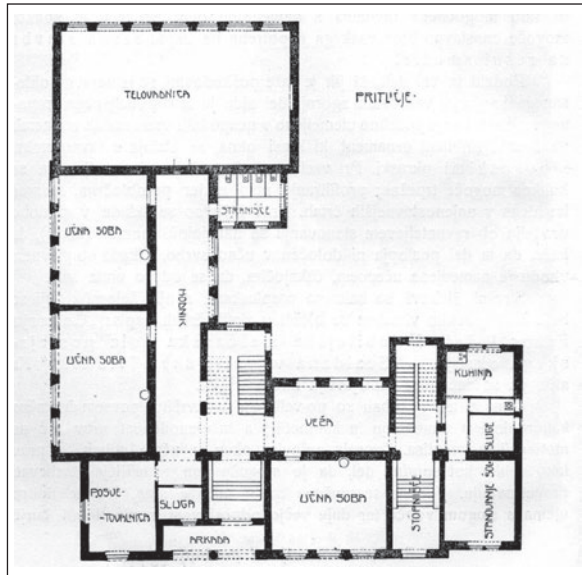
železni držaji pa so bili bele barve. Nad glavnim vhodom je v zlatih črkah sijal napis: »Cesarja Franca Jožefa I. jubilejna meščanska šola postojnskega okraja – sezidana v jubilejskem letu 1908.«¹⁵

»Kakor zunanost je tudi notranjščina stavbe enostavna, trpežna in smotru primerna.« V pritličju so bile razvrščene učilnice, telovadnica, posvetovalnica, stanovanje šolskega sluga. V prvem nadstropju je bilo ravnateljevo stanovanje in njegova pisarna, učilnice, kabineti, risalnica in soba za fizikalne poskuse. V prostorih, koder se bo »gibala mladež«, so stene obložene s kamnitimi ali keramičnimi ploščicami, nikjer ni »ostrih oglov«. Cementni tlaki in linoleji so v kotih zaokroženi, da se na njih ne bo nabiralo veliko prahu in jih bo lahko čistiti. »Snaženje pa olajšujejo tudi dvosedežne pridvižne klopi Rettigove, ki so uvedene po razredih.« Hodniki so zelo svetli in široki 3,75 m, v zidovih so posebne vdolbine za hranjenje drv. V učnih sobah so postavljene železne Meidingerjeve peči, obdane s plašči. Peči po sobah bodo kurili iz hodnikov; da pa sluga ve, kakšna je temperatura v posamezni sobi, so v stenah odprtine z dvojnim steklom, skozi katere je mogoče videti toplomer, ki je nameščen ob koncu vsake odprtine. Zaradi hudega mraza, »ko divja burja«, so na hodnikih postavljene tri peči, risalnico in telovadnico pa bosta ogrevali dve. Zaradi neugodnih vremenskih razmer so učne sobe visoke le 3,60 m, to je malo nad najmanjšo dopustno mero.¹⁶

Prezračevanje stavbe je urejeno dobro, ravno tako so dobro postavljena okna z zavesami. Stropi so zelo »trpežni« in pred ognjem varni, narejeni so iz »žičaste mreže«, ki

15 Prav tam, str. 4–5.

16 Prav tam, 5–7.

Tloris šolske stavbe – pritličje. (Izvestje 1908/09, str. 6)

je ometana z mavcem; to je dvojni strop, ki onemogoča prodiranje hrupa iz gornjega v spodnje nadstropje. Zaradi vseh teh tehničnih rešitev se »učne sobe približujejo svojemu idealnemu ustroju – čimnajveč luči, dosti gorkote in vedno dovolj svežega zraka«. Šolsko poslopje je bilo povezano z mestnim vodovodom in »vpeljana« je bila električna razsvetljava.

Iz vseh opisov je jasno čutiti, da so bili nad izgledom stavbe, razporeditvijo in opremo prostorov navdušeni, saj je ravnatelj g. Josip Brinar zapisal naslednje besede: »Pročelje stavbe spominja na romanski slog, a je moderno, samostojno delo, ki popolnoma izraža notranjost stavbe in se dobro poda v sliko bližnje okolice. Stavbenik se je posebno izogibal podobnosti vojašnici, ki jo, žal, opazujemo mnogokje pri večjih šolskih poslopih. ... Stavba je enotna in prikupljiva, ... da je šola slična umerjeni vili, se mora le odobravati. Čeprav stoji poleg precej višje poslopje c. kr. okrajnega glavarstva, nimamo vtisa, kakor da bi glavarstvo šolsko poslopje tlačilo in to zaradi enostavne arhitekture šolske stavbe in mogočnega ravnanja s kamenitimi deli. Pročelje je kolikor mogoče enostavno brez vsakega nepotrebnega lišpa: resna stavba za resni smoter!«¹⁷

19. septembra 1909 so potekale slovesnosti, s katerimi so šolo predali njenemu namenu. Ob 8. uri so darovali slovesno sv. mašo in opravili blagoslov šolske stavbe. Cerkvene obrede blagoslovitve je opravil č.g. katehet Andrej Ažman. Po blagoslovu so se v »lično« okrašeni telovadnici zbrali učenci, učitelji in »mnogobrojno« občinstvo – zastopniki postojnskega šolskega okraja, člani stavbnega odbora, arhitekt, okrajni inženir ... Na slovesnosti je nastopilo več govornikov, nato pa je načelnik stavbnega

17 Prav tam, str. 4–5.

odbora g. Gregor Pikel po nagovoru izročil ključne šolskega posloplja ravnatelju g. Josipu Brinarju. Ta je v daljšem govoru prikazal zgodovino nastajanja zgradbe, zahvalil se je vsem tistim, ki so sodelovali pri izgradnji stavbe in navzočim pokazal pot, »*po kateri bo učiteljstvo vodilo izročeno mladino*«. Kot zadnji je v imenu svojih sošolcev govoril učenec tretjega razreda Metod Paternost. »*Ko se je navdušeno zapela cesarska pesem, se je končalo to prisrčno slavlje.*«¹⁸

Učni načrt trirazredne deške meščanske šole v Postojni

V poročilu za šolsko leto 1907/08 je na začetku poročila prikazan učni načrt in vsebina posameznih predmetov, ki je bil potrjen z razpisom C. kr. ministrstva za bogočastje in uk z dne 24. februarja 1908.¹⁹ V poročilih za naslednja šolska leta učnih načrtov niso več objavljali, kar zagotovo pomeni, da je potrjeni učni načrt veljal tudi v naslednjih šolskih letih.

Razdelitev učnih ur

Učni predmeti	I. r.	II. r.	III. r.
Verouk	2	2	2
Učni jezik v zvezi z opravljenimi sestavki	5	4	4
Nemški jezik	4	5	4
Zemljepis in zgodovina	2	2	3
Prirodopis	2	2	2
Prirodoslovje	2	2	2
Računanje v zvezi z enovitim knjigovodstvom	4	4	4
Geometrija in geometrijsko risanje	2	3	3
Prostoročno risanje	3	3	3
Lepopisje	1	1	-
Petje	1	1	1
Telovadba	1	1	2
Število učnih ur na teden	29	30	30

Neobvezni učni predmeti so bili: laški in francoski jezik, godba (gosli in klavir), stenografija in pisanje na stroj.

Učni načrti za posamezne šolske predmete so predstavljeni zelo kratko, jasno in pregledno.²⁰ Za **verouk** je razdelitev učne snovi za posamezne razrede določala cerkvena oblast. To pristojnost je cerkvenim oblastem omogočal državni zakon o ljudskih

18 Izvestje deške meščanske šole v Postojni 1909/10.

19 Učni načrt trirazredne deške meščanske šole v Postojni, v: Letno poročilo 1907/08, str. 3.

20 Prav tam, str. 4–15.

šolah. **Učni jezik v zvezi z opravnimi sestavki** je bilo ime predmetu, ki ga danes imenujemo slovenščina. Za ta predmet so navedeni naslednji učni smotri: *»pravilno čitanje in natančno razumevanje čtiva po vsebini in obliki, točno ustmeno in pismeno izraževanje ..., spoznavanje jedrnatih vzornih sestavkov preprostejše oblike iz novejšega slovenskega slovstva, kolikor ne presegajo duševnega obzorja učenčevega.«* Zahtevnost učnih načrtov je rasla iz leta v leto in za tretji razred je za čitanje navedeno *»estetiško čitanje, gojitev čuta za ritmiško blagoglasje in lepoto izraževanja«*. Učenci naj bi v tretjem razredu poznali tudi *»znamenite poteze in najvažnejša dejstva iz življenja najpomembnejših pisateljev«*. Pri jezikovnih vajah so učenci spoznavali *»nauk o ločilih«*, pridobili naj bi *»izurjenost v rabi ločil«*, spoznali *»mnogozloženi stavek«* in izvajali *»vaje iz oblikoslovja«*. Da bi dosegli te cilje so morali izdelovati pismene izdelke, kot so *»primerjave preproste vrste, vaje v opisu lastnih opazovanj in doživljanj«*. V vseh treh razredih so vadili v sestavljanju *»večjih opravnih sestavkov«*, to so bila pisma in različne oblike trgovskega dopisovanja. V vsakem razredu so morali učenci izdelati eno domačo in eno šolsko nalogo na mesec. Za **zgodovino** so poudarjeni trije splošni učni smotri: učenci naj bi poznali važnejše dogodke iz zgodovine *»domovinske dežele«* Kranjske in Avstro – Ogrske monarhije, poučeni naj bi bili *»o pravicah in dolžnostih državljanov«* in spoznali naj bi *»uredbe očetnjave z ozirom na ustavo in pravo«*. V prvem razredu so se učenci seznanjali z zgodovino starega veka, s poudarkom na kulturni zgodovini Grkov in Rimljanov. To snov so obravnavali prve tri mesece, v preostalih mesecih pa so se ukvarjali z zgodovino srednjega veka do leta 1273, s posebnim *»ozirom«* na zgodovino Kranjske in monarhije. (leto 1273 je bilo pomembno leto, ker je bil takrat izvoljen Rudolf Habsburg za rimsko – nemškega cesarja in se je začel vzpon te vladarske družine). V drugem letniku so se učili o srednjem in novem veku od leta 1273 do 1740. Posvetili so se tudi *»upravnim in dobrotvornim uredbam v domači občini, okraju in domovinski deželi«*. V tretjem razredu so obravnavali obdobje od leta 1740 (v tem letu je zavladovala cesarica Marija Terezija) do najnovejše dobe. Za tretji razred je bilo predvideno, da bi posebej poudarili pomen države, *»zakonodajstva«* in vlade. V učnem načrtu je dodano, da je v vseh treh razredih potrebno poudarjati kulturne stike in vključiti tudi značilnosti gospodarskega razvoja, *»kolikor se nahajajo v duševnem obzorju učenčevem«*. Splošni učni smotri, ki naj bi jih dosegli pri pouku **zemljepisa**, so bili naslednji: spoznavanje domovinske dežele Kranjske, Avstro - Ogrske ter pregledno spoznavanje Evrope in sveta. Pri pouku tega predmeta naj bi se posebej posvetili gospodarskemu razvoju in pridelkom, *»ki so vezani na trgovstvo, obrtnost in poljedelstvo«*. V prvem razredu naj bi spoznavali osnovne pojme *»prirodoznanskega in zvezdoznanskega zemljepisa«*, pomembnost zemljevidov in njihovo razumevanje. V drugem razredu bi nadaljevali in razširili snov prvega razreda. Podrobneje bi opisali evropske države, posebno tiste, ki so mejile na Avstro – Ogrsko, ugotavljali *»razmerje do teh držav z ozirom na pridelke, obrtnost in trgovstvo«*. V tretjem razredu bi nadaljevali *»popolnjevanje osnovnih pojmov«*, širili znanje na *»naravne in politične ustrojbe ostalih delov sveta in razčlemba morij, ki jih obdajajo«*. Poseben poudarek bi bil namenjen gospodarskim tokovom v

Evropi, obravnavali bi »*najvažnejše prometne proge in najpotrebnejše iz trgovskega zemljepisa*«. Cilji, ki naj bi jih učenci dosegli pri **prirodopisu**, so bili naslednji: »*gojitev čuta in ljubezni do prirode, pouk o človeškem telesu in njega negovanju, varstvo živali in rastlin*«. V drugem razredu so dodali še »*pouk o prvi pomoči ob neizgodah*«. Za vse tri razrede priporočajo, da je potrebno učence navajati na delo na šolskem vrtu, predvsem v drevesnici in čebelnjaku, »*zdaj pazdaj*« jih je potrebno peljati tudi na »*poučne izlete*« v okolico šolskega kraja. Posebej naj bi se učili o živalskem in rastlinskem svetu na Krasu in na ozemlju Avstro - Ogrske. Pri **prirodoslovju** naj bi učenci pridobili »*poznanje najvažnejših fizikalnih in kemičnih pojavov na podlagi opazovanj, izkušenj in preizkusov*«. Učni načrt je predvideval pridobivanje osnovnih pojmov iz mehanike, znanje o »*trdnih, kapljivo tekočih in plinastih telesih*«, spoznavanja nauka o toploti in toplotnih virih... Glavni učni cilj predmeta **prostoročno risanje** je bil »*gojitev čuta za lepoto*«, podobno je navedeno tudi za **lepopisje**: »*razločno, lično in spretno pisanje latinice in z nemškimi pismenkami ter okrogle pisave*«. Pri **petju** naj bi razvijali »*zbujanje in gojitev čuta za glasbo in gojitev cerkvenega petja*«. Učni cilji pri **telovadbi** so predvidevali »*vsestransko in enakomerno krepcanje telesa, utrditev zdravja, gojitev moči, spretnosti in sigurnosti, redoljublja, poguma, samozavesti in vztrajnosti*«. Za doseg te ciljev so izvajali proste vaje, vaje na gredi, vaje s palicami, »*skakanje na kozlu*«, prosto skakanje, uporabljali so »*kolebno vrvo*«, navpično in poševno »*lestvo*«, plezalne droge, nihalne obroč, bradljo, izvajali pa so tudi telovadne igre.

Šolska oblastva

V rubriki Šolska oblastva so v vseh izvestjih navedeni organi, ki so bili odgovorni za razvoj šolstva v deželi Kranjski, v notranjskem oziroma postojnskem okraju in v kraju Postojna. Najpomembnejši organ je bil: **c. kr. deželni šolski svet**. Ta organ so sestavljali: predsednik, njegov namestnik, dva c. kr. deželna šolska nadzornika in poročevalec »*v upravnih in gospodarskih šolskih stvarih*«; poleg navedenih članov so v tem organu delovali še zastopniki deželnega zbora (dva člana), dva zastopnika učiteljstva, dva zastopnika cerkve in en zastopnik ljubljanske občine. Drugi pomemben organ je bil **c. kr. okrajni šolski svet**. Vodil ga je predsednik, član je bil šolski nadzornik; imel je še pet članov: dva zastopnika deželnega odbora in tri zastopnike učiteljstva. Najnižji organ je bil **krajni šolski svet**, ki je imel predsednika in šest članov.²¹

21 Predsednik krajnega šolskega sveta leta 1907 je bil Frančišek Arko, posestnik, člani pa: Frančišek Gornik – dekan, zastopnik cerkve in krajni šolski nadzornik, Josip Brinar, ravnatelj meščanske šole, zastopnik šole, Alojzij Burger, hotelir in posestnik, Ludovik Ditrich, trgovec in posestnik, Frančišek Patwernost, hotelir in posestnik, Gregor Pikel, trgovec, posestnik in župan, v: Letno poročilo 1907/08, str. 17.

Učne knjige

V vsakem poročilu so navedene učne knjige za posamezne predmete, ki jih je s posebnim razpisom potrdil c. kr. deželni šolski svet. Ob avtorju in naslovu vsakega učbenika je navedena cena. Avtor učnih knjig za zgodovino za vse tri letnike je bil ravnatelj šole Josip Brinar, ravno tako je napisal Čitanko za meščanske šole za prvi in drugi razred.²² Učbenik Slovenska slovnica za vse tri razrede je napisal Peter Končnik. Učne knjige za zemljepis je napisal Franc Orožen, za prirodopis Ivan Macher, za prirodoslovje A. Senekovič. Avtor učbenika Računica za meščanske šole je bil Franc Hauptmann, učbenike za geometrijo je napisal Fr. Napravnik in po naslovu sodeč so bili učbeniki za ta predmet v nemškem jeziku.

Učiteljstvo

V šolskem letu 1907/08 so na šoli poučevali štirje učitelji: Josip Brinar je bil stalni ravnatelj, poučeval je slovenščino, zemljepis in zgodovino po 13 ur na teden, v naslednjih letih je poučeval tudi nemščino in kot neobvezen predmet francoščino. Andrej Ažman je bil stalni veroučitelj, poučeval je verouk po štiri ure na teden, opravljal svete maše in pridigal. Alojzij Gorjup, stalni učitelj, poučeval je 19 ur na teden nemščino, prirodoslovje, prirodopisje in petje. Albin Stritar je bil stalni učitelj, poučeval je računanje, geometrijo in geometrijsko risanje, prostoročno risanje, lepopisje in telovadbo po 24 ur na teden. V šolskem letu 1910/11 so navedeni novi učitelji in prvič so omenjeni razredniki.²³ Edmund Lachainer je bil strokovni učitelj in razrednik 1. razreda, Janko Šraj je bil razrednik 2. razreda in dr. Josip Šmajdek 3. razreda. V šolskem letu 1911/12 je šola zaposlila novega učitelja Viktorja Volka. Leta 1913 je zaradi bolezni umrl Edmund Lachainer in namesto njega je šolsko delo prevzel Pavel Medič. Za položaj učiteljstva sta bili v šolskem letu 1912/13 objavljeni dve pomembni obvestili: da se učitelje poziva na orožne vaje samo »*tekom glavnih počitnic*« in da se v Ljubljani na učiteljišču »*vrši*« tečaj za izobrazbo strokovnih učiteljev meščanskih šol. V izvestjih za šolsko leto 1911/12 je prvič omenjen šolski sluga Alojzij Žerjav.

Šolska knjižnica

Na šoli je delovala šolska knjižnica, ločeno za učence in učitelje, priročna knjižnica ravnateljstva in kasneje tudi knjižnica za »ubožne učence«. V šolskem letu 1907/08 so za učence imeli na razpolago 60 del v 71 vezanih zvezkih. Knjige si je izposodilo 59

22 Josip Brinar, Zgodovina za meščanske šole, Ljubljana : Katoliška bukvarna, 1909 in Čitanka za meščanske šole, Dunaj : C. k. založba šolskih knjig, 1909.

23 Izvestje 1910/11, str. 5.

učencev, skupno 318 knjig. Učenci so si lahko izposodili Iliado, Odisejo, Slovenske večernice, Umnega čebelarja, kasneje tudi revije Planinski vestnik, Zvonček, Vrtec, Jurčičeve Zbrane spise, Zadnjo kmečko vojno, V Kelmorajn, Gregorčičeve poezije ... Učiteljska knjižnica je na začetku delovanja štela 68 del v 79 zvezkih, n. pr.: dr. Janko Bezjak: Didaktika, Letopis slovenske matice, Petar II. Petrovič – Perušek: Gorski venec, Anton Burgar: Gregorčič, revija Popotnik - letnik 1907, Koledar družbe sv. Mohorja za leto 1908.²⁴ V naslednjih letih so knjižno zbirko obogatili z naslednjimi knjigami: Koledar družbe sv. Mohorja za leto 1910, knjige iz zbirke Slovenske večernice, Grafenauer: Zgodovina novejšega slovenskega slovstva, Puškin: Jevgenij Onjegin, Dr. Gruden: Zgodovina slovenskega naroda, Dr. Prijatelj: Drama Prešernovega duševnega življenja, Kersnik: Zbrani spisi, Dr. Kraigher: Školjka in Jurčič: Rokovnjači. V šolskem letu 1910/11 so imeli v učiteljski knjižnici že 167 del v 169 zvezkih. Prevladovala so knjige v slovenskem jeziku, nekaj pa jih je bilo tudi v nemščini. Za to šolsko leto je bil prvič omenjen šolski knjižničar Janko Šraj.²⁵ V zadnjem šolskem letu 1913/14 je število knjig v obeh oddelkih visoko v primerjavi z začetnim obdobjem: za učence je bilo na razpolago 176 del v 205 zvezkih, v učiteljski knjižnici pa 254 del v 393 zvezkih. Delovala je tudi »priročna knjižnica ravnateljstva«: na začetku je obsegala 35 del v 58 zvezkih. V šolskem letu 1912/13. so ustanovili tudi knjižnico za »ubožne učence«. Število »ubožnih knjig« v tem letu je bilo 427 knjig, v naslednjem letu pa 448.

Učila za posamezne učne predmete

Opremljenost šole z učnimi pripomočki je bila na začetku delovanja šole skromna. V šolskem letu 1908/09 so tako za zgodovino in zemljepis imeli le »Zemljevid pomorskih voženj avstrijskega Lloyda« in 48 slik iz življenja cesarja Franca Jožefa I. Postopoma so zbirke učnih pripomočkov povečevali in bogatili. Seznam učil v šolskem letu 1910/ 11 je večji in vključuje »nastenske« zemljevide Vojvodine Kranjske, Srednje Evrope, Himalaje, Pragozda v Južni Ameriki. Imeli so »zemljepisne slike«: Niagara, piramide pri Gizeh, Benares; slike iz zgodovine: Rudolf in Otokar, Krištof Kolumb, Jan Sobieski, Atila; »nastenske« zgodovinske slike: Rudolf Habsburški, Obleganje Dunaja, Princ Evgen, Pompeji, Mošeja v Kordovi, Sv. Marko v Benetkah, Notre Dame v Parizu, Kremelj v Moskvi, Sv. Štefana cerkev na Dunaju, Rimsko taborišče, Oton Veliki na Leškem polju, Julij Cezar, Napoleon I, Povratak Napoleonove vojske z Ruskega. V šolskem letu 1913/14 je v poročilu zapisano, da na šoli delujejo trije kabineti: kabinet za zgodovino in geografijo, ki ga je oskrboval g. Josip Šraj; prirodoslovni kabinet, ki ga je oskrboval novi učitelj g. Volk. V tem kabinetu so imeli »podmašene« živali: kukavico, kosa, škorca, kraljička, divjeja mačka, »nastensko« sliko plavža, sliko o pridobivanju

24 Letno poročilo 1907/08, str. 20.

25 Izvestje 1910/11, str. 9.

svetilnega plina in Mangov aparat za »poočitavanje luninih izprememb«. Risalni kabinet je oskrboval g. Medič. Tu so bile shranjene različne posode iz gline »19 komadov«. ²⁶

Iz šolske kronike

V tej rubriki so navedeni pomembnejši dogodki, slovesnosti in druge zanimivosti, ki so zaznamovale in popestrile šolsko delo učencev in učiteljev. Pouk v novem šolskem letu se je običajno začel okrog 15. septembra, prvo polletje »prvi tečaj šolskega leta« so zaključili v sredini februarja, takrat so učenci dobili »polletna izpričevala« in bili dva dneva prosti. Drugo polletje je trajalo do sredine julija, ko so učencem po slovesni zahvalni maši razdelili spričevala, »izpustnice« in letna poročila. Šolsko leto 1907/08 pa se ni začelo 16. septembra 1907, kot je bilo objavljeno, ampak šele 1. oktobra 1907 zaradi tega, »ker so se ta čas nahajali v Postojni še nekateri slučajni legarja«. ²⁷

Vsako leto so že kmalu po začetku pouka slovesno praznovali »God Njegovega Veličanstva presvetlega cesarja Franca Jožefa I«. Praznik je bil 4. oktobra 1907, učenci in učitelji so se udeležili slovesne sv. maše. Dne 19. novembra so se udeležili spominske sv. maše za »Njeno Veličanstvo rajno cesarico Elizabeto«. Oba dneva sta bila pouka prosta. Posebno slovesno je bilo 2. decembra 1908, to je bilo jubilejno leto, ko je Franc Jožef I zasedel prestol in postal avstrijski cesar (2. december 1848. leta). Slovesnost so organizirali skupaj z ljudsko šolo. Vsi učenci so prisostvovali slovesni sv. maši, nato pa so se zbrali v veliki dvorani »Narodnega hotela«. Na začetku slovesnosti so učenci meščanske šole štiriglasno na gosli zaigrali cesarsko pesem. Sledil je ravnatelj govora, v katerem je učencem razložil pomen tega dogodka in orisal zanimive dogodke iz cesarjevega življenja. Sledil je kulturni program: vsi učenci so zapeli cesarsko pesem in sledile so »deklamacije«. Mlajši učenci so bili obdarovani, dobili so cesarjeve spominske slike, starejši so v spomin dobili A. Kosijevo knjižico z naslovom Iz življenja našega cesarja, revnim učencem pa so »vrhutega« razdelili oblačila. ²⁸ Leta 1910 so god »Njegovega Veličanstva presvetlega cesarja Franca Jožefa I« praznovali bolj slovesno kot običajno, ker je v tem letu praznoval tudi svojo osemdesetletnico. Vsi učenci in učitelji so se udeležili slovesne sv. maše v župnijski cerkvi, nato pa so se zbrali v fizikalni dvorani, da bi prisostvovali šolski slovesnosti. Ravnatelj je opisal znamenite dogodke iz življenja cesarja, učenci so deklamirali in peli »domoljubne in cesarske pesem«.

Posebna rubrika je v izvestjih namenjena **konferencam učiteljskega zbora**. Vsako leto so organizirali okrajno učiteljsko konferenco, ki je bila običajno junija v Postojni, leta 1911 je bila v Hruševju, leta 1912 pa v Vipavi. Na teh konferencah, ki so se jih udeleževali učitelji celotnega postojnskega okraja, so razpravljali o različnih

26 Izvestje 1913/14, str. 13.

27 Letno poročilo 1907/08, str. 24.

28 Izvestje 1908/09, str. 19.

temah, o »*slovniškem pouku*« v ljudski šoli, o tem, kako bi šole primerno proslavile 60 let vladanja cesarja Franca Jožefa I in o razvoju šolstva v postojnskem okraju. Poleg okrajnih učiteljskih konferenc so organizirali tudi »*domače*« učiteljske konference. V prvih letih so jih izvedli 12, nato pa 13 ali celo 14. Na »*domačih*« konferencah so se pogovarjali o učnih načrtih, o nakupu učil, o novih šolskih knjigah, o vzgoji in učnih metodah, o napredku pri pouku, vedenju in marljivosti učencev in o »*drugih šolskih stvarih*«. V šolskem letu 1910 /11 je bil 5. februarja popoldne ob 4. uri na šoli prvi roditeljski sestanek. Na njem se je »*razgovarjalo o vedenju in napredku učencev*«, ravnatelj je imel predavanje z naslovom »*Katere prednosti za praktično življenje nam daje meščanska šola?*«²⁹

V sklopu šolskega dela so potekale tudi verske vaje. Vsako nedeljo in vsak zapovedan praznik so učenci ob 8. uri zjutraj sodelovali pri šolski maši s pridigo. V juniju so se učenci udeleževali procesije sv. Rešnjega Telesa. V šolskem letu 1913/14 so verske vaje okrepili - od začetka maja do konca šolskega leta so učenci morali spremljati sv. maše, ki so se darovale ob torkih in petkih pred »*pričetkom*« dopoldanskega pouka.

V šolskem letu 1912/13 so na šoli organizirali dve šolski »*slavnosti*«. Prva proslava je bila organizirana v spomin na 50-letnico Slomškove smrti »*Slomškove posmrtni petdesetletnice*«. ³⁰ Slovesnost je potekala v risalni dvorani, kjer so učenci recitali Slomškove pesmi in brali odlomke iz njegovih del. Ravnatelj je govoril o Slomšku, posebej je poudaril njegovo zgledno življenje in njegove zasluge za razvoj slovenskega šolstva.

Proslavo ob dvestoletnici pragmatične sankcije so izvedli 19. aprila 1913. Za to slovesnost je šola posebej naročila fotografijo izvirne listine, ki so jo razobesili v risalnici. Ravnatelj je v slovesnem nagovoru razložil vsebino in pomen pragmatične sankcije, sledila je cesarska pesem. Pragmatična sankcija je zgodovinski dokument, s katero je avstrijski cesar Karel VI, oče Marije Terezije, hčerki zagotovil prestol v avstrijski monarhiji.

Leta 1913 so organizirali proslavo ob stoletnici, odkar je Kranjska po triletni nadvladi Francozov (Ilirske province) spet postala avstrijska. Za počastitev tega dogodka so vsi učenci in učitelji prisostvovali sv. maši. Po njej so se zbrali v šoli, kjer sta ravnatelj in strokovni učitelj g. Josip Šraj učencem opisala boje s Francozi leta 1913 in razložila pomen teh dogodkov za slovensko in avstrijsko zgodovino.

Ko se je bližal konec šolskega leta so organizirali zaključne izlete. Prvi »*majniški izlet*« so izvedli 27. maja 1908. Učenci obeh razredov in »*učiteljstvo*« so odšli v Predjamo in si ogledali grajske razvaline ter novejši grad, ki ga je sezidal grof Kobencel. 28. junija 1909 so organizirali »*majniški izlet*« v Škocjanske jame, ogledali so si tudi naravni most pri Rakeku.

10. junija 1911 so se učenci drugega in tretjega razreda v sklopu »*pomladanskega izleta*« povzpeli na Nanos, učenci prvega razreda pa so si ogledali Črno jamo. Zaključ-

29 Izvestje 1910/11, str. 12.

30 Izvestje 1912/13, str. 14.

ni šolski izlet v Trst so izvedli 28. maja 1913.³¹ To je bil najdaljši izlet v vseh teh letih delovanja šole in potek izleta je v poročilu podrobno opisan. Udeležili so se ga učenci vseh treh razredov, hospitantke, ravnatelj in nekateri učitelji. Na pot so se odpravili ob treh zjutraj, z vlakom so se odpeljali na Opčine, tam so si ogledali obelisk, nato pa peš odšli v Trst. V mestu sta jih sprejela voditelj ljudske šole pri Sv. Ivanu Ivan Danev in učitelj Anton Germek. Gostitelja sta jim razkazala mesto in njegove znamenitosti: prirodopisni muzej, pošto, borzo, cerkev sv. Antona in sv. Justa, pravoslavno in protestantsko cerkev, židovski tempelj, staro mestno jedro, rimska vrata, predora pod gradom, ladjedelnico, pristanišče, tržnico, spomenike cesarjem Karlu VI, Leopoldu I, Maksimilijanu in alegorični spomenik posvečen vladanju Habsburžanov v Trstu. Popoldne so obiskali še grad Miramar, nato pa so se z vlakom vrnili v Postojno, izlet so sklenili ob 10. uri zvečer. 28. maja 1914 so organizirali šolski izlet v Otoško jamo, ki se »odlikuje osobito s svojimi kristalno čistimi kapniki in čarobnimi tolmuni«.

Nadzorovanje šole je prvič omenjeno v šolskem letu 1908/09.³² Takrat je na šolo prišel »mil. knez in vladika ljubljanski« in prisostvoval pouku verouka. Nadzorno nalogo je med šolskim letom opravljal ravnatelj, hospitiral je pri pouku in pregledoval pisne izdelke »učencev in uradne spise«. Nadzor na šoli je 16. junija 1911 izvajal c. kr. okrajni šolski ravnatelj g. Ivan Thuma. Naslednje šolsko leto si je ogledal šolski vrt deželni odbornik g. grof Barbo v spremstvu sadjarskega nadzornika g. Martina Humelka.

O »izpraznjenju šole« avtor prvič poroča v izveštjih za šolsko leto 1909/10, akcijo pa so izvajali tudi v naslednjih letih. Glavni namen te dejavnosti je bil, da bi v primeru požara, potresa in drugih nezgod šolsko poslopje hitro izpraznili. Učenci so zapuščali šolsko stavbo pri treh izhodih in bili »po poteku ¾ minute vsi na prostem«.

Podpora učencem

»Dobrotniki«, ki so podpirali »marljive, a siromašne učence«, so bili prvič omenjeni že v poročilu za šolsko leto 1907/08. 5. oktobra 1910 je v posvetovalnici šole potekal ustanovni občni zbor »Podpornega društva za učence meščanske šole v Postojni«³³ Na tem prvem sestanku so ustanovili odbor društva in določili predsednika odbora, to zadolžitev je prevzel g. Josip Brinar. Pokrovitelji društva so ob ustanovitvi vplačali v društveno blagajno enkratno znesek »enkrat za vselej«, člani društva pa so morali vsako leto vplačati 4 krome, posamezniki, ki so društvu kaj podarili, pa so postali »društveni podporniki«. V nadaljevanju je naveden seznam pokroviteljev, »društvenikov« in podpornikov društva in za vsako leto stanje v blagajni: koliko dohodkov je društvo imelo, koliko denarja so porabili za knjige, učila in obleke ter koliko gotovine je še ostalo.

31 Prav tam, str. 15.

32 Izveštje 1908/09, str. 19.

33 Izveštje 1910/11, str. 13.

»Društveniki« in podporniki so bili posamezniki pa tudi denarne ustanove: Hranilnica in posojilnica v Št. Petru, Kmečka hranilnica v Postojni, Notranjska hranilnica v Postojni, Andrej Ažman, katehet meščanske šole, Josip Brinar, ravnatelj meščanske šole, Alojzij Burger in Frančišek Paternost hotelirja, Matija Erzar, dekan, Ferdo Gaspari, veterinarski nadzornik v pokoju, Peter Keršič, sodnik, trgovci: Jernej Kogej, Josip Kraigher, Frančišek Kutin; Josip Lavrenčič, veleposestnik in župan, Josipina Vičič, veleposestnica, Maks Šeber, tiskarnar in Frančišek Žnidaršič, mesar in posestnik. Ravnateljstvo se je vsem podpornikom in »dobrotnikom« v vsakem zapisu zahvalilo in zaprosilo, »da bi še nadalje ohranili učeči se mladini svojo naklonjenost«. ³⁴

Normalije in važnejši razpisi šolskih oblastev

»Normalije« ali pravila so bila prvič zapisana v šolskem letu 1908/09, izdajalo jih je C. kr. ministrstvo za bogočastje in uk. Ministrstvo je opozarjalo, kako se morajo učenci obnašati, kaj lahko počnejo in česa ne smejo početi. Ta pravila niso veljala za delo na šoli, ampak le na dejavnosti zunaj šole. »Normalije« šolskih oblasti so opozarjale, kako se morajo učenci vesti, kadar srečujejo avtomobile, ali kako se je »vesti v gozdovih«. C. kr. ministrstvo za bogočastje in uk je podprlo šolo v prizadevanju proti »uživanju opojnih pijač«. Šolske oblasti so učencem dovolile, da lahko obiskujejo »izven šolsko telovadbo«.

Šola je z ministrstva dobila dovoljenje, da se lahko imenuje po cesarju Francu Jožefu I in bila je opozorjena, da se širi epidemična bolezen »vnetje hrbtnega mozga«. Največ težav, sodeč po več zapisih, so na ministrstvu in na šoli imeli z določanjem pogojev, pod katerimi gre lahko šolska mladina na kinematografske predstave. Učencem je bilo dovoljeno obiskovati predstave le pod določenimi pogoji; smeli so »posečati« le tiste predstave, »ki jim je spored odobren za mladino«. V šolskem letu 1912/13 pa je izšlo določilo, s katerim »omejuje se posečanje kinematografskih predstav po šolski mladini«. ³⁵

V sklopu vzgojno – izobraževalnega dela so učence usmerjali tudi k opravljanju »obče koristnega dela«. Leto 1912 je bilo »hroščevo leto« in učenci so »marljivo sodelovali pri pobiranju škodljivega mrčesa«, ko jih je k pobiranju hroščev pozval deželni odbor kranjski oz. postojnsko županstvo. V istem obdobju je bilo tudi veliko kač. Deželni odbor kranjski je razpisal nagrado po 1 krono za vsako ubito kačo. Tudi v tej akciji so učenci meščanske šole pridno sodelovali in prinašali »glave ubitih strupenjakov«. Mogoče so nekoliko pretiravali in julija 1914 so šolski mladini prepovedali »loviti strupene kače«.

34 Prav tam, str. 14.

35 Izvestje 1912/13, str. 20.

Zdravstveno stanje šolske mladine

O zdravstvenem stanju učencev prinaša podatke samo poročilo za šolsko leto 1912/13. Zdravstveno stanje je bilo *»vobče povoljno«*, saj se je med šolskim letom pojavil samo en primer koz. Okrožni zdravnik g. Emil Vašek je januarja 1913. leta pregledal zdravstveno stanje zobovja in ocenil, da je stanje zelo slabo. Pregledal je zobovje 70 učencem in hospitantkam in ugotovil, da je 56 učencev imelo pokvarjenih kar 162 zob, zdravo zobovje je imelo le 14 otrok (10 učencev in 4 hospitantke). Pregled je g. Vašek opravil brezplačno in *»za ta mladinaljubni čin mu bodi tem potom izražena iskrena zahvala«*.³⁶

Uporaba šolskega poslopja za zunajšolske namene

Ko je bilo šolsko poslopje dograjeno, so prostore nove stavbe uporabljali tudi za druge namene. Tako je oktobra 1910. leta v posvetovalnici šole potekal ustanovni občni zbor *»Podpornega društva za učence meščanske šole v Postojni«*. 13. junija 1911 so v telovadnici potekale volitve v avstrijski državni zbor, zato ta dan ni bilo pouka. 1911. leta je okrajni šolski svet postojnski dovolil telovadnima društvoma Sokol in Orel, da lahko uporabljata šolsko telovadnico.³⁷ V naslednjem šolskem letu pa so to prepovedali z določbo, da *»Orel in Sokol ne smeta uporabljati telovadnice«* in sklenili, da se telovadnim društvom uporaba šolskih prostorov *»sploh«* prepoveduje. Vzroki za takšno odločitev v poročilu niso navedeni.

»Zaznamek« zavodov, v katere sprejemajo gojence, ki so **»dovršili«** meščansko šolo

Možnosti nadaljnjega izobraževanja po končani meščanski šoli so bile zelo velike. Naveden je seznam 26 šol na ozemlju celotne Avstro – Ogrske monarhije, kjer so lahko nadaljevali šolanje.³⁸ Učenci, ki so zaključili meščanske šole, so se lahko vpisali na srednje šole – realke, gimnazije in realne gimnazije, učiteljska, trgovske šole in trgovske akademije, mornarsko – navtične šole. Lahko so odšli na Dunaj in se vpisali na eno izmed strokovnih šol na c. kr. tehnološkem obrtnem muzeju, na umetno – obrtno šolo, na grafični zavod ali na višji strokovni tečaj za obrtno izdelovanje usnja. Na Dunaju, v Trstu, Pragi in Brnu so se lahko vpisali na državne obrtne šole; v Pragi pa tudi na umetno – obrtno šolo, strokovno šolo za *»pivovarstvo«* in šolo za izdelovanje

36 Izvestje 1912/13, str. 15.

37 Izvestje 1911/12, str. 19.

38 Izvestje 1908/09, str. 9–10, po ministrskem razpisu z dne 16. junija 1905, št. 10131.

špirita. Strokovne šole za obdelovanje lesa, srednje kmetijske šole, šole za »*vinorejo in sadjerejo*« so delovale v več mestih po vsej monarhiji. Učenci so lahko ostali tudi bližje domu in se v Ljubljani vpisali na umetno – obrtno strokovno šolo ali v Idriji, kjer je učence s končano meščansko šolo sprejemala gozdarska šola.

Statistika in imenik učencev

V vsakem poročilu je navedeno število učencev za posamezno šolsko leto, njihovi poimenski sezname, kraji, od koder prihajajo, in spremembe, ki so se zgodile med šolskim letom. Število učencev se je iz leta v leto povečevalo, precej učencev je šolo med šolskim letom zapustilo. Pomembna novost za šolo je bila, ko so se v šolo lahko vpisale prve učenke – hospitantke. V šolskem letu 1907/08 je bilo v prvi razred vpisanih 29 učencev, v drugi 27, med šolskim letom so 3 učenci izstopili. Tretjega razreda takrat še ni bilo, ker se je pouk na šoli začel s prvim letnikom v šolskem letu 1906/07. V šolskem letu 1908/09 je bilo v prvem razredu 33, v drugem 24 in v tretjem 21 učencev, skupno število na začetku šolskega leta je bilo 78, osem dijakov je med letom izstopilo, torej jih je bilo na koncu šolskega leta le še 70. V šolskem letu 1909/10 se je na šolo vpisalo 77 dijakov, izstopilo pa jih je 7. V naslednjem šolskem letu 1910/11 se je število učencev precej povečalo, saj so v prvi razred vpisali 43 učencev, v drugi razred 23 in v tretji razred 14, skupaj 80, med letom pa je izstopilo 5 učencev, na koncu šolskega leta jih je bilo 75. V tem šolskem letu so prvič sprejeli tudi tri učenke - hospitantke. Dovoljenje za vpis hospitantk je izdalo c. kr. ministrstvo za bogočastje in uk. V dovoljenju so zapisali, da je »*učenkam začasno dovoljeno obiskovati deške meščanske šole*«. ³⁹ Na podlagi tega dovoljenja je c. kr. okrajni šolski svet postojnski izvedel razpis in 30. oktobra 1910 so bile sprejete prve učenke, in sicer v drugi razred. V šolskem letu 1911/12 so v prvi razred sprejeli 32, v drugi 26 in v tretji razred 18 učencev, to je skupaj 76, izstopilo jih je 9, na koncu leta šolskega leta je bilo na šoli 67 učencev. V tem šolskem letu se je povečalo število učenk - hospitantk na šestnajst: v prvem in drugem razredu so vpisali po šest učenk, v tretjem pa štiri.

V šolskem letu 1912/13 so skupno vpisali 83 učencev in 18 hospitantk. Med letom je izstopilo 7 učencev, tako da je bilo na koncu šolskega leta 76 učencev. V šolskem letu 1913/14 je bilo na šolo sprejetih kar 92 učencev, 85 jih je šolo zaključilo, 7 pa izstopilo med šolskim letom. Sprejetih je bilo 17 hospitantk: v prvem razredu 5, v ostalih dveh pa po 6 učenk. V statistiki za to šolsko leto je bila uvedena nova rubrika glede uspeha: »*učni smoter je doseglo*« 73 učencev, 12 učencev pa »*učnega smotra ni doseglo*«. ⁴⁰

39 Izvestje 1910/11, str. 16: C. kr. ministrstvo za bogočastje in uk, z dne 23. avgust 1910, št. 22949.

40 Izvestje 1913/14, str. 18.

Za vsako šolsko leto posebej so zapisani tudi drugi podatki o učencih. V šolskem letu 1908/09 je bilo iz postojnskega šolskega okraja 26 učencev, iz Postojne 34, iz drugih krajev na Kranjskem 10, s Primorske 6 in iz Štajerske 2 učenca. Vsem učencem je bila slovenščina materni jezik, vsi so bili rimokatoliki. Po starosti pa so bili razvrščeni takole: 11 let – 9 učencev, 12 let – 15, 13 let – 20, 14 let – 24, 15 let – 5, 16 let – 3 in 17 let – 2.⁴¹

Pomembni dogodki

Postojna je postala mesto. Postojnska občina je prosila Njegovo Veličanstvo cesarja Franca Jožefa I, da bi postojnski trg pridobil status mesta. V prošnji občinskega odbora, ki so jo poslali cesarju na Dunaj, so na kratko predstavili zgodovino Postojne in njen pomen za deželo Kranjsko. V obrazložitvi so zapisali, da je bila Postojna pomembna že 1462. leta, ko je dobila pravico do grba. Grb je takratnemu trgu podelil cesar Ferdinand III, ker so ga Kranjci rešili iz celjskega Starega gradu, kjer ga je oblegal Jan Vitovec. Postojnčani so se izkazali tudi v bojih z Benečani in Turki. V času Ilirskih provinc je bila Postojna središče Notranjske in tu so Francozi 1810. leta ustanovili slovenski licej. Kraj je zaslovel v 19. stoletju, ko so začeli prihajati turisti, da bi si ogledali »krasote« Postojnske jame. V zadnjih letih je Postojna doživela velik »procvit« na vseh področjih, med drugim je dobila tudi meščansko šolo. Zaradi vsega tega so Postojnčani izrazili željo, da bi trg povzdignili v mesto. Cesar je ugodil njihovi prošnji in občinskemu odboru poslal sledeče obvestilo: »Njega c. in kr. Apostolsko Veličanstvo je premilostno blagovolilo z najvišjo odločbo z dne 9. maja 1909 povzdigniti trg Postojno v mesto.«⁴²

Umril je Josip Gorup vitez pl. Slávinski. Dne 25. aprila 1912 je na Reki umrl Josip Gorup vitez pl. Slávinski (78 let). Rodil se je v Slávini pri Št. Petru na Notranjskem. S »*svoyo podjetnostjo in marljivostjo*« si je pridobil zelo veliko bogastvo na Reki in v Trstu, bil je eden glavnih delničarjev avstrijskega Lloydja. Z denarjem je podpiral razvoj šolstva, avtor poročila ga je imenoval »*šolski dobrotnik*«. V Slávini, od koder je bil doma, je »*postavil lepo šolsko poslopje*«, za stavbo dekliškega liceja v Ljubljani je prispeval 116.000 kron, ustanovil je več ustanov za revne dijake na srednjih in visokih šolah. V Postojni je prispeval »*znatno*« vsoto za zgradbo ljudske šole, 10.000 kron pa je namenil za nakup posestva, »*iz katerega zaklada se je pozneje prispevalo za zgradbo nove meščanske šole*«. ⁴³ Bil je poslanec v kranjskem deželnem zboru in član različnih denarnih ustanov. Zaradi njegovega dela in prizadevanja za razvoj dežele ga je cesar Franc Jožef I povzdignil v plemiški stan, »*predikat*« Slávinski si je izbral po svoji rojstni vasi Slávini. Nekatero občine so mu podelile naziv častnega člana, med njimi Ljubljana

41 Izvestje 1908/09, str. 25.

42 Izvestje 1908/09, str. 21–22.

43 Izvestje 1911/12, str. 14–15.

in Postojna. *»Najlepši spomenik pa si je postavil Josip Gruden v mladih srcih dijakov, ki ga bodo rod za rodom blagrovali, uživaje sad njegovih plemenitih ustanov.«*

Umrli je Anton Globočnik pl. Sorodolski. Dne 5. maja 1912 so v Postojni v rodbinsko grobnico pokopali Antona Globočnika, ki je bil postojnski častni občan in vladni svetnik. Pogreb je bil veličasten, zbralo se je veliko ljudi, *»zastopani so bili vsi sloji prebivalstva«*. Spreveda na pokopališče so se udeležili tudi učenci ljudske in meščanske šole ter učiteljstvo. V poročilu je opisano njegovo življenje in delo v Postojni in drugih krajih monarhije. Rojen je bil v Železnikih na Gorenjskem, v Postojni je živel in delal kar 22 let. Prišel je leta 1863 kot c. kr. okrajni predstojnik, leta 1867 je postal c. kr. okrajni glavar in na tem mestu ostal do leta 1885. Med njegovim delovanjem so v postojnskem glavarstvu ustanovili veliko novih ljudskih šol, veliko se je ukvarjal z urejanjem Postojnske jame. V njegovem času so za ogled na novo odprli Cesar Franc Jožefovo in Elizabetino jamo, v jami so položili tire za prevažanje obiskovalcev *»z vozičkom«*, uredili so električno razsvetljavo. Globočnik je dal urediti pot do jame, napravili so *»senčnat drevored«* ob novi Jamski cesti; pred vhodom v jamo pa so uredili *»liččen«* park. Skrbel je tudi za reklamo in v ta namen organiziral jamske veselice. Ob vseh teh novostih je skupaj z ostalimi člani jamske komisije zelo skrbno upravljal z denarnimi sredstvi, imenovanimi *»jamski zaklad«*, da je lahko zavrnil ponudbo zasebnih podjetnikov, ki so želeli jamo dobiti v zakup. Njegovo delo pa ni bilo nekaj posebnega samo v Postojni, ampak tudi drugod. Že ko je obiskoval gimnazijo v Ljubljani, se je kot 16-leten dijak začel podpisovati s *»č«*, kar po mnenju avtorja pomeni, da se je zavedal svojega rodu. Leta 1848, takrat je študiral pravo na Dunaju, je bil eden od voditeljev slovenskih dijakov in študentov med revolucijo. S Petrom Kozlerjem sta določila, naj Slovenci sprejmejo *»kranjske deželne barve za svojo narodno trobojnico«*. Globočnik je sodeloval tudi pri sestavljanju poziva, ki so ga dunajski Slovenci poslali cesarju Ferdinandu in v njem zahtevali, da *»sklene vse slovenske pokrajine pod enim vladarstvom«*, kar pomeni, da se je zavzel in podprl prvi slovenski narodno politični program Zedinjene Slovenije. Kasneje je opravljal pomembne politične funkcije, bil je tudi slovenski državni poslanec v dunajskem parlamentu. Ko se je upokojil, mu je Njegovo cesarsko veličanstvo podelilo plemiški naziv, izbral si je naslov *»Sorodolski«* po Selški Sori, od koder je bil doma. Bil je odlikovan s Franc – Jožefovim redom in dobil je veliko zlato kolajno, ki so jo podeljevali samo najslavnejšim umetnikom in učenjakom. Za potrditev zgoraj navedenih besed avtor Josip Brinar zapis zaključuje z naslednjimi besedami: *«Najlepši spomenik pa si je postavil Globočnik v hvaležnih srcih Slovencev, posebno še Notranjcev, ki časte v njem vzornega moža, iskrenega rodoljuba in znamenitega učenjaka. Tej proslavi se pridružuje tudi meščanska šola postojnska, ki kliče vzornemu možu, Slovincu – prvaku: Slava!»⁴⁴*

Smrt avstrijskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda. Poročilo za šolsko leto 1913/14 se začena z žalostno novico, namreč, da sta bila 28. junija 1914 v Sarajevu

ubita avstrijski prestolonaslednik Franc Ferdinand in njegova žena Zofija. Samo tri dni prej se je »visoka dvojica z dvornim vlakom« peljala mimo Postojne v BiH. Novica se je hitro razširila in žalovala je vsa Postojna. »S šolskega poslopja je osem dni plapolala črna zastava.« 2. julija 1914 so z vlakom mimo Postojne peljali njune posmrtno ostanke na Dunaj in Postojnčani so se v velikem številu zbrali na kolodvoru in nadvojvodi in njegovi soprogi izkazali zadnjo čast. 6. julija so se vsi učenci in učitelji zbrali pri sv. maši zadušnici, nato pa še v risalni dvorani, kjer jim je ravnatelj pojasnil »žalostni dogodek«, nanizal nekaj črtic iz prestolonaslednikovega življenja, mladino pa pozval, »naj se v teh temnih dneh žalosti in gorja s tem večjo ljubeznijo oklenejo svoje domovine in svojega predobrega Očeta – presvetlega vladarja.«⁴⁵ Mesec dni po atentatu se je začela prva svetovna vojna.

Anton Trebec (1909 –1978) - učenec deške meščanske šole v Postojni

Anton Trebec⁴⁶ je v domači vasi Ostrožno Brdo še med 1. sv. vojno obiskoval ljudsko šolo. Po koncu vojne je v šolskem letu 1920/21 zaključil ponavljalno šolo in dobil »šolsko oznanilo«. Ker je bilo Ostrožno Brdo takrat del Italije, je bilo spričevalo »pagella« že dvojezično, napisano najprej v italijanskem in nato v slovenskem jeziku. Glede na ocene v spričevalu je bil dokaj uspešen učenec in v šolskem letu 1922/23 je začel obiskovati prvi razred deške meščanske šole v Postojni. Ohranilo se je nekaj njegovih šolskih zvezkov, iz njih lahko podrobneje razberemo, katere predmete so imeli in kaj so se pri posameznem predmetu učili.⁴⁷ Pouk je še vedno potekal v slovenskem jeziku, na urniku pa so že imeli tudi italijanščino kot poseben učni predmet.

Pri pouku **slovenščine** so začeli s slovnico, ki »nas uči pravilno govoriti in pisati ter je nekako ogródje jezika«. Glasovi so »najmanjši deli našega govora«, sledijo zlogi nato besede. »Besede delimo v 9 besednih vrst: samostalnik, pridevnik, zaimek, števnik, glagol, prislov, predlog, veznik in medmet.« Glede na vrstni red besednih vrst so najprej obravnavali samostalnik, njegovih šest sklonov in sklanjatve: lipa, mati, hči, gospa, jelen, steber, mesto, nit, gos ... Pri sklanjatvah so se zadržali dalj časa in navedenih je veliko primerov sklanjatev v ednini, dvojini in množini. V poglavju o pridevniku so ravno tako navedene sklanjatve in precej poučnih in vzgojnih primerov v stavkih, n. pr.: »Ko je beli kruh pošel, je prišel ovsenjak. Lep je božji svet, gora mu je cvet. Hudobni se boji svoje sence. Prazen sod ima močen glas. Materin jezik nam bodi svet zaklad!« Pridevnike so tudi stopnjevali v vseh treh oblikah. Zaimke so razvrstili po pomenu: osebni, svojilni, vprašalni, kazalni, oziralni in nedoločni in jih sklanjali: jaz, midva, midve, mi, me. Števniki in glagoli so obravnavali zelo na kratko. Števnike so razvrstili na glavne

45 Izvestje 1913/14, str. 15.

46 Anton Trebec je bil oče avtorice članka (op. ur.).

47 Iz zasebne zbirke avtorice članka.

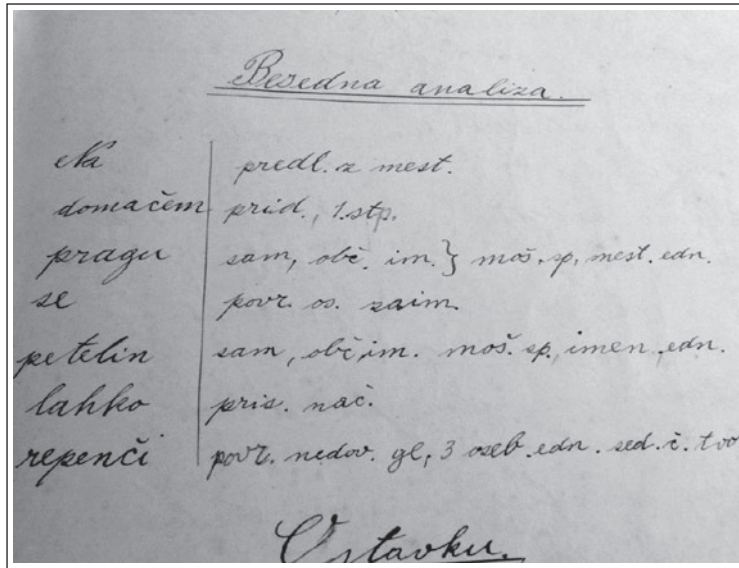

*Šolski zvezki, ki jih je uporabljal Anton Trebec v šolskem letu 1922/23.
(Zasebna zbirka N. T.)*

in vrstilne, pri glagolu pa so navedli, da »pregibanje glagola imenujemo spregatev«. Sledil je krajši pregled nepregibnih besednih vrst, ki so jih imenovali »členice«: prislov, predlog, veznik in medmet. Ko so končali s pregledom vseh besednih vrst, so prešli na besedno analizo. Analizirali so stavek »*Na domačem pragu se petelin lahko repenči.*«

V istem zvezku, vendar na drugi strani, so obravnavali literarna dela in njihove avtorje. Med prvimi deli so brali pesem *Zaostali ptič* Simona Gregorčiča. Pojasnili so vsebino pesmi, razložili manj znane besede in navedli nekaj dodatnih informacij o pesniku. Na podoben način so obravnavali Cankarjevo črtico *Mater sem zatajil*. Učili so se o slovenski narodni pripovedki in kot primer navedli zgodbo o *Kralju Matjažu*. Razložili so zgodovinsko ozadje in se posebej ustavili o prerokovanjih o tem, kdaj se bo kralj Matjaž prebudil: »Prerokovanja o njegovem prebujenju so različna. Neko prerokovanje pravi, da se bo prebudil, ko mu brada zraste 9x ovita okoli mize. Takrat bode v božični noči zrastle pred njegovo jamo zelena lipa, ki bo od polnoči do 1 tako cvetila, da se bo prebudil kralj Matjaž. Na to lipo bo obesil ščit in s svojo črno vojsko bo premagal vse slovenske sovražnike. Na ljudsko pripovedko so navezali Župančičevo pesem *Kralj Matjaž* in ugotavljali razliko med pripovedko in umetno pesmijo.« Narodno snov o kralju Matjažu in Alenciči je pesnik Oton Župančič porabil za svojo umetno pesem *Kralj Matjaž*.«

Pri pouku so brali pesem Josipa Stritarja *Vrabci ponoči*, navedli kratko razlago in označili avtorjev način pisanja. Stritarju je sledil Anton Aškerc, ki »*je napisal najlepše balade v naši književnosti,*« kot primer takšne balade so navedli Godčevo balado. Iz »*Občne zgodovine,*« ki jo je napisal »*zaslužčen slovenski zgodovinar*« Josip Stare, so brali in opisovali Odisejeve dogodivščine, ko se je po koncu trojanske vojne vračal na Itako.

Slovenski jezik, besedna analiza. (Zasebna zbirka N. T.)

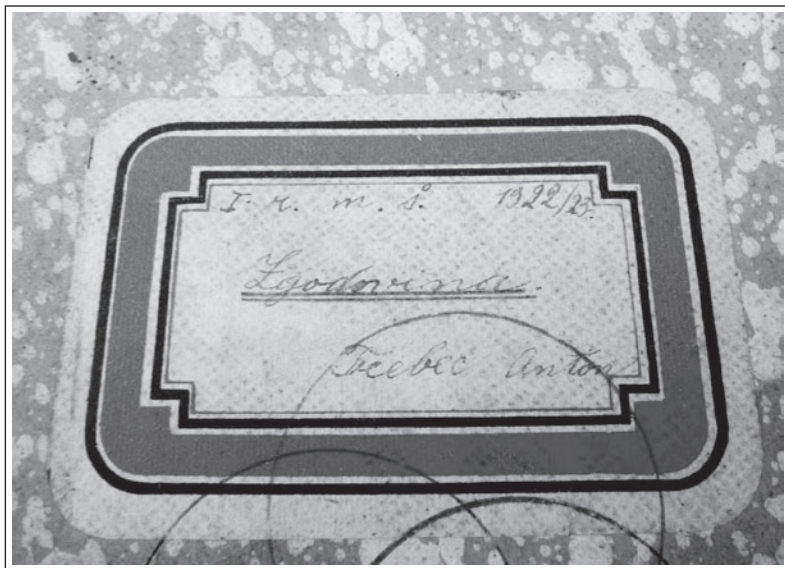
Sledi France Prešeren in njegov Krst pri Savici. V razlagi je prikazano zgodovinsko ozadje spopada med kristjani in pogani, pojasnili so težje razumljive besede in besedne zveze. O Prešernu je navedeno, da je »Franc Prešeren naš prvi največji pesnik. Zbirka vseh njegovih pesmi se imenuje Prešernove Poezije. S to knjigo je bila naša književnost povzdignjena v vrsto svetovnih literatur.«

Obravnavali so Frana Erjavca in dve njegovi deli: Mravlja in »pripovedni spis« Ni vse zlato, kar se sveti. Nauk tega dela so povzeli v vzgojno misel: »Nevednost marsikomu povzroči velike nepravilike.« Kot zadnjega avtorja so obravnavali Miroslava Vilharja in njegovo pesem Silni tabor, ki se nanaša na čas turških vpadov, ko so Turki ogrožali grad »nad Zagorjem v bližini grada Kalca, kjer je bival Miroslav Vilhar«. O Miroslavu Vilharju in njegovem delu je naveden kratek komentar: »Miroslav Vilhar je naš notranjski pesnik. Njegove pesmi, katerim je dodal vedno tudi napev, so se hitro prebudile narodu in postale narodne, n. pr. Na jezeru, Rožic ne bom trgala, Na goro, Lipa zelenela je itd. Miroslav Vilhar je bil tudi glavni probuditelj Notranjske v narodnem oziru. V Postojni ima lep spomenik.«

Za slovenščino so imeli še poseben zvezek za slovenske šolske naloge. V šolskem letu so pisali pet šolskih nalog, naslovi so bili Pri kralju Matjažu, V moji sobici pozimi, Odisej pri nimfi Kalipso, Janez Trdina kot dijak in Na predvečer šolske slavnosti (iz povesti Na klancu).

Ocenjevali so delo in obliko, učenci pa so napisali tudi popravo.

Tema, s katero so začeli pouk **zgodovine**, je bila prazgodovina, sledil je kratek zgodovinski pregled razvoja Postojne. V zgodovini starega veka so obravnavali Egipt, Babilonijo, Asirijo, Perzijo in Fenicijo. Najprej so navedli osnovne podatke o zgodovin-

Zvezek za zgodovino. (Zasebna zbirka N. T.)

skem razvoju posameznih držav, sledijo gospodarske značilnosti: trgovina, pomorstvo, uporaba škrлата, stekla; precej prostora je namenjenega kulturnemu razvoju: pisava, gradbeništvo, piramide, obeliski, sfinge, viseči vrtovi, namakanje, prekopi, nasipi, koledar, astronomija. Največ časa in prostora so namenili grški zgodovini. Po kratki predstavitvi Grčije in Grkov so se posvetili grški religiji – bogovom, olimpijskim igram, pripovedkam in epoma Iliadi in Odiseji. Omenili so preročišče v Delfih in naveden je primer tamkajšnjega dvoumnega prerokovanja »Pojdeš, vrneš, se ne, umreš v boju.«

Učili so se o obeh najpomembnejših grških mestih. Pri obravnavi Špate so največ pozornosti namenili špartanski vzgoji in politični ureditvi mesta. V zvezi z Atenami so najprej omenjali Solona in njegovo ustavo, nato grško – perzijske vojne in znamenite bitke na Maratonem polju, pri Termopilah in Salamini. V povezavi z bitko pri Termopilah je naveden zapis, ki je zapisan na spomeniku »Lacedemoncem naznani popotnik, tu da ležimo mrtvi, ker velel tako je domovine ukaz.« Govorili so tudi o Perikleju in o razcvetu znanosti in umetnosti v njegovem času: o Akropoli, Partononu in Fidiji, našteli so filozofe Platona, Sokrata in Aristotela. Že v uvodu v grško zgodovino je naveden stavek, ki opredeljuje pomen grške zgodovine za naš svet: »Njih umetniškimi umotvorami se čudimo še dandanes.« Sledi še zgodba o Aleksandru Velikem, njegov vojaški pohod in zmage nad Perzijci, ustanovitev Aleksandrije v Egiptu in mit o gordijskem vozlu: »V mestu Gordija je presekala slavni gordijski voz, preročišče je namreč prerokovalo, da bo Aziji zagospodoval tisti, ki razvozla ta umetno zavozlan voz.«

Tretje poglavje je namenjeno rimski zgodovini. Kot pri Grkih so tudi tu opisali zemljepisne značilnosti Italije, sledi rimsko verovanje in najpomembnejša rimska božanstva. V začetnem obdobju rimske zgodovine so omenili Eneja, Romula in Rema,

prešli na cesarstvo in prvega rimskega cesarja Oktavijana. Opisali so cesarski dvor, na katerem je »živelo veliko pesnikov, zgodovinarjev in učenjakov. Najznamenitnejši pesniki te dobe so bili Vergil, Ovid in Horac«. Na dvoru so živeli tudi posamezniki, ki so podpirali in vzpodbujali njihovo delo. »Po zgledu Avgustovem so tudi drugi bogataši podpirali umetnike zlasti se je odlikoval po darežljivosti Mecena, in po njem še dandanes imenujemo velikodušne pospeševalce znanstva in umetnost mecene.«

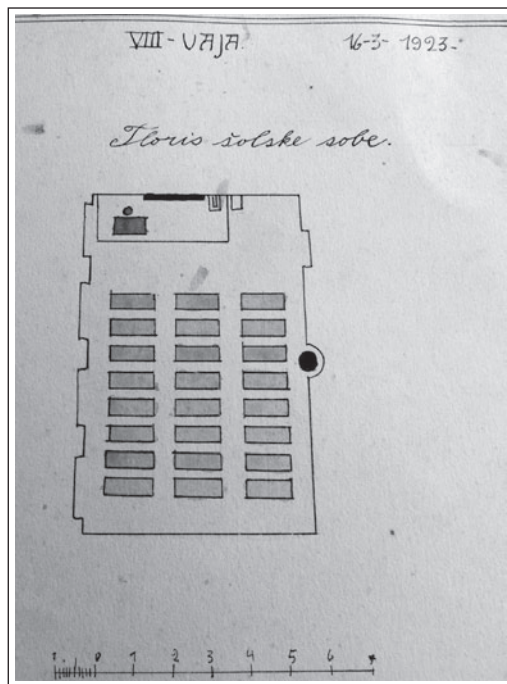
V Avgustovi dobi »se je rodil Jezus Kristus«, sledi opis širjenja krščanstva, preganjanje nove vere. Posebej je omenjen cesar Tit, ki je bil do kristjanov pravičnejši in jih ni preganjal, kot nekateri drugi cesarji. O njem je navedena tudi naslednja misel »kakor n. pr. cesar Tit, kateremu je bil dan izgubljen, ako ni nikomur dobrega storil«. Konstantin Veliki je bil prvi rimski cesar, »ki je očitno in izdatno podpiral krščanstvo«, in Teodozij Veliki, ki je razdelil rimsko državo na dva dela. Tu se snov tega zvezka konča.

Učna snov pri **prirodopisu** je bila razdeljena na več poglavij. Obravnavali so domače živali: domačo mačko, psa, konja, govedo, prašiča. Pri vseh živalih so v podobnem vrstnem redu navajali bivališče, hrano, nato so posamezno žival opisali, naštel in označili so posamezne telesne dele, nekatere so tudi narisali. Sledijo kratke navedbe o mladičih, lastnostih živali, o škodi in koristih, navadah, sorodnih vrstah in boleznih. Podobno kot so opisovali domače živali, so obravnavali tudi divje živali: podlasico, medveda, ververico, srno, črno žolno, ščinkavca, krapa in belouško. Sledila je kratka tema o kamninah: navedene so glavne značilnosti apnenca, kremenjaka, železove rude, železa in premoga. Sledil je še opis nekaterih rastlin in živali: zvonček, regrat, majnikov hrošč, gozdni bor, kapusov belin in zelena žaba.

Za predmet **lepopisje** so imeli poseben zvezek z naslovom Lepopisnica. Pisali so male in velike pisane črke; na začetku po dve črki skupaj: sr, ce, rz, na; nato cele besede: srce, cvet, vsi, vržem, vrv, dvor, dvorišče, dozoreti, ime, imenujemo, mati. Posamezno besedo ali zlog so napisali velikokrat, navadno celo stran, tudi štirinajstkrat.

Pri predmetu **knjigovodstvo** so se učili o tem, kaj so poštna določbe, kaj je poštna nakaznica in kako jo je treba izpolniti. V poglavju z naslovom »Poslovna naznanila« so obravnavali različne načine komuniciranja med podjetniki: napisi na trgovskih tablah, javna naznanila v časopisih o spremembah v »firmi« ali »tvrki« in poslovno dopisovanje. Tu so se posebej posvetili pisanju pisem. »Pisma so pismena poročila, ki jih pišemo nenavzočim osebam. Ker nadomeščajo ustni razgovor, zato je potrebno, da se besede zapisane v pismu vestno in skrbno izbirajo. Piši oprezno, kajti zapisana beseda se vedno lahko bere, ter priča o tebi kakšen si sam. Kakor si dostojen v govoru v toliki meri bolj bodi v pismu. Predvsem pa pazi na lepo obliko pisma.« V zvezku so zapisana navodila, kako pismo čim bolje napisati; navedeni so posebni napotki za pisanje trgovskih, vljudnostnih in prijateljskih pisem. In še zadnje priporočilo: če pišemo pismo »odličnim osebam«, jih naslovimo »Velecenjeni gospod!« ali »Blagorodni gospod!«

Vaje v pisanju različnih poslovnih dopisov so zapisovali v posebnem zvezku z naslovom Opravilni sestavki. Zvezek so zaključili s povabilom staršem na šolsko razstavo ob koncu šolskega leta.

Tloris šolske sobe. (Zasebna zbirka N. T.)

»Dragi starši!

Dne 3. t. m. zaključimo letošnje šolsko leto. Istega dne se otvori v naši šoli razstava, ki bo odprta 5 dni. Pridite si jo ogledati. Jaz Vas bom pričakoval, da bom potem skupno z Vami odšel na počitnice. Vaš Anton«

Povzetek

Avstrijska šolska zakonodaja je leta 1869, poleg splošnih ljudskih šol, omogočala tudi ustanavljanje meščanskih šol. V Postojni so triletno meščansko šolo s slovenskim učnim jezikom ustanovili leta 1906. Šola ni imela svojih prostorov in že leto pred ustanovitvijo, so začeli z »obravnavami« o gradnji nove šole. Na »obravnavah« so sodelovali predstavniki šolskih in državnih organov oblasti. Odločili so se, da bodo novo šolo zgradili ob stavbi okrajnega glavarstva v središču naselja. Pripravili so razpis in izbrali načrt arhitekta Josipa Costaperarija iz Trsta, sprejeli so podroben opis bodoče stavbe, določili finančni načrt ter izbrali izvajalce gradbenih del. Z gradnjo so začeli julija 1908, zaključili pa avgusta leta 1909. Ob slovesnem odprtju novega šolskega poslopja so bili navdušeni nad izgledom in funkcionalnostjo zgradbe, ravnatelj g. Josip Brinar je zapisal: »Resna stavba za resni smoter!« Šolsko delo je v novih prostorih potekalo po ustaljenem redu. Šolski red so določali: učni načrti (deloma spoznamo vsebino le-teh

iz zvezkov mojega očeta), razdelitev učnih ur, predpisane učne knjige, učiteljsko osebje, šolska knjižnica, učila za posamezne predmete ter organi šolskih oblasti. Ustaljeno delo so popestrili z izleti v okoliške kraje ter praznovanji in slovesnostmi ob državnih praznikih. Praznovali so leta 1909, ko je cesar Franc Jožef I Postojno povzdignil v mesto, žalovali pa ob smrti Josipa Grudna, »šolskega dobrotnika« in Antona Globočnika. Zadnji zapisi v Izvestjih poročajo o smrti Franca Ferdinanda v Sarajevu junija 1914. leta.

Zusammenfassung

“Ernstes Gebäude für ersten Zweck“ – die bürgerliche Knabenschule in Postojna

Nada Trebec

Die österreichische schulische Gesetzgebung ermöglichte im Jahre 1869 neben allgemeinen Volksschulen auch die Gründung der Bürgerschulen. Die dreijährige Bürgerschule mit Slowenisch als Lehrsprache wurde in Postojna im Jahre 1906 gegründet. Die Schule hatte keine eigenen Räume und bereits ein Jahr vor der Gründung begann man mit „Diskussionen“ über den Bau eines neuen Schulgebäudes. Bei den „Diskussionen“ wirkten Vertreter der schulischen und staatlichen Behörden mit. Man entschied sich, das neue Schulgebäude neben dem Gebäude für die Bezirkshauptmannschaft im Zentrum der Siedlung zu bauen. Man bereitete eine Ausschreibung vor und wählte den Entwurf des Architekten Josip Costaperarij aus Triest. Man einigte sich über eine genaue Beschreibung des zukünftigen Gebäudes, bestimmte den finanziellen Plan und wählte einen Auftragnehmer der Bauarbeiten. Der Bau wurde im Juli 1908 begonnen, die Abschlussarbeiten fanden im Jahre 1909 statt. Bei der feierlichen Eröffnung dieses neuen Schulgebäudes war man begeistert über das Aussehen und die Funktionalität des Gebäudes. Der Schulleiter Brinar schrieb: „Ein ernstes Gebäude für einen ersten Zweck.“ Die Schularbeit fand im neuen Schulgebäude nach regulärem Ablauf statt. Die Schulordnung bestimmten: Lehrpläne (auf den Inhalt schließen wir zum Teil aus Heften meines Vaters), die Verteilung der Schulstunden, vorgeschriebene Lehrbücher, Lehrerschaft, Schulbibliothek, Lehrmittel für einzelne Fächer und die Organe der Schulbehörde. Die reguläre Arbeit belebte man mit Ausflügen in die umliegenden Orte und mit Festen und Feiern bei Staatsfeiertagen. Man feierte im Jahre 1909, als Kaiser Joseph I Postojna zur Stadt erklärte und trauerte beim Tod von Josip Gruden, dem „schulischen Wohltäter“ und Anton Globočnik. Die letzten Niederschriften im Schuljahresbericht beinhalten den Tod von Franz Ferdinand in Sarajevo im Juni 1914.

UDK 378-057.175:811.124'02+811.14'02"1945/1955"
 929Bradač F.:929Grošelj M.:929Sovre A.
 1.01 Izvirni znanstveni članek
 Prejeto: 29. 11. 2013

David Movrin*

Fran Bradač, Milan Grošelj, Anton Sovre: klasična filologija na Univerzi v Ljubljani po letu 1945

Fran Bradač, Milan Grošelj, and Anton Sovre: Classics at the University of Ljubljana after 1945

Izvleček

Kljub fragmentarnemu značaju ohranjenega gradiva slovenski arhivi razkrivajo veliko podatkov o tem, kako se je partija po prevzemu oblasti leta 1945 lotila Univerze v Ljubljani. Slovenski profesorji latinščine in grščine – Fran Bradač, Milan Grošelj in Anton Sovre – so bili obsojeni na težavno igro, kjer so skušali ohraniti ideološko sprejemljivo fasado in obenem obvarovati nekaj minule avtonomije.

Abstract

Despite the fragmentary character of the material, Slovenian archives reveal quite a bit of information on how university was subjugated after the Communist Party takeover in 1945. Slovenian professors of classics – Fran Bradač, Milan Grošelj, and Anton Sovre – played a difficult game of keeping up ideologically acceptable appearances while striving to preserve some bygone autonomy.

V vsesplošni zmešnjavi poletja 1945 je komaj kdo opazil tiho upokojitev Frana Bradača (1885–1976), najstarejšega profesorja v klasičnem seminarju na Univerzi v Ljubljani in njegovega dolgoletnega predstojnika.¹ Redki, ki so jo opazili, so o tem molčali; prihajajočim generacijam ni nikoli uspelo prebiti tega zidu molka. Še v letu

* Doc. dr. David Movrin, Oddelek za klasično filologijo Filozofske fakultete, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 2; e-naslov david.movrin@ff.uni-lj.si

1 Članek prinaša prevedeno, skrajšano in na precej mestih dopolnjeno poglavje »The Anatomy of a Revolution: Classics at the University of Ljubljana after 1945« iz monografije *Classics and Communism: Greek and Latin behind the Iron Curtain* (Ljubljana, Varšava, Budimpešta: Znanstvena založba FF, Collegium Budapest Institute for Advanced Study, Fakulteta *Artes liberales* Univerze v Varšavi, 2013). Študijo je omogočila podpora nemške raziskovalne ustanove Fritz Thyssen Stiftung v okviru mednarodnega projekta »Gnothi seauton – Classics and Communism«, ki so ga na raziskovalnem inštitutu Collegium Budapest vodili Jerzy Axer, György Karsai in Gábor Klaniczay. Kot podoktorski projekt Z6-4163 jo je podprla tudi ARRS. Za neprecenljivo pomoč pri pripravi besedila, zlasti pri prevajanju gradiva in iskanju citatov, se na tem mestu zahvaljujem Doroteji Novak. Napake, ki so v besedilu še ostale, so seveda moje.

2009 niso fakultetne kronike v Bradačevi upokojitvi videle ničesar posebnega.² Toda njegovo nenadno in nepojasnjeno izginotje je bilo vsaj nekoliko nenavadno, Bradač je bil prvi redno nastavljeni profesor v klasičnem seminarju na mladi univerzi³ in torej eden izmed njegovih ustanoviteljev. Po študiju na Dunaju, v Zagrebu, v Pragi in v Berlinu je leta 1923 postal docent v Ljubljani. Pisal je študije o grški drami, o Sapfo in Katulu, ter si na različne načine prizadeval ustvariti podlago za klasično izobrazbo v novi državi. Izdal je grško slovnico ter več slovarjev, med njimi tudi latinsko-slovenski in slovensko-latinski slovar, ki sta za več desetletij ostala standardni učni pripomoček. Posebej se je posvečal prevajanju. Izdal je prevod lirične poezije (Katul, Tibul, Propercij) in grške dramatike (Eviprid, Aristofan); zanimal se je tudi za ostale zvrsti in književnosti in med njegovimi predvojnimi prevodi so denimo Charles Dickens, Honore de Balzac in Jan Karafiat. Svoj eklektični pristop je ohranil tudi v kasnejših letih s prevodom Vergilijeve *Eneide* in z *Dobrim vojakom Švejkom* Jaroslava Haška.⁴ Toda njegova pedagoška in literarna dejavnost nista imeli pri njegovi akademski usodi leta 1945 nikakršne vloge.

Mehanika njegove upokojitve je znana.⁵ Politika in akademska sfera sta trčili že kdaj prej, denimo ko je med okupacijo devetnajst profesorjev in asistentov izgubilo svojo službo. Ne glede na nelaskavost teh zgledov se jim je partija takoj po prevzemu oblasti leta 1945 odločila slediti z novo čistko na Univerzi. Prvega junija je Milan Vidmar vprašal rektorja univerze Milka Kosa, »kako je z ureditvijo personalnih zadev na univerzi, ker vlada pričakuje, da se to čimprej izvrši«. Rektor je vztrajal, da je to vprašanje pod njegovo pristojnostjo, ter se skliceval na obstoječo zakonodajo ter poskušal zaščititi avtonomijo univerze. Njegove poglede je podpiral tudi univerzitetni senat. Ferdo Kozak, novi minister za prosveto, se z avtonomijo univerze ni preveč ukvarjal. Izjavil je, »da smatra izvršitev

-
- 2 Vse to je ustvarilo plodna tla za defamacijo. Preden sem našel spodaj omenjeno dokumentacijo, sem naletel na tri različne in deloma nasprotujoče si govorce, ki so skušale »razložiti« njegovo zgodnjo upokojitev.
 - 3 Njegov predhodnik Jan Lünak (rojen 1847), nekdanji profesor v St. Petersburgu, Moskvi in Odesi, je bil že upokojen, ko je začel učiti v Ljubljani, kjer je univerza nastala leta 1919. Tja ga je leta 1920 povabil prijatelj, deloma zato, da bi zmanjšal profesorjevo finančno stisko, potem ko je oktobrska revolucija nacionalizirala njegove prihranke in pokojninski sklad, 49,300 »zlatih rubljev«. Lünak je bil 13. 11. 1920 imenovan za »kontraktualnega rednega profesorja za klasično filologijo«. Njegova pogodba se je iztekla leta 1929; »pogajanja za obnovev kontrakta med filozofsko fakulteto in gospodom prof. dr. Lunjakom niso imela uspeha«, zato se je vrnil v Prago. Do ljubljanskih univerzitetnih krogov očitno ni čutil posebne hvaležnosti, njegova *Bibliotheca Lunakiana* je v oporoki pripadla Karlovi univerzi. Dokumenti so ohranjeni v SI-ZAMU, »Rektorat IV, osebne mape profesorjev, Ivan Lunjak«. Več o njem piše Karel Svoboda, *Antika a česká vzdělanost od obrození do první světové války* (Praga: Nakl. Československé akademie věd, 1957), 221–22; na knjigo me je prijazno opozoril vsestranski Vojtěch Hladký.
 - 4 Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani (ZAMU), »Rektorat IV, osebne mape profesorjev, Fran Bradač.« Glej tudi Kajetan Gantar, »Bradač, Fran,« v *Enciklopedija Slovenije* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987).
 - 5 Aleš Gabrič, »Odpuščenje profesorjev Univerze v Ljubljani zaradi politično-ideoloških vzrokov,« *Objave* 6 (2000): 14–19.

pregleda vsega osebja na univerzi potom terenskega odbora OF kot popolnoma umestno in odgovarjajoče sedanjim izrednim razmeram, kajti v sklopu univerze je razumeti tudi terenski odbor OF. Jugoslovanski zakoni imajo veljavo le, v kolikor se dajo spraviti v sklad z zakonodajo osvobodilne borbe. Uredba te so pa tudi terenski odbori.«⁶ Po tej kraljevsko subtilni pravni interpretaciji je njegovo ministrstvo začelo izdajati dekrete, ki jih je univerza lahko le še sprejela kot *fait accompli*. Tako konceptualno kot strukturno je bil njen glavni odlok z dne 10. avgusta kopija analognega dekreta, ki ga je izdalo »sodišče časti« na Univerzi v Beogradu 19. maja 1945.⁷

Toda srbsko »sodišče časti« si je vzelo več kot pol leta časa, preden je izreklo svojo »razsodbo«. Zapustilo je obsežno dokumentacijo o pravno absurdnih »kaznivih dejanjih proti časti in dolžnosti« obtoženih, ki so denimo srbskega klasičnega filologa Veselina Čajkanovića stala njegovega položaja – in življenja.⁸ Srbski zgodovinarji danes sodijo, da je to početje pomenilo temelj za partijsko »duhovno prenovo« univerze; »to je bil samo eden od načinov, s katerimi si je partija utirala pot k vzpostavljanju popolne državno-partijske

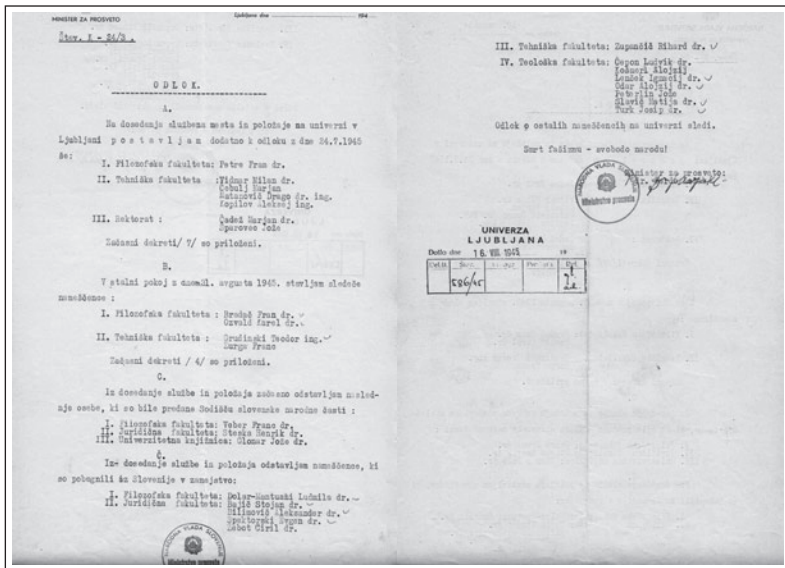

Fran Bradač. (Slikovna zbirka NUK)

6 Gabrič, »Odpuščanje profesorjev Univerze v Ljubljani,« 14–19.

7 Srđan Cvetković, *Između srpa i čekića: Represija u Srbiji 1944–1953* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006), 284–85. Za sam arhivski dokument glej SI-ZAMU, »Rektorat IV–246, Univerzitetno osebje – ponovna imenovanja, razrešitve.«

8 Dokumentacijo navaja študija Milene Jovanović o klasični filologiji v Srbiji leta 1944/45 na primeru Veselina Čajkanovića, objavljena leta 2013 v zgoraj omenjeni monografiji *Classics and Communism*. Ironija usode je hotela, da je bil ravno Čajkanović ocenjevalec pri Bradačevi habilitaciji 9. februarja 1934, ki sta jo podpisala dr. Balduin Saria in dr. Jakob Kelemina. »Bradačevi radovi nisu veliki po obimu,« je takrat napisal, »ali oni imaju svoju vrednost i daju nam dokaza o lepim sposobnostima svoga autora. G. Bradač ume, da nadje problem, i o stvarima koje raspravlja dobro je informiran. U naučnom radu originalan je i ima poleta, ali je u isto vreme i obazriv in skrupulozan. Prema svemu ovome mišljenja sam, da g. Bradač ima dovoljno naučnih kvalifikacija za stepen vanrednog profesora univerziteta.« Prim. Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani (ZAMU), »Rektorat IV, osebne mape profesorjev, Fran Bradač.«

Odlok, ki ga je sredi avgusta 1945 podpisal novi minister za prosveto dr. Ferdo Kozak; na seznamu so ljudje, ki na univerzi niso bili več zaželeni, poleg Frana Bradača tudi klasični filolog dr. Joža Glonar, ki je pred vojno prevedel Petronija in Tadeusza Zielińskiego. (ZAMU, Rektorat IV-246, univerzitetno osebje)

kontrole nad univerzo in izobraževalnim sistemom.⁹ Slovenski epigoni srbskih »sodnikov« so po drugi strani svoje delo končali v treh mesecih in za seboj praktično niso pustili sledi.¹⁰ Vladni odlok, ki ga je Fran Bradač skupaj z ostalimi žrtvami čistke dobil v začetku avgusta, ni navajal nobenih razlogov za upokojitev in je bil v tem smislu neizpodbiten. Zgodovinarjem preostane danes zgolj ugibanje o vzrokih tako usodne odločitve, ki je imela za posledico uničeno življenje. Toda vsaj v Bradačevem primeru je ohranjen dokument, ki ga je izdal »Oddelek za sledenje in informiranje« slovenske Udbe v novembru leta 1947. Ponuja redke vpoglede v mentaliteto ljudi, ki so imeli takrat v rokah škarje in platno.¹¹

Bradač Franc, star cca. 60 let, univerzitetni profesor v pokoju, po narodnosti Čeh, stan. Gradišče 8/b. – V bivši Jugoslaviji je bil klerikalno-anglofilsko nastrojen. Služboval je na univerzi. – Med okupacijo je bil simpatizer mo[dre]-ga[rde]. Proti

9 Cvetković, *Između srpa i čekića*, 288.

10 Med desetletji, ki so sledila, so preostali dokumenti povečini izgubili svojo prepričevalno moč. Univerza v Ljubljani je leta 1998 rehabilitirala svoje profesorje, ki so bili žrtve čistk, glej Tone Wraber, »Poročilo o delu 1. komisije za rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev,« *Objave* 6 (2000): 11. Medicinska fakulteta v Beogradu je naredila podobno v letu 2001; prim. Cvetković, *Između srpa i čekića*, 286.

11 SI-AS 1931-II 007, Lm 0011520. Podpisnik karakteristike Franc Stadler je bil nato leta 1952 imenovan za »narodnega heroja« zaradi serije spektakularnih umorov slovenskih političnih in mnenjskih voditeljev v letu 1942, med njimi nekdanjega bana Marka Natlačena ter katoliškega misleca Lamberta Ehrlicha.

partizanom in OF se je vedno izražal, da so banditi. Na njegovo stanovanje so pogosto zahajali Italijani, s katerimi se je spuščal v politično debato proti OF. Naši aktivisti so se ga bali in izogibali. Vso dobo okupacije je bil še nadalje uslužben na ljubljanski univerzi. Največ se je družil z Resman Lojzetom in Andrejkom, polkovnikom bivše jugoslovanske vojske, katera stanujeta istotam in sta ravno tako nasprotnika OF. – Po osvoboditvi je bil takoj upokojen. Naši oblasti je nasproten in še vedno anglofilsko nastrojen. V začetku ni imel volilne pravice, niti ni član OF. Pozneje je volilno pravico dobil na podlagi intervencije. Na domu se sedaj ne družijo z nikomer. Po mestu pa ga je večkrat opaziti z nepoznanimi ljudmi. Na terenu je v dobrih odnosih s Perme Viktorjem, Igriška 3, kateri je ravnotako nasprotnik OF. – Po značaju je miren, zahrbtn in hinavski. – Premoženja nima in se preživlja s pokojnino. – Žena Boža, stara cca. 60 let, gospodinja, je po narodnosti Čehinja. V političnem oziru je bila enaka možu, kakor še danes se ne strinja z našo oblastjo. Mnogo je imela za kritizirati mladinsko progno, katero je podcenjevala in govorila, da bodo s proge prišle nazaj vse mladinke moralno pokvarjene. Je odkrita nasprotnica naše oblasti. – Hčerka Zorka, učiteljica, ne stanuje sedaj pri starših, ker se v političnem oziru ne razumejo. Naklonjena je ljudski oblasti, ni pa zanesljiva. Med okupacijo je imela ljubavne razmere z nekim Italijanom, kateri je po osvoboditvi ostal v Ljubljani in bil nekaj časa zaprt od naše oblasti. – Smrt fašizmu – svobodo narodu! [Podpisan] šef odseka – major Stadler Franc.

Dejstvo, da se je v Stadlerjevem poročilu Bradač, rojen na Dolenjskem, nenadoma prelevil v Čeha, lahko tu pustimo ob strani. Udba očitno ni zaznala protislovja v dozdevno italijanskih tendencah zakrknjenega anglofila. Toda Bradač je bil bolj dosleden. Njegova italijanska naveza ni bila rezultat njegovih političnih prepričanj, temveč sad hčerkinega zasebnega življenja. Zorka Bradač se je očitno požvižgala na politične nalepke; pred vojno je hodila s Sergejem Kraigherjem, pomembnim komunistom, ki je desetletja kasneje, leta 1981, v letu po Titovi smrti, postal nič manj kot predsednik predsedstva SFRJ, torej nekakšen predsednik Jugoslavije. Toda srce je muhast gospodar in med vojno se je zaljubila v svojega učitelja italijanščine Attilia Budrovicha,¹² ki je bil član *Partito nazionale fascista*.¹³ Budrovich se je rodil v Splitu leta 1913 in je že pred vojno prišel v Ljubljano. Znal je nekaj hrvaščine in slovenščine ter se je kot klasični filolog hitro spoprijateljil z očetom svoje nove izvoljenke. Fašistične oblasti, ki so ga zaposlile, so ga naposled prisilile, da je pustil službo, ker je kot pripomoček pri pouku nespametno uporabil delo Prežihovega Voranca, zaprtega levičarskega pisatelja. Kljub temu se je po italijanski kapitulaciji leta 1943 vrnil k svojemu dekletu v Ljubljano; za nekaj časa si je pridobil nazaj celo svoje delovno mesto. Maja 1945 je bil aretiran. Zorka Bradač je uporabila svoje partijske zveze in ga po štirih mesecih rešila iz ječe; toda še vedno je ostal *persona non grata* in leta 1948 je moral naposled zapustiti tako deklet kot

12 Borut Pečar in Zorka Bradač, *Sijaj resnice* (Grosuplje: Mondena, 2005), 131–38.

13 »È nominato delegato commissariale il fascista dott. prof. Attilio Budrovich.« Emilio Grazioli, »Sottoposizione a vigilanza dell' Associazione musicale di Lubiana,« *Bolletino Ufficiale per la provincia di Lubiana* 1, št. 71 (1942): 558. Politični kontekst obravnavata Tone Ferenc, *Fašisti brez krinke: Dokumenti 1941–1942* (Maribor: Obzorja, 1987), 423, in Bojan Godeša, *Kdor ni z nami, je proti nam: Slovenski izobraženci med okupatorji, Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1995), 78–81.

Fotokopija iz Osebnih arhivov Titova Ljubljana, dne 16. dec. 1945
 Šolska kronika št. 46/1945
 Šolska kronika št. 46/1945

URADNO POTRDILO:

Prijateljstvo tov.: dr. Bradač Fran oče: r. Bradač
 poklic: učitelj - - - - - rojstni: 16. 11. 1895 kraj: Jama, Slovenija
 študij: Pravna, Pravičarska študij: Pravna
 3. je vpisan v naš volilni inenik 7/13 pod št. 15
 4. v času izpisa ni bil pod orožjem ali v službi skuparstva ter niti
 5. ni bil organizator, funkcionar ali aktivni član kvilistikih organizacij
 6. ni bil član ali drugi javni službi,
 7. niti član ali funkcionar ali aktivni član kvilistikih organizacij
 8. ni bil član ali funkcionar ali aktivni član kvilistikih organizacij
 9. ni bil član ali funkcionar ali aktivni član kvilistikih organizacij

Sart fališna - svoboda narodni

Na potrdilo se izdaja na podlagi
 10. o ugotovitvi pravice do študijskega
 11. št. 27.10.45. ter je pristoje tako po
 12. št. 6. zakona o tiskih.

Šolska kronika št. 46/1945
 Ljubljana, dne 16. dec. 1945

URADNO POTRDILO:

Pravno se prijateljstvo, da tov.: dr. Bradač Fran oče: r. Bradač
 poklic: učitelj - - - - - rojstni: 16. 11. 1895 kraj: Jama, Slovenija
 študij: Pravna, Pravičarska študij: Pravna
 3. je vpisan v naš volilni inenik 7/13 pod št. 15
 4. v času izpisa ni bil pod orožjem ali v službi skuparstva ter niti
 5. ni bil organizator, funkcionar ali aktivni član kvilistikih organizacij
 6. ni bil član ali drugi javni službi,
 7. niti član ali funkcionar ali aktivni član kvilistikih organizacij
 8. ni bil član ali funkcionar ali aktivni član kvilistikih organizacij
 9. ni bil član ali funkcionar ali aktivni član kvilistikih organizacij

Sart fališna - svoboda narodni

Na potrdilo se izdaja na podlagi
 10. o ugotovitvi pravice do študijskega
 11. št. 27.10.45. ter je pristoje tako po
 12. št. 6. zakona o tiskih.

*Potrdilca, ki so jih Bradaču po izgubi delovnega mesta izdajali razni odbori.
 (ZAMU, IV-66, Fran Bradač; osebni arhiv Zorke Bradač)*

državo.¹⁴ Zgodba se zdi trivialna, vendar vse te drobnarije iz nasledlega ljubezenskega razmerja – *dulces exuviae*, bi napisal Vergilij – izdajajo logiko boja za oblast. Razmerja z Italijani sama po sebi niso bila hud problem, zato je Zorka Bradač leta 1945 lahko obdržala svoje učiteljsko mesto. Dejstvo, da je bil nekdo »nasproten naši oblasti« in za povrh še »klerikalno-anglofilsko nastrojen«, je bilo seveda nekaj povsem drugega in Fran Bradač se je moral upokojiti. Upokojitve je pomenila zgolj prvi udarec naraščajoče represije in Bradač se je moral nato boriti za volilno pravico, za pokojnino¹⁵ in slednjič celo za stanovanje.¹⁶

V čem je bil pomen ukrasnih pridevkov, ki so Bradača tako drago stali? »Klerikalno« prepičanje je veljalo zlasti pri zaposlenih v šolstvu za izrazito problematično značajsko lastnost. Kot je nekoč pripomnil Edvard Kardelj, osrednji ideolog jugoslovanske partije in Titova desna roka, je bilo nepredstavljivo, da bi socialistično mladino

14 Aleksander Lavrenčič, »Izraz 'razrešeni' morda ni srečno podan z italijanskim terminom 'sospesi': O razrešitvi akademskih dolžnosti italijanskih honorarnih profesorjev in lektorjev,« *Kronika* 46, št. 1–2 (1998): 132–34. Za biografijo glej Luigi Ziliotto, »Ricordo di Attilio Budrovich,« *Atti e memorie della Società dalmata di storia patria* 26 – N. S. 15 (2004): 247–251.

15 Za denarno *via crucis*, glej SI-ZAMU, »Rektorat IV, osebne mape profesorjev, Fran Bradač«. Bradač je kasneje opisoval pokojnino, ki jo je prejemal, kot »sramotno«, prisiljen je bil prejavati, da je lahko preživel; prim. Miran Sattler, »Znanec iz sosednje ulice: Dr. Fran Bradač,« *Ljubljanski dnevnik* 29, št. 8 (1965): 3.

16 Dokumentacijo hrani avtor.

vzgjali klerikalni ali liberalni učitelji; zaupati jo je bilo mogoče le pravim marksistom. Je nekdo, ki vzgaja klerikalni naraščaj, sploh še pravi učitelj? Bolje, da otrok ostane nepismen, je pribil Kardelj, kot da bi ga v šoli kvaril tak učitelj.¹⁷ Dober mesec kasneje je njegovo misel še jasneje razvil *Slovenski poročevalec*:¹⁸

Kaj bi slepomišlili! Naša Ustava sicer zagotavlja slehernemu državljanu versko svobodo in zaradi tega, ker hodi v cerkev, pri nas še nihče ni bil preganjan. Toda ali smo zato dolžni, da gledamo religiozne ljudi tudi v socialistični šoli, da uče eno, s svojim osebnim zgledom pa propagirajo drugo in tako demantirajo sami sebe ter zavajajo mladino v nejasnosti in dvome? Ne, takih dvoličnežev v socialistični šoli prav gotovo nismo dolžni trpeti in smo jih že predolgo trpeli, ker šola ni pekarna ali čevljarstva delavnica, kjer je pač vseeno, če pripadajo mojstri in pomočniki temu ali onemu svetovnemu nazoru.

Oznaka »klerikalca« je bila že sama po sebi dovolj slaba; toda pridevnik »anglofilski« ni bil nič manj nevaren, zlasti v očeh partije, ki je drugo svetovno vojno označila za »imperialistično« in je na njenem začetku *urbi et orbi* razglasila, da so »angleški in francoski imperialisti sprožili nov konflikt«.¹⁹ To je poleg Bradača kmalu ugotovil še en univerzitetni profesor. Boris Furlan, pravnik, ki se je v Trstu pred vojno učil angleščine pri Jamesu Joyceu, je vojno vihro preživel v Londonu. Delal je za jugoslovansko vlado v izgnanstvu in po radijskih valovih sporočal zavezniške novice v okupirano Evropo. Po koncu vojne se je leta 1945 vrnil v Slovenijo. Najprej je postal dekan Pravne fakultete, vendar ga je njegova apulejevska radovednost vodila v niz nadaljnjih nepremišljenih dejanj; na skrivnem je zagrešil celo prevod Orwellove *Živalske farme*. Kot dekan si tega najbrž ne bi smel privoščiti; ljubljanski študij prava se je hitro razvijal v vse drugačno smer in leta 1947 sta bila dva klasična filologa bolj ali manj osamljena gosta pri njegovih predavanjih o grški pravni filozofiji. Eden izmed njiju se takole spominja tistih dni:²⁰

Tisto leto sva [z Lojzetom Rebulo] poslušala [Furlanovo] predavanje o grški pravni filozofiji, predavanje, ki je imenitno dopolnjevalo Sovreta, ko je tisti semester predaval grško filozofijo. Poleg enega do dveh juristov sva bila edina poslušalca. Tako je imel Furlan svoje predavanje kar v sobi dekanata. Tisto leto je bil namreč dekan juridične fakultete. Junija je svoje predavanje zaključil: »Samó malo in se ne bomo videli in spet malo in se bomo zopet videli²¹ ... Jeseni bomo nadaljevali s svojimi razmišljanji o razvoju pravne misli v antiki ...« Še isti večer pa so ga zaprli in še isto poletje je bil obsojen na smrt.

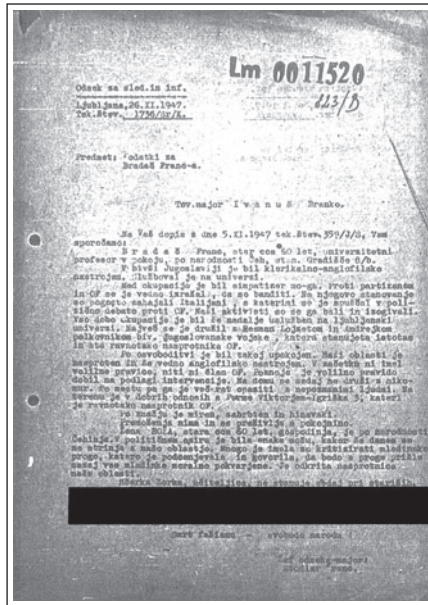
17 SI-AS 1589-III 1.6, »Zapisnik VII. razširjenega plenarnega zasedanja CK KPS,« 26–27. januar, 1952.

18 *Slovenski poročevalec*, 7. marec 1952, stran 3.

19 V resoluciji petega partijskega kongresa v oktobru leta 1940; analiziral ga je Svetozar Stojanović, »Varieties of Stalinism in Light of the Yugoslav Case,« v *Stalinism Revisited: The Establishment of Communist Regimes in East-Central Europe*, ur. Vladimir Tismaneanu (Budapest: Central European University Press, 2009), 395.

20 Prim. Gabrovec, »Pot v Emavs,« v knjigi esejev Alojza Rebule *Skozi prvo zagrinjalo* (Celje: Mohorjeva družba, 1994), 12.

21 Prim. Jn 16,16.

Hinc illae lacrimae: dokument Udbinega "Oddelka za sledenje in informiranje," ki ga je novembra 1947 podpisal Franc Stadler; karakteristika kot osrednji problem omenja Bradačeve "klerikalno-anglofilske" tendence. (AS 1931-II-007, Lm11520)

»Nagodetov proces«, kot so ga kasneje poimenovali, je bil stalinistična sodna predstava, na kateri je bilo dvaintrideset intelektualcev obtoženih nezaslišanih zločinov, denimo pošiljanja sporočil tujim vohunom, s katerimi naj bi izzvali tujo intervencijo v Jugoslaviji.²² Za razliko od nekaterih kolegov je Boris Furlan navsezadnje ubežal smrti, na katero je bil obsojen. Leta 1947 je bilo to težko, a vsaj v teoriji izvedljivo. Fran Bradač, ki je očitno simpatiziral s »plavo gardo«, torej s preostanki jugoslovanske kraljeve vojske, je bil leta 1945 najbrž lahko vesel, da je preživel komunistični prevzem oblasti. Nekateri klasični filologi s podobnimi zvezami ga niso.²³

22 Osebno izkušnjo obsojenca je objavil Ljubo Sirc, *Between Hitler and Tito* (London: A. Deutsch, 1989), 110. Višje sodišče je leta 1991 sodbo razveljavilo. Podrobneje o Furlanu v delu *Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev: Angela Vode in Boris Furlan, žrtvi Nagodetovega procesa*, ur. Peter Vodopivec (Ljubljana: Slovenska matica, 2001).

23 Za dva najbolj nadarjena, Ivana Hribovška in Janeza Remica, glej *Jutro pozabljenih: Antologija padlih, pobitih, zamočanih, prepovedanih, pozabljenih*, ur. France Pibernik (Celje: Mohorjeva družba, 1991), 218–37; 62–72. Ivan Hribovšek (1923–1945), pesnik, ki je ostal brez groba, je po tragični ironiji za seboj pustil rokopis s prevodom Sofoklove *Antigone*; za objavo ga bo v kratkem pripravil Brane Senegačnik. Drugi bodoči klasični filolog, Justin Stanovnik (rojen leta 1928), je leta 1945 preživel teharsko taborišče smrti, vendar so ga leta 1949 ponovno aretirali in odpeljali v drugo koncentracijsko taborišče, Strnišče pri Ptujju; šele leta 1950 je smel nadaljevati s študijem.

Nagodetov proces, kjer je bil dr. Boris Furlan (tretji z leve), dekan pravne fakultete, obsojen na smrt. Med študenti na njegovem zadnjem ciklusu predavanj o grški pravni filozofiji sta bila v letu 1947 klasična filologa Lojze Rebula in Stane Gabrovec skoraj edina poslušalca. (Muzej novejšje zgodovine, FS 3991-10, foto Božo Štajer)

Klasični seminar na univerzi je tako postal majhna in tesno povezana skupnost; nekaj starih študentov je vmes izgubilo življenje, nekaterim so nadaljevanje študija prepovedali,²⁴ novih pa skorajda ni bilo. Obvezne študijske krožke, ustanovljene, da bi študente podučili o dialektičnih spoznanjih *Kratkega kurza zgodovine VKP(b)*, Plehanova, Ždanova »in kar je bilo še take robe tistih dni«,²⁵ so filologi sistematično zlorabljali za pogovore o koreninah ter vzrokih slovenske državljanske vojne. »In seveda o tistih tisočih pomorjenih (število je bilo takrat še negotovo), ki so bili živi med nami v imenih klasičnih filologov Janeza Remica, Janeza Klariča, zgodovinarja Janeza Tominca in toliko drugih.«²⁶ Študenti so imeli dober razlog, da so živeli v neprestanem strahu pred tajnimi policijskimi vohuni in vohunkami.²⁷ Desetletja kasneje se je ena od njih na smrtni postelji opravičila človeku, ki ga je takrat ovajala.²⁸ Toda našli so tudi načine, s katerimi so si ustvarili prostor zaupanja, smeha in sproščenosti:²⁹

24 Marija Rus, ki je morala prekiniti študij – čeprav je njen oče umrl v taborišču Dachau; prim. Gabrovec, »Pot v Emavs,« 11.

25 Ibid.

26 Ibid.

27 Ibid.

28 Tatjana Rojc, *Pogovori z Alojzom Rebulo* (Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2009), 39.

29 Prim. Gabrovec, »Pot v Emavs,« 11–12.

Naslednje leto se je naši že prijateljski družini pridružilo še eno brucovsko bitje. Videti je bilo čisto spodobno, z neverjetnim znanjem, s kar nič socialističnimi manirami, brez socialističnega slovarja. Naša kolegica [Marija Rus], ki še vedno ni smela nadaljevati študija, čeprav ji je oče umrl v Dachauu, je previdno svetovala: *Ne poznate komunistov, oni prav take pošiljajo, da špijonirajo, bodimo previdni*. Res smo naslednjo uro v krožku vzeli Ždanova čisto zares in takoj prihodnjo uro je sledilo neusmiljeno spraševanje. Mlado bitje je pogumno, čeprav z malo tresočim se glasom, odgovarjalo. Končno pa smo se le pristrčno nasmejali naši previdnosti in naši krožki so zopet postali prijateljski pogovori, s komentarji, s katerimi bi si zanesljivo prislužili kar nekajčasno preskrbo v Gran Albergo di Svoboda, kot smo imenovali zapore na Miklošičevi in Povšetovi. Le da je od sedaj naprej pri njih sodelovala tudi nova brucka, Erika Mihevc po imenu, bodoči Grošljev naslednik na oddelku za klasično filologijo. – Res čudovit seminar! Kaj vse si lahko slišal v njem, kakšne debate so odmevale od tistih belih sten, medtem ko je nekje od daleč odmevalo skandiranje parol proti sovražnikom socializma. Iz seminarja sva z Lojzeto odhajala v Ljudsko kuhinjo na kosilo in večerjo in med potjo prevajala v latinščino neštete parole, ki so zakrivalo prazne izložbe in obetale skorajšnji socialistični raj, še prej pa pogin zlobnih sovražnikov. To prevajanje je bilo prijetno in radoživo, hujše je bilo, kadar je tulil iz zvočnikov glas državnega tožilca, ki je zahteval smrtno kazen za svoje obtožence.

Na srečo je režimski pritisk ublažila obrobnost oddelka. Partijski komite na Univerzi se je leta 1948 trpko pritoževal nad dejstvom, da »filologi nimajo nobenega kadra«, in poudarjal, da to nedopustno stanje traja že tri leta.³⁰ Študenti, ki so preživeli vojno in povojne čistke, so bili redki. Konec leta 1946 sta diplomirala dva, leta 1947 trije, v letu 1948 samo eden.³¹ Vsi ti so s študijem začeli, še preden se je leta 1945 znašel na črni listi. Položaj z bruci je bil še manj obetaven. Vladna odločitev, da latinščine in grščine v novih šolskih načrtih ne bo več, je povzročila, da kar 95 odstotkov srednješolskih profesorjev ni moglo več poučevati predmeta, za katerega so se šolali – in tudi potrebe po novih profesorjih kajpak ni bilo.³² Sporočilo je bilo jasno in med letoma 1948–49 sta v ljubljanskem klasičnem seminarju študirala le *dva* študenta. Številka je neverjetno nizka, še posebej če jo primerjamo s študenti slovenščine (168), ruščine (47), romanskih jezikov (24), germanskih jezikov (61), zgodovine (57), geografije (64), naravoslovja (92), matematike

30 SI-ZAL LJU 696 1.4, »Zapisnik sestanka univerzitetnega partijskega komiteja«, 15. oktobra 1948. Zapisnikar je najprej zapisal »na ideološki bazi«, nato je to prečrtal in raje napisal »na individualni način«. Člani partijskega komiteja so se naposled odločili, da bo treba »nekoga zadolžiti« in da bo moral nekdo »odgovarjati prav za ta oddelek«, vendar niso predlagali nobenih imen.

31 Podatki od maja 1945 do oktobra 1948 so objavljeni v knjigi *Kulturna politika Jugoslavije: 1945–1952; zbornik dokumenata*, vol. 1, ur. Branka Doknić, Ivan Hofman in Milić F. Petrović (Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2009), 507. Arhiv FF še vedno ni ustrezno urejen in dostopen javnosti (kar je v nasprotju z veljavno arhivsko zakonodajo); na srečo se je mogoče glede imen opreti na spomine enega takratnih študentov, Staneta Gabrovca: »Pogosto so se nama [z Lojzeto Rebulo] pridružili še obe Ljubljančanki, ki sta končavali svoj študij, Anica Jalen [pозneje Ana Šašel] in Marija Rusova, in Bojan Čop, ki ga je profesor Oštir pri svojih etimoloških interpretacijah že v prvem semestru z vso resnostjo spraševal, če ima on, bruc, kako drugo razlago pri njegovih etimoloških interpretacijah.« Kasneje je prišla zraven še »nova brucka, Erika Mihevc po imenu«. Prim. Gabrovec, »Pot v Emavs,« 10–12.

32 Glede na poročila Ministrstva za prosveto iz 1949 sta samo še dva klasična filologa učila svoj predmet. Ostali so se preusmerili k učenju slovanskih jezikov, kar je običajno pomenilo ruščino. Ibid, 511.

Milan Grošelj (sedi, prvi z desne) kot profesor na klasični gimnaziji v Ljubljani konec tridesetih let; v prvi vrsti druga z leve v belem stoji Ana Jalen, kasneje poročena Šasel, ki je nato v štiridesetih študirala klasično filologijo in je čez desetletja objavila serijo učbenikov z naslovom Fundamenta Latina; v njenem razredu sta bila še klasična filologinja Marija Rus in Janez Stanovnik, zadnji predsednik socialistične republike Slovenije (1988–90). Prvi z leve sedi zgodovinar Fran Zwitter. (Družinski arhiv Nade Grošelj)

ali fizike (93) in filozofije ali pedagogike (31) – torej z vsemi ostalimi oddelki tedanje Filozofske fakultete.³³

Labirinti akademskega preživetja

Pri profesorjih, ki so smeli ostati, ni šlo brez preverjanja. Milan Grošelj (1902–1979) je bil izvoljen za izrednega profesorja v novembru leta 1945, *en bloc* z ostalimi kandidati, ki so imeli naziv docenta in za katere je zdaj fakultetni svet sklenil, naj se »pozovejo na izpraznjena mesta« po poletnih čistkah, ki so obračunale z njihovimi predhodniki.³⁴ Eden izmed pogojev za nadaljnjo kariero je tičal v zadovoljivih odgovorih na »vprašalnike«, ki jih je zahtevala nova oblast. Med vojno je Grošelj na Filozofski fakulteti sodeloval z ilegalno socialno organizacijo Slovenske narodne pomoči (SNP)

³³ Ibid.

³⁴ Milan Grošelj je napredoval skupaj z docenti Stankom Lebnom, Francem Zwitterom, Antonom Ocvirkom, Gabrijelom Tomažičem, Stankom Škerljem, Almo Sodnik, in Oskarjem Reyo. SI-FF, Milan Grošelj, personalna mapa, »Izpisek iz zapisnika II. redne seje fakultetnega sveta FF,« 14. november 1945.

pri zbiranju hrane za ljudi, ki jim okupacijske oblasti niso izdale živilskih kart. Ta srečna okoliščina mu je – poleg njegovih znanstvenih kvalitiet – omogočila napredovanje na položaj, ki ga je zasedal po vojni. Leta 1949 je tako lahko poročal: »Med vojno sem delal na filozofski fakulteti za SNP, od osvoboditve dalje pri sindikatu na univerzi kot odbornik in sedaj drugič kot poverjenik humanistične skupine filozofske fakultete. Od osvoboditve dalje sem poslovodja Komisije za nostrifikacijo pri filozofski fakulteti; sedaj sem drugič imenovan za predsednika Komisije za profesorske izpite.«³⁵ Bržkone je prav njegova razvejana dejavnost obdržala oddelek pri življenju – vendar mu zagotovo ni pomagala pri pedagoškem delu. Grošelj je bil po Bradáčevem odhodu edini preostali klasični filolog. Skoraj leto dni je klasični seminar vodil sam, brez pomoči, nato pa se mu je pridružil Anton Sovre (1885–1963).

Sovre je bil šolski inšpektor in je v tem času že slovel kot izjemen prevajalec, znan pa je bil tudi po svoji relativni naklonjenosti oblastem; ta je med drugim temeljila na njegovem pogumnem, čeprav vse prej kot predrznem vedenju med vojno. Njegove tovariše, med drugim Jakoba Šolarja, so deportirali v koncentracijsko taborišče, Sovretu pa so okupacijske oblasti prizanesle. »Za narodno-obrambno delo sem bil konspirativno povezan z gručo tovarišev na prosvetnem oddelku, ki so bili vsi kot politični osumljenci poslani v Dachau in druga taborišča, mene pa ta usoda ni zadela, ker niso izdali mojega imena. Bil sem 'aktivist brez funkcije'. Moje delo pri tem je bilo poleg propagande v glavnem to, da sem zatiral med tovariši malodušnost in jim krepil voljo za vztrajanje, pospeševal pasivno resistenco, zagovarjal in kril osumljene ali obtožene učitelje in profesorje itd. Zloglasne spomenice, naperjene zoper partizane, nisem podpisal, poleg dr. Majcena menda edini uradnik Pokrajinske uprave, dasi je bila to nevarna zadeva.«³⁶ Sovre je bil eden izmed štirih predstavnikov slovenskega literarnega življenja, ki so svoje pozdravne spise objavili na naslovni strani *Slovenskega poročevalca* na dan, ko je partizanska vojska vkorakala v Ljubljano;³⁷ s tem si je pridobil dobro izhodišče za čas, ki je prihajal. Edina resna ovira za akademsko kariero je bilo dejstvo, da ni imel doktorata. Težavo, s katero so se takrat srečali še nekateri drugi univerzitetniki, je premostil vladni odlok o univerzitetnih oblastvih in učnem osebju, čigar sedmi paragraf je hitro opravil s takšnimi formalnostmi: »Za rednega in izrednega profesorja more biti pozvan priznan strokovnjak ne glede na formalne kvalifikacije.« Isti paragraf je zraven za dobro mero pribil: »Redni in izredni profesorji se morejo zaradi strokovne, moralne ali družbene neustreznosti odstraniti z univerze.«³⁸ Na podlagi tega parafrafa

35 SI-AS 1589 4481, »Vprašalna pola, Milan Grošelj,« 16. marec, 1949.

36 SI-AS 1589 4483, »Vprašalna pola, Anton Sovre,« 16. marec, 1949.

37 Anton Sovre, »Zahvaljeni, rešitelji, in iz veselih src pozdravljeni,« *Slovenski poročevalec*, 9. maj 1945. Druge tri prispevke, objavljene pod portretom »Naš vodja – maršal TITO«, so podpisali Fran Saleški Finžgar, France Koblar in Oton Župančič.

38 Boris Kidrič in Ferdo Kozak, »Začasna uredba Narodne vlade Slovenije o univerzitetnih oblastvih in učnem osebju,« *Uradni list Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije* 1/2, št. 35 (1945): 158. Po isti uredbi je bil denimo z dekretom 30. avgusta 1945 kot profesor iz državne službe odpuščen kipar France Kralj.

Anton Sovre in Vladimir Bartol. (Slikovna zbirka NUK)

in mnenja dveh univerzitetnih profesorjev o njegovih kvalifikacijah je Sovre v aprilu 1946 postal izredni profesor.³⁹

Partija se seveda ni zanašala na samoocenjevanje univerzitetnih učiteljev v službenih vprašalnikih, še manj na strokovna mnenja njihovih univerzitetnih kolegov. Dosjeje univerzitetnih profesorjev je hranil Centralni komite, ocenjevali pa so jih zanje pooblaščen partijski funkcionarji. Klasična filologija je imela tu nekaj sreče. Ocenjevanje profesorjev so zaupali Jožetu Košarju (1908–1982), filologu, ki je pred vojno poučeval na klasični gimnaziji v Mariboru. Ko je bilo vojne konec, se je previdni Košar slednjič le odločil in junija 1945 zaprosil za sprejem v partijo. Zdi se, da ni bil preveč goreč in da tudi po sprejemu leta 1947 ni zbujal vtisa posebne zagrizenosti. Partijski kolegi so leta 1948 v Košarjevi karakteristiki zapisali: »Vse kaže, da čeprav se bo v znanstveni smeri še razvijal, vendar ne bo nikoli pravi, partijski aktivist, ki prenaša vse svoje sposobnosti v široko partijsko delo, najmanj pa pomagal pri reševanju trenutnih aktualnih problemov, ki jih mora pravi partijec sproti aktivno zagrabiti. Volje za dvig partijnosti ne kaže, priznava celo sam, da je individualist in komoden

39 SI-FF, Anton Sovre, personalna mapa, »Odlok ministrstva o postavitvi za izrednega profesorja,« 3. april, 1946. Profesorja, ki sta jamčila za Antona Sovreta, sta bila Milan Grošelj in Fran Ramovš. V letu 1951 je postal redni profesor; *ibid.*, »Odločba o imenovanju« 19. julija 1951, ki jo je podpisal Boris Zihlerl.

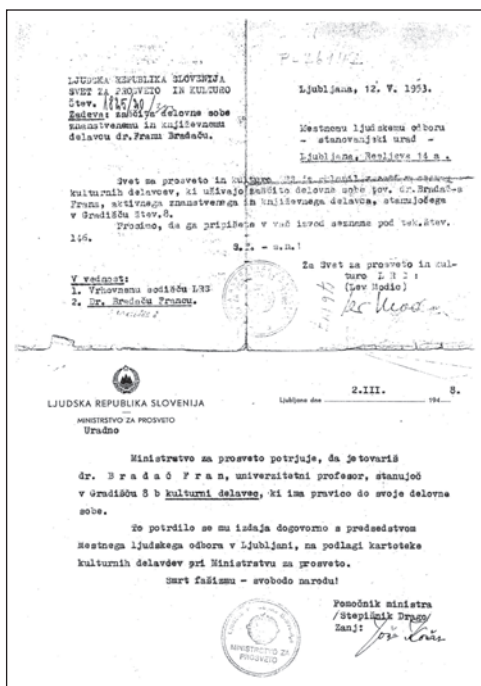
“Zahvaljeni, rešitelji, in iz veselih src pozdravljeni,” pozdrav Antona Sovreta partizanski vojski, ko je vkorakala v Ljubljano. Na isti strani je klasični filolog dr. France Koblar objavil nekoliko bolj zadržano meditacijo o “Svobodi, Pravici, Dobroti”.
(Slovenski poročevalec, 9. maj 1945)

človek, ni pa karierist.⁴⁰ Podobno je istega leta sodil pisec mnenja, naj se Košarju izda partijska knjižica: »Marksistično je precej razgledan, ni pa dovolj revolucionaren pri izvrševanju političnega dela kakor tudi strokovnega. Kljub visoki politični zrelosti ni pričakovati, da postane tovariš pravi komunist z revolucionarno energijo.⁴¹ V tem smislu politično mlačni Košar je po univerzitetni čistki pomagal svojemu nekdanjemu profesorju Bradaču ter mu priskrbel potrdilo, s katerim je obvaroval njegovo stanovanje.⁴² Potem ko je Bradaču in njegovi družini neka komisija že dodelila neko luknjo v moščanskem predmestju, je šla njegova hči v protinapad. Ministrstvo za kulturo je marca 1948 izdalo pisno potrdilo s podpisom Jožeta Košarja, ki je Bradača definiralo

40 France Forstnerič in Melita Forstnerič Hajnšek, *Jože Košar: Humanist in založnik* (Maribor: Obzorja: Mladinski kulturni center, 2000), 58.

41 Ibid., 60.

42 Kopijo dokumenta je prijazno priskrbel Zorka Bradač in jo hrani avtor. Glej tudi Boris Kidrič, »Uredba o zaščiti znanstvenih in kulturnih delavcev federalne Slovenije,« *Uradni list Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije*, 1/2, št. 35 (1945). Iskriv opis teh dogodkov je objavila Zorka Bradač, *Neslutena moč ljubezni* (Ljubljana: Forma 7, 2001), 48–49.

*Potrnilo, s katerim je Košar zaščitil Bradača po izgubi delovnega mesta.
(ZAMU, IV-66, Fran Bradač; osebni arhiv Zorke Bradač)*

kot kulturnega delavca, »ki ima pravico do svoje delovne sobe.« S svojim podpisom na tem dokumentu je Košar Bradača zaščitil v smislu vladne »Uredbe o zaščiti znanstvenih in kulturnih delavcev federalne Slovenije« iz leta 1945. Čez nekaj let, ko je postal direktor založbe v Mariboru, je Košar svojemu nekdanjemu učitelju priskrbel vrsto prevajalskih projektov, ki so postali glavni vir njegovega prihodka.

Košar je v svojih ocenah univerzitetnih profesorjev v klasičnem seminarju hitro prešel njihove strokovne dosežke – ki so bili za njegove delodajalce očitno manj pomembni – in se je osredotočil predvsem na njihov socialni izvor in njihov odnos do oblasti, pri čemer je bil z obojim presenetljivo dobro seznanjen:

»Je nezakonski sin oskrbnice, ki ga je že v zgodnji mladosti izročila tujim ljudem v rejo. Formalno je pripadal krščansko-socialni skupini, ne da bi praktično stal na pozicijah katoliškega svetovnega nazora. Med okupacijo je bil povezan z narodno-osvobodilnim gibanjem na filozofski fakulteti; po osvoboditvi je aktivno delal v organizaciji OF na univerzi, sedaj pa dela v sindikatu. Danes sledi odločno naši partijski liniji. Je osebno zelo pošten in pripravljen na univerzi prijeti za vsako delo bodisi po upravni ali sindikalno-politični liniji.« – »Izmed večjih samostojnih del, ki jih je napisal [Anton Sovre], bi bilo omeniti njegovo Zgodovino starih Grkov; to delo je popularno pisano, bazira na idealističnem gledanju in zelo malo upošteva družbeno-ekonomske faktorje (izšlo pred drugo vojno). Sovretova kvaliteta potemtakem ni v samostojnem raziskovanju antike, marveč v mojstrskem presajanju antičnih del v naš jezik. Je sin železniškega čuvaja. Bil je liberalnega mišljenja, ne

da bi pripadal kaki politični stranki. Med okupacijo je bil srednješolski inspektor v Ljubljani in kot 'aktivist brez funkcije', kakor pravi sam, povezan z osvobodilnim gibanjem. Zloglasne, proti komunizmu in partizanstvu naperjene spomenice, ni podpisal. Tudi danes ga smemo šteti med pozitivne, čeprav zaradi svojega strokovnega dela, politično ni aktiven.⁴³

Čeprav sta bila tako Milan Grošelj kot Anton Sovre za profesorja nastavljena v okoliščinah, ki so bile hudo politizirane – izraz je za jugoslovansko klavnico⁴⁴ leta 1945 kar premil – si je težko predstavljati primernejšo izbiro za tisti čas. Grošljevi študenti ob spominu na svojega profesorja še danes opozarjajo na njegov »bleščeči jezikovni čut, neverjetno poznanje strokovne literature, ki jo je občudujoče citiral, ne da bi se zavedal, da je bilo njegovo znanje pogosto še dosti večje od citiranih avtorjev«. ⁴⁵ Njegova intelektualna razgledanost ter vrsta njegovih znanstvenih objav sta postavila standard, po katerem se je oddelek ravnal v prihodnjih desetletjih. Sovre ni bil znanstvenik mednarodnega formata, kot je lahko vehementno zatrdil sam v svoji vlogi za mesto rednega profesorja: »Zvez z inozemstvom nisem imel in jih tudi danes nimam«. ⁴⁶ Kljub temu pa njegovi prevodi ostajajo revolucionarni dosežek. Njegov nekdanji študent se spominja: »To je bil človek, ki je ogromno prispeval za slovensko kulturo. Da imamo antiko v taki meri in tako mojstrsko prevedeno v slovenščino, je njegova zasluga.« ⁴⁷

Pri njegovi izjemni produktivnosti so vsaj nekoliko pomagale tudi ugodne okoliščine, v katerih se je znašel po letu 1945 – in verjetno tudi dejstvo, da je sledil pozivu Osvobodilne fronte h »kulturnemu molku«, k nekakšnemu prostovoljnemu odpovedovanju objavam med okupacijo. Med vojno si je tako nabral vrsto neobjavljenih prevodov. To je mogoče zaslutiti iz njegovega lastnega seznama: »Od 3. aprila 1946 dalje sem izredni profesor za klasično filologijo na univerzi v Ljubljani. V tem času sem izdal več znanstvenih in poljudno-znanstvenih knjig, med njimi *Predsokratike* (307 strani), Lukianove satire (327 strani), *Supplementa ad acta Graeca Chilandarii* (skupno s prof. Mošinom, 100 strani). Poleg tega imam v tisku celotno *Iliado* (450 tiskanih strani), dalje izbor iz Plutarha z naslovom *Veliki Rimljani* (400 tiskanih strani). Vsega sem torej napisal v času demokratske vladavine okoli 1600 tiskanih strani, k čemur mi je prišteti še prevod Platonovih dialogov *Simpozija* in *Iona* za kakih 100 tiskanih strani, kar je vsekakor udarniško! Trenutno prevajam Homerjevo *Odisejo*, ki naj bo dovršena še to leto, v programu pa imam še grško liriko. Za dovršitev tega knjižnega programa mi je ministrstvo za prosveto dovolilo dve leti dopusta.« ⁴⁸ To neverjetno produkcijo je leta 1959 okronal prevod Lukrecija. Sveta knjiga nove materialistične religije s svojimi več kot petsto stranmi ostaja eden najiminennejših prevodov iz antike tega časa, če ne

43 SI-AS 1589 4481, »Vprašalna pola, Milan Grošelj,« 28. maja 1949.

44 Izraz je uporabil Milan Grol, podpredsednik prve jugoslovanske vlade, ki je v avgustu 1945 odstopil s položaja: »To ni država, ampak klavnica!« [*Ovo nije država nego klaonica!*] Glej Djilas, *Rise and Fall*, 27.

45 Gabrovec, »Pot v Emavs,« 10.

46 SI-FF, Anton Sovre, personalna mapa, »Življenjepis,« 20. januar 1951.

47 Rojc, *Pogovori z Alojzom Rebulo*, 47.

48 SI-AS 1589 4483, »Vprašalna pola, Anton Sovre,« 16. marec 1949.

celo stoletja. Z njo se morda lahko kosa le še podobno impozantna izdaja Avguštinovih *Izpovedi* iz leta 1932 – delo istega prevajalca. In prav v tem je bila kleč.

Med mimikrijo in odporom

Oblast je resnično skrbela ravno ta pozabljena, vendar še zdaleč ne odpuščena preteklost, zgodovina, ki se je dogajala pred vznikom nove dobe. Partija je bila upravičeno sumničava do dozdevno dobronamernega, celo klečeplaznega prilagajanja, s katerim so se na nove razmere odzvali tisti profesorji, ki so ohranili svoj položaj. Ta razsežnost je skrita v poročilih tajne policije. Njene »oči«, kot bi ovaduhe označil Herodot,⁴⁹ so podrobno opazovale vsako najmanjšo podrobnost iz akademskega življenja, od dramatične igre moči, povezane z novimi nastavitvami, do precej manj tehtnih vprašanj v zvezi s tem, kateri profesor se je napil na čigavem pogrebu in koga je začel nato zmerjati.⁵⁰ Po mnenju udbovskih analitikov je predvojni liberalec Anton Sovre po vojni postal član »klerikalne skupine« na Univerzi; že sama terminologija je zgovoren znak korenite redefinicije političnega spektra, do katere je prišlo po izginotju desettisočev, ki so jih leta 1945 ubili ali izgnali. »Klerikalci« v fakultetnem svetu so bili po mnenju tistih, ki niso sodili mednje, »zelo močni«: »Saj se morda niti ne dogovarjajo med seboj, razen nekaterih, toda če eden od njih nekaj predlaga, glasujejo vsi za to. Beton so.«⁵¹ Partija se za Sovreta, ki je na univerzo prišel relativno pozno, ni posebej zanimala; morda zato, ker očitno ni imel velikega vpliva v tamkajšnjem administrativnem kolesju. Poskusi, da bi postal predstojnik Slovenskega jezikovnega inštituta, so propadli. »Tak je na primer Inštitut za slovenski jezik. Po Ramovševi smrti je Ivan Grafenauer pospeševal izbor prof. Sovreta za njegovega naslednika kot načelnika tega inštituta. Vidmar ni pristal na to, ker Sovre po stroki ni jezikoslovec in ker so njegov purizem in jezikovna načela za novo slovenščino tako posebni, da bi se jim ostali delavci upirali.«⁵² Morda za sistem ni predstavljal posebne nevarnosti, ker je »zelo malo predaval, deloma ker je bolan, delo-

49 Herodot 1.114.

50 Ovaduho Državne varnosti »Andreju« se je tako zdelo smiselno analizirati prepir med Antonom Ocvirkom in Antonom Slodnjakom v »gostilni na Šmartinski cesti« po pogrebu jezikoslovca Frana Ramovša ter ga v poročilu svojim gospodarjem razdelati do najmanjših podrobnosti. »Po treh urah je prišlo do težkega konflikta med Slodnjakom in Ocvirkom. Bilo je precej pijače in Ocvirk je zopet enkrat izpadel. Pil je pri mizi in hodil še k točilni mizi, verjetno je mešal vino. V takem stanju se je iz njega izlilo, kar je najbrže že dolgo pripravljal. Z nekako grenkobo je govoril, koliko več let je na univerzi kot Slodnjak in je le po dolgih težavah dobil redno profesuro, a ima še sedaj težave. Nato je izbruhnil, da Slodnjak nima pojma o tem, kaj je literatura, da ne zna nobenega jezika in zato ne pozna svetovnih literatur, da ne ve nič, kaj se je v zadnjih štiridesetih letih v svetovnih literaturah zgodilo, in da ve o estetiki toliko kot njegov čevljev.« Nesrečni Slodnjak odkritosrčnemu kolegu seveda ni ostal dolžan. »Očital je Ocvirku podlost in proglasil, da ne bo več sodeloval pri izdaji Slovenskih pesnikov in pisateljev, *Slavistični reviji* in nikjer, kjer bo Ocvirk urednik ali sodelavec. Zelo razburjen je šel. Ker je govoril stoje, udarjal po mizi in zelo kričal, je nastalo na gostilniškem vrtu mučno vzdusje.« SI-AS 1931-II-026 II-050262, »Med slavisti,« 18. september 1952.

51 SI-AS 1931-II-026 II 050269, »Zanimivi pogledi dr. Franceta Bezlaja,« 27. december, 1952.

52 SI-AS 1931-II-026 II 050279, »Josip Vidmar,« 9. februarja 1953, kot je poročal »Andrej«.

ma zaradi svojih velikih prevodov Homerja.« Prav Sovretova odsotnost je bila verjetno ključni del z njim povezane ocene tveganja: »S študenti nima veliko opravka.«⁵³ Milan Grošelj, ki je bil bolj povezan z njimi, je veljal za bolj nevarnega. Sodba Državne varnosti o njegovem obnašanju je bila leta 1951 še zadržano optimistična: »Zanimivejši je dr. Milan Grošelj, ki je sedaj dekan. Izšel je iz kroga krščanskih socialistov. Ima veliko politično zanimanje za dogodke, katere spremlja, govori pa zelo zadržano. Zelo rad potoži nad kakšnimi stvarmi, na drugi strani pa kaže tudi dobršno mero vere in če je postavljen pred konkretne naloge, si zelo vestno in resno prizadeva. Pozna se mu pa krščansko-socialistična oziroma katoliška preteklost.«⁵⁴

Pet let kasneje je bil drug opazovalec precej manj dojemljiv glede »vere«, ki jo je klasični filolog skušal kazati; označil ga je za člana skupine, odgovorne za politično katastrofalno kadrovanje na fakulteti. Kot je navedeno v poročilu, so starejši profesorji pogosto »odločno odklanjali člane ZK in vse politično pozitivne diplomante«⁵⁵ in s tem naredili večino novoizvoljenih asistentov za nič manj kot »politično orožje klerikalcev deloma proti pozitivnim profesorjem, deloma pa proti okolici.«⁵⁶ Kot je opazil pronicljivi agent, je bilo to do neke mere predvsem rezultat niza nesrečnih okoliščin. Po vojni so ta problem namreč »povsem zanemarili«, še več, izbiro univerzitetnih asistentov so prepuščali, *horribile auditu*, »posameznim fakultetam, celo posameznim profesorjem.«⁵⁷ Kljub temu, da se je meču in ščitu partije tolikšna akademska svoboda zdela nekaj nezaslišanega, pa profesorji očitno niso bili istega mnenja. Drugi, morda bolj nepristranski agent je takole zapisal besede arhegeta slovenske umetnostne zgodovine Franceta Steleta, ki se je v pogovoru z Marjanom Mušičem, profesorjem na arhitekturi, pritoževal nad svojo nemočjo pri izbiri asistentov: »V seminarju sem namestil dva komunista [...] To je, mislim, zadosti. Sedaj bi rad, da bi mi dali mir!«⁵⁸ Grošelj ni namestil nobenega, deloma zato, ker ni imel veliko – ali morda sploh ni imel – komunistov med študenti, med katerimi bi lahko izbral. Študentov na oddelku že v izhodišču ni bilo veliko; in zdi se, da perspektivni inženirji človeških duš niso ravno hrepeneli po karieri v klasični filologiji.

To kajpak ni ostalo brez posledic. Grošljevo obnašanje in početje njegove »skupine«,⁵⁹ zakrinkano z občasno vljudnostno gesto do oblasti, je ostalo trn v peti

53 SI-AS 1931-II-026 II 050206, »Poročilo o kontaktu s sodelavcem 'Andrejem,'« 24. september 1951.

54 SI-AS 1931-II-026 II 050206, *ibid.*

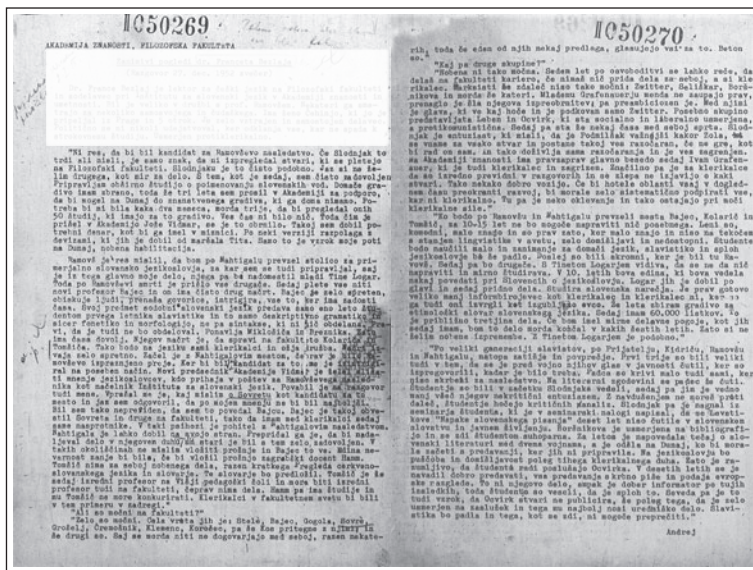
55 SI-AS 1931 1143.27, »Referat o sovražni dejavnosti med kulturno prosvetno inteligenco,« 20. marec 1957«. Skupino »klerikalnih elementov med profesorskim kadrom« so v tej točki sestavljali »Dr. Bajec, Dr. Slodnjak, Dr. Grošelj«.

56 SI-AS 1931 1143.27, *ibid.*

57 SI-AS 1931 1143.27, *ibid.*

58 SI-AS 1931-II-026 II-050290, »Drobec o prof. Steletu,« 24. april 1953.

59 Terminologija je po vojni drsela vedno bolj proti levi in »klerikalna« skupina je zdaj zajela že Frana Zwittera, zgodovinarja in predvojnega liberalca, ki so ga Italijani internirali, naposled pa se je pridružil partizanom; SI-AS 1931 1143.192, »Analiza o nosiocima odredjenih negativnih i antisocijalističkih pojava na področju kulturno-umetničkog, obrazovnog, publicističkog i naučnog života,« 10. april 1965.

“Andrej” poroča o “klerikalni” skupini profesorjev na Filozofski fakulteti; vanjo sta očitno sodila tudi Milan Grošelj in Anton Sovre. (27. december 1952; AS 1931-II-026, I150269–70)

Državne varnosti vse do konca profesarjeve kariere. V poročilu, napisanem v srbohrvaščini in očitno posredno centrali v Beogradu dve leti pred njegovo upokojitvijo, je Grošelj ponovno označen kot član močne in zlovesče skupine starejših profesorjev: »Na fakultetu dolazi do izražaja pre svega grupa starih univerzitetnih profesora, koji su klerikalno orijentisani (GROŠELJ dr. Milan, KOS dr. Milko, GRAD dr. Anton, NOVAK dr. Vilko, KOROŠEC dr. Josip, ZWITTER dr. Franc i drugi), a u stručnom pogledu istaknuti su, pa zato na fakultetu drže neke rukovodeće pozicije. Njihov uticaj na rad ustanove je zato prilično osetan.«⁶⁰ Po mnenju agenta Državne varnosti, ki je v letu 1965 napisal to poročilo, je bil Milan Grošelj celo eden izmed glavnih zlikovcev v tej nevarni tolpi: »Postoje mišljenja, da GROŠELJ u grupi negativnih profesora na filozofskom fakultetu ima uticajnu ulogu.«⁶¹ Skupina si je nesramno prizadevala za dvig strokovne ravni svojih mlajših kolegov: »Grupa nastupa jedinstveno i veoma je teško pobediti nastojanja, koja planiraju. Velikim insistiranjem na stručnom usavršavanju kod mladjih kadrova pokušavaju da ometaju njihov interes za politički rad.«⁶² Danes je težko oceniti prepad med resničnim vplivom profesorja na relativno nepomembnem oddelku, ki je bil vrh tega tik pred upokojitvijo, ter percipirano grožnjo, ki jo je v njem zaznaval totalitarno usmerjen režim. Vseeno pa dokument jasno priča,

60 SI-AS 1931 1143.192, ibid.
 61 SI-AS 1931 1143.194, ibid.
 62 SI-AS 1931 1143.192, ibid.

da se je za profesorjevim dozdevno neproblematičnim izvrševanjem administrativnih funkcij skrivalo več, kot se je zdelo na prvi pogled.

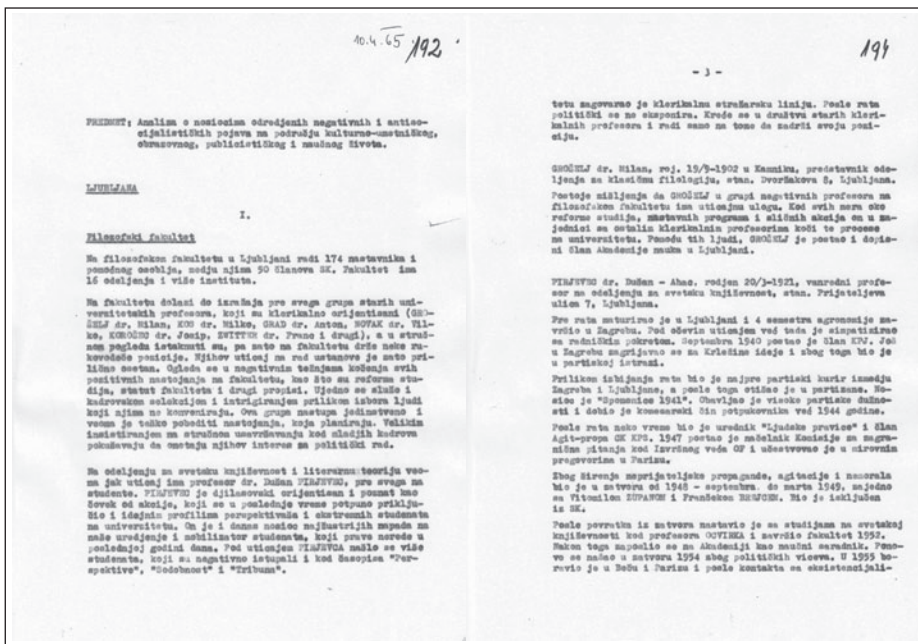
Zanimivo je, da so bili ovaduhi Državne varnosti, ki so se pritoževali nad nesprejemljivim vedenjem Milana Grošlja, obenem tudi skrajno nezadovoljni z obnašanjem Jožeta Košarja, njegovega nekdanjega ocenjevalca. Košar se je medtem preselil v Maribor, kjer je postal ravnatelj klasične gimnazije in urednik revije ter založbe. Glede na »Referat o sovražni dejavnosti med kulturno prosvetno inteligenco« iz leta 1957 je bilo njegovo vedenje vse prej kot zgledno:

Poglejmo na primer Nova obzorja, ki izhajajo v Mariboru. Revijo bi morali vzdrževati štajerski kulturni delavci. Toda odgovorni urednik Jože Košar, bivši krščanski socialist, sedaj sicer član ZK, je s pomočjo svojih osebnih znancev pritegnil krog sodelavcev predvsem iz vrst bivših krščanskih socialistov in pa takih kulturnih delavcev, ki zaradi svojega negativnega odnosa do naše družbene stvarnosti niso nikjer mogli nastopati. Tako Tone Vodnik, znani KS, v Ljubljani ni uspel tiskati svojih pesmi. Poslal jih je 'Obzorjem', ki so jih objavila na prvi strani. Udovič [pesmi] v 'Naši sodobnosti' ni hotel objavljati, »da ne bi Boris Zihelr pasel svojih oči na njih«, zato jih je poslal v Maribor. Ko so začeli v 'Obzorjih' sodelovati še Janez Gradišnik, Boris Pahor, Rebula Lojze, se je otrdila vez med 'Obzorji' in Kocbekovim krogom krščanskih socialistov. Zaradi takih sodelavcev pa drugi kulturni delavci, kot na primer Miško Kranjec, niso pripravljene sodelovati v 'Naših obzorjih', ker ne želijo objavljati svojih imen v družbi z negativnimi kulturnimi delavci. Tako je linija 'Novih obzorij', za katero odgovarja Košar, vse prej kot napredna. Košar sam pravi, da vlada v 'Novih obzorjih' mnogo bolj svobodna in demokratska smer kot v drugih revijah. To zaslugo pripisuje sebi. Znano je tudi, da Košar pravi, da je kulturno delo v Mariboru mnogo manj kontrolirano kot v Ljubljani, ki je nekak center kulturnega življenja. Zavest, da so v Mariboru na periferiji, pa jim daje možnosti, da so v kulturnem delu mnogo bolj svobodni, ker se jim ni treba podrežati cenzuri političnih in kulturnih voditeljev. Ko Košar forsira v 'Obzorjih' tako linijo, izrablja svoje članstvo v ZK in poznanstvo s tovarišem Majhnom, katerega na splošno sicer obvešča o kulturnih problemih, podrobnosti pa seveda zadrži zase.⁶³

Referat, ki so ga prebrali na »strokovnem« seminarju o »sovražni dejavnosti med kulturno prosvetno inteligenco«, je med zaskrbljenim občinstvom ovaduhov vzpodbudilo živahno razpravo. Poročevalec iz Maribora, ki je bil očitno odgovoren za Košarjev problem, se je skušal pred tovariško kritiko plaho zagovarjati: »Da so v uredniškem odboru založbe in Novih obzorjih predvsem krščanski socialisti, se ne bi popolnoma strinjal. Večina je komunistov, drugo pa je, če so oni prej bili krščanski socialisti. V odboru so tudi naši vidni predstavniki kot Majhen, Ledinek, ki pa ne morejo imeti takega pregleda nad prevodi, knjigami, in gre tako marsikaj mimo njih.«⁶⁴ Dodal je, da

63 SI-AS 1931 1143.15–16, »Referat o sovražni dejavnosti med kulturno prosvetno inteligenco«, 20. marec 1957.

64 SI-AS 1931 1143.59, »Diskusija po referatu«, 20. marec 1957. Kot je razvidno iz dokumenta, je bil za mariborsko dogajanje pristojen Zvone Brodarič, v diskusiji pa so sodelovali še neki Kotnik (Novo mesto), Tone Turnher, Zdenko Roter, Čerin (Kranj), Zoran Mihelj (Koper), Milica Strgar, Boris Mužič (Ljubljana), Franc Lukač (Celje), Troha (Koper), Zupanc (Murska Sobota), Dane Ahačič, Kenda (Ptuj), Franc Kroupa, Joco Marjek (Kranj) in Tone Peterca.

Strani iz Udbine "Analize o nosilcih določenih negativnih in antisocialističnih pojavov na področju kulturno-umetniškega, izobraževalnega, publicističnega in znanstvenega življenja," spisane leta 1965; poročilo se pritožuje nad "krščanskim socialistom" Milanom Grošljem, "nekdanjim krščanskim socialistom" Jožetom Košarjem in drugimi perečimi problemi (AS 1931, 1143).

je hotel že pred časom ukrepati proti Košarjevi samopašnosti, vendar si tega preprosto ni mogel privoščiti: »Mi smo mislili stvari o prof. Košarju in Novih obzorjih dati tudi v Bilten, pa ne bi uspeli. Košar je poznan kot najboljši v Mariboru. Sigurno bi naleteli na intervencije OK, kar pa ne bi bilo zaželeno in zato le poročamo.«⁶⁵

Iz čisto drugačnih razlogov pa nad Košarjevo vlogo v Mariboru niso bili pretirano navdušeni tisti dijaki, ki jih je Košar kot ravnatelj zaradi drugačnega političnega prepričanja izključil z gimnazije. Po mnenju enega izmed njih, kasnejšega igralca Poldeta Bibiča, je bil Košar neke vrste »Dr. Jekyll in Mr. Hyde«, ki se je do političnih disidentov zdaj vedel tako, zdaj spet drugače.⁶⁶ Dejstvo ostaja, da je zbirka knjig »Iz antičnega sveta«, ki jo je Košar začel v svoji založbi, postala eden izmed temeljev klasič-

65 SI-AS 1931 1143.59, »Diskusija po referatu,« 20. marec 1957.

66 Polde Bibič je izraz zapisal v pismu, ki sta ga objavila Forstnerič in Forstnerič Hajnšek, *Jože Košar*, 64–78. Med dijaki, ki jih je Košar izključil z gimnazije, so bili Polde Bibič, bodoči igralec; Jože Pučnik, bodoči disident in ključna figura slovenske osamosvojitve; ter Peter Božič, bodoči pisatelj.

ne tradicije v obdobju, ki je sledilo.⁶⁷ Morda lahko pritisk iz tajnih ovaduških poročil, podobnih zgoraj omenjenemu, lahko vsaj deloma osvetli to nihanje med strahom in pogumom ter razloge za kontroverzne in dozdevno nedosledne politične metamorfoze, ki so zaznamovale tako njegovo življenje kot tudi njegov čas.

Peščica vsemogočnih

Pri interpretaciji fragmentarnih drobcov iz partijskih dokumentov se včasih zdi, da imamo pred seboj – če le rahlo prikrojimo antično metaforo – drobtinice z bogato obložene mize slovenskega Centralnega komiteja.⁶⁸ Po padcu berlinskega zidu se je začela partija strateško umikati in množično uničevati dokumente, ki jih je ustvarila njena tajna policija. Ko je leta 1990 na njeno mesto prišla nova, demokratično izvoljena vlada, je lahko le ugotovila, da so najobčutljivejši arhivi v glavnem izpraznjeni.⁶⁹ Z gradivom je treba zato ravnati z določeno previdnostjo, ki pa je klasičnim filologom razmeroma domača in so je pri svojem delu že vajeni. Pomen teh virov je, kot bi morda rekel Arnaldo Momigliano, prav v opozorilu, ki ga vsebujejo; predvsem ne smemo nikoli domnevati, da ni nekaj, kar je izgubljeno, nikoli obstajalo.⁷⁰

67 V zbirki je do padca berlinskega zidu v letu 1989 izšlo sedemindvajset prevodov, in sicer: 1) *Pisma Plinija Mlajšega* (Fran Bradač, 1962); 2) Ajshilov *Vklenjeni Prometej* (Kajetan Gantar, 1962); 3) Evripidove *Medeja*, *Hipolit* in *Ion* (Fran Bradač, 1962); 4) Vergilijevi *Bukolika* in *Georgika* (Fran Bradač, 1964); 5) Vergilijeva *Eneida* (Fran Bradač, 1964); 6) Platonov *Protagora* (Marijan Tavčar, 1966); 7) Horacijeve *Pesmi: izbor* (Kajetan Gantar, 1966); 8) Senekova *Pisma prijatelju* (Fran Bradač, 1966); 9) Tacitovi *Anali* (Fran Bradač, 1968); 10) *Anakreontika ali pesmi o vinu in ljubezni* (Jože Mlinarič, 1968); 11) Platonov *Faidros* (Fran Bradač, 1969); 12) Cezarjeva *Galska vojna* (Janez Fašalek, 1970); 13) Plavtov *Amfitruo* (Kajetan Gantar, 1970); 14) Plavtov *Hišni strah* (Kajetan Gantar, 1971); 15) Ciceronovo *Največje dobro in največje zlo* (Fran Bradač in »Tone Ločnikar«, psevdonim Jožeta Košarja, ki je očitno dokončal prevod po Bradačevi smrti 1. maja 1970); 16) Plutarhov *Aleksander Veliki* (Marijan Tavčar, 1973); 17) Propercijeve *Pesmi* (Jože Mlinarič, 1973); 18) Sofoklova *Antigona* (Kajetan Gantar, 1974); 19) Evripidove *Trojanke* (Marijan Tavčar, 1975); 20) Evripidova *Elektra* (Marijan Tavčar, 1978); 21) Platonov *Sofist* (Valentin Kalan, 1980); 22) Platonov *Kratil* (Marijan Tavčar, 1980); 23) Platonovi *Zakoni* (Jože Košar, 1982); 24) Teokritove *Idile* (Kajetan Gantar in Jože Mlinarič, 1982); 25) Sofoklova *Elektra* (Kajetan Gantar, 1985); 26) Terencijev *Evnuh* (Kajetan Gantar, 1987); 27) *Zgodovina Langobardov* Pavla Diakona (Fran Bradač, Bogo Grafenauer in Kajetan Gantar, 1988). Zgornje številke niso nujno enake natisnjenim v knjigah; Košar je umrl 21. maja 1982 in njegovi nasledniki so jih nekoliko pomešali.

68 Prim. TGF III (Radt) T112 a–b; Atenaj 8.347e.

69 Izginotje slovenskih arhivov je med drugim podrobno popisala Tamara Kotar, »Slovenia,« v *Transitional Justice in Eastern Europe and the Former Soviet Union: Reckoning with the Communist Past*, ur. Lavinia Stan (London: Routledge, 2009), 211. Epohalno uničenje arhivskega gradiva – za kar sicer slovenski kazenski zakonik predvideva zaporno kazen – se je zgodilo nekako mimogrede, ne da bi se zaradi tako brutalnega odnosa do kulturne dediščine komu skrivil las na glavi; nasprotno, človek, ki je vodil to arhivsko razdejanje, je leta 2009 dobil visoko državno odlikovanje.

70 Arnaldo Momigliano, *The Development of Greek Biography* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971, razširjena izdaja 1993), 32.

Kljub fragmentarnemu značaju pa antični viri razkrivajo veliko pomembnih drobcov o svojem času in ljudeh, ki so jih ustvarili – in podobno velja za arhivske ostanke komunistične partije. Ena od podrobnosti, ki se izrisuje z njihovo pomočjo, je raznolikost pristopa k polaščanju oblasti. Načini, na katere so se partije po različnih evropskih državah lotile univerz, so bili različni. John Connelly je pokazal, kako se zgodba Vzhodne Nemčije razlikuje od poljske izkušnje – in kako je ta spet drugačna od tiste, ki jo je doživela Češka; Tolstoj bi suho ugotovil, da so si vse demokracije podobne, medtem ko je vsaka totalitarna država totalitarna na svoj način. Podobno so se tudi slovenski profesorji soočali s svojim lastnim zatiranjem – in se nanj odzivali po svoje. Zdi se, da so bili kot celota s svojo držo manj učinkoviti od svojih poljskih kolegov; da pa so bili v svojem ravnanju marsikdaj bolj načelni od tistih v Nemški demokratični republiki. Hrbtenica ter vpliv poljskih profesorjev in šibkost vzhodnonemških sta imeli korenine v istem zgodovinskem trenutku – v ravnanju njihove skupnosti med drugo svetovno vojno, ki je bila ključna tudi za poznejše odnose v slovenskem akademskem prostoru. Seveda je to zgolj vtis, težko je delati natančnejše primerjave; za razliko od omenjenih držav Slovenija še vedno čaka na podrobno študijo o akademskem odporu pred partijskim polaščanjem oblasti po drugi svetovni vojni.⁷¹

Vendar pa že ob pogledu na usodo posamezne discipline lahko prepoznamo nekaj podobnosti, ki se raztezajo čez ves vhodni blok. Zgoraj obravnavani viri razkrivajo strategijo, ki jo je mogoče opaziti tudi drugje. Koncept »kirurškega terorja«, kakršnega so občutili Fran Bradač in njemu podobni, najdemo tudi v drugih državah, kjer si partija zaradi pomanjkanja zvestih kadrov ni mogla privoščiti odkritega spopada s profesorji. Načelo je jedrnato izrazil poljski minister za šolstvo Stanisław Skrzyszewski, ki je iskreno predlagal uporabo »istega modela kot v ostalih ljudskih demokracijah, namreč odstranitev 'reakcionarnih glav' [głowka] z vseh univerz«,⁷² s čimer bi temeljito prestrašili preostale. Isti minister se prav tako ni obotavljal načrtno oblatiti slovesa odstranjenih profesorjev, s čimer je skušal upravičiti nujnost njihove odstranitve. Češki primer po drugi strani kaže, kako je bila zgodnja upokojitev priljubljen način, s katerim se je partija znebila profesorjev, ki »niso imeli političnih ali ideoloških predpogojev za nadaljnje delovanje na univerzi.« Pomanjkanje akademskih predpogojev seveda ni predstavljalo ovire za tiste, ki so prišli za njimi.⁷³

Podobno kot njihovi vzhodni kolegi tudi slovenski profesorji kot skupnost niso prostovoljno sprejeli komunizma; pred njim so preprosto kapitulirali.⁷⁴ Partijskim na-

71 Srbski model je na primeru beograjske univerze zgoščeno opisal Cvetković, *Između srpa i čekića*, 486–493; prim. tudi Dragomir Bondžić, »Politički progon studenata Beogradskog univerziteta 1945–1948,« *Hereticus* 5, št. 1 (2007), 119–136.

72 Stanisław Skrzyszewski, kot ga citira John Connelly, *Captive University: The Sovietization of East German, Czech, and Polish Higher Education, 1945–1956* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2000), 73.

73 *Ibid.*, 129–31.

74 *Ibid.*, 117.

Tabela I

PZE	Prvi posl.	Prvi posl.	Drugi posl.	Prof. z naslovom	Priloge in skripta	Študijski skripta	Študijski skripta	Študijski skripta	Študijski skripta	Študijski skripta	Študijski skripta	Σ	ZKS	% mes
1 filozofija	1	2							10	34		8	5	16
2 sociologija	2		1	1					1	1		6	2	6
3 pedagogika	1	3	1						1	4		10	3	30
4 psihologija	3	2	3					1	2	12	1	24	10	31
5 zgodovina	5	1	1						2	1	1	11	6	21
6 umetnost zg	3		1						2	1	1	8	4	20
7 etnologija		1	1							3		5	1	20
8 etnologija		1							1	2		4	2	20
9 geografija	3	3	2				1	1	4	3	1	17	5	22
10 etnografska	6	1	5	3		8			2	7	1	33	13	39
11 romaništvo	1	1	3		1	8			1	4		19		
12 germanistika	2		2	3		14			3	2		26	4	47
13 klasični svet	2					1				1		4		
14 svetovni literarni	2								1	2		5		
15 orientalistika	1					1				1		3		
16 mitologija	1	2							1	1		5		
17 religiozija					2							2		
	31	19	20	7	3	32	2	19	50	7		190		

(1: 30) x 7 = 57:50 študijski skripta

študijski skripta 21. 5. 1976 x 5 = 92:35

17
Študijski skripta

Odstotek partijcev med profesorji na Filozofski fakulteti, po analizi Janka Pleterskega iz leta 1976; pomembni oddelki so imeli tja do dve tretjini partijcev, marginalni nobenega.
(AS 1589-IV-328, 1820)

črtom so se upirali na različne načine in njihov odpor ni ostal prikrit. Tito je bil do univerz skrajno nezaupljiv in se je še konec leta 1952 pritoževal zaradi »ljudi s starim pojmovanjem, ki več škodujejo, kakor koristijo [...] Ponekod, kot na primer na univerzah, se posamezni profesorji močno upirajo novim socialističnim oziroma marksističnim pojmovanjem v pouku. Skušajo še nadalje vrivati stare pojme in tako ovirajo pravilni razvoj naše socialistične kulture.«⁷⁵ Njegove besede potrjujejo zgoraj predstavljeni sočasni dokumenti tajne policije. Milan Grošelj in Anton Sovre sta bila očitno med tistimi, ki se niso zmogli dovolj hitro znebiti starih konceptov in so vztrajali v zapletenem plesu vtisov, kjer so skušali hkrati ohraniti ideološko sprejemljivo fasado in hkrati obvarovati nekaj minule avtonomije.

Njun boj je bil deloma uspešen, vendar je njuna zmaga primerljiva s Pirovo. Relativna otoplitev, ki jo je dočakala ljubljanska klasična filologija po letih odkritega in sistematičnega uničevanja stroke v poznih štiridesetih,⁷⁶ je deloma temeljila na dejstvu,

75 Aleš Gabrič, »Ustanovitev Inštituta za zgodovino delavskega gibanja,« *Prispevki za novejšo zgodovino*, 37, št. 2 (1997): 43–44.

76 David Movrin, »*Gratiae plenum*: latinščina, grščina in Informbiro,« *Keria: studia Latina et Graeca* 12, št. 2–3 (2010).

da je klasična filologija kot študijsko področje postajala vedno bolj obrobna. V šolah so iz predmetnikov najprej odstranili grščino, ki ji je hitro sledila še latinščina; posledično tudi študentov na univerzi kmalu ni bilo več dosti. V osemdesetih letih je na ljubljanskem Oddelku za klasično filologijo, edinem v državi, diplomiral približno en študent na leto. Težko je oceniti relativno pomembnost različnih strok v očeh partijskih ideologov – a če je mogoče sklepati po skrbno zabeleženem odstotku partijcev na posameznih oddelkih, klasična filologija ni sodila ravno med njihove prioritete; precej bolj so jih zanimale filozofija, sociologija in zgodovina.⁷⁷

Ne glede na vse podobnosti med različnimi državami pa vseeno ostaja tudi temeljna razlika. Spremembe, ki so se po letu 1945 pokazale v ljudskih demokracijah Srednje in Vzhodne Evrope, so se odvijale pod budnim očesom vseprisotnih »sovjetskih ekspertov«. Ti niso vselej igrali odločilne vloge, vendar so bili vedno tam, pripravljeni poročati, kadar so stvari zašle s prave poti.⁷⁸ V Sloveniji je bilo drugače in težko se je izogniti razmišljanju o »samosovjetizaciji«, s katero zgodovinarji včasih označujejo različne stopnje politične izvirnosti v državah Vzhodnega bloka. Čeprav so jugoslovanski komunisti o Sovjetih ves čas razmišljali, je bili njihov zgled predvsem oddaljen navdih, težavni predmet katulovskega občutja sovražne ljubezni iz distiha *Odi et amo*. Ukrepe so v resnici načrtovali in izpeljali domačini. V tem kontekstu je treba razumeti tudi centralistične težnje Beograda, saj so tudi tam ravno Slovenci zasedali glavne položaje.⁷⁹ Ta avtoagresija je prispevala k nenavadno morečemu vzdušju, kot ga je denimo opisal slovenski pisatelj, ki se je leta 1957 preselil v Kanado:

Odhajali smo pač zaradi peščice vsemogočnih ljudi s policijskimi nagoni, zaradi zdirganih lovecv na ljudi, ki so v vsakem mimoidočem državljanu videli sumljivo osebo in sovražnika državne varnosti. Ali so s tem čudnim početjem opravičevali svoje posebne, imenitno založene trgovine? ... To, da so bili ti ljudje domačini, Slovenci kot ti

77 Seznam, ki ga je zgodovinar in partijski aktivist Janko Pleterški poslal Centralnemu komiteju v letu 1976, daje odstotke komunistov med osebjem – marljivo izračunani na eno decimalno natančno – v naslednjem redu: filozofija 62,2 odstotkov, sociologija 66,6 odstotkov, pedagogika 30,1 odstotkov, psihologija 41,7 odstotkov, zgodovina 54,5 odstotkov, umetnostna zgodovina 50,0 odstotkov, arheologija 20,0 odstotkov, etnologija 50,5 odstotkov, geografija 29,4 odstotkov, slovanski študiji 39,4 odstotkov, germanistika 15,4 odstotkov. Naslednji – večinoma majhni – oddelki niso mogli pokazati niti enega komuniste: romanistika, klasična filologija, svetovna književnost, orientalski študiji, muzikologija. Z izjemo romanistike noben izmed teh oddelkov ni zaposloval več kot pet ljudi. Glej AS 1589-IV-328, 1820, »Analiza oz. ocena o delovanju Filozofske fakultete« 1. julij, 1976. Za osebno pričevanje prim. Primož Simoniti, »Geist und Wissenschaft im politischen Widerstand in Slowenien,« v *Geist und Wissenschaft im politischen Aufbruch Mitteleuropas*, ur. Meinrad Peterlik in Werner Waldhäusl (Dunaj: Böhl, 1991), ter Kajetan Gantar, *Utrinki ugaslih sanj in Zasilni pristanek* (Ljubljana: Slovenska matica, 2005 in 2012).

78 John Connelly, *Captive University: the Sovietization of East German, Czech and Polish higher education, 1945–1956* (Chapel Hill: University of North Carolina Press), 50–57.

79 Edvard Kardelj, Boris Kidrič, Mitja Ribičič, Stane Dolanc, in Sergej Kraigher; tudi Tito je bil otrok hrvaškega očeta in slovenske matere. Prim. Vodopivec, *Od Pohlinove slovnice*, 339–341; 407.

in jaz, ki so se obnašali kot slovensko govoreči gestapovci ... me še zmeraj žalosti, mi jemlje spanje in me tlači kot mora ...⁸⁰

Jan T. Gross in John Connelly sta stalinizem definirala kot nenapisane knjige, neizvedena predavanja, neizgovorjene ideje in nikoli podeljene akademske nazive.⁸¹ Ko govorimo o klasični filologiji, bi zraven lahko dodali neprevedena besedila. V Sloveniji ni v letu 1989, ko je padel berlinski zid, izšel niti en nov prevod iz latinščine ali grščine. Tisti, ki so izšli pred tem, so bili v pretežni meri delo peščice prevajalcev. To zgovorno in simptomatično stanje je bilo posledica desetletij presenetljivo učinkovite politike izganjanja latinščine in grščine iz osnovnega in srednjega izobraževanja; ta je v končni analizi pripeljala do zdesetkanja stroke na univerzitetni ravni. To je pomenilo, da so se le redki klasični filologi upali spoprijeti z antičnimi avtorji; še redkejši so zmogli nato objaviti smiseln prevod. Ko je ideološki pritisk popustil, se je začelo stanje drastično spreminjati. V zadnjih desetletjih⁸² smo priče novemu valu prevodov klasičnih del; večinoma so delo mladih prevajalcev, ki so se svoje obrti naučili po političnih spremembah. Prav njihovi novi prevodi pa hkrati pričajo o velikanski kulturni praznini desetletij, ki so minila v skorajda sizifovskem naporu, kot bi pripomnil T. S. Eliot,

da bi povrnili, kar je bilo izgubljeno
in najdeno in izgubljeno spet in spet; in zdaj, v razmerah,
ki se zdijo nenaklonjene. A morda ni to ne dobiček ne izguba.
Nam ostane samo trud. Ostalo ni naša stvar.⁸³

80 Ivan Dolenc, ki ga citira Alenka Puhar, »Zapis z bodečo žico: Nekaj obveznih likov na temo po vojne represije« v *Kultura in politika*, ur. Mateja Jančar (Ljubljana: Inštitut dr. Jožeta Pučnika, 2007), 141. Dolenc je bil star dvaintrideset let, ko je emigriral; leta 2006 je umrl v Kanadi.

81 Connelly, *Captive University*, 143.

82 Osupljiv panoramski pregled skoraj šestdesetih klasičnih prevodov, ki jih je v Sloveniji napravil en sam *lustrum* (2006–2011), je objavila Nada Grošelj, »Pregled prevodov antične književnosti za obdobje 2006–2011,« Bukla 69, september 2011, dostopno tudi na spletu. Med obravnavanimi prevajalci mlajše generacije so Jan Ciglencečki, Matej Hriberšek, Jelena Isak Kres, Jera Ivanc, Gorazd Kocijančič, Marko Marincič, Neža Sagadin, Brane Senegačnik, Maja Sunčič, in Barbara Zlobec Del Vecchio.

83 Iz *Štirih kvartetov*, s poklonom Petru Greenu. – Uporabljene arhivske zbirke: SI-AS 1589, Arhiv Republike Slovenije, Fond CK ZKS; SI-AS 1931, Arhiv Republike Slovenije, Fond RSNZ; SI-FF, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani; SI-ZAL LJU 696, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Fond Univerzitetnega komiteja ZKS; SI-ZAMU IV, Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani, Fond rektorata.

*Summary****Fran Bradač, Milan Goršelj, and Anton Sovre: Classics at the University of Ljubljana after 1945******David Movrin***

Interpreting the fragmentary evidence from the Party documents sometimes feels like observing the crumbs from the great banquet of the Slovenian Central Committee, to use the ancient metaphor. After the fall of the Berlin Wall, the retreating Party started a large-scale destruction of files created by its secret police. When the new government was elected in April 1990, it could only ascertain that the archives were for the most part empty. The caveats that apply are consequently strangely familiar to classicists. The value of the evidence lies, in the words of Arnaldo Momigliano, mainly in the warning it contains, and one should never assume that what is lost never existed. Yet despite their fragmentary character, ancient sources reveal quite a bit of information about their makers – and so do the Communist Party's leftovers. The ways institutions of higher education in Central and Eastern Europe were subjugated after the Communist takeover were far from identical. John Connelly has shown how the East German story is rather different from the Polish one – which in turn differs from the Czech experience. Similarly, Slovenian professors – Fran Bradač, Milan Grošelj, Anton Sovre, and others – faced their own type of oppression. Their opposition seems to have been less effective than that of their Polish colleagues, yet often more principled than that shown by their counterparts in the German Democratic Republic. The authority of the former and the weakness of the latter goes back to World War II, a defining moment for the future power relations in Slovenian academia as well.

Like their colleagues in the Eastern Bloc, Slovenian professors as a community did not accept Communism willingly – rather, they capitulated to it. Their resistance to the designs of the Party took several forms and did not remain hidden. Tito was deeply suspicious of the universities and in 1952 complained of “people with old conceptions who do more harm than good,” university professors who “fiercely resist the new socialist and Marxist teaching conceptions.” His words are confirmed by the contemporary secret police documents. Milan Grošelj and Anton Sovre, who seem to have been among those unable to shed their old conceptions, apparently played a difficult game of keeping up ideologically acceptable appearances while striving to preserve some bygone autonomy. Their struggle was at least partially successful, but their victory was a Pyrrhic one. The relative lack of restrictions enjoyed by Department of Classical Philology in the decades that followed the years of unprecedented destruction – between 1945 and 1950 – was based on the fact that Classics as a field of study became increasingly marginalised.

Minka Kuclar*

Podobe trenutkov – Transgeneracije
O kulturni ustvarjalnosti ljubljanskih srednješolcev
Images of Moments – Trans-Generations
The cultural creativity of Ljubljana secondary school pupils

Izvleček

*Prispevek predstavlja nastanek in razvoj prireditve Podobe trenutkov, kasneje preimeno-
vane v Transgeneracije. Leta 1976 je na
pobudo Gimnazije Ivana Cankarja v Ljublja-
ni (takrat II. gimnazija, Šubičeva) zaživela
ideja o skupni prireditvi, na kateri bi predsta-
vili ustvarjalne dosežke mladih na različnih
kulturnih področjih v okviru ljubljanskih gi-
mnazij. Prireditve so prvi dve leti potekale
na Gimnaziji Ivana Cankarja, nato od 1978
do 1980 v Mali drami SNG, od leta 1981 pa
so Podobe trenutkov uvrščene v program kul-
turnih dejavnosti v Cankarjevem domu, ki je
nato prevzel tudi organizacijo teh prireditev.
Avtorica v prispevku predstavlja vključenost
ljubljanjskih gimnazij, prikaže, kako se je krog
sodelujočih širil vse do leta 2013, ko so na
prireditvi Transgeneracije nastopali srednje-
šolci iz vse Slovenije. V Podobah trenutkov
so se kot dijaki preskusili tudi posamezniki,
ki so se kasneje uveljavili v gledališki ume-
tnosti: Silva Čušin, Barbara Hieng, Roman
Končar, Saša Pavček, Matjaž Pograjc, Pavle
Ravnohrib, Jelena Sitar, Tomaž Štrucl, Matjaž
Zupančič, Dragan Živadinov in drugi. V pri-
spevku so predstavljeni tudi odzivi medijev.
Dokumenti in gradivo Podobe trenutkov –
Transgeneracije je bilo leta 2013 podarjeno
Slovenskemu šolskemu muzeju. (Ur.)*

Abstract

*The article presents the origin and development
of the event Images of Moments, later renamed
Trans-Generations. In 1976, on the basis of an
initiative from the Ivan Cankar gimnazija in
Ljubljana (then known as the 2nd gimnazija,
Šubičeva), the idea came to life of a joint event
presenting the creative achievements of young
people from Ljubljana secondary schools (gim-
nazije) in various cultural spheres. For the first
two years, the event took place at the Ivan Can-
kar gimnazija, then from 1978 to 1980 on the
small stage of the SNT Drama theatre, and then
from 1981 onwards Images of Moments was in-
cluded in the programme of the Cankarjev dom,
Cultural and Congress Centre, which also took
on the organisation of the events. In her article,
the author describes how Ljubljana secondary
schools were included and shows how the circle
of participants kept widening until 2013, when
at the event now called Trans-Generations,
secondary school pupils from across Slovenia
took part. Some individuals who later made a
name for themselves in the arts have appeared
in these events, including: Silva Čušin, Barbara
Hieng, Roman Končar, Saša Pavček, Matjaž
Pograjc, Pavle Ravnohrib, Jelena Sitar, Tomaž
Štrucl, Matjaž Zupančič and Dragan Živadinov.
The article also describes the media response.
The documents and materials connected with
the Images of Moments and Trans-Generations
were in 2013 donated to the Slovenian School
Museum. (Ed.)*

* Minka Kuclar, prof. slovenskega jezika v p., Ljubljana.

Uvod

Jeseni sem na povabilo profesorice Marjetke Krapež obiskala Gimnazijo Vič, ki je bila nekdaj tudi »moja« šola. Ob tej priložnosti so mi v spomin na prijetno srečanje dijakinje in dijaki 3.a razreda poklonili srednješolski literarni zbornik »Šepet listov«. Seveda sem z zanimanjem prebirala pesmi in prozne sestavke, ki razodevajo težnjo po umetniškem ustvarjanju, ki je zaznavna v vsaki generaciji. Presenečena sem bila nad pestrostjo motivike, nad izpovedno iskrenostjo in doživljajsko poglobljenostjo, pa tudi nad raznolikostjo oblik in svežino izrazja, nad domiselnostjo v iskanju vsebini ustrezne metaforike in zvočne podobe. Lep šopek mladostne ustvarjalnosti, lepa zbirka, ki zasluži pohvalo in zahvalo ter iskreno čestitko.

Začetki prireditve »Podobe trenutkov«

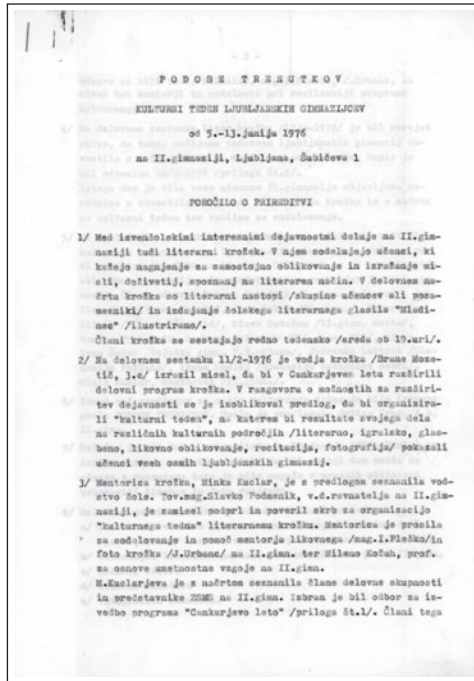
V pogled v književno »bero« sodobnega mladega rodu mi je oživil spomin na kipenje mladih sil pred dobrimi tremi desetletji na tedanji II. gimnaziji (Šubičevi), kjer sem poučevala slovenski jezik. Bila sem mentorica literarnega krožka, kot smo tedaj imenovali obšolske dejavnosti. Med člani tega krožka je vzniknila pobuda, da bi presegli ozki krog delovanja na domačem zavodu in na skupni prireditvi predstavili ustvarjalne dosežke mladih v okviru ljubljanskih gimnazij. Po premisleku in pogovorih o možnostih je bila pobuda z odobravanjem sprejeta. Iz predstavnikov vseh sodelujočih šol je bil oblikovan organizacijski odbor, ki je začrtal programske smernice – in junija 1976 so se rodile »PODOBE TRENUTKOV«, kulturni teden ljubljanskih gimnazijcev.¹

Že prvo leto je sodelovalo vseh osem gimnazij. Poleg literarnih večerov in dramskih nastopov sta bili na ogled še likovna in foto razstava. Tedaj je izšel tudi zbornik dijaških književnih prispevkov. Prireditve so potekale v učilnicah II. gimnazije, ki se je še istega leta, ob stoletnici Cankarjevega rojstva, preimenovala v Gimnazijo Ivana Cankarja.

Ob koncu prvega kulturnega tedna sem kot mentorica Podob trenutkov povzela osnovni pomen in namen načrta o skupnem nastopu. Nekaj vtisov in misli naj ponazorijo čutenje tistega večera.

»Podobe trenutkov – ujete v besedi, v izrazu radosti in bolečine, v odrskem prizoru, v glasu in melodiji, v gibu, v liniji, ploskvi in barvi, v igri svetlobe in sence ... To je bila vsebina naših srečanj v tem tednu. Gimnazijec z Viča je podal roko vrstniku s Poljan, iz Bežigrada, iz Most, z vojaške gimnazije, s pedagoške, onemu iz Šentvida in temu s Šubičeve. Pozdravil je mladega ustvarjalca, prisluhnil njegovi izpovedi, jo tipal, presojal, primerjal, čutil z njo. Srečala sta se kot oblikovalca na področju, ki je obema

1 Arhivsko gradivo Podobe trenutkov – Transgeneracije je v letu 2013 avtorica članka predala Slovenskemu šolskemu muzeju, za kar se ji najlepše zahvaljujemo. (Ur.)

*Podobe trenutkov, 1976, poročilo o privreditvi.
(Arhivsko gradivo Podobe trenutkov, hrani SŠM)*

blizu, obema pomembno in drago – na področju kulturnega ustvarjanja. ... Srečati se, spoznati se. Sodelovati. Ne biti zaprt med stene domačega zavoda, uokvirjen v meje, ki jih določa šolski okoliš.

Ali smo dosegli namen? Bil je prvi poskus, dobrohoten, dobronameran. Sodelavci, udeleženci, obiskovalci boste presodili, ali je bila pobuda za tako srečanje upravičena, utemeljena in smiselna, ali pa morda le trenutna domisljica mladostne zagnanosti, ki obnemore, ko ji zmanjka moči po prvem zaletu.²

Tradicionalna pomladanska kulturna manifestacija ljubljanskih srednješolcev

In glej – po prvem zaletu, ki so ga spremljali izrazi naklonjenosti in priznanja ter ugodni odmevi v javnosti, je projekt dobil nova krila in postal tradicionalna pomladanska kulturna manifestacija ljubljanskih srednješolcev.

Privreditve so prvi dve leti potekale na Gimnaziji Ivana Cankarja, nato od 1978 do 1980 v Mali drami SNG, od leta 1981 pa so Podobe trenutkov uvrščene v pro-

2 Arhivsko gradivo Podobe trenutkov 1976 (poročilo in dokumentacija), hrani Slovenski šolski muzej (naprej SŠM).

Podobe trenutkov, zbornik ljubljanskih gimnazijcev, junij 1976. Avtorica gesla Podobe trenutkov in oblikovne predstavitve (plakat, vabilo, naslovnica zbornika 1976) je bila Jožica Grum, 4. B II. gimnazije. (Arhivsko gradivo Podobe trenutkov, hrani SŠM)

gram kulturnih dejavnosti v Cankarjevem domu, ki je nato prevzel tudi organizacijo teh prireditev.

Krog sodelujočih se je širil. Vključile so se tudi strokovne šole, kot prva leta 1978 Tehniška šola za lesarstvo z avtorsko odrsko sliko Dragana Živadinova »Rač ali potovanje v modro«.

Vsebinski poudarek se je, zanimivo, a pravzaprav pričakovano, prevesil z literarnih nastopov na odrske uprizoritve, ki so bile zmerom bolj zahtevne in po izvedbi vedno bolj dovršene. Selektor Cankarjevega doma Matjaž Šekoranja je po desetletju Podob trenutkov dejal, da je »raven predstav dosegla zavidljivo kvaliteto. Kvaliteto, ki dostikrat presega domet ljubiteljske odrske dejavnosti in je po svoji konceptualni zrelosti in kritičnosti kos profesionalnim gledališčem«. (Milan Dekleva, »Srednješolci na potezi«, Dnevnik, 26. 3. 1986)

Leta 1986 so kot gostje nastopili tudi dijaki Srednje družboslovne šole Celje, in sicer s Saint-Exupéryjevim »Malim princem« in »Večerom francoskih šansonov«. »Celjani so bili povabljeni izključno zavoljo kvalitete svojih predstav, ki naj bosta plodno soočenje z ustvarjalnostjo ljubljanskih srednješolcev,« je poudaril poročevalec.

Podobe trenutkov so si utrle pot v javnost in v kulturnem dogajanju Ljubljane zavzele ugledno mesto. V zgoraj navedenem članku Milana Dekleve beremo: »Kot vemo, je ta – priznana in pomembna prireditev – pravzaprav edini strnjeni prerez

skozi ustvarjalne pobude ljubljanskih srednješolcev.« In še zapis v časopisnem obvestilu o Podobah za leto 1987: »Tradicionalni kulturni teden ljubljanskih srednješolcev si je v preteklih letih ustvaril sloves kvalitetnega vrha domače mladinske ljubiteljske dejavnosti na odru; tudi letos – sodeč po zanimanju za uprizoritev – bo postregel z vznemirljivimi gledališkimi snovanji.«

Gimnazija Vič

Gimnazija Vič na Podobah trenutkov opazno sodeluje od vsega začetka. Pre-senetila je že s prvim nastopom leta 1976, z uprizoritvijo II. dejanja Cankarjevih »Hlapcev« (v režiji prof. Ruše Mahkota, mentorice dramskega krožka). Kot igralca sta tedaj nastopila Pavle Ravnohrib v vlogi župnika in Matjaž Zupančič v vlogi učitelja Jermana. Živo se spominjam navdušenja med gledalci, ki so pozorno spremljali predstavo. Prav tako je bila naslednje leto deležna spontanega priznanja uprizoritev I. dejanja Linhartove »Županove Micke« (tudi v režiji prof. Ruše Mahkota). Kljub res skromnim razmeram v podstrešni učilnici je viškim igralcem uspelo poustvariti živost in šegavost Linhartovega prikaza. V oceni, objavljeni v Delu (29. 4. 1977), je Vlado Modic zapisal: »Dovolj zahtevna in prikupno režirana, 'Županova Micka' je omogočila vrsti mladih igralskih talentov, da se odlično izkažejo.«

Tega leta so gimnazijci z Viča pripravili tudi lep literarni večer ob spominskih obletnicah. Recital »Odprite okna: novi človek prihaja« je bil posvečen Dragotinu Ketteju, Ivanu Cankarju, Srečku Kosovelu in Louisu Adamiču. Nastop je pripravila prof. Nada Simončič.

Tudi tretje leto (1978) so se viški gimnazijci izkazali z uprizoritvijo dramskega dela, ko so predstavili I. in III. dejanje Župančičeve tragedije »Veronika Deseniška«. Leta 1980 so na kulturnem tednu nastopili z odrsko sliko v enem dejanju: Guy Foissy, »Kaplja«.

Posebno pozornost pa so istega leta vzbudili z uprizoritvijo enodejanke Stanka Majcna »Apokalipsa« (priredba v režiji Dragana Živadinova pod naslovom »Na vrtni zabavi so bili vsi ali Apokalipsa«), ki je v Malo dramo privabila več ogleda željnih obiskovalcev, kot jih je dvorana mogla sprejeti. (Dragan Živadinov je celoten projekt uprizoritve jeseni 1980 uspešno predložil kot sprejemno nalogo za gledališko režijo na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo.)

Leta 1981 pa je igralska skupina z viške gimnazije nastopila že v Okrogli dvorani Cankarjevega doma, in sicer z uprizoritvijo komedije Friedricha Dürrenmatta »Obisk stare gospe« (v režiji Bojana Dobravca).

Da je igralska skupina z viške gimnazije posegala po bolj zahtevnih dramskih besedilih klasične in sodobne umetnosti, kaže tudi delež Vičanov leta 1986, ko so na Podobah trenutkov nastopili z dramo Oscarja Wilda »Saloma«, leta 1987 s priredbo Evripidove »Medeje« in naslednjega leta s priredbo Shakespearove tragedije »Romeo in Julija«.

Naj omenim še navedbo v časopisnem obvestilu za 20. Podobe trenutkov (Ženja Leiler, »Od recitalov do festivala«, Delo, 11. 4. 1995), da je žirija med 23 gledališkimi projekti izbrala deset predstav, med njimi tudi delo »Gospod K«, narejeno po avtor-

skem scenariju Nataše Celakovske, s katerim je na jubilejnem 20. kulturnem tednu nastopila Gimnazija Vič. To je bilo za šolo vsekakor lepo priznanje.³

Ta kratki in nepopolni pregled sodelovanja viške gimnazije v prvem obdobju Podob trenutkov je zgovoren dokaz zavzetosti dijakov in njihovih mentorjev, ki so z veliko mero entuziazma, z voljo, zdravo ambicioznostjo ter seveda s sposobnostjo in osebnostjo sledili svoji viziji o moči umetniškega izraza in se tako uveljavili kot pomemben dejavnik pri oblikovanju kulturne zavesti vsake generacije. Njihovi uspehi so bili naslednjim rodovom gimnazijcev zgledna spodbuda za nadaljnje delo.

Lepo je, in vesela sem tega, da Podobe trenutkov po več kot treh desetletjih še živijo, zadnja leta sicer pod novim imenom »Transgeneracije«. Ta »trdoživost« dokazuje, da se hotenje in stremenje po umetniškem izražanju v vsakokratni srednješolski generaciji vedno znova poraja, poišče pot in najde možnosti, da se z ustvarjalno močjo izpove v ustreznih vsebinah, oblikah in načinih ter si v vsakem času izbori svoje mesto v množici najrazličnejših ponudb.⁴

Ob praznovanju 80-letnice Gimnazije Vič je bil predstavitvi Podob trenutkov dodan zgoščen prikaz prireditve, s katerimi so viški gimnazijci sodelovali v prvih letih izvajanja tega programa.

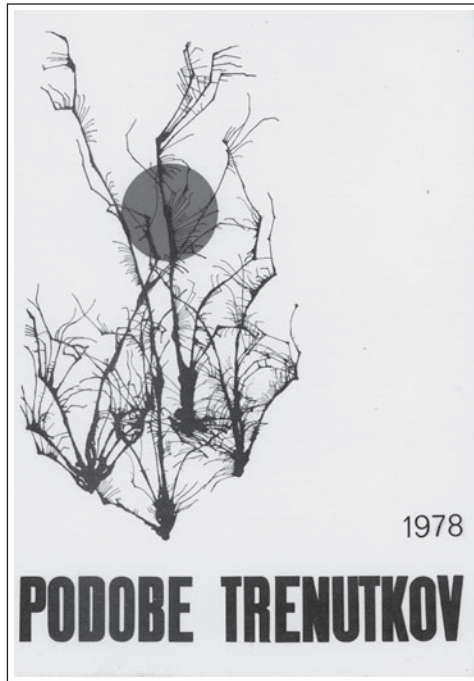
V nadaljevanju pa v pričujočem prispevku, okvirno za to začetno obdobje, avtorica na kratko povzema tudi delež, ki so ga k vsakoletnemu kulturnemu tednu prispevale tudi druge srednje šole. Žal je ohranjen oz. dostopen le del dokumentacije, zato je tudi ta nepopolni pregled večinoma omejen le na osnovne informacije o posameznih nastopih.

Že na prvem kulturnem tednu (5.–12. 6. 1976) so sodelovale, kot je bilo že omenjeno, vse ljubljanske gimnazije:

- I. gimnazija – Bežigrad
- II. gimnazija – »Šubičeva« (po preimenovanju l. 1976 Gimnazija Ivana Cankarja)
- V. gimnazija – Šentvid
- VI. gimnazija – Moste
- VII. gimnazija – Vič
- Gimnazija Vide Janežič – Poljane
- Gimnazija pedagoške smeri
- Vojaška gimnazija Franc Rozman – Stane.

3 Povzeto po: Arhivsko gradivo Podobe trenutkov (poročila in dokumentacija). Dar M. Kuclar, hrani SŠM.

4 Gornje besedilo je bilo pripravljeno za predvideno objavo v zborniku ob 80-letnici Gimnazije Vič (2009). Napisala Minka Kuclar, 30. januarja 2009.

Podobe trenutkov 1978. (Arhivsko gradivo Podobe trenutkov, hrani SŠM)

I. gimnazija – Bežigrad

Na prvem kulturnem tednu Podob trenutkov (1976) je I. gimnazija – Bežigrad nastopila z literarnim večerom, za naslednje leto pa je pripravila dvoje odrskih predstav, in sicer enodejanko poljskega pisatelja Stanislava Lema »Ali Mr. Johns sploh živi?« (z opozorilom na nevarnosti sodobnega hitrega tehnološkega razvoja) ter komedijo Branislava Nušića »Analfabet«, ki smeši vase zagledano buržoazno družbo. Prof. Vlado Modic je v oceni Podob trenutkov zapisal: »Bežigrajčani so se postavili predvsem s sijajno postavljenim Lemovim delom, ki je težavnostno in vsebinsko primerno izbrano v izvrstni igri nadarjenih dijakov ugledno zaključilo kulturni teden.« (Delo, 29. 4. 1977)

Leta 1978, tokrat že v Mali drami, so se dijaki bežigrajske gimnazije spet izkazali z uspešno predstavitevijo »črne« komedije »Fiziki« sodobnega evropskega dramatika Friedricha Dürrenmatta. Režiser prof. Andrijan Lah je pred uprizoritvijo nakazal: »Naši predstavi se obeta reprezentativni izvenšolski nastop v 'pravem' gledališču,« kar je bilo za dijake igralce svojevrsten izziv; da so mu kos, so potrdili z odlično izvedbo dramskega dogajanja.

V l. 1980 in 1981 je I. gimnazija na Podobah sodelovala z literarnim nastopom (poezija Svetlane Makarovič) in recitalom »Sredi zemlje stojim«, s katerim so poslušalce presenetili z izborom poezije prvobitnih plemen, ponazorjene z masko, gibi in glasbo (režiser prof. A. Lah). Ob reorganizaciji srednjega šolstva (usmerjeno izobraževanje) l.

1981 je I. gimnazija postala Srednja naravoslovna šola; svojevrsten paradoks je, da je bilo kljub naravoslovni usmeritvi na tej šoli zelo intenzivno delovanje prav na kulturnem področju. Ob jubilejnem, 10. tednu Podob trenutkov (1985) je Milan Dekleva (ob napovedi programa) zapisal: »Zanimiv je dramski 'boom' na srednji naravoslovni šoli: v letošnjih 'podobah' bo šola sodelovala kar s petimi predstavami.« (Dnevnik, 18. 4. 1985). To so bile: igra »Podobe iz sanj« A. Muratovića, predstava »You ain't seen nothing yet« (KUD Koseski), Osbornovo delo »Ozri se v gnevu« (Usmerjena skupina), »Rošlin in Verjanko« (Teorija milnih mehurčkov) in recital dramskega krožka »Sla po soncu«. Tak razmah kulturne dejavnosti je pač zanesljiv dokaz o živosti potrebe po kulturnem doživljanju in ustvarjanju med mladimi, ne glede na osnovno izobraževalno usmeritev.⁵

II. gimnazija – »Šubičeva« (od l. 1976 Gimnazija Ivana Cankarja – GIC)

Dijaki II. gimnazije, organizatorke in prvi dve leti gostiteljice Podob trenutkov, so se l. 1976 predstavili na štirih literarnih večerih. Od teh so bili trije samostojni, na katerih so z lastnimi deli nastopili:

– Gojko Onič-One z izborom pesmi iz svoje pesniške zbirke »Mrtvi cvetovi«, ki jo je II. gimnazija tedaj izdala v okviru programa Podobe trenutkov;

– Igor Zabel z izborom lastnih besedil »Svetlobi teme«, ki jih je kot moto uvedel citat iz pesmi R. M. Rilkeja: »A jaz že vem za viharje in sem razburkan kot morje. / In se razširim in razigram, / in sem nenadoma čisto sam / v velikem viharju«;

– Brane Mozetič z odlomki iz obširnejšega lastnega dela »Sneguljčica je sedem palčkov«, ki ga je ob kulturnem tednu tudi izdala II. gimnazija. Tudi naslednjega leta so se dijaki Gimnazije Ivana Cankarja poslušalcem predstavili na literarnem večeru, in sicer z vrsto lastnih pesniških in proznih besedil, pred tem objavljenih v zborniku Podobe trenutkov, ki ga je šola izdala v okviru realizacije programa kulturnega tedna.

Leta 1978, ko so se prireditve odvijale že v Mali drami, pa so nastopili z dvema odrskima deloma, in sicer z Nušičevo satirično komedijo »Oblast« (režiser prof. Jelo Klančar) in s »Tobijem«, lutkovno igro, ki jo je režiserka Jelena Sitar, dijakinja 4. h razreda, v »gledališkem listu« predstavila s pojasnilom: »Pred vami je lutkovna igrlica, ki jo uprizarja ena redkih samoiniciativnih lutkovnih skupin srednješolske mladine. Lutkovna skupina je nastala in delovala v razredni skupnosti 4. h razreda Gimnazije I. Cankarja brez sodelovanja mentorja. Za seboj ima že nekaj uspešnih gostovanj, med drugim tudi na srečanju slovenskih lutkovnih skupin v Celju. Lutkovna igrlica Zdeneka Florjana 'Tobija' nosi sporočilo, namenjeno odraslim in otrokom. Medtem ko otroci sledijo akciji in barvitosti likovnega dogajanja, lahko odrasli izluščijo sporočilo: 'Vsak naj bo takšen, kakršen je!'«

5 Povzeto po: Arhivsko gradivo Podobe trenutkov (poročila in dokumentacija), hrani SŠM.

K temu dodajam, da je bila ta predstava izbrana za nastop na srečanju slovenskih lutkarjev v Celju l. 1978 (v organizaciji Zveze kulturnih organizacij Slovenije); za vlogo Tobija je Jelena Sitar tedaj dobila posebno priznanje.

Tudi l. 1980 so dijaki GIC na Podobah nastopili dvakrat, in sicer na literarnem večeru z lastnimi deli in z uprizoritvijo lutkovne pravljice Andersen – Osojnik, »Svinjski pastir«.

L. 1981 so literarni večer posvetili pesnici Svetlani Makarovič, pripravili so recital njenih pesmi »Izštevanja«. Pesmi je izbrala in program (z glasbeno spremljavo) izvedla Ljiljana Bačer, dijakinja 4. r. Tudi Evripidovo dramo »Trojanke«, ki so jo na Podobah 1981 uprizorili dijaki Gimnazije Ivan Cankar, je zrežirala Ljiljana Bačer.⁶

V. gimnazija – Šentvid

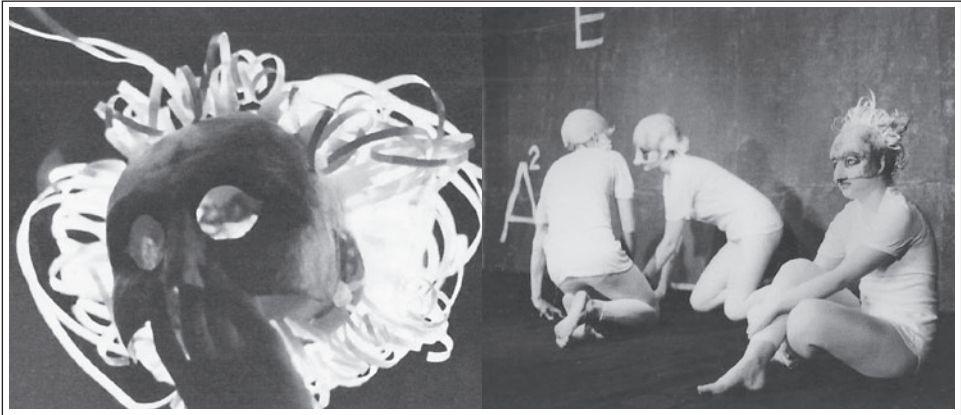
V. gimnazija Šentvid je sodelovanje na Podobah trenutkov l. 1976 začela z literarnim večerom »Utrinki«, na katerem je bil predstavljen pester nabor dijaških literarnih prispevkov:

- »Skozi noč«, pesmi Andreja Groblerja;
- »Iskanja«, poezija Ksenije Milič;
- »Kos obraza v mesecu«, recital pesmi Andreja Megliča;
- posamezne pesmi Roberta Cedilnika (z glasbeno spremljavo).

Na 2. kulturnem tednu je šentviška gimnazija tudi nastopila z recitalom pod skupnim naslovom »Moja pot do sonca«, v katerem so bili predstavljeni literarni »prvenci« 15 mladih ustvarjalcev. Poslušalci so s presenečenjem spremljali izpovedno svežino o stiskah in iskanjih mladega rodu tistega (in vsakega) časa. V oceni Vlada Modica o literarnih nastopih, ki so se tistega leta zvrstili na Podobah trenutkov, berno naslednje: »Ne glede na objektivne umetniške dosežke, je bila nesporna vrednost recitalov v tem, da se je mladina trumoma zbirala okrog BESEDE in jo zamaknjeno poslušala, verujoča v njeno moč. Mladi so se odprli, se predali toku svojih misli in jih posredovali svojim vrstnikom, ki so jih željno sprejemali ... Najbolj skrbno je bil zrežiran recital gimnazije Šentvid, ki je pod geslom 'Moja pot do sonca' prikazal največ zdravega optimizma.« (Delo, 29. 4. 1977)

Naslednje leto pa je šentviška gimnazija tematiko literarnih večerov razširila in poglobila. Kulturni teden so dijaki začeli s »Samorastniki«, variacijami na motive Samorastnikov Prežihovega Voranca. Dramsko skico je zrežirala Tatjana Premk, izvedla pa recitacijska skupina gimnazije. V drugem delu večera pa so dijaki (pod režiserskim vodstvom prof. Anice Mahnič) nastopili s ciklom pesmi »Rože in venčki« francoskega pesnika in pisatelja Jacquesa Préverta. Oblikovalec in izvajalec Milivoj Papič – Mile je recital z glasbo in plesom posvetil l. 1977 umrlemu avtorju. V spremni besedi je Papič zapisal: »Fantek vseh njegovih dni je odšel, odšel tja, kamor pot drži. Nič več ga ne

6 Povzeto po: Arhivsko gradivo Podobe trenutkov (poročila in dokumentacija), hrani SŠM.

Podobe trenutkov 1980, V. gimnazija - Šentvid. Sceno in maske je oblikoval in izdelal takratni dijak Jaka Bonča (sedaj na Fakulteti za arhitekturo, Univerze v Ljubljani,izr. prof. dr. Jaka Bonča). (Foto iz zasebnega arhiva)

bo nazaj na ta svet, a umrl ne bo: živi v Prévertovi pesmi, živi v njegovi besedi, živi v njegovem boju, v njegovi izvirnosti, v njegovi umetnosti, vedno aktualni in moderni. Ta pesem je njegov najlepši portret, nekaj, kar je resnično njegovega o njem. V njej spoznamo, kako velik človek je bil Prévert v resnici.« In še: »Prévertu je uspelo nekaj velikega: združiti svobodni, nevezani, pesniški navdih in družbeno poslanico, ne da bi storil enemu ali drugemu silo.« In Miletu je uspelo, da je to bistvo avtorjeve poezije znal ubesediti z interpretacijo, ki je verzom dala življenje. V poročilih o nastopih tega tedna je novinar zapisal: »S samostojnim izborom poezije Jacquesa Préverta se je predstavil Milivoj Papič. Dvoranica Male drame je bila nabito polna; očitno je med srednješolci veliko zanimanje za kulturno ustvarjanje sovrstnikov.« (md, Dnevnik, 19. 4. 1978)

Zanimiv »venček« pesmi iz sodobne ljubzenske lirike »Ljubezen je bila, ljubezen še bo, ko tebe in mene na svetu ne bo« so z recitacijo, glasbo in plesom Šentvidčani splekli za Podobe 1980. Brezčasna tematika, a domiselno oblikovana in prepričljivo izražena.

Tudi recital španske poezije z glasbeno spremljavo in plesom »Pokrajina srca«, s katerim so na Podobah 1981 nastopili dijaki V. gimnazije Šentvid, je bil skrbno pripravljen. Pesmi je izbrala Milena Sevšek, ki je prireditev tudi zrežirala po scenariju Josipa Korošca.⁷

VI. gimnazija – Moste

Tudi dijaki VI. gimnazije – Moste so na prvem kulturnem tednu nastopili z literarnim večerom, na katerem so predstavili pesniško izpoved dijakov literarnega

⁷ Povzeto po: Arhivsko gradivo Podobe trenutkov (poročila in dokumentacija), hrani SŠM.

Podobe trenutkov 1981. (Arhivsko gradivo Podobe trenutkov, hrani SŠM)

krožka; spored so popestrili z glasbeno spremljavo (kitara, orglice, petje). Na prvih Podobah so Moščani nastopili tudi s plesnim recitalom, v katerem so uprizorili odlomke iz Cankarjeve drame »Lepa Vida« (v režiji prof. Helene Potokar in z dijakinjo Silvo Čušin v naslovni vlogi).

Naslednjega leta so gimnazijci iz Most pritegnili obiskovalce s krstno predstavo »Lelejske gore«, dramtizacijo po romanu Mihaila Lalića (prevod Severin Šali, dramtizacija in režija prof. Helena Potokar, sodelujočih 20 dijakov). Ob sklepu kulturnega tedna ljubljanskih gimnazijcev je kritik v svoji oceni poudaril zavzetost in domiselnost vseh sodelujočih (ustvarjalcev in izvajalcev), pa tudi opozoril na skromne tehnične možnosti, ki otežujejo kvalitetno izvedbo zahtevnejših predstav: »V ganljivo skromnih pogojih šolske učilnice, katere edino pohištvo so stari razmajani stoli, so se zvrstile kar štiri gledališke predstave. ... Drzno zasnovana režija Lelejske gore je po tehnični zahtevnosti prekašala možnosti nabito polne šolske učilnice.« (Vlado Modic, Delo, 29. 4. 1977) Dodajamo še pogled Ivana Cimermana: »Poskus dramtizacije odlomka iz romana M. Lalića je po fragmentih predočil dileme in notranja nihanja mladega borca, ki nosi veliko breme odgovornosti, čiste etike in partijske osveščenosti. ... (Uprizoritev) je bila velika preizkušnja za mlade zagnance. Medtem ko so v tesni učilnici ob lastni režiji pretresali poslušalca najgloblji problemi Lalićevega teksta: tovarišstvo, svetost borbe, izdajstvo, ljubezen ..., so s Plečnikovega trga klene Lalićeve stavke parale pobesnele kitare in vulkanski bobni beat orkestra. Doba 220 voltov!« (Prosvetni delavec, 13. 5. 1977)

Na Podobah 1978 so dijaki VI. gimnazije Moste sodelovali z večerom poezije in dramskih besedil s skupnim naslovom »Vihar« (v režiji prof. Helene Potokar). Izvajalci so v skladno celoto nanizali vrsto različnih tekstov: Oton Župančič, »Pomladni pozdrav«, S. Dobnikar, »Železna solza«, T. Mihalič, »Ime mi je Tanja«, Oton Župančič, »Jerala« (III. pogl.), R. Lopatič, »Bele školjke se odpirajo«, W. Shakespeare, »Vihar« (IV. dej.). V počastitev 100-letnice rojstva pisateljice Zofke Kvedrove so v program uvrstili dramsko sliko po črtici Z. Kvedrove »Doma« s pesmimi M. Liberšarja. Besedno interpretacijo je dopolnjevala glasbena spremljava s petjem in plesnimi vstopi. Število nastopajočih (27) kaže na uspešno delo mentorjev, ki jim je uspelo spodbuditi ustvarjalne zmožnosti dijakov in jih ogreti za sodelovanje.

L. 1981 pa je igralska skupina s VI. gimnazije Moste pripravila zanimiv, ustvarjalno domiseln in problemsko bogat večer. Z vzporedno predstavitvijo dveh del, Sofoklove tragedije »Antigona« (odlomki) in odrske fantazije A. Blatnika »Danes ali Apokalipsa«, je režiserki prof. Heleni Potokar in izvajalcem uspelo na vznemirljiv način preplesti antično in sodobno motiviko ter izpostaviti dileme, ki se v vsakem času postavljajo pred človeka.⁸

Gimnazija Vide Janežič – Poljane

Poljanska gimnazija se je na prvem kulturnem tednu (1976) predstavila z literarnim večerom dveh dijakov (Mojca Mandeljc, Gojc), ki sta pripravila pester preplet svojsko oblikovanih lastnih besedil ob glasbeni spremljavi.

Na Podobah 1977 se je na literarnem večeru poljanske gimnazije zvrstilo 20 pesmi 7 avtorjev, dijakov te gimnazije, v interpretaciji treh recitatorjev. Verzi so izražali tesnobna razpoloženja, notranji nemir in klic po sprejetosti. Zanimiva metaforika in pristna ubeseditvev mladostniških iskanj.

Recital »Težki krov večera«, ki so ga izvedli dijaki poljanske gimnazije na Podobah trenutkov 1978, je ob spremljavi kitare napolnil prostor s pristnostjo lastnih pesmi 4 dijakov te šole.

Na 5. kulturnem tednu (1980) so Poljanci z nizom dramskih prizorov uprizorili »Improvizacijo na Poljanah«, avtorsko delo dijakinje Barbare Hieng.

Naslednjega leta pa so na oder Okrogle dvorane v Cankarjevem domu postavili dramtizacijo »Genialcev« Slavka Pregla. Delo je za odrski nastop priredila in predstavo zrežirala prof. Jadranka Tavčar. Duhovito besedilo je na odru zaživelo z mladostno svežino in neposrednostjo.⁹

⁸ Povzeto po: Arhivsko gradivo Podobe trenutkov (poročila in dokumentacija), hrani SŠM.

⁹ Povzeto po: Arhivsko gradivo Podobe trenutkov (poročila in dokumentacija), hrani SŠM.

Gimnazija pedagoške smeri Ljubljana

Za prvi teden Podob trenutkov 1976 je tudi ta šola pripravila literarni večer z glasbeno spremljavo. Predstavili so lastne literarne stvaritve 10 avtorjev, dijakov te gimnazije. Tematika, izražena v njihovih besedilih, je za doživljanje in čutenje mladih v letih odraščanja in dozorevanja sicer »standardna« (iskanje odgovorov na bivanjska vprašanja, socialna komponenta, osamljenost v množici in, seveda, mlado hrepenenje po ljubezni in sprejetosti), a po osebnem odnosu in metaforiki mestoma presenetljivo izvirna in pristna.

Za literarni večer kulturnega tedna 1977 so dijaki Gimnazije pedagoške smeri izbrali lastna dela 6 dijakov; nastop recitatorjev oz. bralcev je bil po svoji spontanosti dosti prepričljiv in izrazno učinkovit. Za Podobe trenutkov 1978 je dramski krožek te gimnazije pripravil recital Cankarjevih prozskih besedil pod naslovom »Zakaj ste povsili oči, gospod?« (izbor in režija Peter Kušar in prof. Jadranka Tavčar). V programskem letaku beremo: »Recital Cankarjevih tekstov je mišljen kot lepljenka odlomkov iz tistih pisateljevih del, ki so v govorjeni in igrani besedi manj izčrpana. Avtorja sta torej želela izbirati med manj znanimi Cankarjevimi stvaritvami. Že sam naslov obljublja, da je osrednji poudarek nastopa v komiki in satiri. Nekatere lirske in socialne razsežnosti pisateljevega življenja in dela so torej le bežno nakazane. Namen naše gledališke skupine je bil, da ponudi razgiban niz Cankarjeve motivike. Ta niz ni hotel iskati fabulativne povezave in še manj dramatične gradnje.« Izvajanje recitala je z glasbo spremljal Črtomir Frelih.

Leta 1980 so dijaki Gimnazije pedagoške smeri segli na novo področje – z recitalom afriške poezije »Svobode si želim – kakor ti« so opozorili na družbeno in socialno problematiko afriškega sveta, izraženo s pretresljivimi podobami usod posameznika. Na Podobah 1981 so člani dramskega krožka (pod izkušenim vodstvom režiserke Jadranke Tavčar) uprizorili komedijo: P. Barillet – J.-P. Gredy, »Pero«; v interpretaciji mladostne živosti je bil njihov nastop na odru Cankarjevega doma privlačen kulturni dogodek.¹⁰

Vojaška gimnazija Franc Rozman – Stane

Na Podobah trenutkov 1976 so dijaki te gimnazije nastopili z literarnim večerom lastne poezije in proze. Dela 7 avtorjev je predstavilo pet recitatorjev oz. bralcev. Motivika izbranih pesmi je bila dokaj raznovrstna; sledili smo nizu verzov s tradicionalno tematiko (npr. Ciganska ljubav), ki se je prepletala s konkretnimi motivi, povezanimi z nalogami izbrane poklicne usmeritve (Sam na granici). Program so izvajalci popestrili z glasbeno spremljavo.

Tudi l. 1977 so dijaki vojaške gimnazije (pod mentorskim vodstvom prof. Boštjana Zgonca) na Podobah nastopili z literarnim večerom, na katerem so predstavili

¹⁰ Povzeto po: Arhivsko gradivo Podobe trenutkov (poročila in dokumentacija), hrani SŠM.

recital pesmi sedmih avtorjev, dijakov te gimnazije. Tokrat je bila tematika izrazito tradicionalna – osebna izpoved, ljubezen, občutje osamljenosti (Iskanje sebe, Moj dragi). Glasbena spremljava po izboru prof. Vlada Modica je lepo popestrila literarni program.

Zaradi reorganizacije srednješolskega izobraževanja vojaške usmeritve dijaki te ustanove v naslednjih letih na Podobah trenutkov niso več sodelovali.¹¹

Krog sodelujočih na Podobah trenutkov se širi (in oži)

Prvotni okvir Podob trenutkov je bil omejen na ljubljanske gimnazije. A že na 3. kulturnem tednu (l. 1978) je v programu sodelovala Tehniška šola za lesarstvo, in sicer z odrsko sliko »Rač ali potovanje v modro«, avtorskim delom (zamiselnost, scenarij, izvedba) Dragana Živadinova, dijaka te šole. Ta nastop je že naveden v prvem delu tega pregleda, na tem mestu pa dodajam avtorjevo označitev in miselni poudarek besedila: »To je recital o pesniku v 21. stoletju, ki je omejen z brezčutno okolico. Ljudem hoče z lirično poezijo pokazati lepoto besede, ob tem pa ga spremlja računalnik, ki ugotavlja odziv publike v dvorani. Vse to pa vodi v neki čuden konec pesnika, računalnika, ljudi.«¹²

Na 5. kulturnem tednu je kot gost nastopil tudi Center za kulturo pri Pionirskem domu, in sicer s poezijo Kluba mladih književnih ustvarjalcev, ki je bila predstavljena kot preplet recitacije, glasbe in plesa. Kot gostja je l. 1980 prvič sodelovala tudi šola zunaj Ljubljane: dijaki Pedagoškega šolskega centra Celje so uprizorili lutkovno igrice Edija Majarona »O dveh ježkih«.

L. 1985, na 10., jubilejnih Podobah je bilo med sodelujočimi že več srednjih strokovnih šol (Srednja upravno-administrativna šola, Srednja gradbena šola, Srednja zdravstvena šola), katerih krog se je v naslednjem letu še razširil z »novimi« šolami (Srednja vzgojiteljska šola, PTT srednješolski center, Srednja šola tiska in papirja). Tega leta se je kot gostja (kar je bilo v tem sestavku že omenjeno) spet vključila šola zunaj Ljubljane; to je bil nastop dijakov Srednje družboslovne šole Celje, ki so prikazali Saint-Exupéryjevega »Malega princa« in »Večer francoskih šansonov«.

Da so se meje med srednješolskimi zavodi – namreč glede možnosti za uvrstitev v program Podob – postopno zgubljale, dokazuje sodelovanje Doma učencev Ivana Cankarja: leta 1987 so nastopili z delom »Jonov let« Milene Režun. V informativnem članku pred 12. kulturnim tednom (Dnevnik, 16. 4. 1987) beremo: »Željo, da bi pokazali svoje predstave, so izrazili tudi mladi iz nekaterih drugih domov, a prepozno. Je pa jasno, da se v okviru prostih dejavnosti v domovih srednješolcev razvija novo polje gledališkega snovanja.«

Ob tem pa ni odveč omeniti, da ob lepem številu prijavljenih nastopov (ki sicer od leta do leta niha) selektor nima lahkega dela; zaradi časovno omejenega termina (pet večerov) je treba izbrati predstave, ki presegajo povprečnost. Vsekakor je zanimiva

11 Povzeto po: Arhivsko gradivo Podobe trenutkov (poročila in dokumentacija), hrani SŠM.

12 Arhivsko gradivo Podobe trenutkov 1978 (poročilo in dokumentacija), hrani SŠM.

(in zgovorna!) ugotovitev, ki jo je na tiskovni konferenci pred začetkom 12. Podob javnosti posredoval selektor Matjaž Šekoranja: »Žal tokrat ne bosta sodelovali dve šoli, ki sta bili v preteklosti izjemno aktivni: Srednja šola za družboslovje in splošno kulturo (Poljane) in Srednja pedagoška šola (Ledina). Po Šekoranjevem mnenju bo 'pečat' Podobam trenutkov tokrat dala Srednja ekonomska šola z dvema avtorskima predstavama.« (md, Dnevnik, 16. 4. 1987) To sta bili Cankarjev »Kralj na Betajnovi« in avtorsko delo skupine Erinije »Sneguljček in sedem palčic«.

V napovedi programa za jubilejne 20. Podobe beremo: »Letos je žirija med 23 gledališkimi projekti izbrala 10 predstav.« (Ženja Leiler, Delo, 11. 4. 1995) Vsekakor presenetljiv »podatek«, ki kaže, da tudi mlade žeja po dobrinah nematerialne narave (čeprav je splošni vtis o svetu njihovih interesov dostikrat drugačen).¹³

Od »besed« k »dogajanju«

Naravno je, da so šle Podobe trenutkov skozi nekaj faz razvojnega razpona – vsebinskega in uprizoritvenega. V prvem letu se je večina šol predstavila z lastno ustvarjalnostjo dijakov v verzih in prozi. Tudi v naslednjem letu so še prevladovali »literarni večeri« in recitali, na katerih je bilo zaznati kar nekaj pristnega umetniškega duha. Ivan Cimerman je v svoji oceni poezije mladih, ki je bila predstavljena na Podobah 1977, razčlenil njeno motiviko in izraz. Oceno je končal z zanimivo pobudo: »Milošu Poljanšku, predsedniku organizacijskega odbora, in mentorjem, ki so izpeljali to veliko zamisel, gre vsa zahvala. Škoda, da ni založbe, ki bi podobne prispevke objavljala v mladinski literarni reviji, kot jih je nekoč revija Mlada pota. Gimnazijci so tako vezani le na svoja literarna glasila, ki pa največkrat izzvenijo v ožjem krogu sošolcev in gimnazije.« (Prosvetni delavec, 13. 5. 1977)

Vsako naslednje leto pa je repertoar Podob odražal izrazito naraščanje zanimanja za odrske uprizoritve, tako da so postajali literarni večeri, bodisi nastopi dijakov z lastnimi deli bodisi predstavitve drugih avtorjev (v izvirni obliki ali kot variacije na njihovo tematiko) v interpretaciji srednješolcev, vedno redkejši. To je bilo razvidno že na drugem kulturnem tednu. Prof. Vlado Modic je v svoji oceni kulturnega tedna zapisal: »Po okvirni zamisli organizatorice je umetniška beseda tekla v dveh vzporednih smereh. Velik poudarek je bil na pesniških in proznih delih mladih avtorjev, ki so jih večinoma brali kar sami, prikazana pa so bila tudi dramska dela, ki pričajo o tem, da imajo nekatere ljubljanske gimnazije kvalitetne dramske skupine, ki segajo tudi po zelo zahtevnih dramskih tekstih.« (Delo, 29. 4. 1977)

Pred 10. kulturnim tednom smo v časopisnem poročilu o programu Podob lahko brali: »Kulturno dogajanje prihodnjega tedna bodo pomembno zaznamovali nastopi

¹³ Povzeto po: Arhivsko gradivo Podobe trenutkov (poročila in dokumentacija), hrani SŠM.

Podobe trenutkov 1994. (Arhivsko gradivo Podobe trenutkov, hrani SŠM)

ljubljskih srednješolcev. V Cankarjevem domu se bo namreč odvijal deseti, jubilejni 'festival' mlade kulture pod tradicionalnim nazivom 'Podobe trenutkov'. Na včerajšnji tiskovni konferenci, ki jo je vodil 'selektor' Matjaž Šekoranja, je bilo izrečenih nekaj misli, ki vsebinsko določujejo naravnost kulturnega snovanja na ljubljanskih srednjih šolah. V primerjavi s prejšnjimi 'podobami' se letošnje pomikajo k uprizarjanju sodobnih, aktualnih gledaliških besedil ali celo novitet. Kar se tiče izrazne plati predstav, je očitno, da srednješolce še vedno mika modernistično in postmodernistično raziskovanje spektakelske govornice.

Še nekaj značilnosti: nekatere uprizoritve so na takšni kvalitetni ravni, ki zabrisuje mejo med dobro 'amatersko' kulturo in profesionalizmom. 'Profesionalne' niso toliko po vloženi sredstvih (teh namreč ni), ampak po zavzetosti, s katero mlade skupine izrekajo svojo ustvarjalnost. Ta zavzetost se oblikuje na različne, predvsem pa samosvoje načine.« (Milan Dekleva, Dnevnik, 18. 4. 1985)

Tako so Podobe trenutkov sčasoma postale prava vsakoletna revija odrskih del, ki so v uprizoritvenem pogledu vedno zahtevnejša.¹⁴

14 Povzeto po: Arhivsko gradivo Podobe trenutkov (poročila in dokumentacija). Hrani SŠM.

In kako so bile Podobe sprejete v javnosti in kaj prinašajo?

Že prvi odmevi so bili spodbudni; očitno je, da je ta kulturna prireditev segla v »prazen«¹⁵ prostor in mu dala novo vsebino.

»Kulturni teden ljubljanskih gimnazijcev je v pičlem letu pridobil na popularnosti; o tem priča velik obisk vseh prireditev, ki presega prostorske možnosti večje šolske učilnice in ta prostor vrhu tega nima odra za nastopajoče. Očitno je prof. Minki Kuclarjevi z gimnazije Ivana Cankarja uspelo mobilizirati številne mlade talente Ljubljane v skupno kulturno akcijo. Te organizirane kapitale kulturne volje mladih bo moralo oko družbe v bodoče bolje zapaziti in jo bolje podpreti. Prav bi namreč bilo, da bi prihodnje leto potekala (tradicionalna?) prireditev v ustrežnejši dvorani (...) ob navzočnosti predstavnikov kulturnega življenja in poklicnih kritikov.« (Vlado Modic, Delo, 29. 4. 1977)

In 10 let pozneje: »Zanimanje za Podobe trenutkov je bilo vedno izredno veliko in vstopnice so vedno razprodane. Seveda predstavljajo največji del publike dijaki. (Op.: In prav to je posebej razveseljivo!) ... Podobe trenutkov so predvsem polne entuziazma mladih; pogosto ne dobijo nikakršne denarne pomoči od šol, zato je kakovost predstav odvisna tudi od samih razmer za delo. Pomemben pa je faktor lastne ustvarjalnosti mladih, ki se vsako leto pokaže na tem, lahko rečemo vrhu slovenskega mladinskega amaterizma.« (J. Š., Delo, 18. 4. 1987)

Že ob prvih začetkih pa je bil izpostavljen poseben pomen kulturnega udejstvovanja mladih: »Seveda je bilo na včerajšnji tiskovni konferenci poudarjeno, da je priprava takšnih prireditev zlasti pomembna še z vzgojno-estetskega vidika. Učenci se namreč na izvedbo pripravljajo ob pomoči strokovnega vodstva, spričo česar na gimnaziji potekajo ustrezni tečaji, ki naj bi usposobili nastopajoče in druge za določene programske točke. Med drugim pa je takšna vrsta kulturne aktivnosti pomembna še z druge plati: iz mladih skuša kar se da izvabiti njihovo ustvarjalno potenco in v njih prebuditi in deloma že razviti sposobnost, ki je pomanjkljiva estetska vzgoja na srednjih šolah sama po sebi vsekakor ne more dovolj osvoboditi.« (J. H., »Igre mladih«, Delo, 7. 4. 1978)

Možnost, ki jo daje organizirano (čeprav ljubiteljsko) kulturno delovanje po šolah in zavodih, je dobra (in zaželena) priložnost, da mladi »odkrijejo svoje talente«, kar komu lahko olajša odločitev za nadaljnji študij oz. poklicno usmeritev. Privlačno moč odrskih desk je prav na Podobah trenutkov prvič začutilo kar nekaj naših igralcev in režiserjev ter jim ostalo zvestih (Silva Čušin, Barbara Hieng, Roman Končar, Saša Pavček, Matjaž Pograjc, Pavle Ravnohrib, Jelena Sitar, Tomaž Štrucl, Matjaž Zupančič, Dragan Živadinov ... ; njihova vrsta se z novimi generacijami dopolnjuje).¹⁵

¹⁵ Povzeto po: Arhivsko gradivo Podobe trenutkov (poročila in dokumentacija), hrani SŠM.

Od Podobe trenutkov do Transgeneracije

Ta na kratko povzeta »podoba« razvoja in rasti Podob, ki sem jo nakazala v tem sestavku, se odraža tudi v poimenovanju kulturnega tedna. Na začetku izbrano geslo »Podobe trenutkov« je dejansko izražalo vsebino, namen in način oblikovanja umetniškega doživljanja: ubesediti trenutek navdiha in ga kot »podobo« izraziti v verz, sliki, glasbi, gibu. V srečanjih z vrstniki in ob soočenju z njihovim umetniškim izrazom so mladi oblikovalci »navdiha« iskali potrditev svojih ustvarjalnih teženj.

Po dobrih dveh desetletjih, ob prelomu tisočletij, je mogočni val naglega tehnološkega razvoja pljusnil tudi med snovalce in oblikovalce Podob. Leta 2000 so jih predstavili pod imenom »Generacija X«; naslednjega leta so jih poimenovali »Transgeneracije Y« - z naslovu dodano obrazložitvijo: »Od generacije X do milenijske generacije«. Leta 2002 je bila sprejeta nova pobuda za spremembo imena v »Trans[e]-generacije«¹⁶, leta 2003 pa se je ustalilo sedanje geslo »Transgeneracije«, ki simbolizira ustvarjalni cikel mišljenja in izražanja ter delovanja sploh: vsaka generacija je enkratna, neponovljiva, a hkrati vpeta v prejšnjo in segajoča v naslednjo. In vsaka mlada, vsaka po svoje živa in plodovita.

Res je razveseljivo – in ob pomisli na tipajoče začetke prav presenetljivo –, da je ta vsakoletna kulturna manifestacija obstala in se uveljavila kot nepogrešljivo osrednje prizorišče raznolike umetniške ustvarjalnosti srednješolskih generacij. Za nadaljnji pomen in »vlogo« Podob trenutkov-Transgeneracij na slovenskem kulturnem odru je to vsekakor obetavno in spodbudno.

Letošnje TRANSGENERACIJE, 38. festival sodobnih umetnosti mladih, so ustvarili srednješolci IZ VSE SLOVENIJE! (Cankarjev dom, april 2013)

Viri in literatura:

Arhivsko gradivo prireditelj Podobe trenutkov – Transgeneracije (Minka Kuclar, prof., v letu 2013 predala Slovenskemu šolskemu muzeju).

16 [e] v naslovu Trans[e]-generacije je odraz vpliva dobe elektronike na sodobno mladino.

UDK 929Einspieler A.:37:050(497.4)
1.04 Strokovni članek
Prejeto: 28. 2. 2013

Tatjana Hojan*

Andrej Einspieler (1813–1888) v slovenskih pedagoških glasilih

Andrej Einspieler (1813–1888) in the Slovenian pedagogical press

Izvleček

Andrej Einspieler (r. 1813 v Svečah v Rožu, u. 1888 v Celovcu) je bil politik in narodno-prosvetni delavec, duhovnik in profesor. V prispevku so obravnavani podatki o Andreju Einspielerju v naših pedagoških časopisih do njegove smrti leta 1888. Največ so poročali o njegovem uredniškem in literarnem delu, nastopanju v koroškem deželnem zboru in slovesnosti ob petju zlate maše leta 1887. V Učiteljskem tovarišu in Popotniku sta tudi krajša prispevka ob njegovi smrti.

Abstract

Andrej Einspieler (born 1813 in Suetschach im Rosental, died 1888 in Klagenfurt) was a politician and a patriot, a priest and a teacher. The article presents the information about Einspieler found in Slovenian pedagogical newspapers up to his death in 1888. Most reports dealt with his editorial and literary work, his appearances in the Carinthian provincial assembly and the festivities related to his Golden Mass in 1887. The newspapers Učiteljski tovariš and Popotnik also published short articles when he died.

Rojen je bil v Svečah na Koroškem, bil politik in narodno-prosvetni delavec, duhovnik in 30 let katehet in profesor slovenščine na celovski realki. Bil je med ustanovitelji Slovenskega društva v Celovcu in med ustanovitelji Mohorjeve družbe. Bil je poslanec v koroškem deželnem zboru, kjer se je zavzemal za pravice Slovencev. Urejal je številne časopise v slovenščini in nemščini, posebej pa je zanimiv kot urednik prvega slovenskega pedagoškega lista Šolskega prijatelja, ki je začel izhajati leta 1852. Pedagoško glasilo je bil do leta 1855, izhajal pa je kot Slovenski prijatelj do leta 1883. Vanj je Einspieler tudi veliko pisal.

V prispevku so obravnavani podatki o Einspielerju v naših pedagoških časopisih do njegove smrti leta 1888.

Učiteljski tovariš, list za šolo in dom, je začel izhajati leta 1861 mesečno. V obravnavanem obdobju do leta 1888 sta ga urejala učitelja Andrej Praprotnik in Matej Močnik.

* Tatjana Hojan, prof. slov. jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana; e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

Andrej Einspieler (1813–1888). (SŠM, fototeka)

Že v prvem letniku Učiteljskega tovariša je v rubriki Književnost obvestilo o novi reviji v nemščini *Stimmen aus Innerösterreich: Beiträge zu Durchführung der nationalen, religiösen und politischen Gleichberechtigung*. Izhajala bo v Celovcu po šest zvezkov na leto. Urednik bo »naš slavni rodoljub in izverstni pisavec gosp. duh. svetovavec Andrej Einspieler.« Obvestilo se konča: »Tak domač časopis naj podpira, kdor koli more!«¹

Naslednje leto je omenjen kot član upravnega odbora za Vodnikovo slovstveno darilo. Objavljen je bil razpis za najboljšo povest, darilo zanjo pa bo podeljeno za »Vodnikov dan leta 1863.«²

Leta 1865 je med Novicami poročilo, da je Einspieler spisal »Politični katekizem v mičnih vprašanjih in odgovorih za prosto ljudstvo«, ki ga priporočajo tudi učiteljem. Ti naj bi brali sami, »da bi ne bilo toliko domačih ptujcev med njimi, in naj bi ga razširjali tudi med odraslo mladino, ker le iz te nam more pricveteti boljša prihodnost.«³

Nato v Učiteljskem tovarišu o Einspielerju ni podatkov do leta 1884. Tam v rubriki Raznoterosti piše, da bo v letu 1884 odgovorni urednik lista *Mir* spet Andrej

1 *Stimmen aus Innerösterreich*. Učiteljski tovarš (v nadaljevanju UT) 1861, str. 120.
2 Razpis prvega darila za Vodnikov dan leta 1863. UT 1862, str. 219–220.
3 *Novice*. UT 1865, str. 320.

Einspieler, ki mu voščijo »še dolgo zdravje in srečo.«⁴ Vendar je Einspieler ostal lastnik lista, odgovorni urednik pa je bil do leta 1887 Filip Haderlap.

Leta 1887 je objavljeno, da je Einspieler 21. avgusta pel slovesno zlato mašo v Svečah v Rožni dolini na Koroškem. Tu spomni tudi na to, da je leta 1852 ustanovil prvi slovenski šolski list Šolski prijatelj in mu vošči »še mnogaja leta.«⁵ Ob tej priložnosti je omenjena tudi brošura kaplana Andreja Kalana Einspieler – zlatomašnik, ki je izšla tega leta. V poročilu o brošuri, ki jo priporočajo vsem slovenskim učiteljem in okrajnim učiteljskim knjižnicam, še piše, da »ima namen, da se ž njo utrjuje, posebno mej Koroškimi Slovenci, verski in narodni živelj, ki je poosebljen v zlatomašniku Einspielerju.«⁶

Ob Einspielerjevi smrti 16. januarja 1888 je izšla kratka novica. V njej je zapisano, da Družba sv. Mohorja žaluje za njim kot svojim očetom in da se je z njim podrl najmočnejši steber mnogim dobrodelnim ustanovam in družbam. Za njim pa ne žalujejo le na Koroškem, ampak tudi vsi drugi Slovenci. Tudi slovensko učiteljstvo mu kliče ob grobu: »Slava in hvaležnost njegovim visokim zaslugam!«⁷

Pedagoški časopis Popotnik, list za šolo in dom, je izhajal od leta 1880. Do leta 1888 sta ga urejala učitelja Jakob Lopan in Miha Nerat. Objavil je poročilo o slovesnosti ob Einspielerjevi zlati maši leta 1887.⁸ Isto besedilo ob njegovi smrti kot Učiteljski tovariš je objavil tudi Popotnik v svoji tretji številki, ki je izšla 1. februarja 1888.

Slovenski učitelj, list za učitelje, odgojitelje in šolske prijatelje, je izhajal v Mariboru med letoma 1872 in 1877. Urejal ga je učitelj Ivan Lapajne. V prvem letniku je objavil, da je v koroškem deželnem zboru slovenski poslanec Einspieler zahteval slovenske učne pripomočke za slovenske šole »pa pravicoljubni (!) nemški poslanci niso nič privolili.«⁹

Literatura

Popotnik. List za šolo in dom, 1880–1888.

Slovenski učitelj. List za učitelje, odgojitelje in šolske prijatelje, 1872–1877.

Učiteljski tovariš. List za šolo in dom, 1861–1888.

4 Raznoterosti. UT 1884, str. 15.

5 Slovesno zlato mašo ... UT 1887, str. 272.

6 Einspieler – zlatomašnik. UT 1887, str. 329.

7 Iz Celovca. UT 1888, str. 46.

8 Slavnost zlatomašnika Einspielerja. Popotnik 1887, str. 207.

9 Razne novice in drobtine. Slovenski učitelj 1873, str. 38.

UDK 373.3(497.4)(091)

1.04 Strokovni članek

Prejeto: 28. 2. 2013

Tatjana Hojan*

Nekaj stoletnih šol v letu 2014*Some 100-year-old schools in 2014**Izvleček*

Prispevek obravnava nekaj šol, ki so pričele s poukom leta 1914. Bilo jih je malo, ker se je takrat pričela prva svetovna vojna. Podatki so iz registra osnovnih šol v Slovenskem šolskem muzeju in objavljenih člankov o teh šolah.

Abstract

The article deals with some schools that started functioning in 1914; there were few because of the start of World War One. The relevant data is taken from the register of primary schools in the Slovenian School Museum and articles published about these schools.

Število novih šol v letu 1914 je bilo zelo majhno, ker se je takrat pričela prva svetovna vojna. Med letoma 1915 in 1919 pa sploh ni bilo novih šol. Šole, ki so praznovalе jubileje od 110 let dalje, je obdelala Slavica Pavlič v Šolski kroniki 2003.¹

Štiri obravnavane letošnje stoletne šole leže na različnih delih Slovenije, v Prekmurju, Primorju in v notranjosti. Ena še vedno deluje, ena je podružnična, dve pa sta ukinjeni.

Gaberje (pri Lendavi)

Gaberje leže 4 km od Lendave. Do leta 1914 so otroci iz Gaberja hodili v šolo v Gornji Lakoš, tega leta pa so zgradili lastno rimskokatoliško šolo. Imela je dve učilnici in dve učiteljski stanovanji. Do leta 1941 so poučevali štirje učitelji in ena učiteljica, najdlje je učil Mikloš Flisar. Leta 1925 se je doslej dvooddelčna šola povečala v trooddelčno. Do leta 1920 je bil učni jezik madžarski, kasneje pa je vedno bolj pre-

* Tatjana Hojan, prof. slov. jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana; e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

1 Slavica Pavlič: Jubileji šol v letu 2004. Šolska kronika 2003, št. 1, str. 67–80.

Stavba osnovne šole Gaberje, zgrajena leta 1914, ukinjena 1978. (SŠM, fototeka)

vladoval slovenski. Med drugo svetovno vojno je bil reden pouk do 1943, nato so šolo zasedli vojaki, takoj po vojni pa begunci.

Po osvoboditvi je bil prvi ravnatelj šole Ivan Breže. Po šolski reformi leta 1958 je postala podružnična šola Osnovne šole Draga Lugariča Lendava s šestimi oddelki. Leta 1978 je bila ukinjena.

Viri

Slovenski šolski muzej, dokumentacijska zbirka, mapa šole
Miroslav Kokolj in Bela Horvat: Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma. Murska Sobota, 1977, str. 442.

Ljubljana - Moste

Do leta 1913 so otroci iz Most, Sela in Vodmata hodili v razne ljubljanske šole, od leta 1906 pa v novo postavljeno šolo na Šmartinski cesti št. 96. Nemško šolsko društvo Schulverein je leta 1913 hotel zgraditi v Zeleni jami nemško osnovno šolo. Na pobudo slovensko zavednega ljubljanskega župana so ustanovili slovensko šolo v Mostah in začeli zidati zanjo poslopje. Leta 1914 zgrajena dvonadstropna stavba je imela 15 učilnic in bila petrazredna. Pouk v njej se je pričel 12. septembra 1914, nadučitelj je bil Janko Grad. Ker je bila takrat že prva svetovna vojna, je moralo šolsko vodstvo že novembra poslopje prepustiti vojski. Pouk je potekal v številnih javnih in zasebnih stavbah. Šele tik pred koncem vojne so se učenci lahko vrnil v šolsko poslopje. Šola

Stavba osnovne šole v ljubljanskih Mostah. K prvotni stavbi meščanske šole je bilo prizidano drugo nadstropje, ki je bilo 6. septembra 1958 slovesno odprto in poimenovano po Vidi Pregarc. (SŠM, fototeka, inv. št. 1119)

je postala 8. septembra 1918 osemrazredna. V šolskem letu 1924/25 so šolo razdelili na samostojni deški in dekliški osemrazrednici, ki pa sta se 1. septembra 1926 spet združili pod enim upraviteljem. V šolskem letu 1929/30 je bila na šoli odprta obrtno-nadaljevalna šola, ki jo je obiskovalo 76 vajencev. Ta je bila ukinjena 1936. leta, ko je bila občina Moste pridružena Ljubljani in je šolo prevzel krajevni šolski odbor Ljubljana. V šolskem letu 1936/37 je bil na šoli ustanovljen otroški vrtec z dvema oddelkoma.

Pred drugo svetovno vojno so na šoli poučevali nekateri znani učitelji, pisatelji in pesniki, poleg Janka Grada še Rudolf Pečjak, Julij Slapšak, Fran Erjavec, Janez Jalen in Janko Samec.

Po drugi svetovni vojni se je osnovna šola med 10. in 11. septembrom 1948 preselila v poslopje nekdanje meščanske šole na Bazoviški ulici, v poslopje na Zaloški pa X. gimnazija.

Popolna osemletka je postala leta 1958, ko so dozidali drugo nadstropje. Odprtje nove šole je bilo 6. septembra in šola je takrat dobila ime po Vidi Pregarc.

Viri

Slovenski šolski muzej, dokumentacijska zbirka, Mapa osnovne šole Moste.
Cene Omerzel: Življenje in delo v šolskem poslopiju na Zaloški cesti v Mostah od 1913 do danes. Šolska kronika 2001, št. 1, str. 101–113; št. 2, str. 276–277.

*Stavba osnovne šole Sv. Peter (od 1954 do 1992 Raven – Sečovlje).
(SŠM, fototeka, inv. št. 2375)*

Sv. Peter (Raven - Sečovlje)

Sv. Peter leži med dolino Dragonje in reke Drnice. Šolo je dobil leta 1914, pouk je potekal v občinski hiši. Prvi učitelj je bil Ivo Lovrenčič, ki je leta 1917 odšel v vojsko. Pouk je bil do konca vojne prekinjen, nato pa je pouk potekal v italijanskem jeziku. Od leta 1923 je pouk potekal v novoustanovljeni šoli v Novi vasi, v hiši Antona Špeha, leta 1926 pa so Italijani v zaselku Raven zgradili šolsko poslopje za vasi Sv. Peter in Novo vas. Poslopje je bilo v drugi svetovni vojni zelo poškodovano, po osvoboditvi pa obnovljeno. Leta 1953 je bilo zgrajeno poslopje za učiteljska stanovanja, 1954 pa prizidek k šoli. Tega leta je kraj dobil ime po zaselku Raven, od leta 1992 pa se je spet imenuje Sv. Peter. V šolskem letu 1961/62 je bila izvedena reorganizacija omrežja osnovnih šol in tudi šola Raven je postala podružnica osnovne šole Sečovlje z enim oddelkom.

Viri

Slovenski šolski muzej, dokumentacijska zbirka, mapa šole.

Žažar

Kraj leži 4 km od Horjula. Do ustanovitve šole so otroci hodili k pouku v Podlipo. Šola je bila ustanovljena leta 1913, s poukom pa so pričeli 1. novembra 1914, ko

*Šolsko poslopje osnovne šole Žažar s šolskim vrtom, zgrajeno leta 1927.
(SŠM, fototeka, inv. št. 895)*

je bilo zgrajeno šolsko poslopje. Kmalu so prostori postali premajhni, zato so leta 1927 postavili novo stavbo. Največ zaslug za to so imeli: šolska upraviteljica Kristina Lavrin Velkovich, Martin Trček, predsednik krajevnega šolskega sveta in vrhniški župan dr. Janko Marolt. Šola je imela tudi zelo lepo urejen šolski vrt. Vsako leto je bila od 1. novembra do 31. marca ponavljalna šola. Med drugo svetovno vojno je bilo šolsko poslopje poškodovano, zato je pouk potekal šele od 17. oktobra 1944 dalje. V šolskem letu 1964/65 je postala 4-razredna šola podružnica Osnovne šole I. bataljona Dolomitskega odreda Horjul. Z odlokom 1. septembra 1978 je bila šola ukinjena, učenci pa hodijo k pouku v Horjul.

Viri

Slovenski šolski muzej, dokumentacijska zbirka, mapa šole.

Mladen Tancer*

Prof. dr. Danilo Viher – pedagog in pesnik
Ob stoletnici njegovega rojstva /1912–1971–2012/
Prof Dr Danilo Viher – pedagogue and poet
On the centenary of his birth /1912–1971–2012/

Izvleček

Stoletnica rojstva prof. dr. Danila Viherja, pedagoškega umnika slovenskega rodu, ki je četrto stoletje široko pedagoško, znanstveno in poetično ustvarjalno deloval v Splitu, tu doživel svoj znanstveni in literarni razcvet in vrh, je pravi priložnost za celovitejši, a le zgolj orisni, prikaz njegovega življenja in dela. Celovit Viherjev bibliografski opus je mikavno vabljen kačipot v njegovo bogato pedagoško in literarno ustvarjalno delavnico, lahko podnet in izziv za nadaljnje poglobljeno raziskovanje in preučevanje, a bibliografija virov in zapisov o dr. Viherju pedagoški in kulturni eho o njegovi osebnosti veličini in pomenu.

Abstract

The hundredth anniversary of the birth of Danilo Viher, an educationalist of Slovenian origin, whose pedagogic, research and poetic activities spanned a quarter of a century in Split, where he blossomed scientifically and literarily, is a suitable opportunity for a more complete presentation of his life and work, albeit only in outline form. Viher's entire bibliography is an attractively inviting indication of his rich pedagogical and literary creative work, an incentive and challenge for further, more in-depth research, but the bibliography of sources and records about Dr Viher is the pedagogical and cultural echo of his personal greatness and significance.

Stoletnice so častitljivi jubilejni trenutki, ko se s posebno pozornostjo spominjamo pomembnih osebnosti, zaslužnih ljudi, ki so se s svojim življenjskim delom in stvaritvami nepozabno vtisnili v oko našega kulturnega spomina. Ob stoletnici rojstva Danila Viherja so me spomini zvalili v njegove pedagoške in literarne loge in z branjem sem jih ponovno podoživljal. V Viherjevem jubilejnem letu sem kar lep čas pozorno in poglobljeno prebiral mnoga njegova pedagoška in literarna besedila in tista, ki so jih drugi napisali o njem. V živo so se mi obudili spomini na njegovega starejšega brata Miroslava (1904–1979), ki je učiteljeval na podružnični enorazrednici s kombiniranim poukom v Stanjevcih in bil šolski upravitelj na osrednji osnovni šoli v Gornjih Petrovcih na Goričkem v Prekmurju. Tih, plemenit in human mož je bil,

* mag. Mladen Tancer, upok. prof. Pedagoške fakultete, Maribor

altruist, širokih obzorij, klasično načitan, polihistor, poliglot, glasbeni entuziast, mojster violine, vnet ljubitelj šaha in vztrajen pohodnik. Občudovan ljudskošolski učitelj širokega formata in bogatih znanj, kakršnih danes ni več! Naju so družili pohodništvo, predvsem po goričkem svetu Prekmurja, šah, poglobljeni pedagoški in literarni pogovori in izjemna prijateljska naklonjenost starejšega stanovskega tovariša do učitelja začetnika. Med prvimi je postal naravni sooblikovalec moje osebnosti v vajeniških letih mojega učiteljevanja.

Ob njem sem se pedagoško »likal«, notranje oblikoval in osebnostno zorel. Veliko mi je pripovedoval o bratu Danilu in njegovi življenjski odisejadi. Odstrl mi je pot do pedagoga-humanista Danila Viherja in vtisnil sem si ga trajno v mojo pedagoško zavest. Vse od takrat sem ostal vztrajen in zvedav potohodec po Viherjevi pedagoški in literarni poljani.

V sproščeno kramljajočem pogovoru z mojim velikim pedagoškim vzornikom Gustavom Šilihom je besedovanje nanese na Danila Viherja, ki je bil njegov dijak na mariborskem učiteljišču. Kar veliko, zanimivo in slikovito je pripovedoval o njem. Živo se je spominjal bistrega, široko razgledanega, jezikovno kultiviranega, odločnega in vsestransko angažiranega dijaka, ki je veliko obetal in kasneje tudi udejeval Šilihova velika pričakovanja. Njegov dijak iz predvojnih let mu je ostal v najžlahtnejšem spominu in zelo ponosen je bil nanj.

Danilo Viher je bil sodobnik plejade eminentnih slovenskih pedagogov Gogala, Schmidta, Šegulove, Šiliha in Žlebnika. Čeprav je živel in pedagoško deloval zunaj Slovenije, je vseskozi bil in ostal velik slovenski domoljub. S svojim pedagoškim remek delom se je trajno vtisnil tudi v slovensko pedagoško zavest in v slovensko pedagoško zgodovinopisje.

Življenjski lok prof. dr. Danila Viherja je vpet med letnici 1912 in 1971. Rojen je 4. januarja 1912 v Bovcu, v številčni družini Martina, sodnega uradnika, in Marije, rojene Karbič. Po težki prometni nesreči v Vrbi na Gorenjskem, kamor je letno prihajal in obiskoval njemu ljubo slovensko kulturno svetišče, slovenski Parnas – Prešernovo rojstno hišo –, je v devetinpetdesetem letu starosti 21. avgusta 1971 umrl v bolnišnici na Jesenicah. Pokopan je na Žalah v Ljubljani.

Med prvo svetovno vojno, v času najhujše in dolgotrajne soške fronte, so Viherjevo družino evakuirali iz Bovca sprva v Ormož (Pavlovski Vrh pri Ormožu je rojstni kraj očeta) in kasneje v Bruck na Leiti (jvz. Dunaja, Avstrija). V opustošeni Bovec se je družina vrnila leta 1918.

Zaradi grozeče naraščajočega fašizma v Italiji in nenehnega velikega političnega pritiska na narodno zavedne Slovence na Primorskem, so mnoge primorske družine emigrirale v Jugoslavijo. Veliko prebeglih družin se je za stalno naselilo v Mariboru in okolici, med njimi leta 1923 Viherjeva družina. V svoji pesmi *Zagrenjena mladost* (Ceste svobode, str. 9) je Viher nostalgичno povzel tedanji čas in spomine: *Imel enajst sem let, / ko moral zapustiti sem moj obsoški svet. / Ko lepil sem lepakel skrivaj na mariborske hišle o bazoviških žrtvahl ...*

Viher je osnovno šolo končal v Bovcu, v Mariboru je bil v letih 1924–28 odličen dijak nižjih razredov klasične gimnazije in v letih 1928–33 dijak učiteljišča; maturiral je

Prvo delovno mesto Danila Viherja, učitelja-pripravnika je bilo leta 1939 na meščanski šoli na Jesenicah. (SSM, fototeka, inv. št. 282)

z odliko. Po maturi je nadaljeval študij pedagoško-filozofske skupine in jugoslovanske književnosti na Vseučilišču v Zagrebu in diplomiral leta 1937. Nadaljeval je s specializacijo teoretske pedagogike in leta 1939 s cum laude in odličnim uspehom opravil doktorski rigoroz z disertacijsko tezo *Problem pedagoške fundacije kulturnog stvaranja*.

Kot mnogi napredno usmerjeni učitelji tudi Viher dolgo časa ni mogel dobiti delovnega mesta v šoli. Šele v decembru 1939 se je zaposlil kot učitelj-pripravnik na meščanski šoli na Jesenicah.

Po okupaciji leta 1941 so ga Nemci aretirali in zaprli v zapore v Begunjah, nato pa »službeno« premestili v Spittal ob Dravi (Avstrija). Tu se je ilegalno povezal s slovenskim narodnoosvobodilnim gibanjem na Koroškem in ves čas aktivno deloval kot član Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Po osvoboditvi 1945 je na Jesenicah vodil štab za repatriacijo vojnih ujetnikov in izgnancev.

Leta 1946 sta se z ženo, profesorico Marijo, preselila v njen rojstni Split. Tu je postal profesor Višje pedagoške šole (kasneje Pedagoške akademije) in ostal v tej ugledni in cenjeni dalmatinski izobraževalni ustanovi ves čas svojega službovanja.

Viher se je že kot dijak učiteljišča tvorno vključeval v društveno in kulturno življenje Maribora. Bil je predsednik Združenja mariborskih učiteljiščnikov, član naprednega delavsko prosvetnega društva Svoboda v predmestnem Pobrežju (danes velika mestna četrt) in od leta 1933 je predsedoval mladinskemu delavskemu društvu Nanos v Mariboru, v katerem so se shajali in družili predvsem priseljeni Primorci. Kot nadarjen in vnet violinist je igral v simfoničnem orkestru Glasbene matice v Mariboru. Bil je pobudnik in glavni agens izida kulturno-literarnega glasila mariborskih učiteljiščni-

Danilo Viher je leta 1933 z odliko maturiral na učiteljskišću v Mariboru. (Mariborsko učiteljskišće je leta 1907 dobilo novo stavbo na Mladinski ulici, v kateri je danes OŠ Bojana Ilicha. Učiteljskišće je bilo v tej stavbi do leta 1950, ko se je preselilo v stavbo bivšega učiteljskišća šolskih sester na Gosposvetsko cesto 4, kjer je danes III. gimnazija Maribor. SŠM, fototeka, inv. št. 2138)

kov *Mladi utripi*, ki so ga v letu 1933 sooblikovali in izdali napredno usmerjeni dijaki Ernest Bader, Drago Bajt, Jože Kerenčič in Danilo Viher. Na 61 straneh almanaha je natisnjenih 30 prispevkov, od tega 18 Viherjevih.

Druga svetovna vojna je usodno zarezala v Viherjevo življenjsko pot. Šele s prihodom v Split je polno zaživel svoje široko ustvarjalno pedagoško in znanstveno življenje, a je zaradi prerane smrti bilo prekratkega veka, vsebinsko pa mnogostransko, plodno in nadvse bogato. Viherjev bibliografski opus je obsežen, vsebinsko bogat in zajema več pedagoških področij. O pedagoških temah je pisal v mnogih strokovnih časopisih in revijah kot so *Popotnik*, *Sodobna pedagogika*, *Mladi svet*, *Pedagoški rad*, *Predškolsko dijete*, *Savremena škola*, *Školske novine*, *Školski vjesnik*, *Život i škola*, *Radost*, *Slobodna Dalmacija*, *Narodna armija*, *Hortikultura* in v drugem tisku. Viherjeva samostojna knjižna dela so *Problem pedagoške fundacije kulturnog stvaranja*, *Naš put k djeci*, *Okol sedme godine*, *Gnoseološki elementi pedagoške svijesti*, *Nastavno odgajalaštvo*, *Problem didaktološke spoznaje*, *Tehničko stvaralaštvo kao pedagoški problem*, *O 20-godišnjici Pedagoške akademije u Splitu*; skripta *Tehnički i radni odgoj* in *Osnovi dokimologije*. Pedagoški torzo so *Uvod u opću pedagogiju*, *Pedagogiget sredine* in *Pedagoška psihologija*.

Na Višji pedagoški šoli oziroma kasnejši akademiji je bil Viher ves čas redni profesor pedagogike in psihologije, a v prvih letih, ob pomanjkanju učnega kadra, je predaval še občo didaktiko in metodike naravoslovnih predmetov. Vse od začetka je

bil predstojnik katedre za pedagoške vede. Intenzivno je bil delovno vpet še v mnoge druge zahtevne in pomembne dejavnosti na šoli.

V vseh letih svojega življenja v Splitu je ob zavzetem rednem pedagoškem delu na Višji pedagoški šoli bil široko dejaven še zunaj šolskega zavoda. Nad dvajset let je vodil Poverjenišтво Pedagoško-književnog zbora za Dalmacijo in bil predsednik podružnice PKZ v Splitu, deloval je v mnogih strokovnih, prosvetnih, šolskih in znanstvenih telesih v Splitu, na širšem območju Dalmacije, v republiki Hrvaški in v jugoslovanskem merilu. Tako široko zastavljena in intenzivna osebna angažiranost je terjala mnogo njegovih telesnih, intelektualnih in organizacijskih sposobnosti. Viher je sprejete zadolžitve opravljal z izjemno osebno odgovornostjo, osebno zavzetostjo, s strokovno, znanstveno in družbeno tenkočutnostjo. S svojim vestnim in predanim delom, poštenostjo, skromnostjo, zanesljivostjo, doslednostjo in tovariško naklonjenostjo je bil osebni zgled sodelavcem, prijateljem, študentom in učiteljem na širšem območju Dalmacije.

V pedagoških in znanstvenih sredinah je bil Viher nadvse cenjena, spoštovana in upoštevana osebnost. Aktivno je sodeloval na mnogih strokovnih in znanstvenih simpozijih in kongresih ter pomembnih pedagoških shodih v državi in zamejstvu. Bil je kultiviran pedagog izjemnega znanja, tenkočuten humanist in poliglot (tekoče je govoril slovenski, hrvaški, italijanski, nemški, češki, ruski in bolgarski jezik; pasivno je obvladal angleški in francoski jezik).

Kako cenjeno je bilo Viherjevo pedagoško, kulturno-prosvetno in znanstveno delo povedo številna priznanja in nagrade, ki so mu bile podeljene. Bil je lavreat nagrade z diplomom Občinske skupščine v Splitu (1964), diplome Pedagoško-književnog zbora v Zagrebu (1965) *za unapređivanje pedagoške prakse i teorije te za svestan rad na odgoju mlade generacije*, diplome častnega člana Narodne tehnike SR Hrvatske, letne nagrade z diplomom in plaketo Sklada »Ivan Filipović« v Zagrebu (1970) *za uspjeh u pedagoškom i znanstvenom radu*. Humanist in altruist Viher je denarno nagrado v celoti poklonil in korist šolskih otrok v potresnih vaseh Dalmatinske Zagore. Vzor velikega pedagoga!

Redni prof. dr. Danilo Viher je v svojem življenjskem in ustvarjalnem zenitu sodil v sam vrh jugoslovanskih pedagogov, ki so tvorno in s polno znanstveno odgovornostjo oblikovali in razvijali našo sodobno pedagoško teorijo in prakso. S svojim obsežnim pedagoškim opusom je žlahtno obogatil našo pedagoško kulturno zakladnico.

V bogatem in tenkočutno izrisanem kalejdoskopskem herbariju mnogih spominov na prof. dr. Danila Viherja je v Mlikotovi izvirni epitafni zgostitvi povedano vse najžlahtneje in najpopolneje:

»Medu nama je bilo nekoliko nastavnika entuzijasta i idealista, ali premalo takvih kao što je u ovom vremenu bio među svojim suradnicima nastavnicima, studentima, njihovim roditeljima i ostalim građanima rođeni sin Slovenije, umni i plemeniti čovjek, ugledni građanin i rodoljub, po srcu i razumu altruist i humanist, a iznad svih tih osobina vrsni odgajatelj nastavnika osnovnih škola – dr. Danilo Viher, profesor pedagogije u Višoj pedagoškoj školi, kasnije Pedagoškoj akademiji u Splitu (1946–1971). /.../ O njegovom čestitom životu ostale su lijepe uspomene među nama živima u Dalmaciji i ostalim krajevima naše zemlje, a najviše u svijesti građana u divnom gradu na našem plavom Jadranu gdje je živio i djelovao punu četvrtinu ovoga stoljeća.« (Mlikota, 1982, str. 78)

Še nekaj misli o Viherjevi poetični podobi. Viher se je s pesniškim navdihom prvič predstavil v almanahu *Mladi utripi* leta 1933. Tu je bilo objavljenih 18 Viherjevih pesmi, med njimi osrednja programska pesem z refrenom molitve za kruh.

Molitev delavske matere

*Bog, ki nas gledaš neskončni,
Bog, ki si od vekomaj,
Bog, ki ljubiš nesrečne in strte,
le kruha nam daj!*

*Bog, saj vidiš nas milijone
trpeče; in čakamo naj?
Bog naš, saj vemo, da se pravica kupuje,
le kruha nam daj!*

*Za kruhom vpijó milijoni,
ki tuj jim življenja je maj.
Bog naš, vse grehe sveta odpustimo,
le kruha, kruha nam daj!*

*Bog, ki dobrim obljubljaš veselje,
Bog, ki obljubljaš nam raj,
Bog naš, vse to ti pustimo,
le kruha, kruha nam daj!*

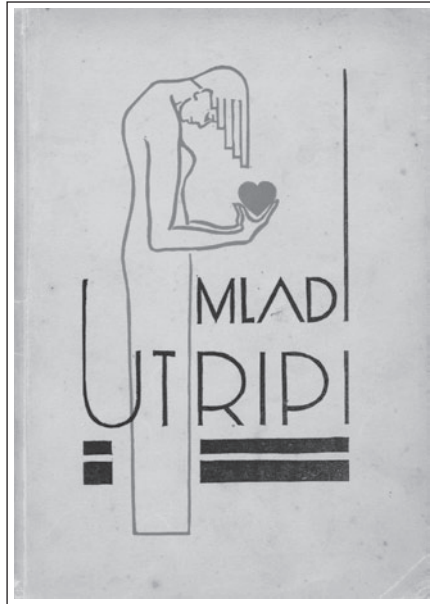
(*Mladi utripi*, Maribor 1933, str. 46)

Zaradi te pesmi je Viher pri šolski oblasti postal persona ingrata in dolgo časa ni mogel dobiti službe.

Med 5. marcem in 24. junijem 1935 je v Mariborskem večerniku *Jutro* objavil enajst *zagrebških pisem* z družbeno-kulturno konotacijo.

Viherju je bila pesniška muza zvesta sopotnica vse življenje. Njegova pesniška žetev je zbrana v petih samostojnih pesniških zbirkah, ki so izšle v avtorjevi samozaložbi v Splitu: *Cesta življenja* (1965), *Ceste svobode* (1965), *Razdane tišine* (1966), *Atlantida* (1967) in *Slutnje* (1968). V njih je objavljenih 355 pesmi v lepem slovenskem jeziku.

Njegova lirika, povečini miselna, filozofska, nas vodi v najsubtilnejše kamrice Viherjevega miselnega sveta; tu in tam nerazvzgljivo zapletene, revolucionarne, jedke pa tudi izredno nežne, ko poje o ljubezni do žene in domovine, so njegove pesmi tudi po obliki, slogu, prispodobah in tematiki svojevrstne in pestre. /.../ Od Mladih utripov do njegove najbolj umetniško dognane pete zbirke Slutnje, je Viher dozoreval v samoniklo ne le pedagoško, temveč tudi pesniško osebnost. (A. K., 1972)

Mladi utripi, Maribor 1933, naslovnica, ilustriral Klavdij Zornik. (SŠM, knjižnica)

Bibliografija

Bibliography

Kronološki pregled pedagoških bibliografskih enot dr. Danila Viherja:¹

Problem pedagoške fundacije kulturnog stvaranja). Zagreb, 1939, (doktorska disertacija).

Širši smisel računskoga pouka. Popotnik, Ljubljana, 1940/41, 5/6, str. 114–115.

Misli o odgoju. Školske novine, Zagreb, 20. XII. 1951.

Kako što objektivnije ocjenjivati. Slobodna Dalmacija, Split, 21. III. 1952.

Prosvjeta, kultura i mi. Književni Jadran, Split, 1952, br. 3.

Naš put k djeci (Prilozi pedagoško-psihološkom proučavanju učenika). Split, 1952, (izdanje Pedagoškog centra za kotar Split).

Učenje i pamćenje. Školski vjesnik, Split, 1952, br. 1–2.

Vrijednost ocjene kao dijagnoze i prognoze. Školski vjesnik, Split, 1952, br. 4.

O odgojno ugroženoj školskoj djeci u Splitu. Školski vjesnik, Split, 1952, br. 6.

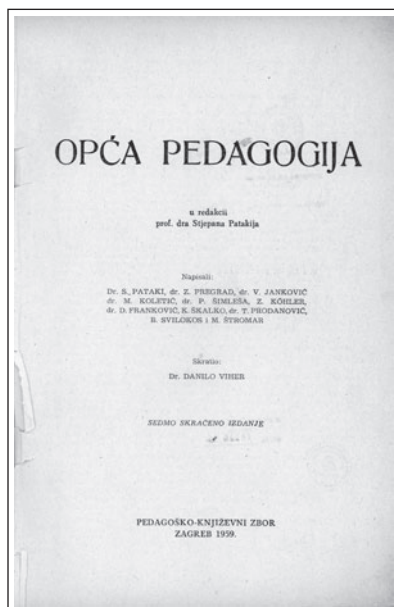
Utisci s Prvog kongresa pedagoga u Beogradu. Slobodna Dalmacija, Split, 23. V. 1952.

Zašto politehničko obrazovanje. Školske novine, Zagreb, 1952, br. 7.

¹ Samostojne publikacije so označene **krepko**.

- Nastava i proizvodnja*. Pedagoški rad, Zagreb, 1952, br. 9–10.
- Što je učinila Viša pedagoška škola u Splitu u pravcu politehničkog obrazovanja*. (Intervju glavnog urednika). Slobodna Dalmacija, Split, 9. II. 1953.
- Viša pedagoška škola i pomoć nastavnica osmoljetki*. Slobodna Dalmacija, Split, 10. II. 1953.
- Što kaže psihologija o razvoju moralne svijesti kod dece*. Slobodna Dalmacija, Split, 1953, br. 4 i br. 5.
- Misli uz tjedan tehnike*. Slobodna Dalmacija, Split. [Brez oznake letnice].
- Odnos usmjeravanja i zabranjivanja kao odgojni problem*. Predškolsko dijete, Zagreb, 1953, br. 1–2.
- Društvo, tehnika i škola*. Školski vjesnik, Split, 1953, br. 2.
- Na granicama pedagoškog i psihološkog prakticisma*. Školski vjesnik, Split, 1953, br. 4–5.
- Više pažnje nadarenoj djeci*. Školske novine, Zagreb, 27. VI. 1953.
- Koristimo rezultate naučnog proučavanja odgoja*. Školski vjesnik, Split, 1953, br. 7–8.
- Osvit – dječji zbornik VII narodne osmogodišnje škole*. Školski vjesnik, Split, 1953, br. 7–8.
- Razgovor o odgoju i prosvjeti*. Školski vjesnik, Split, 1954, br. 1.
- Nastava i proizvodnja*. Život i škola, Osijek, 1954, br. 5, str. 4–6.
- Nastavna metoda kao društveni problem*. Pedagoški rad, Zagreb, 1954, br. 6.
- Primjena psihologije pažnje u nastavnom radu*. Školski vjesnik, Split, 1954, br. 9–10.
- Problem naučnosti u nastavnom radu*. Savremena škola, Beograd, 1955, br. 3–4.
- Misli o školskoj reformi*. Školske novine, Zagreb, 1955, br. 14.
- Ocjenjivanje u obaveznoj i u neobaveznoj školi*. Školski vjesnik Split, 1955, br. 5–6.
- Kako dijete doživljuje svoju bolest*. Slobodna Dalmacija, Split, 22. i 23. VI. 1955.
- Utisci sa savjetovanja arhitekata, pedagoga i liječnika u Ljubljani*. Slobodna Dalmacija, Split. [Brez oznake letnice].
- Položaj nadarenog učenika u našoj školi*. Školski vjesnik, Split, 1955, br. 7.
- Uzrast učenika i zahtjevi škole*. Savremena škola, Beograd, 1955, br. 7–8.
- Oko sedme godine života** (izvadci iz dnevnika). Biblioteka za roditelje, br. 5, Zagreb, 1956.
- Rast učenicev in zahteve šole*. Sodobna pedagogika, Ljubljana, 1956, 1–2, str. 16–27.
- Logopedija*. Školski vjesnik, Split, 1956, br. 5–6.
- Nastava društvenog i moralnog odgoja*. Život i škola, Osijek, 1956, br. 3–4, str. 23–24.
- Nastava i fizička kondicija učenika*. Školski vjesnik, Split, 1956, br. 7.
- Za jasniju koncepciju ekonomskog obrazovanja omladine*. (Referat održan na godišnjoj skupštini PKZ-a u Zagrebu). Pedagoški rad, Zagreb, 1956, br. 7.
- Tehnički i radni odgoj**. (Skripta). Pedagoška akademija Split, Split, 1956, str. 1–82.
- Granice unikauzalnih redukcija u pedagogiji*. Pedagoška akademija Split, Radovi br. 1, Split 1956, str. 5–16.
- Razred budućnosti ili manji stvaraoci na radu*. Školske novine, Zagreb, 1956, br. (?).
- Čovjek s pol glave*. Radost, Zagreb, 1956, br. 3.

- Teslino stvaralaštvo i zadaci naše generacije.* Slobodna Dalmacija, Split, 12. V. 1956.
- Opća pedagogija* (u redakciji dra Patakija i grupe autora). (Priredio VI skraćeno izdanje), Zagreb, 1956, str. 1–267.
- Ka tipološkoj problematici naše porodice.* Školski vjesnik, Split, 1957, br. 1.
- Suvremeni problemi gradnje škola.* Školski vjesnik, Split, 1957, br. 4–5.
- Tehničko stvaralaštvo kao pedagoški problem.* Savremena škola, Beograd, 1957, br. 4–5.
- Problem odgojnog usmjeravanja putem filma.* Film i omladina /Knjiga/, Beograd, 1957.
- Pesništvo kot vzgojni problem.* Sodobna pedagogika, Ljubljana, 1957, 9–10, str. 226–229.
- O odgoju odgajatelja.* Slobodna Dalmacija, Split, 23. XI. 1957.
- Korekture obavezne nastave u drugim zemljama.* Slobodna Dalmacija, Split, 8. I. 1958.
- Problem vzgojnega usmerjanja s filmom.* Mladi svet, Ljubljana, 1958.
- Film i omladina.* Referat sa savjetovanja o filmskoj kulturi, Novi Sad, 1958.
- Gnoseološki elementi pedagoške svijesti.** Pedagoška akademija Split. (Posebno izdanje). Split, 1961, str. 1–16.
- Problem racionalizacije školskog rada.* Školski vjesnik, Split, 1958, br. 1–2.
- Problem tihog nastavnika.* Školske novine, Zagreb, 1960, br. 39.
- Nastavno odgajalaštvo.** (Vlastito izdanje), Split, 1962, str. 1–14.
- Za intenzivniju pedagošku primjenu psihologije u odgojnom radu.* Školski vjesnik, Split, 1962, br. 1.
- Doprinos škole u stjecanju hortikulturene svijesti omladine.* Hortikultura, Split, 1962, br. 2.
- Gnoseološki elementi pedagoške svijesti.* Školski vjesnik, Split, 1962, br. 3.
- Nastavno odgajalaštvo.* Školski vjesnik, Split, 1962, br. 5–6.
- Školstvo i pedagogija socijalističkih zemalja: Rusija, Ukrajina i Čehoslovačka.* Školski vjesnik, Split, 1962, br. 8.
- Osnovi dokimologije.** (Skripta). Pedagoška akademija Split, Split, 1962, str. 1–61.
- U kamenjaru drugovima.* Slobodna Dalmacija, Split, 10. IV. 1963.
- Funkcija pedagoga škole.* Školski vjesnik, Split, 1963, br. 5–6.
- Kultura i odgoj.* Školski vjesnik, Split, 1963, br. 5–6.
- Škola i etička kultiviranost učenika.* Školski vjesnik, Split, 1963, br. 9–10.
- Domovi kulture.* Školski vjesnik, Split, 1964, br. 9–10.
- Problem didaktološke spoznaje.** Pedagoška akademija Split, Radovi br. 6, Split 1965, str. 1–94.
- Kvalitetna nastava je po tome kvalitetna jer nije samo nastava.* Studentska omladinska tribina, Split, 11. IV. 1965.
- Pedagoška akademija u Splitu danas.** Dvadeseta godišnjica Pedagoške akademije u Splitu. Split, 1965, str. 1–16.
- Razvijanje stvaralačkih sposobnosti učenika osnovne škole i gimnazije radom u školskoj radionici.* Naučno istraživački projekt: Politehnično odgajanje u Jugoslaviji, Jugoslovenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, Beograd, 1965, str. 357–370.
- Tehnički stvaralac – titan naših dana.* Tehničke novine, Zagreb, 15. II. 1966.
- Značajan doprinos proučavanju historije našeg školstva.* Školski vjesnik, Split, 1966, br. 7–8.

Opća pedagogija. (Priredil dr. danilo Viher). Zagreb 1959. (SŠM, knjižnica)

Poverenje u mlade. Slobodna Dalmacija, Split, 8. X. 1966.

Razgovor s dr Danilom Viherom. Slobodna Dalmacija, Split, 1. XI. 1966.

Problem nepraktičnega pouka. Sodobna pedagogika, Ljubljana, 1967, 7–8, str. 261–267.

Društvena briga za nadarene učениke. Školski vjesnik, Split, 1967, br. 7–8.

Problem nepraktične prakse. Školski vjesnik, Split, 1967, br. 7–8.

Upoznaj život a ipak ga voli. Slobodna Dalmacija, Split, 9. III. 1968.

Partizanska škola. (Razgovor). Slobodna Dalmacija, Split, 11. IV. 1970.

Nastavnik, zvanje koje omogućuje zvanje. Školski vjesnik, Split, 1971, br. 1.

Tehničko stvaralaštvo kao pedagoški problem. Pedagoška akademija Split, Split, 1971, str. 1–64.

Aforizmi u odgoju. Školski vjesnik, Split, 1981, br. 1 in br. 2. (*Izšlo posthumno*)

V rokopisu (nedokončano in neobjavljeno): *Uvod u opću pedagogiju, Pedagogiget sredine, Pedagoška psihologija.*

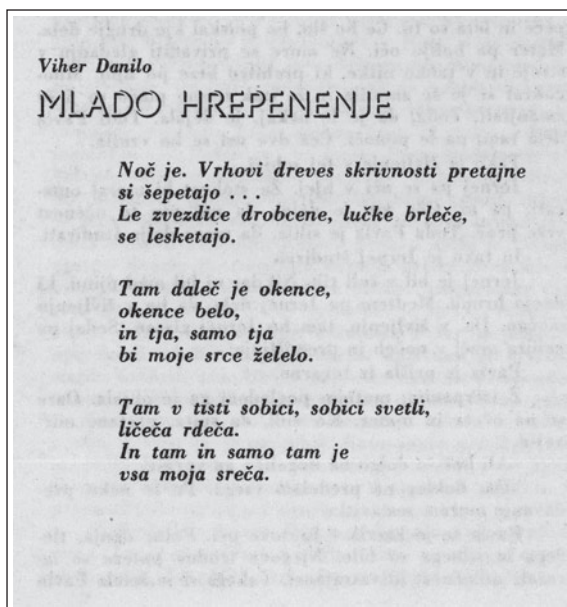
Viri in zapisi o dr. Danilu Viherju:

Mladi utripi. Maribor 1933, 61 str.

Viherjeve pesniške zbirke. (*5 knjižnih enot v samozaložbi*). Split, 1965–1968.

Dr. Danilo Viher: Pregled knjig, razprav in člankov ter aktivnosti na Pedagoški akademiji v Splitu in zunaj nje. (Napisal sam leta 1970), 16 str. (*originalni avtorjev tipkopis*). [*Avtobiobibliografija*]

- Pedagoška enciklopedija 2, Beograd, 1989, str. 499.
- Slovenski biografski leksikon, IV. zv., Ljubljana 1991, str. 463–464.
- Primorski slovenski biografski leksikon, IV. knj., Gorica 1990–1994, str. 212–213.
- Enciklopedija Slovenije, 14. zv., Ljubljana 2000, str. 237.
- Osebnosti: veliki slovenski biografski leksikon, MK, Ljubljana 2008, str. 1262.
- Sto godina rada Hrvatskoga Pedagoško-književnog zbora i učiteljstva u Hrvatskoj 1871–1971., PKZ, Zagreb, 1971. (*O dr. Danilu Viherju v passimu!*).
- (Bibliografija žene Marije Viher), 1972, *arhiv SBL*, Ljubljana.
- Lešnik, Rudi: Mariborčan dr. Danilo Viher – ugledni hrvaški pedagog. *Dialogi*, Maribor, 1968, 7/8, str. 414–419.
- Lešnik, Rudi: Nagrada pedagogu dr. Viherju. *Prosvetni delavec*, Ljubljana, št. 20, 18.XII. 1970, str. 9.
- Jakelić, Frane: Dr. Danilo Viher. *Pedagoški rad*, Zagreb, 1971, 7–8, str. 358–360
- Perić, Ivo: Stvaralački rad prof. dr. Danila Vihera. *Nedjeljna Dalmacija* (Split), 7. studenog 1971, str. 12.
- Demarin, Josip: Pedagog dr. Danilo Viher. *Prosvetni delavec*, Ljubljana, št. 19. 26. XI. 1971, str. 15.
- Demarin, Josip: O življenju in delu prof. dr. Danila Vihera. *Sodobna pedagogika*, Ljubljana, 1972, 1–2, str. 94–96.
- Demarin, Josip: V spomin dr. Danilu Viherju. *Dialogi*, Maribor, 1972, št. 5, str. 328–330.
- A. K., *Pesmi Danila Viherja*. *Prosvetni delavec*, Ljubljana, št. 7, 31. III. 1972, str. 10. (*A. K. = Alfonz Kopriva*).
- Franc, Bizjak: Spominu dr. Danila Viherja. *Srečanja*, Nova Gorica, (VII) 1972, št. 35/36, str. 57–59.
- Mlikota, Ivo: Pedagoško, kulturno-prosvjetno i društveno djelovanje profesora dra Danila Vihera (1912–1971). *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 15, Ljubljana, 1982, str. 77–86.
- Tancer, Mladen: Kulturno-pedagoški portret prof. dr. Danila Vihera. – *Anali za povijest odgoja*, Vol. 5, /HŠM/, Zagreb, 2006, str. 199–202.
- Tancer, Mladen: Prilog bibliografiji dr. sc. Danila Vihera. – *Anali za povijest odgoja*, Vol. 5, /HŠM/, Zagreb, 2006, str. 267–269.

Danilo Viher, Mlado hrepenenje, v: Mladi utripi, Maribor 1933.

Povzetek

**Prof. dr. Danilo Viher – pedagog in pesnik
Ob stoletnici njegovega rojstva /1912–1971–2012/**

Mladen Tancer

V Bovcu rojeni pedagoški teoretik in praktik prof. dr. Danilo Viher (1912–1971) je po končanem učiteljišču v Mariboru (1933) nadaljeval študij pedagoško-filozofske skupine in jugoslovanske književnosti na Vseučilišču v Zagrebu, tu leta 1937 diplomiral in leta 1939 doktoriral. V obdobju 1946–1971 je bil redni profesor na Višji pedagoški šoli oziroma kasnejši Pedagoški akademiji v Splitu. V svojem času je dr. Viher sodil v sam vrh eminentnih jugoslovanskih pedagogov in je aktivno in zavzeto sodeloval pri nastajanju, oblikovanju, temeljenju in razvijanju nove šolsko-reformne pedagoške doktrine v Jugoslaviji. Bil je izviren in kritičen pisec mnogih odmevnih in aktualnih pedagoških, strokovnih in znanstvenih člankov, ki so bili objavljeni v mnogih pedagoških revijah, tematskih zbornikih in strokovnih časopisih. Dr. Viher je avtor več samostojnih pedagoških monografij in v slovenskem jeziku je objavil pet pesniških zbirk. Ugledni in med stanovskimi vrstniki izjemno cenjen in spoštovan pedagog in znanstvenik prof. dr. Danilo Viher je za svoje dolgoletno široko pedagoško poslanstvo, temeljito pedagoško, strokovno in znanstveno delo prejel vrsto družbenih priznanj in nagrad.

Minka Kuclar

Vesela pomladna epistola
Ob 135-letnici rojstva Otona Župančiča
A Joyful Spring Epistle
On the 135th anniversary of the birth of Oton Župančič

Izvleček

V letu 2013 je minilo 135 let od rojstva pesnika Otona Župančiča in 35 let od slovesnega praznovanja 100-letnice njegovega rojstva v letu 1978. Prispevek predstavlja, kako so bili v to praznovanje vključeni ljubljanski srednješolci. Pod vodstvom profesorjev oz. organizacijskega odbora z režiserjem Zvonetom Šedlbauerjem so pripravili prireditev, poimenovano »Vesela pomladna epistola«, povzeto po naslovu Župančičeve pesmi. Nastopalo je okrog 130 dijakov s 13 srednjih šol. Prireditev je bila v dvorani Kina Union, in sicer 16 uprizoritev, ki si jo je ogledalo več kot 12000 dijakov in njihovih profesorjev. Prireditev »Vesela pomladna epistola« je bila v celoti ponovljena v nedeljo, 11. junija 1978, na osrednji republiški proslavi v Vinici. Avtorica prispevka podaja pregled nastajanja in vsebine prireditve ter odmev v medijih. Dokumenti in gradivo o prireditvi je bilo leta 2013 podarjeno Slovenskemu šolskemu muzeju. (Ur.)

Abstract

In 2013, 135 years have passed since the birth of the poet Oton Župančič and 35 years since the celebration of the centenary of his birth in 1978. The article describes how Ljubljana secondary school pupils were included in the celebrations. Under the leadership of teachers and the organisation committee headed by Zvone Šedlbauer, an event was organised entitled "A Joyful Spring Epistle", also the title of one of Župančič's poems. Around 130 pupils from 13 secondary schools took part in the event held in the Union cinema, repeated 16 times and attended by over 12,000 pupils and their teachers. The event was repeated in full once more on Sunday, 11 June 1978, at the main national celebration in Vinica, the poet's birthplace. The article offers an overview of the creation and content of the event and the media response to it. The documents and material connected with the event were in 2013 donated to the Slovenian School Museum. (Ed.)

Tudi minula obdobja imajo svojo vrednost, svoj mik in morda kakšno spodbudo tudi za današnji čas. Na videz neopazno prehajanje današnjega dne v včerajšnjega pušča svojo sled, ki se – razen ob »zgodovinsko« pomembnih izjemah – sicer sproti zabrisuje, pa vendar priča o živosti generacij, ki so oblikovale svoj čas.

* Minka Kuclar, prof. slovenskega jezika v p., Ljubljana.

Oton Župančič (1878–1949). (SŠM, fototeka, inv. št. 3174)

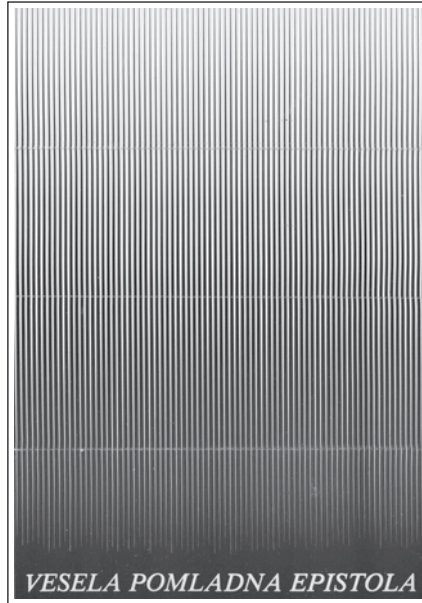
Zato morda ne bo odveč iztrgati pozabi nekaj »utripov« kulturnega delovanja na Gimnaziji Ivana Cankarja (GIC) v 70. letih prejšnjega stoletja.

Ob že predstavljenih Podobah trenutkov¹, ki so se kot kulturni teden ljubljanskih gimnazijcev začele l. 1976, je ta gimnazija pripravila oz. organizirala še nekaj prireditev, ki so vzbudile pozornost javnosti ali se, vsaj v zavesti tedaj »prisotnih«, ohranile v spominu kot lep dogodek.

Najbolj odmevna in najbolj množična je bila »Vesela pomladna epistola«, proslava ob 100-letnici rojstva Otona Župančiča.

Obvestilo o nameri in povabilo k sodelovanju je iniciativni odbor s sedežem na GIC (s predsednikom Milošem Poljanškom, ravnateljem gimnazije) poslal ljubljanskim srednjim šolam, v vednost pa tudi republiškem odboru za proslavljanje 100. obletnice Župančičevega rojstva. Le-ta je prireditev uvrstil med kulturnoreprezentativne manifestacije ljubljanske mladine. Program je bil oblikovan po zamisli organizacijskega odbora, dokončno podobo pa mu je dal režiser Zvone Šedlbauer ob sodelovanju gledališke igralkе Alenke Svetel. Geslo prireditve »Vesela pomladna epistola«, povzeto po naslovu Župančičeve pesmi, je že samo narekovalo vsebinsko usmeritev programa: življenjska vedrina, mladost, pomlad. Spored so sestavljali štirje sklopi: izbor Župančičeve poezije z okvirno naslovno pesmijo, izbor poezije mladih (srednješolci iz generacije nastopajočih), vokalna in instrumentalna glasba (Župančiče-

1 Glej str. 520–537.

Vesela pomladna epistola, 1978, vabilo, oblikoval Zmago Rus, takrat maturant Šole za oblikovanje. (Arhivsko gradivo, hrani SŠM)

ve pesmi) in folklorni nastop Zeleni Jurij. Program so izvedli recitatorji srednješolskih zavodov, pevci z Zavoda za glasbeno in baletno izobraževanje (pod vodstvom prof. Janeza Boleta), plesalca z ZGBI, folklorna skupina z Gimnazije Vide Janežič – Poljane (pod vodstvom prof. Branke Maček), skupaj okrog 130 nastopajočih s 13 srednjih šol. Za to priložnost je organizacijski odbor izdal vabilo in plakat, oboje po zamisli in predlogi Zmaga Rusa, učenca 4.a razreda Šole za oblikovanje. Osnova za likovno obdelavo motiva je bila fotografija Otona Župančiča, ki jo je avtorju plakata dovolil uporabiti lastnik, slikar Božidar Jakac. Obe deli, vabilo in plakat, sta bili izdelani in sprejeti kot diplomsko delo dijaka Zmaga Rusa.

Prireditvev je bila v dvorani Kina Union, in sicer 16 uprizoritev (od 10. do 19. aprila 1978). Ogledalo si jo je več kot 12000 dijakov in njihovih profesorjev (z 21 srednjih in 5 osnovnih šol). Proslave so se udeležili tudi predstavniki družbenopolitičnih, vzgojno-izobraževalnih in kulturnih ustanov (Lidija Šentjurg, članica sveta federacije, in Mitja Rotovnik, predsednik IO ljubljanske kulturne skupnosti). O prireditvi so poročila in prispevke objavili časopisi Delo, Dnevnik, Prosvetni delavec, Naši razgledi ter radio in televizija.

Naj navedem nekaj odlomkov oz. povzetkov iz teh besedil.

»Pod tem naslovom (Vesela pomladna epistola), se pravi, pod naslovom ene izmed najbolj ljubeznivih pesmi Otona Župančiča so ljubljanski srednješolci v aprilskih dneh pripravili svojo prireditvev, posvečeno obletnici velikega poeta. (...) Bila je, ustrezno mladosti, 'vsa pisana', 'vsa z rožami porisana', če povemo z besedami Vese-

Vesela pomladna epistola, 1978, vsebina vabila. (Arhivsko gradivo, hrani SŠM)

le pomladne epistole. (...) Prireditve si je ogledalo kar 12000 obiskovalcev; število, ki zbuja spoštovanje in priča o nedvoumni zavzetosti mladih, da se svojemu poetu oddolžijo z množično zbranostjo in pristno pozornostjo. Program je lepo prepletal Župančičevo pesem s pesniškimi poskusi mladih, spremljala in obrobljala sta to pesem glasba in ples – skratka, bila je prireditev, ki je pesnikov spomin počastila na popolnoma nekonvencionalen način; počastila ga je tako, kot se mladosti spodobi. Tudi zato je ta prireditev vredna, da se je spominjamo z naklonjenostjo in priznanjem.« (P. V., »Vesela pomladna epistola«, Naši razgledi, 26. 5. 1978)

»Bila je to živopisna igra z obveznim belokranjskim plesom, zelenim Jurijem, izraznim plesom, pevskim zborom in kajpak mnogimi recitatorji Župančičevih verzov o pomladi, ljubezni, domovini ... in nekaterimi predstavitevami začetkov samih sedanjih mladih literatov. Scenska rešitev je pri tem domiselno 'razpadla' na dva odra, od katerih je eden tekel – vzporedno z običajnim v ospredju – po sredi dvorane in tako skušal razbijati običajno akademsko vklenjenost uprizoritvenega prostora.« (J. H., »Vesela pomladna epistola«, Delo, 11. 4. 1978)

In še: »Takole so pred nedavnim ljubljanski srednjeolci praznovali 100-letnico Župančičevega rojstva: Najprej je poletel škrjanček v nebo kot pojoča raketa in 'Vesela pomladna epistola' se je začela. To je bil uvod v vrsto prireditev, na katerih so srednjeolci predstavili tudi svojo ustvarjalnost. (...) Zeleni Jurij se je razigral v popju mladosti in cvetovih tradicije, ki so se osuli po nabiti dvorani in prepili z vedrino in rodoljubno domačnostjo mladež in odrasle. Verzi o pomladi so se prepletali z domiselno dvoodrsko scensko rešitvijo, ples se je zlival z besedo. Zborovsko petje je ta mladi

spektakel še podprlo. (...) Zvone Šedlbauer je naredil ambiciozno in širokopotezno zasnovano, balet pod vodstvom Janeza Boleta je bil nova razsežnost. Župančičeva besedila so še vedno retorično, muzično in verzifikatorsko mojstrstvo.« (Ivan Cimerman, »Podobe trenutkov«, Prosvetni delavec, 21. 4. 1978)

Svoje videnje prireditve pa je ocenjevalec Milan Dekleva (»Radost in resnoba«, Dnevnik, 11. 4. 1978) razložil z analitično presojo. (Op.: Zaradi aktualnosti besedilo navajam v daljšem odlomku.) »Radost, s katero so ljubljanski srednješolci pričeli svojo skupno kulturno prireditev, posvečeno pesništvu Otona Župančiča, nas je prijetno presenetila. Bilo je pravo pogansko, jurjevsko vzdušje priklicevanja pomladi, ki se razrašča v odraslo zrelost. Belokranjski obred za plodnost in srečo obilja, ki ga bo podarila zemlja, je hkrati začrtal režijski koncept (...), ki živosti pesnikove besede ni videl v uniformiranem proslavarskem spominjanju, ampak v globokem, življenjskem vitalizmu Župančičeve pesniške besede.

Od tu naprej pa se zdi, da prireditev ni tekla tako, kot je bilo mišljeno. Tematski izbor Župančičevih pesmi, ki je zlasti poudarjal moški glas njegovega pesnjenja, v katerem ni prostora za bolehnne in slabotne, ampak le za močne in progresu življenja zaupajoče ljudi, je v času zmašiniziranega sveta, ki se otepa z dehumanizacijo sredi betonskih in pločevinastih profilov s tekočega traku, dobil v verzih ljubljanskih srednješolcev (bilo je zanimivo poslušati jih kot 'govorico generacije', saj nismo vedeli, čigavi so) zanimivo protiutež, nekakšno 'žensko', intimnejšo potrebo po svetlobi in ljubezni, izvirajočo iz opisane stiske, ki jo živimo. Režiser je razcep skušal ponazoriti z dvema prizoriščema, med katerima se v zatemnjeni unionski dvorani dvogovor dogaja. Današnji dilemi živosti Župančičeve lirike žal ni sledila zvočna oprema prireditve, ki naj bi povezovala 'točke': bila je neubrana, da bi dostikrat izzvenela kot cenena filmska muzika.

Potrebno bi bilo znova premisliti, kako uskladiti menjavanje zborovskega petja poezije z mnogimi glasovi recitacije, da bi dobili 'notranjo napetost glasovne dramaturgije', ki bi se približala predstavitvi problemskega jedra besedne umetnosti nekega pesnika. Zdi se, da je letošnja masovna počastitev Župančiča ta problem le razprla, ne pa tudi razrešila. (...) Ne smemo prezreti baletne točke Zavoda za glasbeno in baletno izobraževanje, ki je dilemo neuničljive potrebe po iskanju novega življenjskega elana izpričala na nov, zares mladosten način.«

Prireditev »Vesela pomladna epistola« je bila v celoti ponovljena v nedeljo, 11. junija 1978, na osrednji republiški proslavi v Vinici. V program prireditve so bila uvrščena tudi besedila oz. odlomki iz spisov, ki so jih napisali učenci na tekmovanju za Cankarjevo nagrado (27. 5. 1978).

O tej prireditvi z odlomki povzemam nekaj misli in opisov iz poročil, objavljenih v časopisih.

»V kraju, do koder je pesnik izmed četverice 'modernih' ponesel slovensko besedo med rojake v domovini, jo v svoji polstoletni ustvarjalnosti negoval kot najdragocenejšo svetinjo narodove samozavesti in samobitnosti, mu je mladina iz ljubljanskih srednjih šol pripravila recital 'Vesela pomladna epistola', sklop pesnikove poezije, belokranjske folklore, zborovske pesmi na Župančičeve tekste in glasbe. (...) V Vinici,

Oton Župančič na naslovnici Drugega berila, 1960. (SŠM, knjižnica)

na z mnogimi šopki nageljnov okrašenem odru, pred množico mladih, ki so pripadnost svojim književnikom (op.: po katerih se imenujejo bralne značke na posameznih šolah) obeležili z njihovimi portreti in se z njimi v polkrogu zvrstili v simbol slovenske literarne in kulturne zgodovine, je recital z mladostnim žarom in iskristvostjo predstavil bogato mnogoplastnost Župančičeve poezije.« (Marijan Zlobec, »Pojte za menoj«, Delo, 12. 6. 1978)

V prispevku »Epistola pod dežniki« beremo: »Sporočilo, naročilo in pesem Župančičeve besede živijo danes prav tako kot ob rojstvu in so ena sama potrditev ustvarjalne moči, volje in pronicljivosti slovenskega duha. Vsak pesnikov verz je praznik in mi smo danes njihovi praznovanci. To so besede dr. Matjaža Kmecla, dekana ljubljanske filozofske fakultete, iz njegovega slavnostnega govora na množični proslavi stoletnice rojstva pesnika Otona Župančiča v nedeljo, 11. junija, v pesnikovem rojstnem kraju v Vinici. Kljub dežju, ki je lil ves čas prireditve, je večurna proslava na trati viniškega turističnega kampa potekala brez prekinitve. Okoli 7000 obiskovalcev, med njimi pretežno belokranjska in dolenjska šolska mladina (...), je vztrajalo do konca.« »Le za nastopajoče je bilo teže, ker so program izvajali brez strehe nad glavo; tako tudi ljubljanski srednješolci, ki so navdušili z recitalom 'Vesela pomladna epistola'.« (Dolenjski list, 15. 6. 1978)

V dopisu »Praznik slovenske besede« (Dnevnik, 12. 6. 1978) pa je poročevalec zapisal: »Še nikoli se ni v Vinici ob zeleni Kolpi pod starim viniškim gradom gnetlo toliko mladih iz vse Slovenije. Prišli so počastiti praznik slovenske besede, praznik, posvečen viniškemu rojaku, pesniku, esejistu, gledališkemu delavcu, velikanu slovenske

*Priznanje za sodelovanje na kulturnih prireditvah ljubljanskih srednješolcev ob stoletnici rojstva Otona Župančiča. Podobe trenutkov – Vesela pomladna epistola, 1978.
(Arhivsko gradivo, hrani SŠM)*

besede, Otonu Župančiču, katerega stoletnico rojstva letos proslavljamo in ki je pred 29 leti na ta dan tiho zaspal. Namen pa je tak, je dejal slavnostni govornik dr. Matjaž Kmecl (...): z dejanji ustvarjalne volje in življenjskega veselja, pa z vsem tem, kar zmoremo kot današnji slovenski rodovi, praznično potrditi zvestobo izročilom vseh tistih prednamcev, ki so z veliko vero, z velikimi žrtvami in obenem z velikimi darovi izoblikovali samozavest slovenskega ljudstva in naroda.«

»In zakaj tokrat (op.: ob prireditvi v Vinici) tolikšen poudarek mladini? Mladini pa je tokrat prepuščena beseda zaradi tega, ker se je slavjenec s svojim delom tako globoko zapisal v zavest naših mladih rodov. 'Župančič je najstarejši otrok na svetu', je pred nedavnim zapisal učenec v svoje razmišljanje o Cicibanovem očetu. In drugi: 'Njegova kanglica je vsa zlata'.« (»Mladi s pesnikom«, Dnevnik, 10. 6. 1978)

Viri in literatura:

Arhivsko gradivo prireditev Podobe trenutkov – Vesela pomladna epistola (Min-ka Kuclar, prof., v letu 2013 predala Slovenskemu šolskemu muzeju).

Spomini na šolo

UDK 373.3(497.4Leše pri Trziču)»1945/1947«

1.04 Strokovni članek

Prejeto: 12. 10. 2012

Mira Hiršel*

Začeti znova v vasi Leše pri Trziču 1945–1947. Zapiski o pouku v kmečki hiši, gradnja nove šole, življenje z vaščani

A new beginning in the village of Leše near Tržič, 1945–1947. Notes on lessons in a farmhouse, the construction of a new school, living with the villagers

Izvleček

Učiteljski poklic je v zgodovini narekoval poseben način življenja. Vklapljanje v različne šolske okoliše, spoznavanje različnih kultur krajev, učencev in njihovih družin, razumevanje narečij ter prilagajanje danim materialnim razmeram je bilo zlasti za mlade učitelje, začetnike, nemalokrat težavnejši del učiteljske poklicne poti. Avtorica kronološko popisuje svoje začetke učiteljstva v vasi Leše pri Trziču, kjer je bila med letoma 1945 in 1947. Kljub skromnim razmeram jo na to obdobje vežejo lepi spomini na posamezne ljudi ter anekdote iz šolskih klopi in vaškega življenja.

Abstract

The teaching profession in the past dictated a special way of life. Fitting into different school districts, learning about the different culture of places, pupils and their families, understanding the local dialect and adaptation to the given material conditions were often the most difficult part of their career path, especially for novices. The author offers a chronological account of her early days as a teacher in the village of Leše near Tržič, where she worked between 1945 and 1947. In spite of the modest conditions, she has pleasant memories from that time of individuals, as well as anecdotes from the classroom and from village life.

* Mira Hiršel, rojena Bertoncely, izhaja iz učiteljske družine in je bila prva povojna učiteljica v vasi Leše pri Trziču (l. 1945–1947). Po letu 1947 je bila najprej učiteljica v Trziču, nato upraviteljica pomožne in posebne šole v istem kraju, danes je upokojena.
Naslov: Pod hribom 68, Ljubljana.

Uvod

»Tam v mestecu, tam belem blizu Krke,
učila je učiteljica črke
in riba, ribe, ribi, o ribi, z ribo.

Pustila je učiteljica črke, številke, kredo, abecednik. «

(Dragotin Kette: Hvala starega časa)

V moji mladosti in med mojim učiteljevanjem je bil učitelj pomemben in spoštovan razumnik, zgled slovenski družbi za trdno in razsodno odločanje v medčloveških odnosih: učitelj – učenec, učenci med seboj, učitelj – starši. Mlade je privajal k prevzemanju odgovornosti in jim, na podlagi svojih izkušenj, pomagal izbirati pravo življenjsko pot.

Učitelj se je tudi v svoji družini trudil izpolnjevati vodilo svojega poklica: »Bodi najboljši učitelj in vzgojitelj doma, da boš najboljši za otroke v razredu!«

Značilnost učiteljskega poklica je bila velika stanovska povezanost. Učiteljske družine smo se večkrat družile med seboj. Naši starši so bili gostitelji in gostje. Srečevali smo se v stanovanjih upraviteljev šol, saj so imela šolska poslopja poleg učnih prostorov tudi bivalne. Na obisk drug k drugemu so učitelji prihajali posamič ali v skupini, prav gotovo pa enkrat mesečno tudi s svojimi družinami. Tako so se srečanja zvrstila med vsakim šolskim letom v šolskem stanovanju ene ali druge šole v tržiškem šolskem okolišu. Vsako jesen je prvi obisk pripadal učiteljem meščanske šole v Trziču, nato pa so se obiski nadaljevali po ustaljenem vrstnem redu: Dolina, Lom, Sveta Ana (danes Podljubelj), Leše, Podbrezje, Kovor, Križe, Duplje in včasih tudi večrazredna šola Naklo. Učiteljska srečanja so bila tradicija, običaj, ki je učiteljem na podeželju prinesel nekaj uric oddiha. Njihovo življenje, oddaljeno od mest do katerih so morali pešaćiti nekaj ur, je bilo naporno. Vendar so si obenem poiskali tudi čas in prostor za izmenjavo poklicnih izkušenj in s tem dopolnjevali izobraževanje, na primer pri uradnih konferencah, t. j. zborovanjih v Kranju, ko je bil v šolah pouka prost dan.

Učiteljski otroci smo na obiskih poiskali svojo »zaposlitev« in ostali prijatelji tudi kot odrasli. Ob slabem vremenu nam je bila dovoljena zabava med šolskimi klopmi. Učilnice so bile naš dom, kjer smo se razigrali. Zato ni nič čudnega, da tisti, kateri smo kasneje zase izbrali učiteljski poklic, ponavadi pri nastopih v razredu nismo bili v zadregi. Naši predstojniki pa so se zaradi tega čudili.

V sproščenem pogovoru so takrat v učiteljski družbi razpravljali tudi o zapisovanjih pomembnih krajevnih dogodkov. Značilno je bilo, da so nas otroke te novice neizmerno zabavale. Sedeli smo okrog mize, bili smo deležni prigrizkov in obvezno limonade, saj se pri prazni mizi tozadevni razgovor sploh ni začel. Za strežbo je poskrbel gostitelj in nihče ni omenjal stroškov, čeprav je bila učiteljeva plača bolj skromna kot ne.

Osebnostno sem vsako leto bolj ohranjala spomin na naša druženja in skušala že v ljudski šoli (tako smo imenovali osnovno šolo) posnemati zapisovanje zanimivih krajevnih dogodkov. V preprostih kratkih stavkih sem začela pisati svoj prvi Dnevnik.

V nadaljnjem šolanju na realni gimnaziji v Kranju nam je dijakom višješolcem (t. j. dijakom štirih razredov gimnazije pred maturo - takrat imenovano višji tečajni

izpit) dajal pobudo za zapisovanja profesor slovenskega jezika Vilko Novak. Bil je izreden tako kot človek kot strokovnjak na svojem področju. Odkrival nam ni le bogastva materinščine, temveč tudi svoje terenske izkušnje v etnološkem narodopisnem pogledu. Moj srednješolski učitelj, kasnejši doktor znanosti na fakulteti in vrhunski strokovnjak za prekmursko slovstvo, je s svojimi predavanji povečal željo zapisovanja dogodkov tudi meni, ko sem začela učiteljevati na podeželju po drugi svetovni vojni.

V takem okolju učitelj spoznava etnologijo, ki je povsod in je spremljevalka pedagoškega dela. Marsikateri učitelj tedanjega časa je postal tudi narodopisec.

Moji zapiski v partizanski vasi Leše pri Trziču so del pedagoške usmeritve in spoznavanje tedanje ljudske kulture v šolskem okolišu.

29. XII. 1945

Učim v Golmarjevi hiši, kjer so se pisali Papler. Učilnica je skoraj premajhna, učnih pripomočkov ni. Zbiram jih v kovorski šoli, kjer poučujejo moji starši. Celo s kredo mi pomagajo. V lešanski učilnici sedimo na ravnokar stesanih klopeh, ki so podobne onim na gasilskih veselicah. Greje nas kmečka peč, ki jo kuri Golmarjeva »mama«. Na stranišče hodimo čez dvorišče na skrajni konec hleva. Velike težave nam povzroča umivanje rok v vedru vode, ki je namenjeno kravi in teličku.

Vaščani me sprejmejo s spoštovanjem. Šolski upravitelj Janko Jocif me sproti seznanja z domovi učencev in s prebivalci šolskega okoliša. V Leše so ga poslali približno dva meseca pred menoj. Tudi on se je rodil v učiteljski družini. Tako njegovi kot moji predniki so bili učitelji. Za učiteljske stroke velja, da morajo biti zgled poguma in dobre volje. Nikdar naj ne bi smeli vzdihovati in dvomiti v lastne sposobnosti. Šolski upravitelj me v najkrajšem času seznanja s prebivalci, ki jim poleg skrbi za preživetje lastnih družin veliko pomeni, da bi čim prej zgradili novo šolsko poslopje z udarniškim delom. Stara zgradba je bila med vojno požgana. Zgrajena je bila leta 1895 kot pritlična stavba, kjer so poskrbeli tudi za učiteljsko stanovanje.

»Po vojni je ministrstvo za prosveto priporočalo zlasti učiteljem, naj svoje otroke usmerijo v ta poklic, ker je učiteljev zelo primanjkovalo. Moj oče, ki je bil takoj po vojni šolski nadzornik, se je zelo trudil, da bi se tudi jaz posvetila učiteljski poti.«¹

Leto 1946 / I²

Šolski upravitelj stanuje in uraduje v hiši pri Špelnu. Tam je postal že njihov pravi družinski član. Zame je priskrbel bivališče pri Tombarju. Tam so pred mojim

1 Mira Hiršel, Kako smo se učili, v: Jože Kocijan, Kronika vasi Leše pri Trziču, Trziški muzej 2009, str. 215

2 Rimska številka pomeni mesec (op. ur.).

prihodom obesili popolnoma nove zavese, kupljene pred vojno. Soba je bila opremljena, a žal nezakurjena. Domači so se zelo trudili, da bi prostor ogreli, a v hudih povojnih časih to ni bilo mogoče. Edina stanovanjska rešitev je bilo bivanje pri starših v kovorski šoli, kar je bila, kljub oddaljenosti (dnevno pešačenje iz Kovorja v Leše in nazaj) približno 12 km, dobra rešitev; sem mlada neizkušena učiteljska pripravnica in pedagoški nasveti mojih staršev so mi vedno v pomoč.

Množi se zunajšolsko delo. S šolarji sodelujemo pri vaških prireditvah. Predvsem ob koncih tedna pripravljamo v skednju sredi vasi pevske nastope učencev, deklamacije, krajše uprizoritve. Naši nastopi privabijo vaščane in okoličane, ki sodelujejo s pevskim zborom. Ne manjkata niti harmonika niti ples. Vaško življenje se razvija, dobre volje je na pretek. »*Na svoji zemlji smo spet gospodar*« lepo pojemo.

Leto 1946 / II

Svoj delovni dan začenjam v domačem kraju Kovor, približno ob 10h in 30 min. Pešačim preko vzpetine Rova, mimo vasi Hudo, Hrušica, mimo prvih hiš Sv. Neže, potem pa po bližnjici skozi vasi Popovo in Vadiče, nato pa kar najraje tečem po hribčku navzdol do prve lešanske hiše, po domače Pr' Rodarj', kjer se pišejo Kocijan. Prav nič me ne moti široka ledena ploskev iz Vadič navzdol po hribu. Večkrat naletava sneg, zato sem obuta v močne čevlje, prepasane z jermenčki derez (narečno: kramžarji). Ob Rodarjevi hiši se ustavim in odvežem jermenčke. Ob tem se spominjam uglednega Lešana, doma v Rodarjevi hiši, ki je bil moj spoštovani profesor matematike in fizike v kranjski gimnaziji, Andreja Kocijana. Ob poti me po navadi že čaka učenka Kocijanova Anica, zelo bistra deklica. Večkrat me ustavi tudi njena mama, ki se je v Leše primožila s Sv. Neže. Njena mlajša sestra in brat s priimkom Kralj³ sta bila učenca mojih staršev v Kovorju in me je zato štela med dobre znance. Učenkinino mamino zanima uspeh hčere pri pouku, seznanja pa me tudi z vsemi vaškimi dogodki. Tako postajam članica lešanske skupnosti. Marsikatera novica me spravi v dobro voljo, med njimi tudi ta, da je bližnji sosed blizu svojega doma našel zlat poročni prstan. Svoje žene ni poslušal, zato se po njenem nasvetu ni pozanimal čigav naj bi bil ta prstan. V Lešah je poštenje vedno zapoved, a sosed je bil tokrat drugačnega mnenja. Prepričan je bil, da je najdeni prstan njegova last, saj so bile na njegovi notranji strani vtisnjene besede »*Večno tvoj*«. Žena se nad tem 'presnetencem' huduje, Lešani pa se smejejo rekoč: »*Kdor zna, pa zna*«. Sicer pa so Lešani sedaj manj složni kot so bili nekdaj. To dokazuje tudi dogodek pred lešansko cerkvijo Sv. Jakoba. Župljani so vedno skrbeli za popravilo cerkvenih stavb in sedanji župnik je to tudi pričakoval, ko je po nedeljski maši poslal med vernike cerkovnika, naj nabere čim več 'milodarov' (denarja) za popravilo dotrajane cerkvene strehe. Cerkovnik je stopil z župnikovim klobukom v rokah med župljane, a ni dobil

3 Prva hiša vasi Sveta Neža, danes Brezje, je bila dom družine Kralj, z domačim imenom Knez.

niti dinarja, zato je župniku vrnil prazen klobuk. Ta je bil zelo razočaran. Obrnil se je k oltarju rekoč: »*Zahvaljen Gospod, vsaj klobuk so mi vrnil.*« Ljudje so se dolgo smejali na ta račun. Z Rodarjevo gospodinjo sva vse na glas komentirali.

Leto 1946 / III

Težave so s prenašanjem šolskih potrebščin (narečno: šovarije). Redki učenci imajo šolsko torbo, posamezni poiščejo doma mapo izpred vojne, kamor zložijo šolske potrebščine, a med potjo marsikdaj kaj izgubijo. Najbolj pripravne so doma sešite vrečke iz blaga, na vogale katerih so mame izvlekle kratice imena in priimka učenca. Včasih se je taka vrečka (narečno: žak'lč'k) zaradi nagajivosti sošolcev 'izgubila'. Iskavanja, tudi s pomočjo Golmarjeve 'mame' je bilo na pretek. Včasih ga je spremljal celo jok: »*Kje je moja vrečka?*« (Narečno: »*Čej pa je moj žak'lč'k?*«) Marsikdaj nam učenci mestnih šol gotovo zavidajo, saj poznajo le zelo skromne malice. Odrezki živilskih kart le stežka pokrijejo gospodinjske potrebe, mi pa prinašamo s seboj jabolka, hruške, slive, kostanj in orehe. Med poukom ni nihče lačen.

Učna ura traja 60 minut in učenci so včasih utrujeni. Treba je poskrbeti za krajši vmesni odmor, med katerim učenci pogosto prosijo: »*Tovarišica, malo muzike.*« Petje pomeni zanje sprostitev. Pojemo narodne pesmi, najprej pa udarne npr. »*Hej, brigade*« in »*Nabrusimo kose*«. Pogosto se odpirajo okna sosednjih hiš, tako s pesmimi gospodinjam popestrimo vsakodnevna hišna opravila. Ubrano zapojemo pri uri petja. Od doma prinesem harmoniko; šolski upravitelj nas spremlja z violino in tako izvedemo svojstven koncert. Večkrat smo po taktu ropotali z nogami in ob enem udarjali po klopih z dlanmi. To je naše vrste muzika, ki je nekoč prestrašila Golmarjevo 'mamo'. Skozi priprta vrata svojega največjega prostora je prestrašeno vprašala: »*Ali se tepete?*« Potem se je z veseljem pridružila našemu 'tepežu'.⁴

'Mama' mi v svoji kuhinji vsak dan ob prihodu k pouku pripravi lonček sveže zavretega mleka rekoč: »*Takoj morate to spiti, ker je vroče. Vam bo zelo prijalo, ker ste pešachi tako daleč.*« (Narečno: »*Kuj morte to spit, kje vroče. Vam bo prov pasalo, kste tok deleč knogam hodil.*«) Za Golmarjeva sem bila vedno gospodična, za večino prebivalstva pa sem tovarišica. Nikdar nimam občutka manjvrednosti, ker sem ženska učiteljica. Pred kratkim pa mi je pojasnila kolegica s Primorske, da tam ni bila zaželjena. Še stola ji niso ponudili in večkrat so jo spraševali, kdaj bo prišel učitelj. Z vso pozornostjo in z vročim mlekom sprejme vsak teden Golmarjeva 'mama' prihod patra frančiškana. Prihaja učiti verouk, tudi od precej daleč, iz romarske cerkve na Brezjah.

4 Zapiskom je na koncu besedila priložen seznam pesmi, ki smo se jih naučili v letih 1945–1947 in jih prepevali v razredu in na prireditvah v skednju.

Leto 1946 / IV

V razredu je nekaj starejših učencev, ki odraščajo v puberteto. Posebno ti z veseljem sodelujejo na gradbišču. Tja zahajamo v primernem vremenu med telovadnimi urami, po dogovoru pa tudi že pred poukom za urico in pol. Fantje zlagajo opeko in manjše vreče z gradbenim materialom, ostali pa se postavimo v vrsto in si opeko podajamo. Skrbimo, da je gradbeni prostor urejen, brez navlake; grablje in metla so naše gradbeno orodje.

Spoznavam doslej manj znane vaščane, ki redno razpravljajo o dnevnikh krajevnih novicah. Postajamo si blizu in zelo me razveseli, če me kdo od navzočih vpraša za kakšen nasvet. Kaj storiti, če se otrok pretepa ali jezika? Kako to kaznovati? S silo prav gotovo ne.

Učenci me čakajo na robu vasi Vadiče in skupaj odidemo h Golmarju. Pogosto mi pride naproti učenka T. iz Hudega Grabna. Zgodilo se je, da me je ob sproščnem pogovoru prišla za roko in mi rekla 'teta'. To mi je bilo zelo všeč. Sicer pa ni ne v šoli ne zunaj nje zaznati nelagodja v stikih učencev z učiteljem. Menda pa je bilo vzdušje pred vojno manj prijazno, saj je bil učitelj ponavadi strog šolnik.

Učenko T. vprašam, kakšen poklic si bo izbrala. Dobim slikovit odgovor: »*Rada bi bila plesalka, saj na mitingih (t.j. na shodih z zabavo) znam najbolje plesati. Ker pa nisem lepa, ne bom plesalka, bom pa učiteljica.*«

Opažam, da učenci v pogovoru uporabljajo germanizme, poznane iz okupacije. Naučimo se slovenskih izrazov npr. 'cušus' – dodatek (nemško der Zuschuss), 'colnga' – plačilo (die Zahlung), 'ajntopf' – enolončnica (der Eintopf) itd.

Na vsakodnevni poti včasih srečam Angelo, doma v bližnji vasi nad Lešami. Je tržiška tovarniška delavka, zaposlena že desetletja v tovarni 'Glanzmangasser', sedaj 'Bombažna predilnica in tkalnica' (narečno: Voje). Pove mi, da bo kmalu upokojena in pripoveduje, kako hodi na delo po poteh skozi gozd in po bližnjicah, po travnikih in čez griče, ob vsakem vremenu. Dela na dva 'šihta', to je dve izmeni. Zjutraj vstaja ob 4h, po popoldanskem delu pa je doma okrog polnoči. Poleg dveh drugih v njenem oddelku so jo imenovali za 'udarnico'. Zelo je ponosna na to priznanje, ki si ga še kako zasluži. Moje vsakodnevno pešačenje se ne more primerjati z njenim vsakodnevnim 'potovanjem'.

Angela poizveduje, če me je bilo kdaj strah hoditi tako daleč iz Kovorja. Po teh krajih so namreč strašile bele žene. To so bile v svetla ogrinjala zavite postave, ki so prihajale v bolj oddaljene podeželske kraje; tudi na Visočah so jih ljudje opazili in jih odganjali s palicami ali podili s psi. V stanovanja te postave niso upale vdirati, kradle pa so zajce in kokoši. Vaščani so prepričani, da so to ubežniki različnih narodnosti, mnogi še v uniformah, ki se vračajo domov v Evropo. Od tedaj vaščani na lešanskem podeželju trdno zaklepajo hišna vrata, kar nekdaj ni bilo v navadi. Tudi meni se je kmalu po začetku učiteljevanja v Lešah dogodilo, da sem spotoma opazila v daljavi belo postavo. V spominu mi ostaja kot nekak privid.

Z učenci obiščemo Spodnji, Srednji in Zgornji mlin, kjer si ogledamo stope in železne mlinske naoknice. Ker ponoči ne morem spati, so ti dnevi zame zelo naporni. Pred Spodnjim mlinom opazi gospodinja (priimek Kersnik), da z mojim zdravjem ni vse prav in zelo obzirno poizveduje, kako se počutim. Potožim ji o svoji tegobi in

izvem, da je gospodinja v Hudem Grabnu imela pred kratkim podobne težave. Vso zadevo je objasnil partizan v Lešah, ki je od vojnih časov dlje, marsikaj vedel o letalih (narečno: an partizan, kse je dobr zastopu na eroplane). Prepričal je gospodinjo, da je z želodcem nekaj narobe (narečno: z ževoscom ni nekej prou). Morda je to tudi moja težava, čeprav z želodcem doslej nisem imela sitnosti.

Res pa je, da mi je Golmarjeva 'mama' pred kratkim poleg vročega mleka ponudila kos biskvita z okusnim nadevom, kar je bilo za povojni čas pravo razkošje. Kaže, da je bila nadevu primešana kava, ki je izboljšala okus. Kavov so v povojnih mesecih delili prebivalstvu kot pomoč v tako imenovanih UNRA paketih, kjer je bil največkrat riž, sladkor in konzerve. UNRA paketi so prihajali iz ZDA in kava v zrnju je bila prav posebno zaželena. Med okupacijo zanjo niti vedeli nismo. Menda je bila v ZDA namenjena letalcem, ki so pogosto ponoči bombardirali sovražna mesta in seveda niso spali. Ker sem se tudi jaz sladkala s to dragoceno tekočino, nisem mogla spati. Vzrok je bila t. i. UNRA kava. To je ugotovil tudi partizan iz Hudega Grabna.

Leto 1946 / V

Trudim se, da učno snov poglobim tudi s čim boljšim spoznavanjem narave okrog nas. Z učenci tako obiščemo hiše in njihove lastnike, si ogledamo poti, njive in travnike. Učimo se lepo govoriti in pogovarjati. Pri obravnavi domačih živali obiščemo vas Paloviče in si podrobno ogledamo gospodarsko poslopje ob domači hiši učenca Cirila. Ta ogled je prava dogodivščina. Ogledali smo si svinjak z dvema prašičkoma, se pogovarjali ter se ob tem naslanjali na star zid. Naenkrat zagledamo hrošča, ki se povzpenja po njem. Učencem začnem razlagati kje in kako živijo v naravi žuželke. Učenci me ne poslušajo, me stisnejo v kot starega svinjaka in kričijo vse vprek, da to ni hrošč (narečno: čeb'r), ampak ščurek (narečno: ščurk), kar za vsak lešanski dom pomeni višek nesnage in zato slišim iz cele skupine glasno kričanje: »Ubij ga!« (Narečno: »Udri ga!«) 'Šužka', ki sem ga videla prvič v življenju nenadoma ni več, ostanejo pa začudeni pogledi otrok, ki me sprašujejo, kako, da ne poznam take umazanije v naravi, kakšna učiteljica sem?

Moji učenci so tudi moji učitelji, tega nikdar več nočem pozabiti! Od njih se moram naučiti še marsikaj. Pred Golmarjevo hišo sedemo na klop in na stopnice ter se posladkamo s krljci, ki nam jih razdeli 'mama'. Steče daljši razgovor o časopisnem članku, ki ga je 'mama' ravnokar prebrala. V vasi je poštar pred kratkim dostavil v vsako hišo časopis, ki je brezplačna reklama. Zelo zanimiva za Lešane je novica o novem načinu fotografiranja v ZDA. Sporočajo, da tam izdelujejo fotografije takoj in ne tako počasi kot tržiški fotograf, v enem tednu. V Lešah ima fotograf precej dela, saj prihaja v vas ob vseh slovesnostih: ob porokah, krstih, pogrebih, tudi ob gasilskih veselicah ter raznih cerkvenih prireditvah. Le redki verjamejo časopisni novici. Tudi 'mama' ne in ne razume, da to verjamem jaz. Zanj je to 'larifari', ki ga napišejo v časopisu zato, da ga dobro prodajo zaradi ljudske radovednosti. Lešani pa niso 'za luno' (nepoučeni), da bi to verjeli. Fotografi v ZDA prav gotovo fotografirajo ob vsaki priložnosti dogodka skrivaje, imajo jih na zalogi in jih potem ob pravem času prinesejo na svetlo, kot da so jih izgotovili ravnokar.

Izraz 'larifari' je udomačen, slišim ga ponovno spet ob koncu tega pogovora, ko zapelje mimo Golmarjeve hiše mladenič iz Palovič. Prevaža se z motorjem, ki mu ga je podaril sorodnik v uniformi. Palovičan je na motor še bolj ponosen, ker je njegova last, čeprav on ni uradna oseba. Nekega Radovljičana, ki sicer popravlja in prodaja stara kolesa, prosi, naj oceni njegovo vrednost. O tem govori vsa vas in se ob tem zabava. Radovljičan ugotovi, da bi ta motor, če bi bil konj, takoj odpeljal k mesarju, ki bi izdelal iz njega sedaj, še pravočasno, užitno salamo. Čim dlje se s tako rečjo odlaša, manj koristi prinaša. Za Lešane je ta motor 'larifari', oni pa niso 'za luno', da bi verjeli v njegovo ceno. Vedno velja resnica, da je »žlahhta raztrgana plahta«.

Ob koncu tega meseca nas v razredu razveseli učenka F., ki pripoveduje o novorojenki, svoji sestrični. Tudi mene vabi naj gremo skupaj z deklicami v razredu (povabila nas je njena teta) pozdravit dojenčico. Na moje vprašanje, kako bo punčki ime, mi učenka odgovori, da bo babica. Tega ne razumem, po daljšem poizvedovanju pa ugotovim, da bo novorojenka dobila ime po prababici, torej bo Francka. Porabim precej časa, da na primerih, učencem pojasnujem logično povezavo pri izražanju.

Leto 1946 / VI

V novem šolskem letu me čaka poleg šolskega in 'izvenšolskega' dela, nova dolžnost. Pred državnim izpitnim odborom moram opraviti, tako kot je zakonsko določeno za učitelje po dveh letih učiteljevanja, praktični učiteljski izpit. Ministrstvo za prosveto mi je določilo naslov raziskovalne naloge: »Moj šolski okoliš v narodno osvobodilni borbi«. V Lešah je nadzoroval šolsko in zunajšolsko delo šolski nadzornik Perpar iz Radovljice, ki je odličen in strog pedagog. Oba je ocenil z odlično oceno ter s pripombo, da sva učitelja s srcem. Torej poučujeva strokovno, s srcem in dušo in ne samo tako kot veleva nam stan ... (po Simonu Gregorčiču). Prosim ga za nasvet, kako pripraviti svojo raziskavo za praktični izpit. Ker se veliko pogovarjam s prebivalci, ki mi zaupajo, predvidoma ne bo prevelikih težav z zapisovanjem vojnih dogajanj.

S starši se sestanemo, žal, v zelo tesni Golmarjevi učilnici. Zbiram tudi podatke za statistiko. Sprašujejo me, kje je najbolje kupiti zvezke in barvice. Iz kovorske šole smo pridobili velik zemljevid Slovenije. Ogleđamo si ga.

V razredu nam, na koncu letošnjega pouka, ves čas povzroča težave Lojzek, doma v Srednjem mlinu. Zbegan je in joka, ker pogrša svojega psička. Sumi, da mu ga je nekdo ukradel. Ne umiri se, čeprav mu vsi obljublamo, da bomo pri pouku zapisali obvestilo, da učenec išče svojega psa in ga pritrtili na šolska, torej Golmarjeva vrata. Lojzek pa venomer ponavlja, da njegov Muri ne ve, da ga Lojzek išče, saj psiček ne zna brati. Trudim se, da bi Lojzka prepričala, da bodo vaščani besedilo prebrali in psička poiskali. Vedno bolj spoznavam Lojzkovo občutljivost in potrebo po posebni obravnavi.⁵

5 Učenec Lojze preživlja svoje življenje od polnoletnosti dalje v domu za osebe s posebnimi potrebami.

Šolsko poslopje v Lešah pri Tržiču leta 1938. (Slovenski šolski muzej, fototeka, inv. št. 380)

Tudi učenca, doma v Spodnjem mlinu, mi predstavita svojo zgodbo. Šolarjem svetujem naj bodo vljudni in prijazni ter tudi svojim domačim pripravijo čim več veselja, zato da bodo vsi v družini dobre volje. Zgodilo se je, da sta se pred tem mlinom stopla Valavčev Joža, ki je doma v mlinu in Joža iz Hudega Grabna. Valavčev Joža je drugega Joža premagal. V razredu šolarji o tem razpravljajo na dolgo in na široko. Pričakujejo mojo pohvalo o tem podvigu, saj je brat Joža svojo sestro Marijo, ki je tudi moja učenka, tako razveselil, da se je vedno znova zasmejala. Imam težko nalogo. Na raznih primerih skušam otroke poučiti, kako razveselimo ljudi okrog sebe. Dobro razumejo. Učenci poskušajo sami najti primere iz vsakodnevnega življenja: pomoč pri domačem delu, ubogljivost, povezava med brati in sestrami, nobenega tožarjenja ...

Leto 1946 / VII, VIII

Gradbišče je središče vaškega življenja. Tam se vsak dan zbirajo prostovoljci, med njimi so tudi zidar, mizar ali pa tesar, vsak s svojim orodjem. Na lesenem odru okrog zidov navadno že čaka v delovni obleki šolski upravitelj, Janko Jocif. Tudi njemu bi pripadal naziv 'udarnik'. On skrbi za gradbeni material, ki ga mora iskati po vsej Gorenjski. Če ni vprege, prostovoljci pripravijo svoje samokolnice in vozičke ter peljejo material od ceste proti Begunjam, navzdol do Leš po strmih ovinkih. Tako skupno gradijo svoj dom učenosti. Po mojem mnenju so vsi 'udarniki'.

»Šolsko poslopje je staro, potrebno ga je v celoti obnoviti ali pa nadomestiti z novim. Danes šole v Lešah ni več. Zgodnje prešolanje učencev iz domačega kraja v drugo okolje ni dobro in povzroča več škode kot koristi. Učenci se kraju odtujujejo.«⁶

Svoj počitniški čas večkrat porabim na terenu šolskega okoliša, kjer hodim od hiše do hiše ter dopolnjujem podatke za raziskovalno nalogo. Tu in tam odide šolski upravitelj za nekaj dni na krajši dopust in takrat ga nadomeščam. Svoji dnevni poti iz Kovorja dodam še nekaj kilometrov. Hodim na Brezje, kjer je za šolo uradna pošta. Hodim počasi, ne mudi se mi. Nekega dne srečam vaščana iz vasi Hudo, ki mi pove, da je lešanski učitelj Clemente prinesel sadjarju v vas sadiko jablane. Imenitna so ta jabolka, imenovana cigančki. Bilo je to ob letu 1900.

Novo šolsko leto 1946/47

Leto 1946 / IX

Zbrani smo na prvem sestanku s starši v Golmarjevi učilnici. Prvo vprašanje je, kdaj se bomo selili v novo šolsko stavbo, ki je doslej le delno zgrajena. Sledijo vprašanja kje in kako skupinsko nabaviti zvezke, tudi šestilo, trikotnik ipd. Ob sproščenem pogovoru se spomnim na okupacijo, ko je bila vas lepo organizirana pri partizanskem odporu.

Leto 1946 / X

Opustim misel na nadaljnji študij na Filozofski fakulteti in se premišljeno odločim za dosedanje delo, ki mi je v veliko zadovoljstvo.⁷

Na gradišču izvem, da bodo na novo zgrajeno stavbo, ki je zaenkrat le delno uporabna, postavili smrečico. Veselimo se, moji učenci vriskajo. Pridruži se nam Martnikova gospodinja, ki je bližnja sosedka in nam prinese za pokušino svoj domači jabolčnik. Povabi nas v svoj dom in nam razkaže kolovrat ter ščetko, kar je še vedno v uporabi. Pri hiši imajo dve ovci. Gospodinja mi podari ravnokar spletene rokavice iz domače volne, ki pa so mi žal prevelike. Z veliko pozornostjo mi izmeri dlan, ker bo zame čimprej izgotovila primerne rokavice. O plačilu noče govoriti. To naj bi bilo darilo, ker se med seboj tako dobro razumemo (narečno: Kse tok dobr zastopmo). Ob tem se spomnim na nove opanke, ki so mi jih poleti podarili pri Šnajcarju. Bile so iz zaloge v njihovi predvojni čevljarski delavnici. V Lešah sem deležna velike pozornosti.

Ogledamo si Cvenkelnov vrt (priimek Valjavec). Spoznamo vse vrste jušne zelenjave, v gospodarskem poslopju pa nam gospodinja pokaže bakreni kotel za žganjekuho. Polnijo ga jeseni s sadjem, ki ni najboljše in ga zato ne morejo prodati

6 Jože Kocijan, Kronika vasi Leše pri Trziču, Tržiški muzej 2009, str. 151

7 Mira Hiršel, Kako smo se učili, str. 216.

tržiškim kupcem. Pri Cvenkelnu sta doma dva moja učenca, ki kar tekmujeta kdo bo znal natančneje povedati, kako jim kotel koristi. Njuna mama nam je pripravila pravo učno uro. Žganja ne pijemo za žejo, koristi pa nam v majhni količini pri jedi, tudi pri prehladu in pri bolečinah v želodcu. V Lešah vaščani spijejo šilce žganja (narečno: štamperle šnopsa). Za otroke je žganje strup. Gospodinji se zahvalim za vse nasvete. V razredu se nato več dni pogovarjamo o škodljivosti pitja alkohola.

Na poti v šolo me prehití vaščan, s katerim skupaj pešačiva do vasi. Vso pot se huduje na Davčno upravo v Tržiču, kjer ni mogel urediti svojih zadev. V tržiških pisarnah so opravljali pleskarska dela in povsod je bil prepil, ki mu vedno zelo škoduje. Zamašil si je vato v ušesa, a potem ni dobro slišal uradnika. Ni vedel kaj storiti. Brez vate v ušesih bi se mu pojavile hude bolečine, ki pri njem trajajo dolgo časa. Odšel je iz Davčne uprave tudi zato, ker se je zbal glavobola. V Lešah vsi vedo, da sveže barve na stenah stanovanj povzročajo glavobole. To ve iz lastnih izkušenj in me vpraša, če se je tudi meni kdaj to pripetilo. Pozorno ga poslušam, mu ne ugovarjam in mu pritrjujem, da bo kasneje moral urediti svojo zadevo, ko ne bo v nevarnosti njegovo zdravje. To je lešansko domače zdravljenje.

Leto 1946 / XI

Za menoj teka prijazen psiček, ki me spremlja do gradbišča. Prehiti me poštar in se huduje nad pasjo mrho, ki vedno laja nanj in se zaganja v njegove hlačnice. Poštar Pazijevega lastnika ošteje in od njega zahteva, da to nevarno žival zapre v svojo hišo. Začne se prepir kar sredi ceste, tako, da za prehod nimam prostora. K. poštarju pove, da se mu zaradi tega ne bo nikoli opravičeval. Njegov Pazi je najbolj miroljubna domača živalca, ki še muhe nikoli ni ujela. Nespameten pa je tisti, ki ne ve, da so poštarji sovražniki psov, še v večji meri pa so to dimnikarji. Poštar naj si vse težave s psičkom sebi pripiše, ker ne ve, da ima njegov Pazi v Lešah 'domovinsko pravico'. Navzoča učiteljica bo šla gotovo za pričo: pred zdravnikom ali sodnikom. Če bo to treba bo K. dokazal, da njegov Pazi ni nobena zverina. Če hoče imeti poštar mir pred psom naj se nauči leteti po zraku ... Ali bi me v Lešah zares klicali za pričo?

Leto 1946 / XII

Pred Golmarjevo hišo me ustavi bližnja soseda, ki je ravnokar prejela pismo. Razburjena je in me vpraša za nasvet. Po pisavi na ovojnici ugotavlja, da ji piše sorodnica. V pismu pa je samo nepopisan list. Če je to izzivanje, bo šla na pot z vlakom in bo sorodnico pošteno oštela. Jaz naj ji svetujem? Povem ji, da se mi zdi to pismo pričakovanje odgovora. Gospodinja moj nasvet upošteva in se v pismu sorodnici opraviči, ker se ji že dolgo časa ni oglasila. Jaz sem zelo zadovoljna, ker sem svetovalka sosedi. Bila bi ji lahko hči. Še odgovor mi pokaže! Ugotovim, da se je v lešanski šoli, ki jo je obiskovala po 1. svetovni vojni, naučila lepopisa.

Zgodbo, z vzgojnim nasvetom za vsakdanje življenje, uporabim v razredu. Pozdrav je olika, odzdrav pa je dolžnost, tudi pri pisanju pisem. Pogovorimo se o pisanju pisem in kako se zanje zahvaljujemo. Pismo mora imeti ovitek, pisemski papir, ne smemo pozabiti napisati datuma in prilepiti znamke. Pred prazniki Lešani tudi letos napišejo številne voščilnice.

Leto 1946 / XII

Sosed, eden izmed pridnih prostovoljcev pri gradnji šole, je zbolel. Ker je velik šaljivec, ga imajo vsi na gradbišču za klepetuljo. Obišče ga zdravnik in kmalu vsa vas izve, kako se je bolnik obnašal. Na zdravnikovo vprašanje, kako se počuti, je odgovarjal: *»Zelo slabo mi je, počutim se kot pretepen pes. Vse življenje garam, zato me sedaj vse boli. Nепrestano sem tudi lačen in vse bi pojedel kot prašiček, žejen sem kot žolna in neprestano bi spal kot medved pozimi.«* Zdravnik se zamisli in bolnika potolaži, da bodo vse te težave kmalu izginile. Prihodnjic ga bo obiskal tudi živinozdravnik in oba z zdravnikom mu bosta prav gotovo pomagala pri zdravljenju. Sedaj bolnikovo ženo skrbi, če se ni njen mož s svojimi besedami zdravniku zameril. Lešani so drugega mnenja, saj oba dobro poznajo kot imenitna šaljivca. Ugotavljam, da je v vasi kar nekaj šaljivcev.

Zadnji dve uri pouka v tem letu pojemo in si voščimo. Veselijo se tudi starši, ki se spotoma za hip oglasijo v učilnici. Praznujemo kot v družini. Srečno novo leto!

Leto 1947 / I

Zaradi gripe manjka pri pouku skoraj tretjina učencev. Micke in Lojzka iz iste hiše v vasi Popovo, že dolgo ni v šoli. Vsak dan hodim skozi vas in se po desetih dneh njune odsotnosti oglasim na njihovi domačiji. Gospodinja je hvaležna daljnemu sorodniku, ki ji je priporočil, kako naj zdravi svoja otroka. Ta sorodnik že veliko ve o zdravljenju, ker si želi biti najboljši zdravnik. Za 'dohtarja' se je začel učiti že pred vojno in se uči še sedaj, vsa povojna leta. Naglica pri takih stvareh ni dobra, saj se mora vse dobro preštudirati (narečno: prešt'derat') in se odločiti za pravilno zdravljenje. To pa zahteva dolgotrajno učenje. (Narečno: »Štederane dolg cajta.«)

Leto 1947 / II

Dolžnost šolskega upravitelja je, da redno pregleduje moje razredne knjige: Razrednico, Tednik in Dnevnik. Nosim jih k Špelnu, kjer v zgornji sobi uraduje in biva Janko Jocič. Špelnova zakonca me z vso prijaznostjo vabita v 'hišo', t.j. največjo sobo v pritličju, ki jima služi za krojaško delavnico. V največjo pomoč možu – krojaču, je njegova

žena. Pri Špelnu spoznavam tudi ljudi, ki niso povezani s poučevanjem otrok. Tja prihajajo iz bližnje in daljne okolice in žele stara oblačila čim bolj posodobiti. Opazujem, kako mojster obrača oblačila in se odloča, če in kako jih bo prikrojil, da bodo zdržala. Vaščani mu prinašamo ponošene kose oblačil, ker novih ne moremo kupiti. Občani sicer prejmemo vsak mesec nakaznico za prehrano, nakaznice za obutev in tekstil pa prejmejo predvsem najbolj potrebni: matere z dojenčki, mladoporočenci, rudarji in drugi, ki opravljajo delo za družbo. S tem nagrade tudi udarnike, to so delavci, ki opravljajo svoje delo najbolj prizadevno, uspešno, zunaj delovnega časa ter brezplačno.

Mojster obrne moške hlače in ženska krila tako, da notranji del blaga postane sprednji del, ki je na videz manj obrabljen. Zime so hude in marsikdo izmed nas se mora potruditi za toplo oblačilo. Pri Špelnu poskrbe za to, čeprav mora biti včasih en rokav ženskega plašča druge barve in iz druge vrste blaga kot drugi del. Večkrat se sprednji in hrbtni del ne ujemata. To je tudi v Lešah moda, ki ne vzbuja pozornosti. Pri Špelnu torej ne manjka izvirnosti in spretnosti.

Približuje se moj praktični izpit v maju tega leta. Veliko dela se mi je nabralo; za menoj je nešteto pogovorov s prebivalci, prostega časa v teh mesecih je bilo malo. Po dolgem iskanju najdem doma mapo in vanjo vložim liste z gradivom svoje raziskovalne naloge. Še vedno ni lahko dobiti primerne pisarniškega materiala. Snov prepisem na domačem pisalnem stroju, ki smo ga med vojno skrivali.

Šolski upravitelj se službeno mudi v Ljubljani in odda moje diplomsko delo za praktični učiteljski izpit v za to določeno pisarno.

Leto 1947 / III

V delavnici mi vaščan, ki ga bolj površno poznam, razlaga, da je od začetka naročnik Mohorjeve družbe, ki jo je od vojne dobe zelo pogrešal. Naševa pisatelje, ki jih pozna iz Mohorjevih knjig; je zelo 'načitan' vaščan. Pove mi svoj doživljaj, ki se mu je pripetil nedavno v knjigarni v Kranju. Rad bi kupil priročnik za sodobno kmetovanje in sadjarstvo. Prodajalka ga je pošteno užalila z nasvetom, naj si tak priročnik poišče na oddelku za otroško in mladinsko leposlovje. Ali je potem obdelovanje zemlje le pravljica za otroke? On se za to prav gotovo ni bori!

Gospodinja, ki s svojo zelenjavo, sadje in mleko prodaja v Tržiču pripoveduje, da je v mestu vsak teden več novih prehrabnih izdelkov, za katere 'v našem koncu' ne vemo. Ali smo res 'za luno'? Veliko lepše življenje ima njena prijateljica na Bledu, kjer takoj vedo za vse 'novotarije', mi pa smo v tej lešanski luknji. Zanimiv je odgovor gospodarja v delavnici, ki tem besedam nasprotuje: *»Leše so najlepši del Gorenjske. Imenujejo se tudi 'Gorenjska Vipava', ker ne rodijo le žlahtnega sadja, ampak imajo tudi obsežni vinograd s priznano vrsto grozdja; s tem se vsi strinjamo. Odmisliti je treba Blejsko jezero, odmisliti tamkajšnje gozdove in gore ter se zamisliti nad visokimi cenami, pa bomo takoj ugotovili, kako lepo je pri nas. V 'Gorenjski Vipavi' je lepše kot na Bledu.«* In vsi v krojaški delavnici smo molčali ...

Leto 1947 / IV

Pri Špelnu pogovor pogosto nanese na Špornovo gostilno, ki je od vojne žal ni več. Vaščani se sedaj ustavljajo v bližnjem romarskem kraju Brezje, a v eno izmed njihovih gostiln ne bo nikdar več stopila lešanska noga. Le kdo bo podpiral njihovo goljufivost? Lešani zares niso toliko 'za luno'. Šel je namreč, sredi poletja, naš vaščan v to gostilno in spil vrček piva. Zelo se je razjezil zaradi visokega računa. Znesku za pijačo je bil dodan še en znesek. Na vprašanje točajki, kaj to pomeni, mu je odgovorila, da je to predujem za kurjavo, ki je zelo draga in ker napovedujejo zelo mrzlo zimo, je treba že sedaj pripraviti denar. Sram naj jih bo (narečno: žihr jih je sram), te goljufe!

V delavnici se zbirajo tudi mlajši, ki razpravljajo o sankanju, smučanju, kole-sarjenju itd. Zabavni so njihovi odzivi na tekmo v boksu, ki je bila ob koncu tedna na Jesenicah. Kar nekaj jih je, ki ob čakanju na sprotno manjše popravilo (šivanje gumbov, raztrgan žep ali obroba na hlačah), navdušeno ocenjujejo boksarski boj. Ugotavljajo, da si je poznani zobozdravnik, ki se je tudi udeležil tekme, delal pravo sramoto. Tam je iskal le svoje koristi, saj je ves čas kričal: »Daj ga, močno ga udari! V zobe ga udari!« Seveda je pričakoval, da bo bokсар svojemu nasprotniku poškodoval zobe in bo zobozdravnik mastno zaslužil, ko bo moral izdelati nove. Lešanska športna mladina se bo potrudila, da bo take koristolovce takoj izločila. Špelnov gospodar pa modro pripomni: »*To bomo pa šele videli. Držal vas bom za besedo.*«

Gasilsko društvo v Lešah pripravlja svoj občni zbor, v kratkem pa bo v vasi tudi praktična vaja z gašenjem požara. Za gasilske slovesnosti je treba usposobiti nekatere uniforme, ki se med okupacijo v Lešah niso nosile. Lešanski gasilci so že od nekdaj reševali premoženja prebivalstva po vsej Savski dolini in so zato že pred vojno prejeli priznanje Gasilske zveze Dravske banovine. Gasilska zveza pa ni nikoli izvedela za spodrseljaj v Lešah. Zgodilo se je, da je gorela velika stavba v Radovljici in lešanski gasilci so se v naglici zgnatli na gasilski voz, ki je bil pripravljen za hitro vožnjo z dvema konjema. Gasilskega načelnika (tak je bil naziv gasilskega poveljnika) pa ni bilo od nikoder. Ko je končno prikorakal je razložil svojo zamudo: »*Le počasi fantje, vse bomo uredili pravočasno. V Radovljici gori Davkarija.*« Zgodbo iz preteklosti v Lešah ponavljajo sedanjemu rodu v spomin in za zabavo.

Mesec se je prevesil v drugo polovico. Prihaja čas selitve v drugo učilnico, čeprav se bo šolska stavba gradila še kar nekaj časa. Pripravljamo spominčke za 'našo mamo'; ob slovesu ji bo vsak učenec podaril svojo risbico in se ji zahvalil. Potem bomo slovesno, v vrsti, zakorakali skozi vas k naši novi šolski stavbi.

Slovesno se pripravljamo na prvomajsko proslavo, kjer pričakujemo veliko prebivalcev šolskega okoliša. Sedaj bo, končno, za vse dovolj prostora. Ne moti nas vstop v učilnico, kjer glavna vrata še niso nameščena in do vhoda v naš razred vodijo deske. Stopati moramo pazljivo.

Leto 1947 / V

Razred je nabito poln: danes je državni praznik in vsa soseska praznuje skupaj. Program teče brez težav: prizorček, deklamacije, vmes pa petje. Pojemo vsi skupaj, kar nas je v učilnici. Ploskanja in pohval je čez vso mero. Šolski upravitelj Janko Jocif izreče pomembno oceno: »*To smo imenitno izpeljali; bilo je božansko lepo.*«

Približuje se dan mojega praktičnega izpita. Opazim, da se za ta dogodek zanimajo tudi starši. To mi dokazuje mama učenca V., ki poizveduje, koliko šolskih nadzornikov bo takrat navzočih. Skrbi jo, da bi njen deček pred komisijo izpadel nenavadno, kajti prav nič mu ni mar, če mu zleze iz nosa 'svečka' smrklja, ki jo kasneje zadovoljno polži. Prosi me, naj njenega sina opozorim, če se bo to dogajalo v moji navzočnosti. Ona mu bo tisti dan dala v žep (narečno: varžet) čisto svež robček (narečno: frišn šnajč'k), saj je skrbna mama in ni nobena 'flenča' (nemarna ženska).

Prišlo je pomladno deževje. Dežuje že teden dni. V šolo prihajamo v premočeni obutvi. Preseneti nas močno neurje: voda lije skozi špranje nedodelane stavbe, elektrika ugasne, švigajo strele, močno grmi in treska, kar povzroča zibanje desk pritrjenih na odprtine, kjer bodo v prvem nadstropju namestili okna. Kako pametno je, da je na zadnji steni poslopja vgrajen strelovod!

V razredu se kar stisnemo eden k drugemu in T. iz Hudega Grabna boječe vpraša, koliko časa bo trajala ta 'huda ura'. Vsi učenci poznajo izraz 'huda ura', ker ga v Lešah uporabljajo za oznako nevihte z nalivom. V naslednjih tednih bomo pri pouku obravnavali vremenske spremembe in padavine: roso, slano, dež, točo itd. Dveh učencev iz Hudega Grabna današnja 'huda ura' ne prestraši preveč. Z vso vnemo pripovedujeta, da se 'huda ura' večkrat ponavlja v sosedovi hiši, kjer močno ropota in poka. Sliši se 'drleskanje' (močno zapiranje vrat). 'Huda ura' je pri sosedovih takrat, ko stric ponoči pride iz gostilne in vrže svoje škornje v vrata, ki jih neprestano močno odpira in zapira.

Počasi se nevihta pomiri, mi pa v miru razpravljamo o škodljivosti alkohola in se seznanimo z nasveti, kako ohraniti zdravje, ki ga uničuje pitje alkoholnih pijač.

23. maj 1947

Učilnica je še vedno okrašena, kot je ostala po prvomajski proslavi - z napismi in risbami učencev, v vazi na katedru se bohota sveži šopek cvetja. Učenci so tako tihi v klopih kot miške, praznje oblečeni, zlikani in lepo počesani. Državno izpitno komisijo sestavljajo: predsednik državnega izpitnega odbora iz Ljubljane, tovariš Venčeslav Čopič, šolski nadzornik OLO Kranj, tovariš Vinko Rupret in šolski upravitelj dvorazredne osnovne šole Leše, tovariš Janko Jocif. Izpit traja od druge do vključno četrte učne ure, jemljemo snov po predmetniku tistega dne. Člani komisije spremljajo moje poučevanje in z raznimi sprotnimi vprašanji ocenjujejo moje pedagoško in metodično znanje. Po četrti učni uri v razredu zapojemo 'Stoji učilna zidana', učenec Ferdo pa deklamira Kajuhovo pesem 'Samo milijon nas je'. Po tej deklamaciji člani komisije

ne skrivajo svojega navdušenja. Ferdo je odličen pri deklamiranju in mu želim, da bi s svojim talentom mogel razvijati te sposobnosti za našo družbo, da bi bil večkrat deležen takih pohval.⁸

Tistega dne sem v učilnici že delno prenovljenega pritličja šolske stavbe opravila moj izpit, kar je bilo vsem v zadovoljstvo. Z menoj vred si je oddahnil tudi šolski upravitelj, saj je izpit tudi njemu, kot vodji šole, ki je v povojnih časih komaj zaživela, povzročal skrbi. V tem obdobju so Leše težko dostopne. Tovariša iz komisije sta vezana na železniški vozni red, kar je bilo časovno zelo zamudno. Iz Leš je bilo treba pešačiti po isti poti, ki sem jo sama dnevno prehodila, potem pa spet do vasi Križe, 2 km iz Kovorja. Tam sta tovariša sedla na tržiški vlak, ki je peljal do Kranja. V Lešah sem jima morala priskrbeti vsaj nekaj prigrizka, saj sta bila gotovo lačna po zahtevnem dopoldanskem delu v razredu. Kaj storiti, saj v Lešah predvojne gostilne pri Špornu ni več? Vedno bom hvaležna zakoncema iz Špelnove hiše, ki sta brez odlašanja priskočila na pomoč. Po opravljenem izpitu smo sedli za belo pogrnjeno mizo: dva gosta, domači in lešanska učitelja, vsi kot dobri znanci. Izdatno kosilo pri Špelnu je bilo v tistih časih prava 'loterija'. Za naša gosta smo dodatno zbrali dovolj odrezkov nakaznic tudi s pomočjo mojih staršev. Ni primanjkovalo gorenjskega suhega mesa, steklenice cvička z Dolenjske, ki ga v prodaji ni bilo mogoče dobiti. Podaril mi jo je svak mojega bodočega moža. Za črno kavo takrat nismo vedeli. Tu in tam smo našli na policah trgovin kavni nadomestek t. i. 'kofe iz proje'. Skupaj s koščkom kruha je bila to v tistih časih hrana za zajtrk in večerjo. Odlično razpoloženi smo pozno popoldne končali naše druženje. Z obema članoma komisije sem se vračala po svoji vsakodnevni poti domov v Kovor, onadva pa sta pot nadaljevala. Postopek izobraževanja v povojnem času je bil zapleten. V spominu za vedno obstajajo besede napitnice za Špelnovo mizo v 'Gorenjski Vipavi': »*Kogar bogovi ljubijo, ga naredo za učitelja. Naj ti bogovi prinesejo še mnogo zadovoljnih učiteljskih let.*«

Leto 1947 / VI

V bližini naše šole je primeren prostor za telovadbo. Tam korakamo, se na povelja (npr. *'mirno'*) ustavimo, skačemo v višino in daljino, nato med seboj izbiramo najbolj spretno. Zelo priljubljene so družabne igre. Postavimo enako število učencev na eno in drugo stran, napravijo vrsto eden za drugim, nato pa prvi iz vsake vrste prime za roko nasprotnika in vlečejo vsak v svojo smer. Katera vrsta bo močnejša? Ob merjenju moči ponavljamo: »*Ali je kaj trden most kakor kamen kost?*« Zelo priljubljena je igrica, kjer v vozal zavite robece polagamo za hrbet nekoga izmed učencev, ki razporejeni v krogu

8 S Ferdodom sem še vedno (marec 2011) v stikih; je upokojen, žal, zaradi pomanjkanja sredstev ni iskal nadaljnjega izobraževanja. Zgradil si je svoj dom; je uspešen v življenju in še vedno navezan na Leše, kjer ne živi več. Zelo se razveselim, ko me pokliče.

*Šolski upravitelj Janko Jocif z učenci 1. razreda v letu 1946 pri Golmarju.
(Obj.: Jože Kocijan, Kronika vasi Leše pri Trziču, str. 221)*

čepe na tleh. Ponavljamo besedilo in gledamo v sredino tega živega kroga: »*Glejte v vodico, kako se blešči, kdor se ozira po hrbtu dobi!*« Zelo se zabavamo, v šoli pa učno snov pridno ponavljamo.

Prvič se zberemo v razredu, dovolj je prostora za starše učencev, nihče ne manjka. Najbolj jih zanima ubogljivost njihovih otrok. Splošni nasvet zame je: »*Od njih zahtevajte ubogljivost.*« (narečno: »*Otroc morjo bogat.*«) »*Snaga in red, vzdržujeta svet.*« Za starše velja tudi pravilo, da morajo doma spodbujati otroke k pisanju domačih nalog, kar je prvo otrokovo domače delo. »*Lenoba je vseh grdob grdoba*«, jim poudarjajo doma dan za dnem. Najvažnejše za starše je, da njihovi šolarji ne zaostanejo v istem razredu, da se šolajo v naslednjem. Visoke ocene njihovih otrok ob koncu šolskega leta jih ne zanimajo prav posebno, saj so zadovoljni z njihovim napredkom. Delovnih mest je dovolj, starši bodo svojim otrokom pomagali, da bodo izbrali želeni poklic. Poskrbeti morajo tudi za njihovo zdravje. Lešani so pridni in varčni, zato načrtujejo obnovo in dozidavo svojih hiš zase ter za svoje potomce.

Domenimo se, da se bomo o vsem, kar bo potrebno za uspešno pridobivanje znanja, pogovarjali po poletnih počitnicah. V šoli bomo staršem pomagali z naveti, da vse potrebščine priskrbijo pravočasno in čim ceneje. V teh povojnih časih nam še vedno primanjkuje zvezkov in barvic.

Šolski upravitelj Janko Jocif mi izroči uradno pismo. Prepričan je, da ob tem pričakujem čestitke. V pismu je listina z dvema listoma velikega formata z okrašenimi robovi, ki dokazuje, da sem 23. maja 1947 pred izpitnim odborom v Lešah opravila praktični

učiteljski izpit. Torej jaz, M. B., hči Josipa, nisem več pripravnica! Ta dokument predstavlja zame napotnico za novo službeno mesto. Treba bo začeti znova in v Tržiču pohiteti s pripravami za oddelek z učenci, ki so potrebni posebne učne obravnave.⁹

Priloga

Pesmi, ki smo jih peli v Lešah v šoli in ob prireditvah na skednju:

Jaz sem petje spremljala s harmoniko, šolski upravitelj pa z violino.¹⁰

- Janez Bitenc: Naša četica koraka strumno in veselo, drug za drugim v ravni vrsti zdaj gremo na delo.
- Narodna: Dekle je po vodo šla na visoke planine, vodico zajemala, je ribico zajela.
- Titovo kolo: Kolo zaigramo, kolo partizansko, sonce je svobodno, sonce pomladansko.
- Narodna: Prišla je pomlad, včakal bi jo rad, da bi zdrav vesel, lepe pesmi pel.
- Svobodna Slovenija: Slovenci kremeniti, le stopimo v korak, da osvobodimo svoj domači prag.
- Ljudska: Na planincih sončece sije, na planincih luštno je.
- Danilo Švara: Jaz pa pojdem na Gorenjsko, nihče drug ne pojde z mano, kot ta drobna ptičica.
- Ciril Pregelj: Po Koroškem, po Kranjskem že ajda zori, en deklíč jo žanje jo glavca boli.
- Marjan Kozina: Slovenski pionirji: Mi smo slovenski pionirji, najmlajši borci za prostost, smo nove dobe komandirji.
- Radovan Gobec: Lepo je v naši domovini biti mlad, naj se razlega prek sveta.
- Pesem o svobodi: Zdaj zaori pesem o svobodi preko logov in gozdov, po svetu vsem zaplavi do vseh slovenskih tlačenih domov.
- Regiment po cesti gre, zraven pa moj fantič je.
- Mrzel veter tebe žene, drobna ptičica od nas.
- Stoji učilna zidana, pred njo je stara jablana, ta jablana je votel panj.
- Moj očka ima konjička dva, oba sta lepa šimelna.
- Bratje, le k soncu, svobodi, bratje, le k luči, na plan, noč je bolečna za nami, pred mano svobode je dan.

9 »... Takrat je zame prišlo slovo. Skrivoma so tekle solze, ki sem jih obrisala v rdeče pisano ruto, od katere se nisem ločila.« Mira Bertoncely – Hiršel, Najlepši spomin, v: Listki – šolsko glasilo v Lešah 1994/95 – 11, str. 6.

10 Učenci obrobni vasi so me vedno pričakali ob poti. Višek navdušenja pa je bil trenutek, ko so zagledali v mojih rokah kovček s harmoniko. To je bil dokaz, da bomo v šoli peli; Mira Bertoncely – Hiršel, Listki, str. 6.

- Barčica pa morju plava, drevesa se priklanjajo.
- Izidor ovčice pasel, lepo žvižgal, lepo pel, tingel tink tingel.
- Prekmurska narodna: Marko skače po zeleni trati, aj, aj, aj.
- Na juriš, krik borcev vihra skozi hoste, sovragove vrste so goste.
- Le sekaj, sekaj smrečico, da si boš stesal barčico.
- Himna: Hej Slovani, naša reč slovanska živo klije, dokler naše verno srce za naš narod bije.
- Ta pesem je preč, pa ne znamo je več, kdor hoče še pet, mora s kraja začet. Hojladrija ... hojladrom.

Zapiski:

Šolsko in izvenšolsko delo, kot je sodelovanje pri vaških prireditvah, temelji na pravih človeških odnosih: učitelj – učenec in učitelj – vaška skupnost. Prepevamo in si potrdimo: »*Imamo se fajn.*« Pesem nas povezuje v trdno vaško skupnost.

Učnega načrta za glasbeni pouk ni, za uspešno glasbeno vzgojo skrbimo na podeželju učitelji. Osebnostno upoštevam nasvete svojih staršev, dolgoletnih učiteljev, koristi pa mi tudi njuno pomožno učilo, ki ga je izdala Založba šolskih knjig in učil v Ljubljani. Pesmi pojemo po posluhu, seznanjamo pa se tudi z osnovami petja po notah, kar najbolj zanima starejše pri zborovskem petju. V Lešah mineva življenje s pesmimi od partizanskih do narodnih. Pouk materinščine povežemo z govornimi vajami. Na vrsti so pregovori, deklamacije in tudi vrstice iz pesmi, ki jih ponovimo, obenem včasih tudi zapojemo. Učencem pomeni tovrstna jezikovna ura tudi oddih. Nastane kombinacija: govorne vaje spremlja tudi petje.

Primeri:

Rojstna hiša

Globoko v tihem doli mi hišica stoji,
in drevje naokoli, ki sladek sad rodi.

Pastir

Za belo čredo stopa v planino mlad pastir, vesela je vsa tropa, ker uživa gorski mir

Sonce

Sonce, sonce vrh neba se prijazno mi smehlja.
Oj, nasmej se še enkrat, predno greš za goro spat.

Ptice pozimi

Oj, uboge ptičice, zebe vas v nožičice.
Bore malo se dobi, ko povsod le sneg leži.
Prišel bode lepši čas, prišla vigred bo do nas,
spet nam boste pevale, srca nam ogrevale.

Mlin

Klipe klope mlin pod goro gre v kolope,
da se trese pod in strop,
klipe, klope, klipe, klope, klipe, klope, klop.

Pesem nagajivka

Zima, zima bela, vrh gore sedela, vrh gore sedela
in tako je pela, da bo Mirka vzela.
Ker on nič se nauči,
čakaj, čakaj Mirko ti!

Nebo

Nebo, nebo, kako si ti lepo;
ko čez hrib se prismehlja
mogočno sonce, kralj sveta.
Nebo, kako si ti lepo!

Žolna

Poslušaj tam od smolnih smrek,
kako udarja pek, pek, pek,
da glasno odgovarja jek.
Kdo pač je neki ta tesar, ki trdo seka udar na udar
in ne utruji se nikdar?¹¹

Pogosto zaključimo pouk s pesmijo. Največkrat jo izberejo učenci sami in to je ponavadi 'Mi se imamo radi'. Razred jo je izbral za svojo himno.

11 H. Druzovič, *Pesmarica II* - zbirka pesmi in pevskih vaj za osnovno šolo. Zaloga šolskih knjig in učil v Ljubljani, odobrila Pokrajinska uprava, oddelek za prosveto in vero z odlomkom z dne 1. maja 1923, št. 1672, Zaloga šolskih knjig in učil v Ljubljani.

Branko Lončar*

Utrinki spominov na osnovno šolo v Spodnji Šiški med 2. svetovno vojno

Memories of the primary school in Spodnja Šiška during World War Two

Okoliščine, v katerih se je porodila želja prebivalcev Spodnje Šiške, da zgradijo novo šolo, so opisane v publikaciji »Šola v srcu«, objavljeni leta 2008 ob stoti obletnici izgradnje šole. Želim razgrniti nekaj spominov in misli na čas, ko sem omenjeno šolo sam obiskoval, in sicer od jeseni leta 1940 do začetka poletja leta 1944. Imenovala se je VI. deška ljudska šola, na kateri je služboval kot učitelj tudi moj oče Franc¹ v obdobju od 1. oktobra 1912 do 31. decembra 1945 z vmesno prekinitvijo.

Spominjam se prihoda italijanskih vojakov, ki so zasedli nekaj razredov. Zaradi prostorske stiske je pouk za nekatere razrede začasno potekal v prostorih bližnje gostilne. Omenjeni vojaki so pripadali oddelku grenadirjev, prišli pa so s Sardinije. Kadar so se v predprostoru stranišč brili, je dišalo po toaletnih pripomočkih tudi na hodnik. Bili so manjše postave in dokaj glasni. Še vedno imam pred očmi italijanskega oficirja v skrbno zlikani svetlosivi uniformi in položčenih škornjih. Prišel je v naš razred in učitelju nekaj rekel v italijanskem jeziku. Sklepal sem, da je učitelja prosil za dovoljenje, če učencem po klopeh lahko razdeli slikanico z italijanskimi podnapisi. To je bila spretna pedagoška poteza, s katero pri otroku zlahka dosežeš zaupanje. Tako se lahko začne prevzgoja otroka. Nekateri učenci, navdušeni nad senzacionalno uverturo okupatorja, so se na šoli vpisali v tečaj italijanskega jezika. Da, tako so Italijani kupovali duše slovenskih otrok! Mene na srečo te vabljive ponudbe niso pritegnile, tudi zaradi očetovega odklonilnega stališča do zasedbe slovenskega ozemlja. Odtod do kasnejšega angažiranja v mladinsko paravojaško organizacijo GILL ni bilo daleč. Ta kratica je pomenila *Gioventù Italiana dei Littori*, torej Italijanska paravojaška liktorska mladina. Liktorji so bili v času rimskega cesarstva vrsta garde, ki je ob določenih priložnostih stopala v sprevodu pred višjimi sodniki, noseč »liktorsko butaro«, ki je v 20. stoletju postala simbol fašizma. Butara (v latinščini »*fascis*«) je bila sestavljena iz sekirice, ki jo je obdajal sveženj povezanih vej.

* Branko Lončar, univ. dipl. romanist v pok., Gubčeva 17, 1000 Ljubljana.

1 Franc Lončar, roj. 1883, je poučeval od leta 1906 po maturi na ljubljanskem učiteljskišču (op. ur.).

V. državna deška ljudska šola, Spodnja Šiška, Ljubljana. (SŠM, fototeka, inv. št. 1528)

Zaradi navzočnosti okupatorja je vladalo napeto ozračje, ki ga je bilo čutiti tudi v šoli. Obstajala je negotovost, kako se bo vse skupaj končalo. Kljub svoji otroški naivnosti sem čutil, da z okupatorjem nekaj ni v redu. Zato ni bilo nič čudnega, če so nekaterim učiteljem popustili živci ob najmanjšem disciplinskem prekršku. Posluževali so se ne-navadnih ukrepov, ki so bili podedovani še iz časa avstroogrške monarhije. Tako se je dogajalo, da so učence, ki so se pregrešili zoper red in disciplino, poslali za kazen v zadnji del razreda, kjer so morali klečati, ali pa so učitelji zgolj povzdignili glas, ki je paraliziral prestopnike. Spominjam se starejšega učitelja, ki je občasno nadomeščal običajnega učitelja, da je v trenutku razburjenja vrgel v motečega učenca v klopi šop ključev.

Z današnjega stališča je prav tako nesmiselna metoda, da je učenec zaradi neprimernega obnašanja moral po končanem pouku za kazen ostati nekaj časa »zaprt« v razredu. Med »zaporom« je lahko napisal domačo nalogo za naslednji dan. Vzdržati v razredu po končanem pouku pa nikakor ni bilo prijetno ob misli, da so sošolci veselo šli domov in si spotoma izmislili še kakšno vragolijo, da so se sprostili zaradi nekajurnega sedenja v razredu.

V šolo nisem hodil posebno rad, kajti vsakodnevno odhajanje k pouku je zmanjševalo možnost za prostočasne dejavnosti. Te so bile dokaj skromne – igre z žogo z vrstniki iz sosesčine. Igrišče je bila kar prašna makadamska ulica, po kateri je od časa do časa pridrdrala konjska vprega bližnjega prodajalca kuriva ali pa se je pojavil odprt smetarski voz, s katerega je prhnil oblak pepela, če je zapihal močnejši veter. Sem in tja je švignil kakšen kolesar, avtomobili pa so že bili redkost. Prepričan sem, da bi se današnja mladina namrdnila, če bi ji ponudili takšno zabavo. Za našo sprostitev je bilo značilno, da je bila preprosta, improvizirana in povsem ustrezna našemu telesnemu razvoju.

Velike povezanosti med sošolci ni bilo, čeprav smo prebivali v ožjem okolišju takratne Šiške, ki je imela še značaj predmestja s kmetijami in manjšimi obrtnimi delavnicami. Obstajale so sicer določene »klape« sošolcev, ki so si bile podobne po značaju in obnašanju. Nekateri so pripadali nižjemu sloju prebivalstva, ki je živelo dokaj skromno, v nekaterih primerih celo v pomanjkanju. Nekateri učenci so bili nezakonski in so živeli ob materi samohranilki, ki se zaradi priložnostne zaposlenosti ali slabotnega zdravja ni mogla posvečati vzgoji svojih otrok.

Da je učiteljski poklic zahteven, sem spoznal že zgodaj. Oče je namreč občasno prinašal domov zvezke domačih in šolskih nalog, da jih je v mirnem kotičku stanovanja ocenil; ocena je bila prikazana v obliki ulomka, pri čemer je števec pomenil vsebino, imenovalc pa obliko pisnega izdelka. Domače delo učitelja je bilo torej tesno povezano s šolskim, saj se je moral oče tudi redno pripravljati za učne ure za več dni naprej v skladu z učnim načrtom. Pedagoški pristop k otroku, ki obiskuje šolo, je specifičen, ker je treba njegove umske sposobnosti in spretnosti šele razviti postopno, za kar se učitelji usposablajo pri specifičnih predmetih na učiteljišču. Priročnikov z napotki za posredovanje učne snovi je bilo vedno precej. Didaktični in metodični postopki, katere so zagovarjali vidni pedagoški strokovnjaki, so v marsikaterem pogledu zastareli.

Med predmeti, ki so se poučevali na takratnih osnovnih šolah, je bil s praktičnega vidika zelo pomemben predmet »Praktična gospodarska znanja«, ki se je poučeval v 3. razredu osnovne šole. Posredoval je zelo koristne informacije za vsakdanjo rabo, kot na primer, uporaba poštnih storitev, javnih prevoznih sredstev; obstajalo je poglavje o obdelovanju zemlje, urejanju stanovanja, čiščenju. Učenec je dobil vsaj določeno predstavo o zadevah, s katerimi bo imel opravka v življenju, ko bo treba ukrepati samostojno, smotrno in učinkovito. V konkretnem primeru pa to ni vselej lahko, zato se je treba obrniti na starejše ljudi z mnogimi življenjskimi izkušnjami. Šola daje v bistvu splošne napotke za življenje, tega pa oblikujemo sami v skladu s svojim značajem in svojimi pričakovanji. In končno, kakšna prihodnost naj bi bila namenjena posameznemu narodu, če šola ne bi skrbela za opismenjevanje državljanov, saj narod brez kulturne ozaveščenosti je obsojen na postopno izumrtje.

Dandanes se mnogi ne zavedajo, kakšne ugodnosti smo Slovenci deležni, da je učni jezik v naših šolah slovenščina, kar je omogočil Napoleonov prihod v naše kraje. To je bilo takrat mogoče v osnovnih šolah, v višjih pa so se morali učenci učiti tudi francoščino. Žalostno pa je, da materinščina izgublja svoje poslanstvo – prispevati k enotnosti naroda in utrjevati njegovo identiteto. Šola ne more dosti spremeniti na tem področju, če se ne bo spremenil odnos do lastnega jezika znotraj vsake družine. Moč angleščine nas je zasvojila že do te mere, da smo sploh začeli misliti po angleško. Mogoče se bodo šele poznejšim rodovom odprle oči, da bodo začeli razmišljati drugače. Ne morem pozabiti prikupne pripombe pokojnega papeža Janeza Pavla II., ki je ob prihodu v Ljubljano dejal, da je imel občutek, da je prišel v neko anglosaško državo. To tudi nekaj pove, mar ne?

UDK 373.3(497.4Tomišelj)(091)

1.25 Drugi članki in sestavki

Prejeto: 5. 3. 2013

Moji šolski spomini na šolo v Tomišlju

My memories of the school in Tomišelj

V prispevku so zapisani spomini na šolo Rozalije Snoj, ki je bila rojena leta 1929 kot šesti otrok kmečkim staršem v vasi Lipe na Barju (takrat občina in fara Tomišelj).

Spomini na šolo v Tomišlju in na učiteljico Elizabeto Vončina

V šolo sem začela hoditi l. 1936. Tega sem se zelo veselila saj sem v ta namen dobila lepo novo obleko, kar se v tistem obdobju to ni zgodilo tako pogosto. Dobro se spominjam, kako lep topel je bil ta prvoseptembrski dan. Prvi dan me je oče peljal na kolesu, vso pot mi je ljubeznivo govoril naj bom pridna in poslušna in še, da naj vsakega človeka, pa če tudi ga ne poznam, lepo pozdravim. Tako je bilo včasih na vasi. Oče mi je rekel: »Dobro si zapomni pot, ker jutri boš morala iti sama.« Pot se mi je zdela zelo dolga, saj tudi je od našega doma do šole 5 km in pol. Za malega otroka je to zagotovo veliko.

Še bolj naporno je bilo v slabem deževnem vremenu, ker je od vasi Lipe do vasi Podkraj barjanski svet in pot je bila hitro poplavljen. Naprej do Tomišlja tega ni bilo, ker se tam cesta malo dvigne. Tako sem del poti morala iti po vodi ali po blatu, ko pa je bilo suho, je nastalo veliko prahu. Vse te težave bi današnjim otrokom težko razložili. Saj se v šolo vozijo z avtobusi, ali pa jih vozijo starši in prav je tako, ker so od tistih dni do danes v prometu nastale neverjetno velike spremembe, otroci na cesti niso več varni!

V šolo sem hodila zelo rada, učila nas je mlada, lepa in dobra ga. Elizabeta Vončina. Prvi razred smo imeli pouk samo popoldne. V poznojesenskem in zimskem času je bila problem tema, ko sem se vračala iz šole, ni bilo cestnih svetilk. Moja nepozabna ga. učiteljica je imela mene posebno rada in me je velikokrat spremljala skoraj do doma in to z velikim veseljem. Stanovala je v Tomišlju pri Šeškarjevih. Res je bila kakor topel sončni žarek. Ne bi se rada hvalila, a druge ocene nisem poznala kakor 5 (odlično). Starše sem imela zelo stroge, za slabe ocene bi bila kaznovana. Zgodaj so nas otroke navajali na vsa kmečka opravila, še majhna sem morala pasti 25 glav živine. Starše smo morali ubogati, ugovorov nismo poznali, starše smo spoštovali! Že pred tričetr stoletja so nam govorili, da je delo najboljša vzgojna metoda in jaz se s tem strinjam še danes.

V šolo smo hodili učenci iz vasi Tomišelj, Brest, Lipe, Vrbljenje, Podkraj in Strahomer. Priimki so bili Glavan, Gindiciosi, Milavec, Mavec, Susman, Rurkat, Jankovič, Japelj, Modic, Sterle, Likovič in še mnogo drugih. V razredu nas je bilo bilo po 25 in

*Šolska stavba v Tomišlju, zgrajena leta 1889, požgana leta 1943.
(SŠM, fototeka, inv. št. 791)*

tudi več učencev. Součenci so bili lepo vzgojeni, niso bili razgrajači. Bili so predvsem iz kmečkih (številčnih) družin. Zdaj je to seveda drugače.

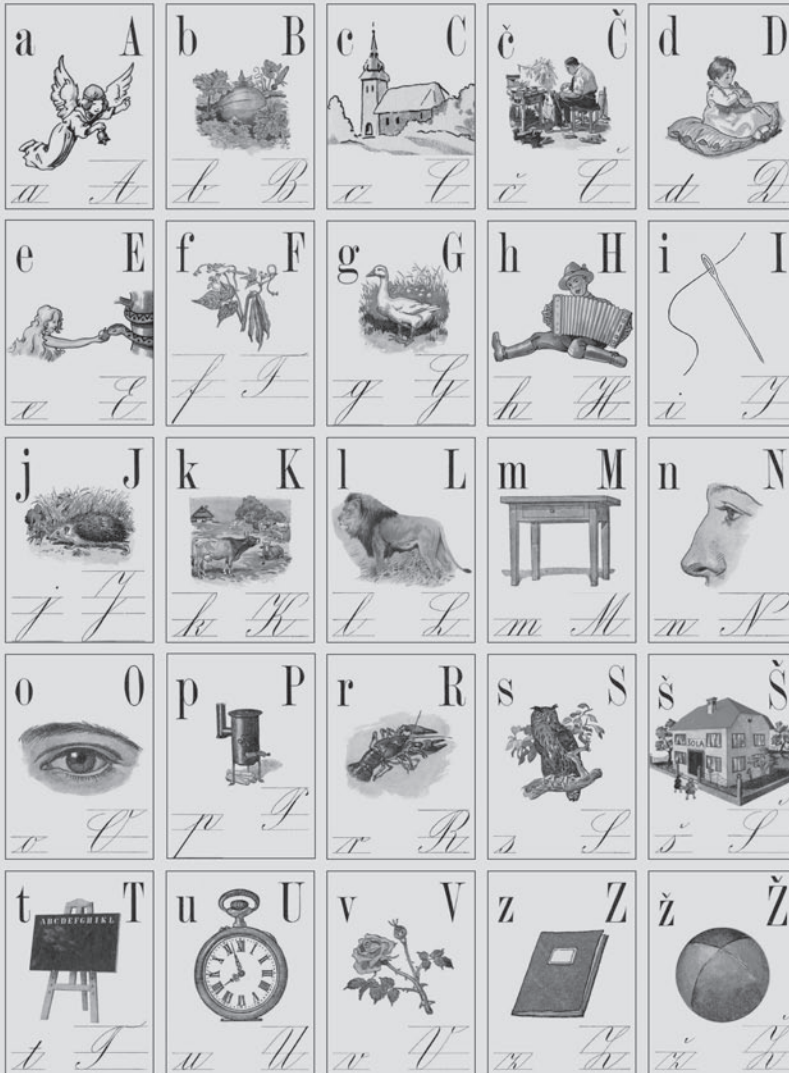
Zelo mi je bilo hudo, ko je naša šola Tomišelj pogorela. Mislim, da je to bilo leta 1943, ne vem pa točno kdo je to storil – bila je vojna. Po vojni so jo obnovili.

Moja ljubezniva ga. učiteljica me je še potem večkrat obiskala na ljubljanskem živilskem trgu, kjer sem dolga leta prodajala svojo zelenjavo. Značaj in nasmeh od gospe učiteljice mi je veliko pomenil. Leta 2001 je umrla v visoki starosti, a v mojem srcu še živi. Hvala Bogu!

Za vse lepo, hvala ji!

Rozalija Snój, zbrala Mirjana Junc

A b e c e d a

Slovenski šolski muzej

Razstava Šola iz zemlje: učenje visokih Andov

UDK 373.3(84)“1931/1940”:069.9:37

1.19 Recenzija, prikaz knjige, kritika

Prejeto: 5. 11. 2013

Šola iz zemlje: učenje visokih Andov Razstava, spremljevalne prireditve in literarni natečaj v Slovenskem šolskem muzeju (junij 2012–maj 2013)

School of the Earth: Teaching from the Majestic Andes. An exhibition, accompanying events and a call for literary submissions at the Slovenian School Museum

Izvleček

Razstava Šola iz zemlje: učenje visokih Andov, ki jo je v sodelovanju z muzejem pripravila svobodna novinarka Tina Zgonik, je prikazala nastajanje in delovanje šole v Warisati na planoti Altiplano v Boliviji v letih 1931-1940 ter nas popeljala v miselni svet starih Andov. Šola kot skupnost je model izobraževanja, ki postaja vedno bolj aktualen tudi v zahodni družbi. Občutljivost, s katero doživlja svet andski staroselec, ponuja alternativo osamljenemu, od družbe in narave izoliranemu potrošniku.

Ob razstavi smo pripravili raznovrsten spremljevalni program od predavanj, delavnic in literarnega natečaja na temo: Kaj je dobro življenje? S čim prispevam k boljšemu svetu? Kako lahko jaz spreminjam svet? Bodi sam sprememba, ki jo pričakuješ v svetu! (Gandhi). V nadaljevanju so objavljeni nagrajeni prispevki natečaja osnovnošolcev in srednješolcev.

Abstract

The exhibition, which was jointly organised by the freelance journalist Tina Zgonik and the museum, described the school and school activities at Warisata on the Altiplano plateau in Bolivia between 1931 and 1940; it also helped visitors enter the mindset of the ancient Andes. The school as community is an educational model which is increasingly relevant in Western societies. The sensitivity with which an Andean native experiences the world offers an alternative to the consumer isolated from society and nature. Alongside the exhibition, a diverse accompanying programme was organised, involving lectures, workshops and a call for literary submissions on the themes: What is a good life? What am I contributing to a better world? How can I change the world? “Be the change that you wish to see in the world!” (Gandhi). There follows the publication of the prize-winning literary works submitted by primary and secondary school pupils.

***Naj vsi hodimo skupaj,
naj nihče ne ostane zadaj,
naj vsi imamo vse, kar potrebujemo,
naj nikomur nič ne manjka.***

(Molitev ljudstva Ajmara)

Spomine na šolski sistem, ki je živel s skupnostjo in skupnost z njim, je zbrala in v Slovenijo prinesla novinarka in svobodna raziskovalka Tina Zgonik, ki zadnja leta živi in dela v Boliviji, kjer raziskuje duhovno kulturo staroselcev Altiplana. V sodelovanju s Slovenskim šolskim muzejem in oblikovalko Simono Čudovan je zgodba o Warisati leto dni živela v muzeju.

Ob razstavi je izšel lepo oblikovan katalog, katerega avtorica je Tina Zgonik, oblikovanje je delo akademske slikarke Simone Čudovan. Obsega 48 strani in je poln zanimivih podatkov, zgodb in prelepih fotografij.

Razstava Šola iz zemlje: učenje visokih Andov prikazuje nastajanje in delovanje šole v Warisati na planoti Altiplano v Boliviji v letih 1931 -1940 in nas popelje v miselni svet starih Andov ter pojasnjuje zgodovinske okoliščine, ki so pripeljale do nastanka tako nenavadne in skoraj boleče realistične šole. Šola-skupnost je model izobraževanja, ki postaja vedno bolj aktualen tudi v zahodni družbi. Občutljivost, s katero doživlja svet andski staroselec, ponuja alternativo osamljenemu, od družbe in narave izoliranemu potrošniku.

Da bi videli naprej, moramo gledati nazaj.

(Pregovor ljudstva Ajmara)

Leta 1930 je v južni Ameriki po vrsti neuspešnih poskusov v mestih postalo jasno, da je treba indijanskega otroka poučevati v njegovem naravnem okolju, na podeželju. Bolivijski učitelj Elizardo Pérez je tako dobil nalogo, da poišče staroselsko vas, primerno za postavitev šole. Takoj se je spomnil na Warisato ob jezeru Titikaka, kjer je dobro desetletje prej spoznal karizmatičnega indijanskega učitelja Avelina Siñanija. Ta je bil takrat skoraj še fant. Sedel je na kupu kamenja, obkrožen s tropom otrok, ki so ga gledali kot začarani in poslušali z odprtimi usti. Smejali so se, se čudili, ponujali odgovore, pa spet pozorno prisluhnili... Ker je govoril v jeziku ajmara, Pérez ni razumel, kaj jim pripoveduje, vendar je bilo očitno, da jih o nečem poučuje. Prizor je bil tako osupljiv in tako lep, da je obstal v spoštljivi razdalji in samo tiho opazoval. »Zdelo se mi je, da sem priča obredu, pogovor med učiteljem in otroci je bil tako veličasten, da se mi je zdelo, da se odvija sveto, mitološko dejanje,« se je kasneje spominjal. Ko je bilo pouka konec, je domačin pozdravil prišleka: »Čakali smo te,« je rekel preprosto.

Tako sta se spoznala moža, ki sta dvanajst let kasneje postavila najpomembnejši učni projekt Latinske Amerike, prvo pravo indijansko šolo, ki ni bila rezultat poskusa

Detajl z razstave Šola iz Zemlje: učenje visokih Andov. (SŠM, foto M. Javoršek)

»civilizirati Indijance«, ampak je bil njen namen nasproten: obramba in ohranitev njihove lastne identitete. Za razliko od šol, ki so se razvile pod kolonialnim vplivom, je upoštevala realne potrebe in interese staroselskih kmetov Altiplana.

Vse je živo, vse je povezano. *Andski dedje so preučevali naravo, da bi živeli z njo v čim večji harmoniji. Zahod jo preučuje, da bi jo izkoriščal.*

Šola je bila zastavljena kot »šola-ayllu«, tj. šola, ki deluje kot staroselska skupnost, kjer ljudje živijo dobro. »Dobro življenje« pa za Andinca pomeni življenje v skupnosti, kjer prva oseba, kot velja za jezik ajmara, ni »jaz«, ampak »mi« – pri čemer »mi« ne vključuje le drugih ljudi, ampak tudi živali, rastline, reke, gore, vso vidno naravo in ves nevidni svet. Občutek, da je vse živo, da ima vse pomembno vlogo v prepletu življenja, da smo z vsem povezani, vodi h globokemu spoštovanju narave. Pomeni premik od prepričanja, da jo moramo varovati, ker jo potrebujemo, k občutenju, da je vse sveto in enako pomembno kot človek, ki je le njen majhen del. Dobro življenje pomeni znati živeti in sobivati, znati jesti, znati piti, znati plesati, znati spat, znati delati, znati meditirati, znati misliti, znati ljubiti in biti ljubljen, znati poslušati, znati govoriti, znati sanjati, znati hoditi, znati dajati in sprejemati.

Obred očiščenja in povezovanja skupine na začetku predavanja Igorja Štručlja in Ire Zorka – sporočilo Bolivije, 24. 1. 2013. (SŠM, foto M. Javoršek)

Učenje za življenje

Že od začetka namen šole v Warisati ni bil zgolj učenje branja in pisanja. »Otroka je treba pripraviti na življenje,« je ves čas ponavljal Pérez. Indijanski kmet je globoko povezan z zemljo in šola mora to povezavo utrjevati, jo usmerjati in ji dajati pozitiven pomen. Povezava z zemljo pomeni preživetje, a tudi identiteto. Pouk je potekal vse dni v tednu, pri gradnji in pri delu na poljih so sodelovali vsi, tudi najmlajši in učitelji. Po načelu »naj vsi hodimo skupaj, naj nihče ne ostane zadaj« je bila za uspeh vsakega od učencev odgovorna vsa vas – šola je tako uspešna, kot je uspešen najslabši učenec. Če nekemu torej ni šlo, so mu bili drugi dolžni pomagati in ga podpreti. K pouku je spadala osebna higiena (kopanje v reki) in gojenje narodne identitete (sploh v okviru kulturnega kluba). Pouk je potekal v jeziku ajmara, španščina je bila na drugem mestu.

Učni načrt ni temeljil samo na pomnjenju podatkov, poudarjali so tudi razvoj ustvarjalnosti, sočutja, veselja in marljivosti. Otrok, ki ima te lastnosti, bo v življenju že našel informacije, ki jih morda še potrebuje za opravljanje svojega poklica. Potrebuje samo eno: okolje, ki zbujata navdušenje in omogoča življenje v polnosti, kjer lahko najde upanje in pogum. Vzgajati je pomembneje kot poučevati.

Učenci so imeli tri učilnice: razred, delavnico in polje. Delali so praktično vse. Tudi šolo so si zgradili sami, pri tem je sodelovala vsa skupnost. Vse, kar so se naučili v delavnicah ali na polju, so takoj prenesli v prakso, tako uspešno, da je s polji in delavnicami šola postala praktično samozadostna. Včasih se je pouka udeležil tudi kakšen odrasel, ki mu je manjkalo znanja na katerem področju. Izdelovali so šolske

Pri učni uri intuicije so mladi udeleženci s kartami razvijali svojo intuicijo, koncentracijo in sposobnost vizualizacije. (SŠM, foto M. Javoršek)

mize, ogrodja za postelje, pohištvo, uniforme za šolsko nogometno ekipo, stkali odeje za internat. Pridelali so toliko hrane, da so vzdrževali internat s skoraj dvesto učenci. Shramba je bila vedno polna.

Čeprav je revni vaški šoli dejstvo, da je vse pridelala sama, olajšalo delovanje, je bilo pomembnejše to, kar je z delom pridobil otrok: naučil se je, da je najvišja oblika sobivanja delo. Vedel je, da je treba vsako delo opraviti dobro. Zavedal se je, da prispeva k skupnemu dobremu, da je pomemben del družbe in da je lahko ponosen nase. Razvil je celo vrsto vrlin: vztrajnost, pogum, solidarnost in iznajdljivost, odrastel je brez strahu pred naporom. V tradicionalnih skupnostih je popolnoma naravno, da se otrok uči z delom in zelo mlad postane samostojen. Delo je najvišja oblika učenja.

Warisata je zrasla tako rekoč iz nič, iz zemlje in iz ljubezni teh, ki so se hoteli učiti. Delovala je devet let. Vendar dovolj dolgo, da je prižgala iskro v številnih drugih državah Latinske Amerike. Oblast je kmalu ugotovila, da so jim indijanske šole ušle izpod nadzora, zato je leta 1940 ministrstvo za šole šole v Warisati zaprlo.

Danes iste vrednote poučuje skupnost Sariri, ki v prihodnjem letu načrtuje odprtje prve sodobne šole z »naravno metodologijo« po zgledu Warisate, v La Pazu. V sodobni razkosani, odtujeni družbi je ena najpomembnejših vzgojnih nalog prav razvijanje občutka povezanosti. Zato so v šoli potrebne »točke srečanja«, priložnosti za druženje, včasih z delovno nalogo (na primer okopavanje vrta, pleskanje šole), včasih pri igri, pogosto pri hrani (apthapi). Apthapi je andski skupni obrok, kjer vsak nekaj prinese. Vso hrano položijo na aguayo (prt). Navzoči se zberejo v krogu, se zahvalijo za hrano, jo blagoslovijo in potem si vzame vsak, kolikor potrebuje, da se nasiti. Učenci

bodo sodelovali pri vseh opravilih, ki jih zmorejo, tudi (ali še posebej) pri čiščenju prostorov. V običajni šoli starši prihajajo le na govorilne ure. V šoli, ki deluje kot skupnost, pa se od njih pričakuje, da aktivno sodelujejo pri odločanju in vsakodnevnem delovanju šole. Otrok se uči z zgledom, družbena angažiranost pa je ena najpomembnejših vrednot, ki jih gojijo Saririji.

Zakaj je šolski sistem iz Bolivije s tako kratkim trajanjem zanimiv za nas? Namen razstave ni obujanje spominov, ampak skozi zgodbo o Warisati prikazati etiko prebivalcev in njihov odnos do sveta, ki ga je v pretežni meri zahodni svet potrošniške družbe izgubil, a ga v zadnjem času marsikdo spet ceni. Skupnostni pristop se tudi zato, predvsem zaradi aktualne krize, pojavlja tudi na drugih področjih. Naj naštejem dva: ljudje se povezujejo in skupaj obdelujejo urbane vrtove v mestih, Inštitut za trajnostni razvoj je leta 2011 razvil projekt Šolski ekovrtovi, ki se je razširil po slovenskih vrtcih in šolah).

Indijanski rek pravi: «Kamor gledaš, tja boš šel». Upamo, da so obiskovalci razstave dobili kakšen namig o možnostih in inovativnih rešitvah, ki jih ponuja »šola za življenje«.

Ob razstavi smo pripravili pester spremljevalni program

Na predvečer najkrajšega dneva in najdaljše noči v letu, 20. 12. 2012 smo v našo sredo več 100 obiskovalcev povabili modro žensko, večno iskalko, ambasadorico za mir in neutrudno raziskovalko starih kultur naših prednikov, gospo Fani Okič. V svojem predavanju oz. pogovoru z naslovom "Da bo življenje živelo" nam je prebrala poslanico ob novem letu in spregovorila o sedanjem času porušenega ravnotežja na vseh ravneh bivanja. Današnji človek je vse bolj osamljeno bitje. Živi v okviru pojma imeti in istočasno pozablja oz. sploh nima časa biti. Fani Okič nas je s svojim vedenjem popeljala do vzrokov, ki so nas pahnili na etično dno, se spraševala, kaj je morala, kaj etika: "Etika brez prilastka in označbe, čigava je kot univerzalna vrednota, ne glede na to, iz kakšne kulture, verske ali družbene naravnosti izhaja, temelji na osnovni vrednoti – človeškem dostojanstvu". Opogumljala nas je, da lahko prav vsak posameznik po svojih močeh prispeva k boljšemu svetu in odgovore išče tudi v preteklosti oz. pri kulturah, ki so še danes povezane z naravo.

Ti veš in jaz vem.
Zemlja ni tvoja, ni moja,
dana nam je na posodo vsem,
da pridemo, se srečamo
in gremo brez vrnitve.
(Azteška pesem)

24. januarja 2013 sta popotnika in raziskovalca domorodnih ljudstev, tradicij in človeške zavesti Igor Štrucelj in Ira Zorko predstavila predavanje z diapozitivi z naslovom Sporočila Bolivije. Oba sta leta 2012 s skupino popotnikov iz Slovenije, ki

*Srečanje s Fani Okič na predvečer zimskega solsticija 20. 12. 2012
je privabilo veliko obiskovalcev. (SŠM, foto M. Javoršek)*

jo je po manj znanih poteh Bolivije vodila Tina Zgonik, spoznavala naravo in ljudi te južnoameriške dežele, ki ima največji delež staroselskega prebivalstva vseh držav ameriške celine (70%) in je v vseh pogledih najbolj tradicionalna. Tamkajšnja doživetja so jima okrepila zavest o modrosti in pomembnosti brezčasnega izročila človeških kultur, ki nas zavezujejo k etičnemu delovanju in čuječnosti. Že uvod je bil zelo drugačen in zanimiv – obiskovalci smo v krogu naredili obred očiščenja s kadiplom palo santo (sveti les), se povezali med seboj ter naredili kratko meditacijo. Nato sta spregovorila o svojih izkušnjah ter o vidnih in manj vidnih povezavah med Bolivijo in Slovenijo.

Za učence smo pripravili učno uro intuicije, indijansko učno uro v naravi, delavnico o stereotipih ter literarni natečaj.

Učne ure in delavnice so bile namenjene razvijanju občutljivosti, povezanosti in hvaležnosti življenju. Pri tem smo uporabili delo s simboli – risanje z levo roko (uravnovešanje možganskih polovic), igro s kartami za razvijanje intuicije (izboljšuje intuicijo, koncentracijo, sposobnost vizualizacije), pogovor s predniki, izdelava družinskega drevesa (razvija občutek povezanosti in hvaležnosti), pogovor z vetrom, drevesi, poslušanje zemlje, zvoki gozda in vaje zaupanja.¹

Mateja Ribarič

1 Del besedila povzet po katalogu razstave, avtorica Tina Zgonik.

Nagrajenci literarnega natečaja na delavnici o stereotipih. (SŠM, foto M. Javoršek)

Literarni natečaj ob razstavi Šola iz zemlje: učenje visokih Andov

Literarni natečaj je imel več tem, ki so se navezovala na vsebino razstave: Kaj je dobro življenje? S čim prispevam k boljšemu svetu? Kako lahko jaz spreminjam svet? Bodi sam sprememba, ki jo pričakuješ v svetu! (Gandhi).

Do aprila 2013 je na naš naslov v Slovenski šolski muzej prispelo 19 del iz ene srednje in desetih osnovnih šol. Komisijo, ki je pregledala vsa poslana dela, so sestavljale tri članice: mag. Marija Lesjak Reichenberg (višja svetovalka, Zavod Republike Slovenije za šolstvo), mag. Marjetka Balkovec Debevec (muzejska svetnica, Slovenski šolski muzej) in Mateja Ribarič (muzejska svetovalka, Slovenski šolski muzej). Kriteriji pri izbiri so bili starost, izvirnost, stil in oblikovni slog pisanja. Komisija se je soglasno odločila, da podeli devet enakovrednih nagrad za spise oz. razmišljanja, eseje ter štiri enakovredne nagrade za pesmi. Nagrada za nagrajence literarnega natečaja je bil obisk Slovenskega šolskega muzeja s posebnim programom zanje. Z nagrajenci smo preživeli zelo zanimiv dan v muzeju, kjer so se pri učni uri lepopisa učili pisati lepopisne črke, na delavnici o stereotipih so razmišljali o vzrokih zanje, o tem kakšni stereotipi obstajajo in se osredotočili na stereotipe do starostnikov.

V nadaljevanju so vsa nagrajena dela tudi objavljena.

Sem sprememba, spreminjam svet!

Včasih si želim biti sama in oditi tja, kjer je drugače kot v tem svetu, polnem krutosti.

Razmišljati želim o stvareh, o katerih med ljudmi ne morem, hočem občutiti samostojno moč, za katero še ne vem, kakšna je, vendar vem, da je.

Hočem pritegniti veselje s pozitivno energijo.

Hočem, da bi minilo nekaj let in bi postala nekaj posebnega in bi znala pomagati vsakomur.

Hočem spreminjati svet in mišljenja ljudi.

Hočem videti nasmešek na obrazu tujcev in jim polepšati dan.

Hočem spremembo.

Hočem uresničevati sanje drugih in s tem tudi svoje.

Hočem mir na svetu.

Hočem prijateljstvo in ljubezen.

Hočem svet!

Nicol Arnečič, 15 let

Srednja zdravstvena in kozmetična šola Maribor

Mentorica: prof. Vanja Kancler

Obraz življenja

Dotik tople roke na moji,
pomirjujoč glas mi nekaj pripoveduje.

Poslušam, a ne slišim.

Vse deluje tako tuje.

Počasi plavam vstran.

Zakaj me roke tako bolijo?

Gledam, a ničesar ne vidim,

barve, slike mimo bežijo.

Oči zaprem,

občutek utrujenosti me prevzema.

Nato jih odprem.

Čudna sila me objema.

Po mojem telesu navzdol

teče rdeča tekočina.

Krvavim.

Zakaj?

Zato, da se zavedam, da še živim.

Odplavam v svet sanj,
kjer je svet veliko bolj pravičen,
kjer je dobrega več in slabega manj,
občutek je odličen.

Zato imam raje domišljijo,
ker vse poteka tako, kot sam želiš.
Ni pritiska, ljudje ti ne težijo,
vse lahko dosežeš in dobiš.

Resničen svet je preveč krut zame,
na neskončno potovanje se odpravljam.
Prosim, ne pozabite name!
Na svidenje, sedaj se poslavljam.

Bleda koža, steklene oči, hladen dotik, ničesar več ni.
Svet se izgubi v neskončni belini.
Bolečina izgine in z njo vsi spomini.

Maša Dvoršak, 9. b
OŠ Franca Rozmana – Staneta Maribor
Mentorica: Simona Deučman

Človek

Imaš vse, kar hočeš,
a dušo izgubljeno.
Četudi ti je vseeno,
z glavo skozi zid ne moreš.

Gledaš v neznano
in se umikaš svetlobi
praznine ob tvoji podobi.
Je tudi vesolje prazno?

Kje bi našel tisto,
za kar sploh ne veš,
a te je gnalo po teh poteh
iščočega v svojo bližino?

Kdo bi ti povedal zgodbo
o tem, kje najti neiskano,

in ti rekel: „Pojdi z mano
iskat bežečo usodo.“

Nihče ti ne bo povedal, kje.
Nihče to ne bo povedal zgodbe
in usodo boš moral iskati po svoje.
Drugače ni šlo in še zmerom ne gre.

Res imaš vse, kar hočeš,
tudi neizogibno breme
najti samega sebe
brez gotovosti, da zmoreš.

Če pa ne bi iskal, bi bil popoln;
brez vsakega dvoma
in brez časa in prostora,
a nikoli več človek.

Teja Gerjovič, 9. a
OŠ Franca Rozmana – Staneta Maribor
Mentorica: Simona Deučman

Vrednota ljubezni

Vse se začne,
ko oko uzre
kup zlata,
ki se lesketa;
pograbi ga,
ga ne deli,
za dobro prikrajša
tisoč ljudi.

Vrednoto srca
vsak ima,
le v sebi naj najti jo zna.
Zapri oči,
se vase zazri,
pokaži to, kar si.

Misliš, da v bedi živiš,
da reven si kot cerkvena miš.

Motiš se.
Imaš zlato,
ki ga ne vidi nobeno oko.
Imaš ljubezen, radodarnost,
domišljijo in iskrenost,
imaš veselje in soljudi,
vsaj eden od njih ti dobro želi.

Vrednoto srca
vsak ima,
le v sebi naj najti jo zna.
Zapri oči,
se vase zazri,
pokaži to, kar si.

Bodi srečen, bodi vesel,
pa ljubezen boš imel,
širi ljubezen, osreči ljudi,
bodi to, kar si.

Urša Majcen, 15 let
OŠ Valentina Vodnika, Ljubljana
Mentorica: Mira Šijanec

Verjamem vate

Ko zagrne te črn oblak noči,
ko nad tabo se stemni,
ostane upanje, vate zaupanje.

Zaupanje, vera v ljudi -
to ostane, ko vse se izgubi,
to poganja nas naprej,
iz dneva v dan,
iz težkih časov v vsakdan.

Zaupanje v človeka
daje ti moči,
da opraviš sto stvari,
ki jih prej zmoget ne bi.

Zaupanje, vera v ljudi -
to ostane, ko vse se izgubi,
to poganja nas naprej,
iz dneva v dan,
iz težkih časov v vsakdan.

Z upanjem pride sreča
in upanje z vero v ljudi,
zaupanje in iskrenost -
to naj vodi življenja ljudi.

Urša Majcen, 15 let
OŠ Valentina Vodnika, Ljubljana
Mentorica: Mira Šijanec

Kaj je dobro življenje?

Kaj je potrebno, da življenje ni le življenje, ampak *dobro* življenje? Takrat, ko je polno sreče, ljubezni, lepote, upanja, prijateljev, ko ničesar ne potrebuješ, ker vse že imaš. Ampak kaj je sreča?

Zame je sreča to, kar se zgodi, ko greš v posteljo na eno izmed najbolj vročih noči poletja, na tako vročo noč, da ne moreš nositi niti spalne majice in spiš na odeji namesto pod njo, bolj natančno, *poskušaš* spati. In potem, enkrat pozno, pozno, pozno ponoči, morda malo pred svitom, vročina popusti in noč se ohladi in potem, ko se za trenutek zbudiš, opaziš, da te skoraj hladi in v svoji podzavesti se stegneš in potegneš odejo k sebi in se v njo oviješ in samo ta preprosta odeja te dovolj ogreje, da se zopet pogrezneš v močan spanec. In ta trenutek, ko sežeš, ta kretnja, ta *refleks*, ki ga imamo, da potegnemo, kar je toplo - ni važno, ali je nekdo ali nekaj - proti nam, ta občutek, ki ga dobimo od dejanju, ta občutek, da smo varni na svetu in pripravljeni na spanje, to je sreča.

Kaj pa prijatelji? Všeč mi je, ko z nekom postaneš tako blizu, da lahko vidiš njegove značilnosti. S časom začneta govoriti enake stvari in 'kradeta' stavke drug drugemu in imata podoben smisel za humor in lahko drug drugemu povesta šalo, ki jo poznata le vidva, samo s pogledom, ne potrebujeta niti besed, ker je vajina povezava tako močna. Lahko sedita v prijetni tišini, ali pa se pogovarjata ure in ure. Zelo težko je dobiti tako vrsto prijateljev. Imam take prijatelje, tiste prave, in upam, da bodo v mojem življenju ostali zelo dolgo. Ni pa nujno. Mogoče je, da me bodo razočarali. Ker tudi to je del srečnega življenja. Ker to ni Čudežna dežela in nihče ni Alica. Razočaranja pač so in nič ne moremo storiti glede tega, lahko pa jih zmanjšamo. Vsi trenutki razočaranj tebe pravzaprav naredijo *tebe*. Polno je slabih občutkov. Eden od najslabših trenutkov v življenju je po mojem mnenju takrat, ko si v sobi polni ljudi in pogledaš

okoli sebe, kjer vidiš vse te ljudi, kako se smeji in kar naenkrat se počutiš tako žalostno in osamljeno, da lahko čutiš bolečino v svojih prsah, ker ugotoviš, da vsi nekomu pripadajo in vsi imajo nekoga, ki pripada njim, ti pa ne in si samo *tam*. Včasih pa so taki občutki kratki in trajajo le nekaj časa. Morda samo nekaj tednov. Spomnim se, ko sem bila v tem neverjetno 'omotičnem' razpoloženju in ko sem videla eno preprosto malo stvar, je ta povzročila, da sem za trenutek izgubila sapo, čutila praznoto v prsah in skoraj mi je postalo slabo, ves svet se je samo zdrobil in vse, kar sem si želela, je bilo, da bi se ulegla pod odejo, zaprla oči, zaspala in se nikoli več zbudila.

Zato si moramo za dobro življenje vzeti čas. Včasih si želim, da bi lahko ustavila čas za nekaj tednov, toliko, da bi si lahko odpočila in delala, kar bi si želela in preprosto postavila stvari na svoje mesto. Potem bi čas spet začel teči in ničesar ne bi zamudila, ker bi se življenje okrog mene preprosto nadaljevalo od trenutka, ko sem ga ustavila. Moramo si vzeti čas za občudovanje lepote okoli nas. Življenje je polno nepredvidljive lepote in nenavadnih presenečenj. Včasih je lepota prevelika, da bi jo lahko sploh opisala. Poznate občutek? Ko je nekaj preprosto preveč lepo? Ko nekdo nekaj pove ali napiše ali zaigra, da te spravi na rob solza in te morda celo spremeni.

Potem pa je tu še ljubezen. Beseda, ki je prevečkrat uporabljena prezdodaj. Ob ljubezni vedno najprej pomislim na zgodbo o tem, kako je sonce ljubilo luno tako močno, da je umrlo vsako noč, da bi jo pustilo dihati. Menim, da je ves pomen zveze z nekom, da se lahko z njim pogovarjaš, vse drugo spustiš iz rok in ko si najbolj tečen, te ima še vedno rad, še vedno želi govoriti s tabo in še vedno mu je mar zate. Ne gre za to, da najdeš nekoga, ki se ne bo prepiral s tabo ali te razžalostil ali razjezil. Gre za to, da najdeš osebo, ki bo vedno stala zraven tebe in ti brisala solze, te držala v rokah po prepiru in ne bo odšla, ne glede na to, kako težke stvari postanejo. Ampak nekateri ljudje to vzamejo v prid, ker vedo, da bo oseba vsakič, ko jo odrineš, prišla nazaj. Ampak nekega dne je morda ne bo nazaj.

Pravzaprav se sami odločimo, če je naše življenje dobro, če so vsi deli sestavljanke na svojem mestu. Res je, da smo kdaj na tleh, ko mislimo, da ne zmoremo več, ampak ostati moramo močni. Ne glede na padce, ko se bomo zopet pobrali, bo življenje še enkrat slajše. Pustiti moramo, da nam misli kdaj pa kdaj uidejo izpod nadzora, da kdaj pa kdaj ne vemo, kaj počnemo. Največkrat se spomnimo kratkih trenutkov, ki štejejo največ. Lepo je, ko misliš, da je vse enako, ko pa pogledaš nazaj, ugotoviš, da je vse drugače. To drugače je lahko dobro ali slabo. Dobro življenje si je treba priboriti. In prav vsak lahko pusti, da mu misli odtavajo nekam daleč stran, kjer je njegovo življenje dobro in v resničnem svetu to poskuša doseči. Prav vsak.

Laura Bele, 13 let

OŠ Stopiče

Mentorica: Karmen Blatnik

Kaj je dobro življenje?

Ob tem, kaj je dobro življenje se mi porajajo različna razmišljanja – od takih, ko znam pojasniti, kaj zame pomeni dobro življenje, do takih, ko ostaja zastrto v skrivnostno meglico, ki lahko v hipu izgine iz mojega obzorja. Obzorja mojih občutenj tega, kar je, kar živim, kar vidim, kar si predstavljam in nenavsezadnje tudi želim. Četudi najdem pojasnila, definicije, opise, razlage, odgovore na to vprašanje, ostaja vse to nepolno, nikoli dokončane misli, razmišljanja – vsa ta moja pojmovanja, zaznavanja pa se tudi z leti spreminjajo in se še bodo; z vsakim dnem, z vsako izkušnjo – preizkušnjo smo zrelejši, drugače doživljamo svet, ljudi okoli sebe in seveda sebe in svoje življenje. Tako mi bo vsaka nova izkušnja prinesla nove poglede, nove odgovore na to vprašanje.

V trenutnih mojih zaznavanjih, občutenjih pa je eno mojih prepričanj, da je v našem življenju zelo pomembno to, ali se nam godi dobro ali pa trpimo. K temu veliko prispevamo sami, saj si ga ustvarjamo sami in le z našim trudom in garanjem lahko postane življenje zares dobro. Sama v teh letih stremim k temu tako, da se pridno učim, da skušam biti čim bolj koristna in ustvarjalna na različnih področjih, ne le, kar zadeva šolske dejavnosti. Tako tudi pojem, plešem, igram klavir, namesto posedanja pred televizorjem berem, se ukvarjam s športom, rada imam naravo in živali, pomagam soljudem. To so stvari, ki mi predstavljajo nekaj, kar je v mojem obdobju življenja zame dobro. Pomembno mi je, da sem delovna, kreativna, odprta, iskrena – čeprav s temi vrednotami v svetu, kakršen je danes, težko preživim. Vseeno ostaja moj moto, povezan z življenjem: »Kar te ne ubije, te naredi močnejšega.«

Eno mojih zavedanj je, da četudi bi imeli v življenju same dobre izkušnje, bi se tega navadili in spet ne bi uživali. Dobro življenje vsebuje vzpone in padce (mora jih!), a mi si želimo, da bi bilo več vzponov kod padcev. A življenje ni vedno z rožami posejano, življenje je »sovraštvo, večer boj«, mi ga pa speljemo po svojih najboljših močeh. Ampak, da naše življenje steče tako kot mora, moramo tudi za sebe speljati najboljše možnosti. Zavedati se moramo, da nismo popolni in da se niti ne smemo truditi, da bi bili popolni. Že sama misel, da smo edinstveni, nam lahko pomeni ogromno in veseli moramo biti, da smo to, kar smo! Moramo se spoštovati. Zavedanje, da ni prav, da mislimo samo nase in na svoje življenje, pa nas pripelje do tega, da opazujemo, predvsem pa vidimo – če že ne občutimo – tudi svet, življenje soljudi, njihove stiske, trpljenja. Prav je, da jim pomagamo. Na ta način jim polepšamo dan, in sicer že z majhnimi, drobnimi oblikami pomoči, kot npr., da jim odnesemo smeti, gremo namesto njih v trgovino, peljemo psa na sprehod; in to jim lahko pomeni veliko.

Ker pa življenje prinaša tudi slabe stvari (nemalokrat nam v teh ne prizanaša, zna biti prav okrutno), moramo misliti pozitivno, da preženemo grenkobo in vse slabe misli. Življenje se nikoli ne izboljšuje. Je tako, kot je. Spreminja se samo dožemanje življenja. Življenje je odvisno od tega, kako ga sprejemajo in kako nanj gledamo. Optimist bo na življenje gledal zelo lepo in pozitivno, medtem ko bo pesimist gledal na življenje kar se da slabo. Jaz pa pravim tako, da je življenje samo eno in da ga je treba izkoristiti do zadnjega trenutka. Življenja si ne smemo oteževati, saj si lahko tako

marsikaj zakompliciramo. V življenju moramo uživati – seveda v skladu s svojimi prepričanji, vrednotami, pa tudi omejitvami – tukaj smo svobodni, imamo svojo voljo, kako bomo živeli, kaj bomo iz sebe naredili.

Zdaj sem sama v obdobju odraščanja in mi vsi govorijo, naj uživam in se imam 'fajn', saj je mladost samo ena in življenje eno. Že, samo kaj zanje pomeni uživati in se imeti 'fajn' – ni nujno, da je skladno z mojimi prepričanji – sama izbiram in sledim temu zavedanju, kar je zame uživanje in se imeti 'fajn' – nemalokrat je to čas, ki ga namenim npr. skrbi za živali – ob tem občutim nekaj, kar me osrečujejo, bogatejša sem. Tega vsi tisti, ki želijo name vplivati s svojimi pogledi na življenje največkrat ne razumejo. S tem se ne obremenjujem.

Dobro življenje je življenje brez sekiranja in 'živciranja' – preobremenjenost, psihične napetosti nas vodijo v nejevoljo, melanholičnost, neobčutljivost za druge ..., to pa ni dobro, tega si ne želim. Vsako življenje je dobro – le 'potovati' skozenj moramo znati. Vsekakor pa je dobro življenje tudi to, da v njem uspeš, dosežeš željen cilj in ne zabredeš v težave, kot so droge, alkohol ...

Poti do dobrega življenja je več. Bodi nasmejan in vesel in nasmej tudi druge. S tem boš dosegel največ. Do dobrega življenja pa nas ne pripelje nihče drug, kot mi sami. Življenje vsakega pa bi moralo biti sestavljeno tako, da bi na koncu lahko rekel: »Super je bilo! Pripravljen sem začeti z novo dogodivščino, ki ji rečemo življenje.«

*Urška Bračko, 14 let,
OŠ Miklavž na Dravskem polju
Mentorica: Ana Koritnik*

Kaj je dobro življenje?

Beseda življenje. Beseda, ki jo človek velikokrat izgovori, vendar ali se tudi zaveda njenega globokega pomena? Živimo v negotovem času, v času krize, a tukaj se ne bom osredotočil na gospodarsko krizo, ki jo je moč odpraviti, ampak bom razpravljal o krizi vrednot.

Dandanes je posameznik, ki ima visoko razvite moralne vrednote prej izjema kot pravilo. Zakaj je temu tako? Zagotovo je na to vplival večstoletni razvoj človeka, številna nova odkritja, izumi ter menjava političnih sistemov. Naša civilizacija se je na vseh tehničnih področjih zelo razvila, žal pa človek skozi čas ni tako dobro kot tehnične izdelke razvijal svojih vrednot, da bi se razvil v zrelega posameznika in zaživel polno življenje. Seveda obstajajo na svetu skupine ljudi in posamezniki, ki živijo polno življenje, npr. vzhodne azijske kulture, ki v ospredje postavijo zgolj človeka-posameznika. Ti ljudje se zavedajo, da je v našem kratkem življenju pomembno, da spoznamo samega sebe, se razvijemo in širimo svoje vrednote na druge ljudi z namenom, da bi vsi živeli v sožitju, brez nenehnega uresničevanja *izključno* lastnih ciljev. Mi pa živimo v sistemu, v katerem nista v ospredju posameznik in njegove moralne vrednote.

Pomemben je zgolj zaslužek ter lastno kopičenje bogastva posameznikov, skupin ter korporacij, pri čemer pa se ne oziramo na posledice, ki pri nastanejo. Da je nekaj hudo narobe, pokaže že današnja vzgoja otrok in mladih, ki je katastrofalna in zelo zaskrbljujoča. Zaradi slabo zasnovanega učnega načrta smo pod največjim pritiskom prav srednješolci. Smo preobremenjeni, naši starši od nas preveč pričakujejo in velikokrat želijo preko nas uresničiti svoje načrte ali/in sanje.

To je le nekaj vzrokov, ki korenito vplivajo na posameznika v njegovih letih nenehnega razvoja. Negotova prihodnost je največji strah najstnikov, vsaj tistih, ki bi radi v svojem življenju uresničili zadane načrte. Lahko je danes govoriti staršem in starejšim generacijam, kako naj živimo in da se naj ne obremenjujemo s prihodnostjo, da se bo s časom vse uredilo. Na podlagi česa si jemljejo pravico do takšnega usmerjanja mladih? Sami so živeli pod skupno državo Jugoslavijo, živeli so v dobrih okoliščinah, vprašanja o brezposelnosti skoraj niso poznali, vsi so bili preskrbljeni. Če pa se postavimo v kožo konstruktivnega, politično-neopredeljenega politologa oz. analitika vemo, da je bila Jugoslavija zgrešen sistem! Zaradi razpada države in kasnejšega plačevanja njenih kreditov trpijo današnje generacije. To je le eden izmed vzrokov za današnje stanje Slovenije, v kateri živimo. Naj razložim na primeru: večina posameznikov, ki danes dokonča študij, ne dobi službe. Konkurenca je prevelika, razpisanih delovnih mest premalo, da tako imenovanih »poznanstev«, na katerih temelji Slovenija, ki omogočijo iskalcu zaposlitve službo, niti ne omenjam.

Vsak normalen posameznik razmišlja o osamosvojitvi ter o tem, kako si bo ustvaril družino. Kako naj mu to uspe brez redne službe, brez rednega dohodka? Tako smo danes priča temu, da se mladi preprosto ne morejo osamosvojiti. Izjema so le redki primeri. Do 30. leta ostanejo pri starših, imajo neredne dohodke in občasno službo, za katero se največkrat sploh niso šolali. Morda se jim res po tridesetem vendarle pojavi kakšna možnost, ampak takrat si preprosto rečejo: »Mah, prepozno je za mene!« in zgodi se, da ostanejo doma. In tukaj se pojavi vprašanje: kaj je dobro življenje? Kako naj se posameznik razvija v zrelo osebo, ko pa je celo življenje na istem mestu in v istem kraju? Kako postati močna in odločna oseba, če pa mora celo življenje živeti v hiši svojih staršev? Kako naj ugotovimo, kaj je dobro življenje, ko pa nismo zmožni uresničiti svojih sanj in načrtov. Nikakor ne namigujem na to, da je kakorkoli sramotno oz. ponižujoče, če otrok vse življenje ostane doma. Zdi se mi lepo, kadar se odloči ostati ter si na isti zemlji ustvariti lastno družino in svoje ime vredno vsega spoštovanja. Če pa si posameznik vse od najstniških let prizadeva in načrtuje, da se bo osamosvojil ter si ustvaril nekaj povsem svojega, takrat pa se lahko pojavi velik moralni problem. Recimo, da sedem let trenirate nogomet in v ta šport vlagate ves svoj trud in prosti čas. Po nekaj letih trdega treninga in tekem sledi odločilna tekma. Pred njo izveste, da vas pridejo opazovati iskalci nogometnih talentov. Zavedate se, da vam bo dobra igra omogočila prestop v veliko bolj kakovosten klub, kot je vaš trenutni in vaše sanje in večletno neizmerno prizadevanje bo poplačano. Sledi zadnji trening na katerem se zelo poškodujete, okrevanje pa bo trajalo več mesecev. Predstavniki drugih klubov medtem

preprosto pozabijo na vas. Tako se zgodi, da vaše večletno prizadevanje, trud in sanje odplavajo po vodi.

Pustimo sedaj generacijo med 20. in 30. letom in se raje vrnimo na najstnike oz. srednješolce, našo prihodnost Slovenije. Moje razmišljanje temelji na tem, da je pomoč med ljudmi nekaj samoumevnega. Je dejanje, ki ga storimo zgolj iz ljubezni do sočloveka, ne zaradi tega, ker pričakujemo, da bomo poplačani. Današnja slika najstnikov pa je žal prav takšna. Za vsako storjeno »dobro« dejanje pričakujejo poplačilo. Preprosto ne prepoznajo veličine, ki se skriva v besedi pomoč. Ne vedo, da prav to in podobna dejanja delajo človeka zrelega in ga pripravljajo na dobro, polno življenje ter njemu samemu omogočajo, da postaja še boljši človek. Največji problem mladih danes je, da se vedno znova in znova hočejo izpostavljati. Največkrat po družabnih omrežjih. Seveda moram omeniti to »gnilo« besedo facebook. To spletno mesto danes žal pri večini mladih nadomešča vrlino, kot so: prijaznost, odločnost, poštenost, odkritost, odgovornost ... Namesto, da bi se posvetili razvoju svoje osebnosti, spoznavanju samega sebe, razvijanju lastnih meril, raje v večini primerov nalagajo na splet slike, na katerih so neustrezno oblečeni, objavljajo neprimerna zasebna stanja in se neomejeno izpostavljajo. Moto današnjih najstnikov se vse bolj pojavlja in uveljavlja kot: »Koliko lajkov (vščekov) imaš, toliko veljaš,« kar je absurdno in žalostno. Če bi imel kaj besede pri vsem tem, bi takoj zakonsko prepovedal uporabo facebooka oz. onemogočil njegovo delovanje v Sloveniji in drugod po svetu. V isti koš bi uvrstil tudi ostala manj poznana družabna omrežja. Ljudi lahko med seboj komunicirajo na drugačne načine, zato ne potrebujejo nobenega družabnega omrežja, ki jim uničuje življenje in ovira njihov razvoj.

Omenil sem že neustrezno načrtovan učni načrt, ki zagotovo vpliva na delovanje mladostnika, čigar najstniška leta so ključna za razvoj človeka. Načrt je preprosto rečeno prenatrpan, površinski, brez dodane vrednosti in v večini primerov presega zmoglosti dijakov! Tukaj nastopijo tudi profesorji, katerih 90 odstotkov bi jih označil za tako imenovane kvazi-profesorje. Slednji bi morali zraven izvajanja učnega načrta med svoje učence širiti nasvete, znanja o dobrem in polnem življenju iz lastnih izkušenj. Ampak kako naj to storijo? Niti sami niso zreli posamezniki, ki bi imeli pravičen pogled na življenje. So le hitri proizvod brez dodane vrednosti tega »diskrepantnega« sistema, v katerem živimo. Predavajo le tiste vsebine, ki jih narekuje učni načrt za določen predmet. Njihov cilj je povsem kratkoročen in usmerjen zgolj na prenos teoretičnega znanja na dijaka, ki ga tako ali tako uporablja le kratek čas, namesto, da bi širili temeljna in praktična znanja o življenju. Tukaj nastopijo tudi ocene, pripomočki od ena do pet, s katerimi profesor oceni znanje dijaka. Sem mnenja, da bi se morale te »številke« odpraviti, ker prepogosto delajo krivice veliki večini srednješolcev. Na eni strani imamo dijaka, ki je odličnjak z veliko priznanji iz raznih tekmovanj, na drugi strani pa dijaka, ki mu je uspelo doseči le zadosten uspeh. Če ne bi poznali obeh dijakov, bi jih večina ljudi zagotovo ocenila približno takole: odličnjak je marljiv, deloven, pošten, zanesljiv, dober srčen, prijazen, zadostnega dijaka pa bi najverjetneje opisali z naslednjimi besedami: len, nepošten, neuravnovešen, nekulturen, nezanesljiv, neprila-

gojen ter nima pravilnega in urejenega pogleda na življenje. Kakšno pravico pa imamo, da ju izključno skozi bizarne številke, ki so napisane na listu papirja, obravnavamo kot celovite osebnosti? Te številke predstavljajo le teoretično znanje pri posameznem predmetu. Danes večina ljudi takoj označuje učno podpovprečnega dijaka, katerega predhodno niti ne pozna, izključno na podlagi ocen. Ne pozna in se ne zaveda njegovih dobrih lastnosti, ki jih ima v veliko primerih bolj razvite kot odličnjak. Morda ima ta dijak drugačen pogled na naš učni načrt in se mu preprosto ne ljubi obremenjevati s temi številkami, ki človeštvo samo delijo in ne prinašajo nič dobrega med nas. Nikakor nočem s tem povedati, da odličnjaki nimajo dobro razvitih osebnostnih meril, nasprotno, ampak izključno številke nas pripeljejo do tega, da človeka nepravilno in neustrezno ocenjujemo zgolj z le-temi, kar pa je zelo slabo. Prav tako ocenjujemo z njimi odraslega človeka. Koliko znaša njegovo premoženje, število avtomobilov, ki jih ima postavljene v svoji garaži, število kvadratnih metrov njegovega stanovanja ali hiše, kolikokrat letno hodi na počitnice. In dokler bomo ljudje delovali na takšen način, ne bomo poznali pomena besede dobro življenje, razen redkih posameznikov, ki se upajo upreti temu »bednemu« sistem in začnejo živeti, vendar so zato etiketirani in izločeni iz družbe, ker njihova miselna naravnost ni skladna s prevladujočo.

Danes namreč ne »živimo«, ampak samo sledimo vsakdanjemu ritmu življenja, ki so ga začrtali naši predniki, kar predstavlja veliko slabost pri razvoju vrednostnega in osebnostnega okvirja ter osmišljenja življenja posameznika. Če nočemo, da bomo priča človeštvu, ki ga prepogosto gledamo v znanstveno-fantastičnih filmih, moramo začeti na začetku in to zelo hitro. Najprej bi morali spremeniti kapitalistični sistem v Sloveniji, kar bi omogočalo pogoje, v katerih bi lahko pravilno vzgajali bodoče generacije, ki bodo ključne za obstanek naše družbe. Poudarek bi temeljil na osebnostnih vrednotah kot so: dobrosrčnost, poštenost, nesebičnost, dobronamernost, samoodgovornost, zanesljivost, trajnostni razvoj. Absolutna sprememba je potrebna v odnosu do naše čudovite narave, zakladnice človeštva, prihodnosti naših naslednikov. Nujno potrebna je sprememba interpretacije svetovnih religijskih voditeljev, ki med ljudi širijo popačeno sporočilo in namen ter poslanstvo verskih prepričanj. Ljudje sami bi morali prepoznati, da jih religijski pričevalci zavajajo z namenom, da bi dosegli svoje osebne cilje, ki so največkrat prepoznani kot omejeni, škodljivi in zavrženi. Temelj človeštva sloni v veri med ljudmi, v ljudi ter v naravo.

Za konec bi poudaril, da bi morali na politična mesta postavljati le moralno najbolj razvite ljudi, ki bi delovali v skupno dobro in bili okoljsko ozaveščeni. Za oblikovanje željenega družbenega »tkiva« bi bila potrebna temeljita vzgoja, ki bi temeljila na moralnih principih, prihodnjih generacij, a če ne bomo hitro začeli delovati v tej smeri, bodo prihajajoče generacije obsojene na manjko zavedanja in poznavanja dobrega življenja, ki nam že danes vse bolj polzi skozi prste.

Danijel Brglez, 17 let

Srednja zdravstvena in kozmetična šola Maribor

Mentorica: prof. Vanja Kancler

Dobrota neke deklice

Nekoč sta v majhni leseni hišici ob gozdičku živeli deklica in njena mama. Vse življenje sta bili skupaj. Sicer nista bili premožni, ampak bili sta srečni, da imata druga drugo.

Neke mrzle zime je bila dekličina mama tako hudo bolna, da ji je grozila smrt. Deklica je jokala dneve in noči, saj ni vedela, kako naj pomaga mami sredi hude zime. Kuhala ji je čaj, ji prinašala tople odeje, jo hranila z juhami, ki jih je sama naredila, a ni nič pomagalo. Pozimi pa deklica ni mogla do zdravnika, saj je bilo predaleč, pa še veliko snega je zapadlo.

Neke mrzle noči je deklica imela čudne sanje. Sanjalo se ji je, da je ponoči k njeni mami prišel mali možiček in ji na nočno omarico nastavil mošnjček, v katerem je bilo zdravilo. Deklici se seveda sanje niso zdele pomembne, saj ni verjela v pravljlična bitja. In tako je še vedno tuhtala, kako naj pozdravi svojo mamo. Ampak medtem ni pogledala, če je kakšen mošnjček na omarici.

Naslednjo noč je sanjala grozne sanje. Ponovno je sanjala možička, ki se je prelevil v hudička in ob njeni mami bedel celo noč. Tudi te sanje se ji niso zdele pomembne in jih je pozabila. Njena mama pa je bila vsak dan slabša.

Tretjo noč pa deklica ni mogla spati, kajti sanjala je, da ponoči ni bilo več ne mošnjčka na omarici, ne hudiča ob mami in na njeno žalost tudi njene mame ne v postelji.

Zjutraj jo je iz nočnih mor zbudil mamin krik. Deklica je hitro odšla pogledat, kaj se je zgodilo. Ko je prišla v mamino sobo, je njeno mamo našla na tleh, ko se je z zadnjimi močmi borila za življenje. Nenadoma pa se je v sobi pojavil možic in vprašal deklico, ali je šla prvo jutro po čudnih sanjah pogledat, če je mošnjček na omarici. Deklica pa je cela prestrašena odkimala. Možiček ji je razložil, da bi morala po prvih sanjah dati zdravilo iz mošnjčka v mamin čaj, da bi ozdravela. A ker tega ni naredila, jo je za to posvaril v drugih sanjah. In ker tudi po drugih sanjah ni tega naredila, ji je prikazal, kaj se bo zgodilo z njeno mamo, če ji ne bo dala tega zdravila. Deklica je hitro dala mami zdravilo, a bilo je prepozno. Možica je vprašala, kaj naj naredi, da bo njena mama živa, ta pa ji je rekel, da mora v zameno za mamino življenje dati svoje, njen duh pa bo vedno poleg mame. Deklica se je takoj odločila za to, saj je imela svojo mamo najrajši na svetu. Življenje brez matere ji ne bi pomenilo nič. Mama je tako ponovno oživela in njeno življenje je napolnjeval dekličin duh. Vedeli sta, da sta ena zraven druge in se imata lepo.

Kadar je življenje dobro, se ta dobrota nadaljuje tudi po smrti.

*Sara Emeršič, 14 let
OŠ Mladika Ptuj
Mentorica: Urška Hlupič*

Kaj je dobro življenje?

Jaz osebno živim zelo dobro življenje.

Imam vse, kar si človek lahko želi: ljubečo družino, ki me v vsem in povsod spremlja in je prijazna z menoj v dobrih in slabih trenutkih, dobre prijatelje, ki ti zmeraj, ampak res zmeraj pomagajo in so s teboj. Še posebej imam v šoli rada svojo »BFF« (best friend forever), sošolko Lano, ki je najboljša in med vsemi najprijaznejša oseba. Ona mi zmeraj pomaga in me razveseli v dobrem ali slabem, pozna razliko med resnico in lažjo ter mi pove vse pa še tisto, kar mi noče, ji ugre iz ust. Za povrh vsega me ima rada takšno, kakršna sem.

Dobro življenje je eno izmed najboljših pogojev, da si povsod dober in te nikjer ne skrbi, ali si še z nekom prijatelj ali ne, kdaj se boš s to osebo pobotal in ali ko prideš iz potovanja, ali bo tvoj fant že imel drugo ...

Jaz zaenkrat takih problemov in skrbi nimam. Vendar me kdaj še vseeno skrbi za kakšno osebo. Doma nimam nobenih skrbi in v šoli tudi ne, saj mi gre dobro od rok. Rada se družim s prijatelji, ki me za nič na svetu ne bi izdali.

Za vse tiste, ki nimajo dobrega življenja ali pa nanj ne znajo pogledati s pravimi očmi, svetujem, da se v svojem življenju ne obremenjujejo preveč s skrbmi in težavami. Težave se bodo rešile same od sebe in vi boste za to zelo veseli. O življenju sem se že veliko naučila, a ne še vsega. Ena od stvari, ki jih že vem o življenju, da bodi vedno sproščen in vse počni »u izi«.

Življenje lahko lepše uživaš, če si prijatelj sam sebi.

*Karin Grdadolnik, 12 let
OŠ Žiri
Mentorica: Maja Brezovar*

Kaj je dobro življenje?

Življenje se je v zadnjem času močno spremenilo. Veliko stvari se je izboljšalo, nekaj pa tudi poslabšalo. V razvitih državah so pogoji za dobro življenje večinoma dobri: malo je revščine, bolezni, tegob... Težava so nerazvite države in države, ki začenjajo z razvojem. Veliko ljudi živi močno pod pragom revščine. Imajo ravno toliko, da ne umrejo od lakote. Izpostavimo npr. Afriko: najrevnejša celina z veliko prebivalstva. Ali se kdaj vprašamo zakaj je tam revščina? Krivi smo mi! Afrika je celina z veliko naravnimi bogastvi, pa vendar je denar v rokah peščice in še ta je večinoma iz Evrope, ZDA in Kitajske. Preprosti ljudje kopljejo diamante, dragocene rude pa vendar živijo v hudi revščini in pomanjkanju. Krivi smo mi! Mi jih izkoriščamo že dolga stoletja. S podobnimi težavami se soočajo tudi nekatere azijske in latinskoameriške države. Vendar denar ni vse, kar je potrebno za dobro življenje.

Veliko prebivalstva razvitih držav misli, da živi dobro, če ima dovolj denarja. Toda z denarjem ne moremo kupiti sreče, zadovoljstva, pravih prijateljev... Za dobro

življenje je potrebno dobro življenjsko okolje. Potrebni so dobri odnosi z bližnjimi, nekdo s katerim se razumeš družiš. Ljudje smo družabna bitja, sami ne moremo pravilno delovati. Življenje mora imeti nek smisel, to je lahko družina. Nekateri življenje osmislijo z religijo (vero). Vsakdo mora najti nekaj, kar mu resnično ustvarja zadovoljstvo. Če ima vsega dovolj, ga lahko najde v dobroti, pomoči drugim. Mar nam pomoč drugim ni v veselje? Potem je z nami nekaj hudo narobe. Velikokrat te lahko zavest, da si drugemu pomagaj, spravi iz velike duševne stiske. Nekateri najdejo v tem smisel in vse svoje življenje posvetijo pomoči ljudem, ki so je potrebni. Ne smemo se vdati, če ne najdemo takoj smisla svojega življenja, važno je le, da nikoli ne odnehamo. Za dobro življenje sta potrebna tudi svoboda in mir. Ljudje so v državah, kjer divjajo vojne v nenehnem strahu, včasih jim vzamejo svobodo, kar lahko pusti trajne posledice na našem umu. V nekaterih državah se poslužujejo celo otroških vojakov (kar je izredno nečloveško), ki so sužnji našega časa. Odrasli z njimi manipulirajo, da zadošijo lastnim interesom. Hudo mi je za vse prebivalce držav, kjer divjajo vojne (Sirija, Mali, Demokratična republika Kongo, pa tudi za zatirane prebivalce Severne Koreje). Tudi mišljenje, da je zdravje nujno za dobro življenje, se mi ne zdi pravilno. Res da smo veseli, če smo zdravi, a tudi bolniki in poškodovanci lahko živijo dobro in polno. Če hudo zbolimo ali se resno poškodujemo, še ni konec sveta. Lahko se dvignemo iz teme in zagrenjenosti, samo voljo moramo imeti.

Menim, da je moje življenje sorazmerno dobro, vendar ne vem še, kaj je zame smisel življenja. Sicer pa imam za to še dovolj časa. Živim v dobri družini, dobro se razumem z bližnjimi, imam prijatelje ... Po mojem mnenju bi morali imeti boljši odnos do ljudi in stvari (hrane, vode, predmetov), saj živi na svetu veliko ljudi, ki bi te stvari zelo potrebovali.

Luka Jesenko, 13 let

OŠ Idrija

Mentorica: prof. Tjaša Petkovšek Tončič

Bodi sam sprememba in spremeni svet!

Smo v času krize, je čas velikih socialnih razlik in čas, ko se rušijo medsebojni odnosi. Ljudje enostavno ne zaupamo v politične voditelje. Jih ne podpiramo, pa čeprav je sedaj to potrebno. Samo tarnamo nad tem, kaj se dogaja in kaj se še bo zgodilo. Krivdo pa valimo na druge. Sploh se ne zavedamo, da smo za položaj, v kakršnem smo, pravzaprav krivi sami. Bil je lep čas, ljudje smo lepo živeli, prelepo! Nismo se zavedali, kaj nas čaka, vsak izmed nas je posredno in neposredno odgovoren za stanje, v katerem se trenutno nahajamo! Kdo je »takrat« razmišljal, kaj nas čaka. Ljudje so jemali kredite in se zadolževali, nekateri prekomerno! Ne želim zdaj opozarjati na stanje, kakršno je, ampak to je realnost. Ne želim niti kriviti ljudi, ki so odgovorni za stečaj podjetij in posledično tudi za brezposelnost, potem pa so tu še pomanjkanje in lakota.

Zavedati se je treba, da smo bitja, ki živimo skupaj in moramo sodelovati! Zato smo tudi za razmere odgovorni prav vsi! Pa čeprav smo živeli pošteno, dajali denar revnim in se imeli radi. Zakaj ni nihče že takrat opozarjal na to, kaj se lahko zgodi. Vsak je gledal samo nase, kako bo zaslužil in se ni oziral na druge. Pa smo spet tam!

Celo naše življenje je samo učenje – učimo se v šoli, službi in doma. Učimo se bodisi iz izkušenj bodisi preko dela bodisi »zares«. Učenje lahko uporabimo in nadgradimo, lahko pa ga »vržemo v kot«. Največ pa se zagotovo naučimo iz izkušenj. Recimo, da pademo po stopnicah. Zaradi bolečine, ki nam bo verjetno dolgo ostala v spominu zaradi padca, si bomo to zapomnili, in gotovo, bomo naslednjic pazili, ko gremo po tistih stopnicah. Menim, da je današnji čas, na žalost, za marsikoga ena velika bolečina. Tega časa se bodo mnogi spominjali kot časa pomanjkanja in lakote. Sami lahko na tem področju marsikaj storimo. Lahko na primer od svojih prihrankov, ki bi jih porabili za sladkarije in stvari, ki jih v bistvu ne potrebujemo, darujemo revnim. Moje mnenje je tudi, da smo ljudje kot ovce – v večini primerov gremo za čredo oz. pastirjem. Če bi ljudje imeli dober zgled, bi hodili za njim. Danes je veliko zgledov, a koliko jih ljudje res upoštevamo in kakšni so ... Če bi večina ljudi delala isto dobro, potem bi pritegnila tudi ostale, ki ne sodelujejo.

Problem je po mojem mnenju tudi v tem, da se ljudje preveč pritožujemo. Star kitajski pregovor pravi: »Prižgi luč, namesto da se pritožuješ nad temo!« Namesto da ljudje samo jamramo in nekaj obljublamo, bi morali obljube izpolniti, jamranje pa zamenjati za dejansko koristno delo. Nekdo mora to enostavno narediti. Če ne bo nihče prižgal luči v temi, bo pač tema. Stvar je enostavna: »Ukrepaj ali pa jamraj in obljublaj!« – Z zadnjim ne boš naredil ničesar. Menim, da je dober zgled za nas kaktus. Da, prav ste prebrali – rastlina. Kaktusi so se prilagodili na pomanjkanje vode, sušo in žgoče sonce. Niso jamrali in obljubljali, temveč dejansko »storili« nekaj za resnično spremembo.

Ko je mačka zadovoljna, zapre oči. Potem je mačka mirna in zadovoljna in lahko v miru počiva. Vrednoti, ki sta pomembni, da lahko normalno funkcioniramo in veselo živimo iz dneva v dan, sta zagotovo mir in zadovoljstvo. Menim, da je človek najsrečnejši, ko je zadovoljen z vsem ... ko je miren. Takrat je odprt za sočloveka, za prijatelje in družino. Sreča je vrednota, ki pomaga človeku premagovati ovire. Ne mislim sreče kot npr. dober met kocke, temveč notranjo srečo vsakega človeka, radost, mir in zadovoljstvo. Če bi bili ljudje zadovoljni, bi z veseljem šli v nov dan, ljudje bi si bili bližje. Človek se je že od začetka svojega obstoja povezoval v skupine oz. horde. Tako je lažje preživel. Ljudje moramo biti med seboj povezani – kako drugače pa mislite, da smo prišli do tega, kar smo zdaj.

Še en star pregovor pravi: »Po toči zvoniti je prepozno!« Je pa res, da po toči lahko še kljub vsemu zvoniš! Zvoniš v smislu spodbude za popravilo oz. sanacijo škode! Če si bil ti zadolžen za zvonjenje, se seveda vsa krivda zvali nate, kar pa še ne pomeni, da si ti vsega kriv! Verjetno napake ne boš nikoli več ponovil. Vsi pa se bodo trudili škodo čim prej popraviti. Zato dandanes potrebujemo nekoga, ki bo saniral nastalo škodo in ob pomoči cele skupnosti bomo dobili nov zagon. Potrebujemo nekoga, ki bo »po toči

zvonil« in popravil nastalo škodo. Vsi skupaj pa se bomo trudili, da bomo zvonili ob pravem času in na pravem mestu. Smo morda z novo vlado prišli do rešitve? Rešitev je pravzaprav preprosta: «svoboda, enakost, bratstvo» – geslo francoske revolucije. Vsak izmed nas si želi svobodo brez tarnanja, pomanjkanja, revščine in lakote ter trpljenja. Te grozote je treba odpraviti in le tako si bomo enaki. Če pa se bomo še vsi pobratili med sabo in stopili skupaj, smo pravzaprav zmagali. Skupaj lahko dosežemo veliko. Če npr. voditelj vidi, da si ostali prizadevajo za dobro in so zadovoljni z njim, bo dobil novo moč, nov zagon. Tako je tudi danes, če bodo politiki videli, da je ljudstvo zadovoljno, da jih ljudstvo podpira, bodo dobili nov elan in moč. Skupaj namreč zmoremo več!

*Klemen Levičnik, 14 let
OŠ Sostro, Ljubljana Dobrunje
Mentorica: Petra Aškerc*

Kaj je dobro življenje?

Vedno sem mislila, da je moje življenje čista polomija. Vse sem videla črno, na pol prazen kozarec v vsaki stvari. Ampak sem imela vse. Samo zavedala se nisem.

Kot vsako jutro, sem se tudi tistega dne odpravila v šolo. Hodila sem na privatno šolo, saj sta moja starša cenila znanje. Meni je bilo po pravici čisto vseeno. Hodila sem v šolo, nisem se brigala za druge in to je to. No, torej. Pouk je minil precej bedno. Hotela sem, da je že konec vsega. Do konca pouka pa sem imela samo še dve uri likovnega pouka. Risali smo na temo "Moje življenje". Kako dobro se sliši! Vedela sem, kaj bom narisala. In sem vzela črno tempero in celo platno pobarvala s črno barvo. Zadovoljna z izdelkom sem se usedla na stol in opazovala druge. Vsi so risali s svetlimi barvami, imeli polno veselih obrazov na platnu in vsi so se počutili super. Nato je mimo prišel moj profesor. "Kaj pa je to Eva?" me je prijazno vprašal in se usedel poleg mene. "To je moje življenje," sem dejala ponosno. "Pa si prepričala, da res tako vidiš svoje življenje?" je poizkušal profesor. "Da, profesor, trdno prepričana," sem rekla odločno. "Eva, kaj ko bi danes ostala eno uro dlje pri meni. Rad bi ti nekaj pokazal," je rekel profesor. "Kaj me pa stane," sem si mislila in odzvonila je še zadnja ura.

Učilnica se je spraznila in ostala sva samo jaz in profesor. "Nekam se bova odpe-ljala, v redu?" je rekel profesor prijazno. "Prav," sem mu odgovorila preprosto. Vzel je ključe in odšla sva do avta. Peljala sva se približno 10 minut in na koncu prispela na zanemarjen kraj. "To ste mi hoteli pokazati?" sem rekla zdolgočaseno. "Počakaj še malo," je rekel profesor in se razgledal po kraju. Tu so stali na pol podrta hiša, nekaj zanemarjenih hiš in polno ozkih in umazanih ulic. "Anton, Marcel!" sej je kar na enkrat zadr profesor. "Koga kličete?" sem rekla počasi. "Počakaj, boš že videla," je rekel profesor in še enkrat zaklical ti dve imeni. In čez nekaj časa sta prišla. Dva majhna fanta, oba stara okoli 10 let. Umazana, oblečena v razcapana oblačila s skuštranimi lasmi in rjavimi očmi, v katerih je svetila majhna iskrica. "Mitja!" se je zadr eden iz-

med njiju in stekel do mojega profesorja in naravnost v njegov objem. "Anton, Marcel naj vama predstavim svojo učenko," je rekel veselo in pokazal name. Fanta sta me le tiho gledala. "No, moje ime je Eva, vidva pa sta predvidevam da Anton in Marcel," sem rekla in se nasmehnila. Tudi fanta sta se nasmehnila. "Jaz sem Anton in to je moj brat Marcel," je rekel eden izmed njiju, ki je bil malo večji od drugega. "Me veseli," sem odgovorila. Nato pa odšla do profesorja in mu na uho zašepetala: "Še vedno ne razumem, zakaj ste me pripeljali sem." "Dan boš preživela z njima Eva. Poklical sem tvoja starša in povedal, da si z mano. Ti pa boš cel dan bila z nami. Dogovorjeno?" "Dogovorjeno, če sem jutri opravičena pouka," sem rekla in se nasmehnila. "To bomo še videli," je odgovoril profesor in se zasmejal.

Cel dan sem preživela z Antonom, Marcelom in mojim profesorjem. Bilo je res zelo zabavno. Najprej smo se odpeljali v zabavišni park, kjer smo vsi odšli na vlak smrti, potem na vrtiljak, v hišo strahov in seveda na sladkorno peno. Potem smo se odpravili do ribogojnice, kjer smo lovili ribe in se zabavali. Nato smo ulovljene ribe kupili in jih spekli na žaru. Ne vem, Anton in Marcel sta mi zgolj v nekaj urah zelo prirasla k srcu. Bila sta še zgolj otroka. Otroka, ki se vsak dan trudita, da preživita. V 21. stoletju še vedno vidiš otroke ulice. Same, osamljene, brez hrane. Precej grozno.

Ura je odbila 22.00 in s profesorjem sva se odločila, da je čas za odhod. Poslovala sva se od Marcela in Antona z obljubo, da se jutri spet vidimo. S profesorjem sva se usedla v avto in se odpeljala. Še vedno mi ni dala miru misel, čemu me je profesor pripeljal k njima. Kaj kmalu sva prispela do dovoza naše hiše. Ravno sem hotel zapreti vrata avta in oditi, ko me je prekinil: "In ja, Eva, jutri si opravičena pouka," je še rekel, počakal, da sem se nasmejala in zaprla vrata ter odpeljal. Odšla sem v hišo, mrko pozdravila starša in odšla pod mrzel tuš. Misli so kar letele. Zakaj, zakaj, zakaj me je odpeljal k njima? S to mislijo sem odšla do postelje in v hipu zaspala.

Zbudilo me je jutranje ptičje petje. Ne vem, svet se mi je kar na enkrat zdel tako lepo. Bila sem srečna, ker imam vse, kar hočem. Življenje je lepo... Zakaj se mi je zdelo, da sem razumela, kaj je profesor želel od mene? Hotel je, da vidim, da je moj svet lep. Da moram biti hvaležna za to, kar imam. Nekateri tega nimajo. Nimajo staršev, ki bi jim vedno svetovali, nimajo hrane, da bi lahko zvečer siti zaspali in se zjutraj zbudili v lepo jutro in se zavedali, da so srečni. Nimajo vsega, kar imam jaz. Oh, svet je lep...

Popoldne je spet do mene prišel profesor in odpeljala sva se od Marcela in Antona. Takoj, ko sem ju zagledala, sem postala srečna. Vsakemu sem kupila eno liziko. Bila sta tako srečna, da so se njune oči bleščale kot majhni diamanti. "Vama je všeč lizika?" sem ju vprašala, čeprav sem vedela, da že njun nasmeh vse pove. "Zelo!!!" je rekel Anton in se zasmejal. Dan sem spet preživela čudovito, le da sem tokrat prej odšla domov, saj me profesor ne more vsak dan opravičiti od pouka. Ko sem se torej peljala s profesorjem domov, sem rekla: "Profesor, vem, kaj je bil vaš cilj. Sedaj razumem. Hoteli ste mi pokazati, da sem lahko hvaležna za vse, kar imam. Za vsak grizljaj kruha, za vsak poljub mame, za vsak nasmeh. Anton, Marcel in vsi drugi otroci ulice tega nimajo. Ne veste, kako sem vam hvaležna. Kako sem hvaležna, da ste mi pokazali, da je svet dober. Po nekaj letih se končno spet počutim odlično. Hvala." "To je moje

delo. Širit znanje, širit izkušnje. Veš, tudi jaz sem bil tak otrok. Brez mame, brez očeta. Prepuščen sam sebi. Na kar me je našel nekdo, ki ga tako močno cenim. Ajda. Moja druga mama. Hvaležen sem ji, da ne moreš verjeti kako. Rešila me je pekla, ki sem ga doživljal. Dajala mi je hrano, mi nudila prenočišče, mi vedno pomagala. Zato vem, kako je Antonu in Marcelu. Trudim se jima pomagat, kakor le morem. Pa čeprav ne morem veliko narediti, je že dosti, da vidim njun nasmeh." je rekel profesor. Ostala sem brez besed. Nisem vedela, kaj naj rečem. Samo nasmehnila sem se. Kaj drugega moje telo v tistem trenutku ni bilo zmožno.

Drugi dan sem po pouku odšla do profesorja in mu dejala: "Profesor, nekaj sem se odločila. Ker sem sedaj 4. letnik in se moram odločiti, kam bi šla naprej, sem se odločila. Rada bi svoje življenje posvetila otrokom na ulicah. Rada bi jim nudila vse, kar lahko. Rada bi jih učila. Bi lahko računala na vašo pomoč?" sem rekla. "Vedno, Eva," je rekel profesor in se nasmel. Vsak dan sva tako obiskovala otroke na ulicah in se z njimi družila. Počutila sem se tako super kot še nikoli. Vedela sem, da delam dobro delo. In bila sem vesela.

Tako sem doštudirala in postala socialna delavka. Ustanovila sem dom z imenom VSI MI, KI SE RADI SMEJIMO. Vedno mi je tudi pomagal moj (sedaj že ne več) profesor. Spoznala sem tudi sorodno dušo, ki mi je bila podobna. Doletela pa me je velika nesreča. Ugotovili smo, da ne morem zanositi. Ampak sprejela sem to. In še več! S partnerjem sva se odločila, da posvojiva Marcela in Antona.

Tako sedaj živimo kot v pravljici. Jaz in moj mož učiva Marcela in Antona stvari, ki jih morata vedeti za šolo. Onadva pa naju učita o življenju. Hvaležna sem za vsako stvar, najbolj pa za moja dva otroke, ki sta me naučila, da je življenje lepo.

*Eva Renuša, 13 let
OŠ Stopiče
Mentorica: Karmen Blatnik*

Bodi sama sprememba in spremeni svet! (Gandhi)

V različnih jezikih se sprememba reče različno. Change, a*ndem, changement, endre, muutos, cambiamento ... So skupnosti ljudi, katerih kultura vidno odstopa od povprečne, na primer severnokorejska država, kjer živijo ljudje v (prisilnem) prepričanju, da je njihov vladar edini pravi in pravični, na drugi strani pa bogata ameriška mesta. Dobro za nekoga je lahko slabo za drugega. Še po pokrajinah se načini življenja razlikujejo.

V tej dobi človeštva, ko sta pomembna le denar in ugled, pozabljam na pomembne vrednote, kot sta ljubezen in prijateljstvo. Dobro življenje trenutno pomeni, da imaš več od soseda čez cesto.

Svet v trenutni gospodarski krizi potrebuje nekoga, na kogar se bodo lahko ljudje zanesli. Ne moremo se zanešati na politike, na svoje idole, še nase se večinoma ne zanesemo. Svet potrebuje super junaka, po možnosti z več milijardami dolarjev v denarnici.

Potrebujemo Supermana, Milijarderja ali nekoga, ki mu je precej podoben. Potrebujemo nekoga, na katerega se bomo lahko zanesli tudi v najtežjih trenutkih, ko bo šlo vse samo navzdol. Mogoče zunajzemeljsko bitje? V vesolje bi lahko poslali sporočilo:

»Pozdravljeni, mi smo Zemljani. Prihajamo z Zemlje, tistega planeta, ki je bil včasih zeleno-moder, zdaj pa ima še nekaj drugih barv in lučke. Potrebujemo junaka, ki nas bo rešil iz gospodarske krize. Bodite prijazni in nam pomagajte. Priporočamo, da pristanete na Antarktiki (bela površina na skrajnem spodnjem delu Zemlje, ki se vztrajno manjša), če pa jo pred tem uničimo in popolnoma stopimo, pristanite kjer koli menite, da bo pristanek varen oziroma dovolj varen za vaše plovilo. Voda bo takrat že zalila večino kopnega, zato Vam predlagamo Mont Everest. Ne prevzemamo odgovornosti, če naletite na kup smeti takoj po vašem izkrcanju. Naš planet je namreč tudi močno onesnažen.

Lep pozdrav z Zemlje!

Zemljani

P. S.

Če imate težave z dihali, v našo atmosfero ne vstopajte.»

Glede na to, kako egoistični smo, bomo pričakovali, da bodo mali zeleni vesoljčki prišli najpozneje pojutrišnjem.

Vsak človek na Zemlji lahko odgovarja le sam zase. Od položaja v družbi je odvisno, ali odgovarja tudi za ljudi okoli sebe. V tistem trenutku, ko začnemo svoje odgovornosti prelagati na druge, se začne sistem podirati. Podobno je računalniku; ko ena stvar ne deluje, kot je treba, zablokira tudi vse ostalo. Pri računalniku je lažje kot med ljudmi, saj lahko okvarjen del preprosto zavržemo in ga nadomestimo z novim. Med ljudmi tega ne moremo storiti. Nihče ne more preprosto vzeti velike računalniške miške in prenesti človeka ali skupino ljudi v okence »Koš«, čeprav se nekaterim zdi tako.

Drugi problem je, da se ljudje premalo družimo. Če otrok že od malega gleda televizijo in pri šestih letih obvlada računalnik bolje od svojih staršev, je nekaj hudo narobe. Svet je preprosto preveč navezan na elektroniko, svetovni splet in svoje ljube mobitele, da bi ljudje našli čas za pogovor ali normalno druženje. Če ne preveriš vsakih 10 sekund Facebook in Twiter, te lahko pobere.

»Joj, sporočilo sem dobila!« je najpogostejši stavek, ki ga lahko slišim, ko se sprehajam po mestu. Vsak drugi človek, ki ga srečam, se pogovarja po telefonu ali pa nekaj brklja po njem. Zadnjič sem sedela v restavraciji in vsi okoli naše mize so imeli v rokah telefone ali tablice. Le starejše gospe v kotu so se sproščeno pogovarjale. Par na moji levi je bil očitno na zmenku in edini stavek, ki sem ga slišala od njiju, je bil: »O, poglej, kaj je ta in ta objavil na svojem zidu!« Drugi par je imel pred seboj tablico in pregledoval nek spletni portal. Svetloba iz tablice je bila tako močna, da je fant moral nositi sončna očala.

Stara sem 15 let in v vsem mojem življenju je tehnika toliko napredovala, da ne sledim več. Pred tremi meseci si bil največji frajer, če si imel telefon z celotno tipkovnico in imel Blackberryja, zdaj so popularni takšni na »touch« in iPhone. Potem je tu še

velikost; najprej so bili »in« čisto majhni, zdaj se okoli prenaša prave tehnološke slone. Seveda so tanki, da se v žepih ne vidijo, ko učiteljice pregledujejo, kdo krši previla in ima prižgan mobilni telefon. Vsaj na naši šoli.

Naj povem, da živim na vasi in do nas tehnološka moda ne pride tako hitro, zato se opravičujem, če pišem o že zastarelih rečeh. Verjetno imajo zdaj v Ameriki ali na Kitajskem že telefone, ki se jih vgradi v roko in vtipkajo številko ali brskajo po imeniku kar z živčnimi signali. Zakaj pa ne? Vse okoli nas je elektronsko, zakaj ne bi bili še mi?

Nič nimam proti tehnologiji, ki olajša delo. V medicini in gradbeništvu se moderna tehnologija potrebuje. S primitivnimi metodami res ni mogoče operirati ali zgraditi stolpnice. Tudi tehnologija, ki pomaga ljudem s posebnimi težavami, mi je všeč.

V našem razredu beremo knjige samo še trije ali štirje od 34 učencev. To je samo 12 % celotne generacije 1998. In mislim na knjige, takšne, ki imajo vsaj 100 strani in imajo zelo malo slik. Ostali zavijajo z očmi že ob omembi knjižnice in večina ne prebere niti domačega branja. Samo preprosto prepisejo obnovo z interneta in gredo nazaj igrati računalniške igrice. Ali pa niti tega ne storijo. Pet minut pred uro si »sposodijo« zvezek in »pogledajo« snov, v resnici pa prepisejo tvoje zapiske in se potem delajo pametne pri pouku. Pred preizkusom znanja iz katerega koli predmeta si pišejo listke z odgovori in jih skrivajo v rokave in pod pasove, dekleta pa tudi pod krila. Kasneje, ko jih večina dobi slabo oceni, ker niti z listka ne prepise prav, pa govorijo, da je tisti z dobro oceno, ki jo je pridobil z celim dnevom učenja in sprotnega dela, prepisoval. Takrat nihče ne more dokazati, da to ni res.

Ko me odrasli vprašajo, kaj želim postati, rečem okoljevarstvenica ali inženirka lesarstva. Vendar želim v življenju doseči več kot samo to, da pridem do izobrazbe. Želim spremeniti svet, da bo postal opazneje boljši. Da ne bo toliko kriminala, sovraštva in podobnega. O onesnaženosti niti ne bom pisala. Vsaj ne preveč.

Včasih se mi zdi, da s svojim početjem ne onesnažujemo le našega planeta, ampak tudi svoje misli. Nato gremo z roko v roki počenjati neumnosti in naše misli se še bolj onesnažijo in zasmetijo. Kmalu nimamo niti ene same dobre več.

To je začetek moje spremembe sveta. Zdaj, ko sem to delila z drugimi, se je svet malce spremenil.

*Barbara Venek, 15 let
OŠ Nazarje
Mentorica: Ksenija F. Vuga*

Iz muzejskega dela

UDK 060.016(497.5)»2012«

1.04 Strokovni članek

Prejeto: 2. 12. 2013

Slovenski šolski muzej v letu 2012

Poročilo o delu

Slovenian School Museum – Annual Report 2012

Priprava LDN in FN za leto 2012 je potekala po predpisih, ki so po ustaljeni navadi že več zadnjih let veljali za javne zavode v pristojnosti Ministrstva za šolstvo in šport. Za izvajanje javne službe in nemoteno delovanje muzeja so bila zagotovljena potrebna finančna sredstva za plače devet redno zaposlenih, za materialne stroške poslovanja in za nujne investicije na samostojni proračunski postavki 8632 Slovenski šolski muzej, za izpeljavo drugih prijavljenih projektov pa iz proračunske postavke 6870 Evalvacije in nacionalni kurikulum na Uradu za razvoj šolstva. Z razpisi za sofinanciranje strokovno - znanstvene periodike in za mednarodno med-muzejsko sodelovanje je muzej za svojo dejavnost pridobil dodatna namenska sredstva, v skladu s pričakovanji pa so bili doseženi tudi prihodki od lastne dejavnosti; predvsem od vstopnin in muzejske trgovine, ki so bili namenjeni za izvajanje lastnih projektov (zgodovinske učne ure) in sofinanciranje druge muzejske dejavnosti.

Prenos pristojnosti spremljanja izvajanja javne službe. Z reorganizacijo Ministrstva za šolstvo in šport in Ministrstva za kulturo je bila pristojnost za spremljanje izvajanja nalog muzejske javne službe za državni javni zavod Slovenski šolski muzej s sklepom ministra za izobraževanje, znanost, kulturo in šport z dne 12. 4. 2012 prenesena na Direktorat za kulturno dediščino. Prav tako so bila potrebna proračunska sredstva za izvajanje nalog javne službe iz samostojne proračunske postavke Slovenski šolski muzej prenesena na proračunsko postavko za financiranje javnih zavodov na področju kulture. Gradivo za prenos proračunske postavke in pristojnosti spremljanja nad izvajanjem javne službe je za kolegij ministra 2. aprila 2012 pripravila v. d. generalne direktorice Direktorata za kulturno dediščino, muzej pa o nameri prej ni bil seznanjen. O spremenjenih okvirih delovanja je bil muzej obveščen 24. aprila 2012. Poslej je zato delovanje Slovenskega šolskega muzeja začelo potekati po postopkih, kot jih izvaja Direktorat za kulturno dediščino in po katerih se ravnaajo drugi državni muzeji. Najbolj opazna sprememba se je zaradi drugačnih navodil in smernic v drugi polovici leta pokazala prav pri pripravi LDN in FN za leto 2013.

Poskus dopolnitev in sprememb sklepa o ustanovitvi javnega zavoda. Ker so se pri umestitvi dejavnosti Slovenskega šolskega muzeja v sklop dejavnosti dru-

gih državnih muzejev pokazale določene razlike, ki niso bile v podporo njegovemu specifičnemu razvoju in potencialom, si je vodstvo muzeja vse do začetka leta 2013 prizadevalo dopolniti Sklep o ustanovitvi javnega zavoda (UL RS 110/2003). Čeprav je imel muzej vse od svoje ustanovitve leta 1938 med glavnimi nalogami tudi skrb za dokumentiranje obstoja slovenskih šol in šolske nesnovne dediščine, tega v opredmetenem ustanovnem sklepu po zgledu ustanovnih sklepov drugih muzejev, tako iz leta 2003 kot tudi v nekaterih predhodnih ustanovnih sklepih, ni bilo izrecno navedeno, predvsem pa ni bilo predvidene možnosti, da bi bil muzej za to delo, ki se tiče prvenstveno šolstva in šolske zgodovine, posebej financiran. Predlog dopolnitve in sprememb sklepa o ustanovitvi je bil zato zastavljen tako, da je za delovanje muzeja posebej poudaril pomen dokumentacijske zbirke, njegovo skrb zanjo in za razvoj raziskovanja šolske zgodovine, hkrati pa je določil pristojnost spremljanja dejavnosti in njeno financiranje iz Urada za razvoj šolstva (izobraževanja). Izdelan predlog dopolnitev in sprememb sklepa o ustanovitvi, ki je med drugim za pravno podlago financiranja muzeja poleg Zakona o uresničevanju javnega interesa v kulturi (ZUJIK) predvidel tudi Zakon o financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI), je bil v sklepnih fazi, tik pred sprejetjem na Vladi RS, zaradi nasprotovanja Direktorata za kulturno dediščino umaknjen.

Enotna terminologija in ureditev muzejskih predmetov. Na pobudo Sekcije za dokumentacijo pri Skupnosti muzejev Slovenije je muzej (kustosinja Mateja Ribarič in kustos Marko Ljubič) aktivno sodeloval pri izdelavi predloga nove terminologije muzejskih predmetov. Prispevek Slovenskega šolskega muzeja k terminologiji muzejskih predmetov v Republiki Sloveniji je v ureditvi terminologije muzejskih predmetov in njihovi klasifikaciji za področje šolstva. V muzeju so muzejski predmeti po enotni terminologiji uvrščeni v sistem razvrstitve po širših in ožjih skupinah muzejskih predmetov. Muzejski predmeti so razvrščeni v šest glavnih skupin muzejskih predmetov: A. učila in učni pripomočki, B. šolska oprema, C. šolska obleka in dodatki, D. zastave, nagrade in priznanja, spominki, E. šolska dokumentacija, F. fototeka, G. igrača kot didaktični pripomoček, H. izdelki učiteljev in učencev in I. drugo. Najobsežnejša skupina predmetov so učila in učni pripomočki, ki so razdeljeni v podskupine muzejskih predmetov: 1. zemljepis/geografija, 2. zgodovina/spoznavanje družbe, 3. računstvo/matematika, 4. prirodopis/stvarni pouk/spoznavanje narave/botanika, zoologija/biologija, 5. prirodoslovje/fizika, kemija, 6. risanje/likovni pouk, 7. petje/glasbeni pouk, 8. verouk/moralna vzgoja, 9. slovenski jezik/slovenščina, 10. tuj jezik, 11. ročna dela/gospodinjstvo/tehnika, 12. telovadba/telesna vzgoja/športna vzgoja in 13. šolske potrebnosti. Hkrati z novo terminologijo muzejskih predmetov in njihovo klasifikacijo po skupinah muzejskih predmetov je bila izpeljana tudi razdelitev pristojnosti za njih za posameznega kustosa, ki se je prilegala njegovim lastnostim in izkušnjam pri dosedanjem delu z določenimi skupinami muzejskih predmetov. Poleg muzejskih predmetov, ki v razstavni zbirki sestavljajo zbirke muzejskih predmetov, je drugo muzejsko gradivo razporejeno v drugih muzejskih oddelkih: knjižno gradivo v muzejski knjižnici, dokumentacija šol (mape šol, register šol, hemeroteka) v Dokumentacijskemu centru zgodovine šolstva in pedagogike in arhivsko gradivo v arhivu.

Informacijska in komunikacijska tehnologija. Za uspešno delo, ki sledi sodobnemu napredku, je tudi za muzejsko delo izredno pomembno vpeljevanje in uporaba boljših in bolj izpopolnjenih IKT rešitev. Za izboljšave delovnih procesov in za pomoč sodelavcem si je ob siceršnjih uslugah računalniških servisov že od prihoda v muzej leta 2007 najbolj prizadeval kustos Marko Ljubič, ki je temu delu po njegovih sposobnostih najbolj blizu in je hkrati tudi strokovni sodelavec za finančno poslovanje muzeja in kadrovske službo. Na sprejemnici, v fototeki in v zbirkah muzejskih predmetov, je s sodelavci vse leto popravljajl izkoristek muzejskega e-programa Galis. Skupaj z Antonom Arkom je skrbel za ozvočenje, računalniško projekcijo in druge IKT storitve na prireditvah v muzeju. Z računalniškim servisom je sodeloval pri nabavi in odpravljanju težav z računalniki in pri nadgradnji računalniškega in internetnega omrežja v muzeju.

Zbirke muzejskih predmetov (razstavna zbirka)

S prehodom pristojnosti spremljanja izvajanja muzejske javne službe na direktorat za kulturno dediščino se je na formalni ravni nekoliko spremenil prejšnji način obdelave muzejskih predmetov. Novemu okolju so se prilagodili postopki ne pa vsebina obdelave. Na nov način obdelave je dodatno vplivala tudi predelana terminologija in notranja preureditev zbirk muzejskih predmetov ter razdelitev pristojnosti med strokovne delavce / kustose.

Evidentiranje

V letu 2012 je bilo na novo evidentiranih 965 predmetov, od tega v muzeju 871, na terenu oz. v drugih muzejih pa še 94. Evidentirani so bili predmeti šolske dediščine. Strokovni delavci / kustosi so predmete kulturne dediščine šolstva in drugo gradivo, pomembno za področje šolske dediščine, evidentirali na svojem terenskem delu, večji del pa v muzeju v sodelovanju s sprejemnico od obiskovalcev, ki so predmete v muzej prinesli sami. Specifično je evidentiranje predmetov v sodelovanju s šolami, veliko pa je tudi pobud nekdanjih učiteljev in učencev. Več evidentiranih predmetov je bilo ob dobro zastavljeni promociji aktualne občasne razstave Zgodbe šolskih zvezkov. Obiskovalci razstave so jih muzeju podarili v trajno hrambo, kustos zbirke in avtor razstave dr. Branko Šuštar pa je po drugih muzejih evidentiral še 50 primerkov, pri zasebnikih pa 20. Za tekstilno zbirko izdelkov učiteljev in učencev je kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec v sklopu preučevanja dediščine evidentirala 38 predmetov (tekstil, igrače) družine Novak-Zore. Pridobila je 118 predmetov. Največ v zvezi z razstavo o oblačilnem videzu učiteljev in učencev skozi čas (ročna dela, tekstil), drugo pa so različni izdelki učencev, učiteljev in spomini na maturo (g. Winkler, ga. Stele-Prudič, g. Račič, ga. Pust, g. Troha, ga. Gogala, ga. Plut-Pregelj). Na terenu je evidentirala še 24 za muzej zanimivih predmetov. Za nastajajočo zbirko učbenikov je bilo med darovi, ki jih je v preteklem letu prejela knjižnica Slovenskega šolskega muzeja, evidentiranih 67 učbenikov za različne šolske predmete iz različnih časovnih obdobja za učence in

dijake različnih starostnih skupin od več darovalcev. Kustos Marko Ljubič je za jesensko razstavo o zgodovini pisal Pišem, torej sem! evidencial pisala nekdanjega učitelja zgodovine Marka Černehe. Večina predmetov iz njegove zbirke je bilo za razstavo odkupljenih, nekaj pa jih je lastnik muzeju tudi podaril. Kustosinja Mateja Ribarič je evidenciala muzejske predmete za fototeko in drugo fototečno gradivo; med temi največ fotografij in starih razglednic, risb, diafilmov in več fototečnega gradiva posameznih šol (OŠ Hinka Smrekarja, OŠ Gornje Otave nad Cerknico, OŠ Vič – viški likovni salon).

Dokumentiranje

S prehodom obdelave muzejskih predmetov iz več različnih predhodnih oblik inventarizacije v enovit muzejski e-program Galis se je dokumentiranje standardiziralo in poenotilo za vse zvrsti muzejskih predmetov. Vpeljava programa Galis poteka zadnjih nekaj let postopoma glede na finančne in delovne pogoje ter z ozirom na razdelitev pristojnosti kustosov za posamezne zbirke in skupine muzejskih predmetov ter dokumentarnega, knjižnega, fototečnega in arhivskega gradiva. Prvi vpisi muzejskih predmetov v program Galis so bili poskusni, sledila je konverzija inventarne knjige iz elektronske excel oblike, ki jo je potrebno dopolnjevati z novimi podatki, od leta 2011 pa po načrtu potekajo vpisi muzejskih predmetov iz starejših analognih seznamov in popisov ter novejših pridobitev. Delo s programom Galis je bilo vse leto dostopno na sprejemnici, v fototeki in v razstavni zbirki. Dokumentiranje muzejskih predmetov je zato posledično potekalo prav na teh mestih.

Konec leta 2012 je bilo v inventarni knjigi muzeja v sistemu Galis vpisano 11.075 muzejskih predmetov. Število vseh predmetov v muzeju je ocenjeno na 14.509. Večina muzejskih predmetov po zvrsti spada v zgodovinsko zbirko, manj pa v naravoslovno in druge zbirke (umetnostno zgodovinsko, tehniško, etnološko, vizuelno likovno). V letu 2012 je bilo v programu Galis inventarizirano 1847 predmetov, od tega večji del fotografij (1764), precej manj pa razglednic (49), učil za naravoslovje (24), šolskih zvezkov (4) in drugih muzejskih predmetov (spominki, učila za telesno vzgojo, spričevala, šolske obleke in tekstil, šolska oprema, učila za glasbeni pouk). Načrt dokumentiranja je bil nadpovprečno izpolnjen v fototeki, kjer je bilo v Galisu do konca leta 2012 pod vodstvom kustosinje Mateje Ribarič inventariziranih skupno 2999 fotografij (šolskih stavb, skupinske fotografije učiteljev in učencev, portrete učiteljev ter druge šolske motive) in 105 razglednic s šolsko tematiko. V analogno inventarno knjigo je vpisano 6533 fotografij. Ker je bilo delo pri inventariziranju v drugih zbirkah zaradi postopnega vpeljevanja zaposlenih v program Galis omejeno, je bil temu prilagojen tudi načrt, ki je predvideval le poskusne vpise. V letu 2012 je bilo v fototeki v Galisu inventarizirano 1764 fotografij in 48 razglednic, v drugih zbirkah pa 34 muzejskih predmetov. Za fototeko je bila posebej izdelana zbiralna politika. Z uvedbo nove terminologije muzejskih predmetov in preureditvijo razstavne zbirke (zbirk muzejskih predmetov) konec leta 2012 je bila kustosinji Mateji Ribarič v fototeki poleg zbirke 1. fotografije in 2. razglednice, tako kot pred tem, zaupana skrb še za zbirki: 3. avdio-vizuelna sredstva (filmi, diafilmi, diapozitivi, prosojnice, CD-DVD, kasete, videokasete, plošče) in 4. zbirko stereoskopskih slik, 5. zbirko slik in 6. zbirko risb.

oddelek	zbirka	odg. kustos	invent. predmeti 2012	vsi inv. predmeti
fototeka	fotografije	Mateja Ribarič	1764	2999
fototeka	razglednice	Mateja Ribarič	48	105
razstavna zbirka	zbirke muzejskih predmetov	Marko Ljubič	34	7971

Tabela 1. Dokumentiranje

Darovi in odkupi muzejskih predmetov

Novi muzejske predmete muzej pridobi predvsem z darovi od šol in posameznih darovalcev v manjši meri pa tudi z odkupi. V letu 2012 so bili realizirani odkupi tistih muzejskih predmetov, ki so pomembni predvsem za dopolnjevanje tekstilne zbirke, zbirke razglednic s šolsko tematiko in zbirke pisal. Muzej je poleg tega odkupil tudi nekaj muzejskih predmetov, ki imajo poseben pomen zaradi svoje redkosti in sporočilnosti. Večinoma so bili plačani iz lastnih sredstev, razen prvega dela odkupa pisal, ki se je financiral iz projekta Muzej kot središče za samostojno učenje pri Uradu za razvoj izobraževanja na MIZKŠ za razstavo Pišem torej sem. Za vse odkupe predmetov premične kulturne dediščine je muzej v letu 2012 namenil sredstva v skupni vrednosti 3.607 EUR. S temi sredstvi je muzej odkupil še drugi del etnološke zbirke Zore, šolska spričevala, vaje vezanja, šolske risbe (37x), razglednice šolskih stavb (15x), šolske atlase (5x), šolski pesmarici, slovnico in vaje francoskega jezika, angleško šolsko slovnico, plesne kartice maturantov (5x), dvojni črnlnik, leseno trinadstropno puščico, oljno sliko - portret učitelja, TV in radio aparat, šolski zvezek iz 1946, šolsko puščico, nemško-slovenski šolski delovodnik, fotografiji šolskega razreda in učiteljskega zbora ter več letnikov otroške revije Ciciban. Z odkupi je v zadnjih letih dopolnjena predvsem zbirka starih razglednic s šolskimi motivi, ki je edinstvena zbirka s to tematiko v Republiki Sloveniji. Za dopolnjevanje te zbirke je bil muzej v stikih z zasebnimi zbiralci in antikvariati. Objave starih razglednic s šolskimi motivi so privlačne, najdemo pa jih v muzejski reviji Šolska kronika, v katalogih stalne in občasnih razstav. Pogosto so šolski motivi na stari razglednici tudi edini slikovni material posamezne šole.

V fototeko so bile v letu 2012 prevzete naslednje skupine muzejskih predmetov: fotografije (Marko Černeha, Lidija Prudič, Irena Zore), portret učitelja Josipa Horvata (Janez Benko), razglednice (Marko Černeha, Mišo Gorič), diafilmi in diapozitivi (OŠ Bežigrad), risbe, skeni fotografij zasebnikov.

muzejski predmeti	2011	2012	index
fotografije	61	10	16,4
razglednice	43	20	46,5
risbe	0	37	/
slike	0	1	/

Tabela: Fototeka – odkup muzejskih predmetov

Muzejski predmet	2011	2012	index
fotografije	50	11	22
razglednice	0	1	/
risbe	0	37	/
slike	0	1	/
CD – DVD	4	6	66,6
diapozitivi (mape)	24	1	4,2
prosojnice za grafoskop (mape)	1	1	100
diafilmi	375	118	31,5
diapozitivi (škatle)	0	40	/
plošče gramofonske	0	1	/
skeni fotografij	75	20	26,6
novi predmeti fototeka skupaj	573	267	46,6

Tabela: Fototeka – podarjeni muzejski predmeti

Izposoja muzejskih predmetov

Muzej je v sodelovanju s šolami in drugimi zavodi muzejske predmete iz svojih zbirk izposodil 108 enot muzejskih predmetov; in sicer 63 predmetov Zavodu Janeza Levca Ljubljana (7. maja 2012), 34 predmetov OŠ Mirna Peč (20. junija 2012), 3 predmete Gimnaziji J. R. Carli Koper (10. decembra 2012) in 4 predmete Matjažu Kukuruzoviču.

Dokumentacijski center šolstva in pedagogike

S preureditvijo razstavne zbirke muzejskih predmetov in drugih muzejskih zbirk so se v septembru 2012 nekoliko prerazporedila in razširila tudi delovna področja posameznih kustosov, ki so ob skrbi za primarno zbirko po izdelanem načrtu prevzeli odgovornost še za preostale zbirke muzejskih predmetov. Za boljše razumevanje vsebine dokumentacijske zbirke, ki se v Slovenskem šolskem muzeju obravnava kot vrsto dokumentarnega gradiva o zgodovini šol na Slovenskem, in za njeno razlikovanje od dokumentacije o muzejskih predmetih, kot dokumentacijske zbirke poznajo v drugih muzejih, se je za oddelek dokumentacije začel dosledno uporabljati izraz Dokumentacijski center šolstva in pedagogike, ki je za muzej najbolj specifičen in kaže na posebnost (raziskovalnega) dela v muzeju. Kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec je glede na prejšnje delo ob dokumentaciji šol in urejanju tekstilne zbirke prevzela skrb tudi za druge zbirke predmetov: šolska dokumentacija/tiskovine, igrače kot didaktični pripomoček, izdelki učiteljev in učencev, zastave, nagrade in priznanja.

Redno delo v Dokumentacijskem centru za zgodovino šolstva in pedagogike temelji na posredovanju potrebnih podatkov iz šolskih map, letnih poročil in iz drugih gradiv za različne uporabnike, med katerimi je največ šol, ter na strokovno svetovanje.

Poleg rednega dela so v Dokumentacijskem centru v letu 2012 potekala še naslednja dela: digitalizacija šolskih map: nadaljevanje do črke Š, v letu 2012 je bilo digitaliziranih 356 map (10 arhivskih škatel), delo je opravil animator Jože Rupnik; izdelava hemeroteke lokalnega časopisja za Gorenjski glas, Dolenjski list, Primorske novice, nadaljevanje, delo je opravljala animatorka Nuša Dolinšek; priprava projekta izdelave historiata šol: dopolnjevanje podatkov o šolah v Sloveniji; stiki z imetniki gradiva, popisi in prevzemi gradiva in predmetov za Dokumentacijski center in muzejske zbirke.

Različni podatki in gradivo iz Dokumentacijskega centra so bili strankam v letu 2012 posredovani skupaj 275 krat. Posredovani so bili na različne načine: osebno ob obisku v muzeju, po klasični pošti, po e-pošti in po telefonu. Skupaj z drugimi podatki je bilo iz centra v letu 2012 posredovano 517 podatkov. Glavni viri podatkov iz centra so: mape šol, register šol, letna poročila, šematizmi in učiteljski koledarčki, pri iskanju podatkov o učiteljih pa tudi personalne mape Arhiva Republike Slovenije, biografije učiteljstva in drugi sezname, objavljeni v literaturi.

Posredovani podatki za	2011	2012	Index
- osnovne šole	202	140	69,3
- gimnazije	20	18	90,0
- srednje strokovne šole in učiteljišča	16	12	75,0
- obrtne in poklicne šole	13	10	76,9
- druge šole in vzgojno izobraževalni zavodi	4	5	125,0
- učitelji/profesorji, posamezni učenci	20	39	195,0
- druga vprašanja s področja šolske preteklosti	37	48	129,7
- glasbene šole	1	1	100,0
- vrtci	4	2	50,0
Podatki iz Dokumentacijskega centra – skupaj	317	275	86,7
- drugi podatki o muzeju, razstavah, prireditvah	252	233	92,5
- podatki posredovani medijem	12	10	83,3
Vsi posredovani podatki in obvestila kustosinje	581	518	89,1

Tabela: Podatki iz Dokumentacijskega centra za leto 2012

Število uporabnikov podatkov in gradiva iz Dokumentacijskega centra se je po izjemnem letu 2010 nekoliko umirilo. Posredovanje podatkov in svetovanje predstavlja velik in pomemben delež delovanja muzeja in dela kustosov, in posebej kustosinje Dokumentacijskega centra, ki opravljajo tudi druge naloge kustosov. Na upad uporabnikov v primerjavi s predhodnim letom najbrž vplivajo tudi širše družbene razmere, saj je za raziskovalno delo na voljo manj sredstev. Šole vse bolj zaznamujejo svoje jubileje tudi na drugačne, manj zahtevne načine, tako npr. z raznimi delavnicami. Za izdajo poglobljenih zbornikov, za katere bi potrebovali tudi podatke iz Slovenskega šolskega muzeja, pa se odločajo v manjši meri kot prej. Vseeno je število posredovanih

podatkov še vedno višje kot v letu 2009 in 2008, kar predstavlja visoko raven aktivnosti Dokumentacijskega centra.

Pri posredovanju podatkov in gradiva, ki je za zgodovino šolstva in pedagogike v muzeju osredotočeno v Dokumentacijskem centru, sodelujejo vsi strokovni delavci, pri drugih informacijah o muzeju in njegovih dejavnostih pa tudi vsi drugi zaposleni. Zaradi narave dela je Dokumentacijski center pri tem vpet predvsem v delovanje muzejske knjižnice. Iz fototeke, iz področja muzejske pedagogike in zgodovine šolstva, je tako tudi kustosinja Mateja Ribarič posredovala več kot 75 podatkov.

Arhivska zbirka

Kustos arhivske zbirke, dr. Branko Šuštar, je prevzel 47 raziskovalnih nalog o plačilnih sredstvih Komisije za delovanje zgodovinskih krožkov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije (0,3 tm), šolske priprave in učne načrte (1959–1966) učitelja Avgusta Aliča (0,1 tm), zvezke in knjižice (30. leta 20. stoletja) Dušana Lušina, učenca Državne realne gimnazije Maribor (0,1 tm) in šolske zvezke (okrog 2002) Jasne Slaček, učenke OŠ Martina Krpana, Ljubljana (0,1 tm) zasebnega gradiva šolske dediščine za arhivsko zbirko. Posredoval je informacije o arhivskem gradivu, ki ga hrani muzej, raziskovalcem šolske preteklosti in drugim uporabnikom gradiva. V dogovoru s sodelavci Inštituta za novejšo zgodovino – Zgodovina Slovenije: Sistory je iz arhivske zbirke za skeniranje pripravil šolske liste, ki so zelo pomembno arhivsko gradivo za zgodovino šolstva.

Muzejska specialna knjižnica

Po delovnem načrtu, ki je zasnovan na podlagi dela iz predhodnih let in z izpeljavo projekta Muzej kot središče za samostojno učenje, sta razširjeno knjižnično dejavnost v čitalnici muzeja opravljala bibliotekarja Anton Arko in Polona Koželj. Poleg njiju je bila v čitalnici stalno navzoča upokojena bibliotekarka Tatjana Hojan, ki je po potrebi kot prostovoljka opravljala določena bibliotekarska dela in jima na podlagi bogatih izkušenj svetovala, po dogovoru pa tudi upokojena višja knjižničarka Darja Sonja Tavčar, ki je nadaljevala z vpisovanjem starega knjižnega fonda v spletni knjižnični program Cobiss. Bibliotekar Anton Arko je v aprilu obiskoval šolo muzeologije v Celju in 17. maja opravil strokovni izpit ter si pridobil naziv kustos. Po njegovi premestitvi na delovno mesto kustosa je vodenje specialne muzejske knjižnice prevzela bibliotekarka Polona Koželj, ki se je v letu 2012 udeleževala izobraževanj za bodoče katalogizatorje v sistemu Cobiss3. V marcu se je udeležila 5-dnevnega tečaja Cobiss3 katalogizacija/začetni tečaj v Mariboru (IZUM), v aprilu pa 5-dnevnega tečaja Katalogizacija monografskih publikacij: tečaj za bodoče aktivne udeležence sistema Cobiss.si v Ljubljani (NUK). V nadaljevanju postopka za pridobitev dovoljenja za vzajemno katalogizacijo je kreirala zahtevano število kataložnih zapisov v testnem

okolju Cobiss3, katerih ustreznost so preverili pristojni za izobraževanje v IZUM-u ter v NUK-u. V oktobru se je udeležila predavanja o vrednotenju muzejskih predmetov, ki ga je pripravil Narodni muzej Slovenije, v novembru pa se je udeležila seminarja Novosti v knjižničnem sistemu Slovenije, kjer se je seznanila z aktualnim dogajanjem na področju bibliotekarstva v Sloveniji. Kustos Anton Arko je bil še naprej nastanjen v čitalnici in je pomagal pri dejavnosti knjižnice.

Kustos in bibliotekarka sta nudila pomoč uporabnikom knjižnega gradiva pri iskanju, pripravi in pospravljanju. Iskane informacije sta posredovala neposredno, po telefonu in po elektronski pošti. Gradivo sta za potrebe uporabnikov fotokopirala in skenirala. Darovano in staro nerazporejeno knjižno gradivo sta pregledala po Cobissu ter po abecednem imenskem katalogu. Razporejala sta ga med knjige, ki sta jih uvrstila v muzejski knjižni fond, med knjige za depo ali med zbirko učbenikov duplikatov. Za depo v Zalogu sta popisala 1233 knjižnih enot. Skrbela sta tudi za nakup knjig, izpeljala medknjižnične izposoje literature s področja zgodovine šolstva in pedagogike, vpisovala novo prispele revije in jih razporejala po knjižnih policah. Pregledala in popisala sta 733 knjižnih darov. Obsežnejše delo je bil pregled knjižnega gradiva dr. Andreja Vovka in dr. Janeza Arneža. Nadaljevala sta tudi z ureditvijo literarnih glasil šol med knjižnično gradivo (posebej za srednje in za osnovne šole od K–Ž). Vpisovala in razporejala sta novo prispela šolska literarna glasila.

Knjižnica je v letu 2012 nadaljevala z delom pri zbiranju knjižnega gradiva z nakupi, med drugim tudi z obiski sejmov in knjižnih dražb v antikvariatih, z izmenjavami s sorodnimi domačimi in tujimi institucijami ter z darovi. Pridobljeno gradivo se najprej evidentira, nato pa po predpisanih kriterijih ali umešča v muzejsko knjižnično zbirko ali določi za hrambo v muzejskem depozitu. Od evidentiranih 733 knjižnih darov jih je bilo 536 vmeščenih v knjižnični fond. V knjižnici poteka vsa referenčna knjižnična dejavnost z gradivom in uporabniki. Bibliotekarka pa je pri tem delu opravljala tudi druge nujne muzejske naloge pri pedagoški, razstavnici in izdajateljski dejavnosti in sploh pri podpori sodelavcem in delovanju muzeja.

Knjižnica je izdelala osebne bibliografije zaposlenih in pri vsebinski obdelavi gradiva poskbela za dostop do elektronske izdaje tabel Univerzalne decimalne klasifikacije UDCMRF 2006. V knjižnici se redno vodi statistika, enkrat letno pa se pripravi tudi statistično poročilo za Center za razvoj knjižnic v NUK. Na letni ravni se v knjižnici Slovenskega šolskega muzeja pregleda približno 15.000 monografskih in 17.000 serijskih publikacij. Za uporabnike je zlasti dragoceno starejše specializirano gradivo, ki je v splošnih knjižnicah težje ali pa sploh nedostopno, tukaj pa se zbira in hrani vse od ustanovitve muzeja. Muzej si s knjižnico prizadeva, da bi bil celoten knjižnični fond v doglednem času dosegljiv preko vzajemnega računalniškega kataloga Cobib, saj le tako obdelano knjižno gradivo v dobi digitalno ozavešenih uporabnikov dejansko obstaja.

STATISTIKA 2012

	2011	2012	index
pregledane monografske publikacije (zunanji in notranji uporabniki)	16.400	15.300	93,3
pregledane serijske publikacije (zunanji in notranji uporabniki)	18.600	17.400	93,5
popis različnih publikacij za depo v Zalogu	2.989	1.233	41,3

Število pregledanih monografskih in serijskih publikacij zunanjih in notranjih uporabnikov se je v preteklem letu v primerjavi z letom 2011 zmanjšalo za slabih 7 %. Popisanih različnih publikacij za depo v Zalogu pa je bilo več kot polovico manj, saj je bilo v letu 2012 tudi občutno manj darov kot v letu poprej.

uporabniki knjižničnega gradiva	2011	2012	index
zunanji uporabniki	157	103	65,6
notranji uporabniki	9	9	100
vsakodnevni zunanji uporabniki	712	554	77,8
starejši zunanji uporabniki	611	498	81,5
mlajši zunanji uporabniki (študenti)	101	56	55,4
vsakodnevni notranji uporabniki	1.620	1.620	100
število informacij po telefonu	80	51	63,8
število informacij po e-mailu	30	20	66,6
število posnetkov fotokopiranega gradiva	1.078	839	77,8
število posnetkov fotografiranega gradiva	593	99	16,7

Število uporabnikov knjižničnega gradiva in drugih storitev muzejske knjižnice je bilo v letu 2012 manjše kot v letu 2011. Usluge muzejske knjižnice so z novimi vpisi v sistem Cobiss dosegljive tudi po spletni poti. Večji padec obiska se opaža predvsem pri študentih.

gradivo specialne knjižnice	
število enot knjižničnega gradiva v specialni knjižnici (do 31. 12. 2012)	50.828
število enot knjižničnega gradiva pridobljenega z nakupom	12
število enot knjižničnega gradiva pridobljenega z izmenjavo	15
število enot knjižničnega gradiva pridobljenega z darovi	563
SKUPAJ	590
število strokovnih delavcev v knjižnici	1
število zunanjih uporabnikov v knjižnici	554
dostopnost do elektronskih publikacij	da
površina prostorov, ki so namenjeni specialni knjižnici	166,00 m ²

Z darovi, nakupi in izmenjavami je knjižnica pridobila 590 enot gradiva za dopolnjevanje specializiranega knjižničnega fonda, ki podpira delovanje matične ustanove ter omogoča pridobivanje specializiranih podatkov zunanjim uporabnikom. Celoten knjižnični fond je konec leta 2012 obsegal 50.828 enot knjižnega gradiva. Največji delež delovnega časa knjižnica nameni preučevanju in posredovanju podatkov, literature in virov zainteresiranim uporabnikom. Posebna pozornost je bila v letu 2012 s postavitvijo posebne zbirke posvečena tudi zbiranju šolskih učbenikov.

Z računalniško katalogizacijo Cobiss je bilo inventariziranega 2.522 enot gradiva, od tega 365 enot na novo prispelega gradiva in 2.157 enot gradiva starega fonda.

Leto		2011	2012	Index
kreirani zapisi	CR	29	29	100,0
kreirani zapisi – prevzeti iz baze podatkov OCLC	CY	9	10	111,1
kreirani zapisi – prevzeti iz baze COBISS.Net	CY	2	1	50,0
prevzeti zapisi – prevzeti iz baze COBIB	CY	395	222	56,2
skupaj prevzetih zapisov		406	233	57,3
inventarizirani zapisi	IN	92	103	111,9
vse skupaj		527	365	69,2

Tabela: Vnos na novo pridobljenega knjižničnega gradiva v sistem Cobiss, primerjava 2012 in 2011

Vnos starega knjižničnega fonda v sistem Cobiss. Po načrtu se je nadaljeval projekt vpisa starega in novega knjižnega fonda v spletni program Cobiss, ki ga je še naprej izvajala zunanja sodelavka, upokojena višja knjižničarka, Darja Sonja Tavčar. Ker je delo zunanje sodelavke honorirano, finančne možnosti muzeja v letu 2012 pa v primerjavi s prejšnjimi leti precej manjše, je tudi vnos knjižnih enot iz starega fonda manjši od lanskega. Nekatera dela v knjižnici je zunanja sodelavka Darja Sonja Tavčar opravila tudi prostovoljno oz. brezplačno.

leto		2011	2012	Index
kreirani zapisi	CR	541	428	79,1
kreirani zapisi – prevzeti iz baze podatkov OCLC	CY	155	75	48,3
kreirani zapisi – prevzeti iz baze COBISS.Net	CY	95	104	109,4
prevzeti zapisi – prevzeti iz baze COBIB	CY	1.826	1.250	68,4
skupaj prevzetih zapisov		2.076	1.429	68,8
inventarizirani zapisi	IN	571	300	52,5
vse skupaj		3.188	2.157	67,6
vnos gradiva skupaj (novo pridobljeno in iz starega fonda)		3.715	2.522	67,9

Tabela: Vnos knjižničnega gradiva iz starega fonda v sistem Cobiss, primerjava 2012 in 2011

V knjižnici, ki je osrednji prireditveni prostor, so se vse leto vrstile tudi raznovrstne prireditve, ki so vplivale na delo uporabnikov v najbolj obiskanem odpiralnem času knjižnice. Obisk prireditev je bil manjši kot v letu 2011, saj je bilo manj tudi prireditev.

Število obiskovalcev na prireditvah v čitalnici 2012

Datum	Prireditev	Št. obisk.
25.01.2012	Predstavitve tiskov Slovenskega šolskega muzeja	42
28.03.2012	Predstavitve delovanja SŠM kariernemu centru na Filozofski fak. 1	12
21.05.2012	Predstavitve delovanja SŠM kariernemu centru na Filozofski fak. 2	14
22.05.2012	Simpozij o Jeanu-Jacquesu Rousseauju	45
14.06.2012	Odprtje razstave Šola iz zemlje	78
27.09.2012	Simpozij: Pogled na šolske zvezke kot zgodovinski vir 1. del	17
28.09.2012	Simpozij: Pogled na šolske zvezke kot zgodovinski vir 2. del	18
08.10.2012	Predavanje o Ivanu Selanu	46
21.11.2012	Odprtje razstave Pišem, torej sem!	76
20.12.2012	Predavanje Fani Okič v sklopu razstave Šola iz zemlje	114
2010	skupaj obiskovalcev	462
2011	skupaj obiskovalcev	510
	index	90,6

Digitalizacija

Digitalizacija zajema tako prenos analognih, to je klasičnih oblik podatkov v digitalno obliko (skeniranje) kot tudi vnos podatkov o muzejskih predmetih in drugih oblikah kulturne dediščine v podatkovne zbirke (inventarizacija). Leta 2012 je bilo v zbirkah muzejskih predmetov skeniranih 2303 fotografij, 34 učil in učnih pripomočkov in 28 izdelkov učiteljev in učencev. Digitalizacija zbirk muzejskih predmetov, ki ne spadajo med fotografije, se v muzeju še ni načrtno začela. Izpeljana je bila le digitalizacija predmetov, ki jih je muzej v letu 2012 potreboval pri svoji pedagoški in razstavni dejavnosti. Poleg tega je bilo v Dokumentacijskem centru za zgodovino šolstva in pedagogike skeniranih 356 map šol v 10. arhivskih škatlah (od črke M do črke Š) in v arhivski zbirki v sodelovanju z Inštitutom za novejšo zgodovino spletnim portalom Sistory 13 arhivskih škatel tiskanih virov za zgodovino šolstva (šolski listi), ki so večjega formata in jih z razpoložljivo muzejsko tehnično opremo ni mogoče opraviti. Gradivo je urejeno po nekdanjih okrajih, pomembno pa ni le za zgodovino šolstva, saj vsebuje tudi veliko podatkov o prebivalstvu, prometu in načrtih šolskih stavb ter naselij. Poleg navedenega sta bili na novejše medije posneti dve uri avdio gradiva.

Pri digitalizaciji muzejskega gradiva so pomagali trije zunanji sodelavci, ki so opravljali tudi dela vodičev, animatorjev in voditeljev učnih ur v muzeju. Za vpis muzejskih predmetov v sistem Galis so bile na voljo samo 3 licence. Z namenskimi sredstvi za digitalizacijo najbolj pomembnega dokumentarnega in fototečnega gradiva

za zgodovino šol je muzej v večjem obsegu digitaliziral najbolj uporabljeno in iskano muzejsko gradivo. Leta 2012 je bilo v primerjavi s predhodnim letom sicer nekaj manj digitaliziranih fotografij iz fototeke, zato pa je bilo v Dokumentacijskem centru za zgodovino šolstva in pedagogike digitaliziranega precej več gradiva iz map šol kot je bilo prvotno načrtovano (900 enot). Z digitalizacijo dokumentarnega gradiva, ki je za zgodovino šolstva najbolj zanimivo in dragoceno, bo muzej po najboljših finančnih možnostih nadaljeval tudi v letu 2013.

Oddelek	Zbirka	odgovorni kustos	2012	Kol.
fototeka	fotografije	Mateja Ribarič/Maja Hakl	2303	kosov
dokumentacijski center	šolske mape	M.B. Debevec/Jože Rupnik	350	map
arhivska zbirka	šolski listi	Branko Šuštar/Sistory	13	škatel

Tabela: Digitalizacija / skeniranje

V analogno inventarno knjigo v fototeki je vpisanih 6533 fotografij. Kustosinja Mateja Ribarič je ob 2303 skenih fotografij šolskih stavb, ki jih je izdelala zunanja sodelavka Maja Hakl, za notranje muzejske potrebe (razstave, objave v Šolski kroniki, katalogih, brošurah, koledarju SŠM za leto 2013) in za druge objave in predstavitve zaposlenih skenirala 250 fotografij, za zunanje uporabnike muzeja pa še 100 fotografij; in sicer za objave na spletnih straneh, v člankih in knjigah (OŠ Antona Tomaža Linhartar v Radovljici), za uporabo skenov na predavanjih (Filozofska fakulteta Maribor), za uporabo skenov v oddajah na RTV SLO. Narejenih je bilo tudi 20 skenov fotografij, ki so jih zasebniki za ta namen posodili muzeju.

Ko se je leta 2011 začelo fotografije načrtno skenirati, se jih je začelo vpisovati tudi v muzejski računalniški sistem Galis. Do 31. 12. 2012 jih je bilo vpisanih 2999. V letu 2012 je zunanja sodelavka Tina Palaič v sistem Galis vpisala 1764 fotografij.

Oddelek	Zbirka	odgovorni kustos	Število posnetkov
fototeka	fotografije	Mateja Ribarič/Tina Palaič	1764
muzejski predmeti	učila in u. pripomočki	Marko Ljubič	34
muzejski predmeti	izdelki učencev in učit.	M.B. Debevec	28
muzejski predmeti	Zbirke skupaj		1826

Tabela: Digitalizacija muzejskih predmetov v Galisu 2012

Konserviranje in restavriranje muzejskih predmetov

Samostojni konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec je večino delovnih nalog na muzejskih predmetih opravil v dislocirani muzejski delavnici na Srednji šoli tehniških strok Šiška, Litostrojska cesta 51. V prvi vrsti se opravljeni konservatorski in restavratorski posegi nanašajo na potrebe muzeja pri postavitvi razstav, izvajanju

pedagoške dejavnosti (oprema učilnice) in izposoji muzejskih predmetov, drugače pa je bilo njegovo delo na predmetih posvečeno tudi preventivi in čiščenju novih predmetov v dislociranem muzejskem depoju v Zalogu. Poleg konserviranja (169) in restavriranja (10) muzejskih predmetov je samostojni konservatorsko-restavratorski tehnik izdelal tudi potrebne replike muzejskih predmetov (8) za izposajo: šolsko tablo, šolski zvonec in šolskega osla z naramnicami, za uporabo pri učnih urah: šolsko tablo, šolski zvonec in šolskega osla ter za razstavo Pišem torej sem: podest za šolsko tablo in staro šolsko klop.

Delo v letu 2012 se je začelo z izdelavo replike šolske table, ki so jo uporabljali na učnih urah. Zaradi obrabe je bilo potrebno takoj nato izdelati še repliko stare šolske table za izposajo šolam. Za izposajo šolam in za uporabo pri zgodovinskih učnih urah je konservatorsko restavratorski tehnik izdelal še dve maketi osla z naramnicami in repliki šolskih zvoncev z ročajem. **Konserviranje.** V sodelovanju s Prirodoslovnim muzejem je opravil periodično konserviranje učil za biologijo: 25 preparatov živali, rastlin in živalskih ter človeških organov. Največ muzejskih predmetov je očistil, nekoliko manj obenem tudi zaščetil. Poleg predmetov, ki jih je muzej na novo pridobil, je največ muzejskih predmetov očistil in pripravil za jesensko razstavo o pisalih Pišem, torej sem! Za raztapljanje umazanije iz manjših predmetov je muzej kupil tudi posebni ultrazvočni čistilnik. S pomočjo novega čistilnika je bilo očiščenih in konserviranih 136 različnih peres ter 10 nalivnih peres, 3 tehnični svinčniki in 2 peresa z držali. Za razstavo je bila očiščena še izposojena kovinska tabla iz nekdanje litostrojske šole, novejša šolska miza ter dva stola, restavrirana pa dva lesena stola iz depoja v Zalogu, izdelana nova klop, podest in trije črnilniki iz rogov ter impregnirana tri živalska peresa. V depoju v Zalogu je odstranil zeleno plesen, ki se je pojavila na telovadnem orodju: na telovadni mizi, dveh telovadnih konjih ter na dveh telovadnih kozah, ter materiale konserviral. **Restavriranje.** Najbolj potreben je bil restavratorski poseg na stari trinogi šolski tabli v učilnici za izvajanje zgodovinskih učnih ur. Hkrati je bilo na predmetu potrebno izvesti čiščenje, razstavljanje in sestavljanje. Enak poseg je bil opravljen tudi na šolski tabli, ki je bila na razpolago za izposajo. Popolnoma je bila restavrirana stara smrekova klop s konca 18. stoletja. Restavrirani in postavljeni na razstavo o pisalih so bili trije starejši leseni stoli.

vrsta posega	muzejski predmeti	opravljeno delo	št. posegov 2012
konserviranje	pisala in drugi šolski pripomočki, telovadno orodje, učila za biologijo – preparati	čiščenje, zaščita, politura, lakiranje	169
restavriranje	šolske table, klopi, stoli, maturantski ključ	dodelava, popravila, zaščita	10
Izdelava replik	šolske table, zvonec, osel, klop, podest za tablo	/	8

Tabela: Konservatorsko restavratorski posegi 2012

Za druge naročnike (Srednjo šolo tehniških strok) je bila restavrirana stenska šolska ura.

Število konserviranih in restavriranih muzejskih predmetov je preseгло načrtovan obseg dela v delavnici, prav tako tudi izdelava replik, ki ni bila posebej načrtovana, a se je pokazala za nujno potrebno. Pri izvajanju strokovnega dela se je konservatorsko-restavratorski tehnik posvetoval s konservatorsko-restavratorsko delavnico Narodnega muzeja in delavnico Slovenskega etnografskega muzeja. Sodeloval je v delu Društva restavratorjev Slovenije, se udeležil predavanj društva in strokovnih obiskov delavnic in depojev v posameznih muzejih.

Konservatorsko-restavratorski tehnik je sodeloval tudi pri prevzemu novih muzejskih predmetov večjih dimenzij: starejša lesena šolska klop, stara vrata šolskega kabineta, pečnice šolske peči iz leta 1864, šolska klop, šolski stoli, krila oken, arhivske omare. Opravil je tudi prevoze muzejskih predmetov in raznovrstega muzejskega gradiva iz matične muzejske stavbe na Plečnikovem trgu št. 1 v večji depo v Zalogu. Več je bilo prevozov pregledanih in popisanih knjig – duplikatov iz muzejske knjižnice, hemeroteke iz dokumentacijskega centra, muzejskih predmetov iz razstavne zbirke in raznoterega razstavnega in drugega materiala.

Poleg dela na muzejskih predmetih je konservatorsko restavratorski tehnik opravljal še druga tehnična in vzdrževalna dela tako v matični muzejski stavbi kot tudi v obeh dislociranih enotah: v delavnici na Litostrojski cesti 51 in v Zalogu. Na stalni razstavi je izpeljal menjavo dveh razstavnih vitrin za tekstil, v katerih so razstavljene učiteljske uniforme. V depou matične muzejske stavbe je uredil omaro za shranjevanje tekstilij in regale za namestitvev slik. Izvajal je reden nadzor v depou v Zalogu. Skrbel je za primerno vlažnost s prezračevanjem in z uravnavanjem delovanja vlažilcev. Izvedel je deratizacijo muzejskih predmetov in opravljal potrebno čiščenje ter urejal muzejske predmete.

V matični muzejski stavbi na Plečnikovem trgu št. 1 je odstranil vodni kamen iz dveh grelcev za vodo in očistil odtoke. Odpravil je zamakanje in skrbel za požarno varnost. Z Uršulinskim samostanom je sodeloval pri pripravi montaž novih oken v zgornjem hodniku in zamenjavi termostatskih ventilov na radiatorjih. Izdelal je nosilce in drogove za zastave v muzeju in na zunanji steni muzejske stavbe, reflektorske in ogrodne nosilce ter zavese za pedagoško igro »Sovica Zofi odkriva muzej«. Pomagal je pri delu za postavitvev razstav in pri drugih muzejskih tehničnih delih.

Proučevanje in interpretacija premične kulturne dediščine ter sodelovanje z znanstveno-izobraževalnimi ustanovami doma in v tujini

Proučevanje je tesno povezano s posredovanjem informacij tako o muzejskih predmetih kot tudi o vprašanih iz šolske preteklosti ter svetovanjem. Dobro poznavanje zgodovine šolstva je za strokovne delavce v Slovenskem šolskem muzeju izjemno pomembno in je temelj za vsako nadaljnjo strokovno in raziskovalno delo v muzeju.

Raziskovalni projekti v muzeju se začnejo že pri pripravi razstav, ki jih v zadnjih letih v večji meri pripravljamo glede na zanimanje za določene vsebine in na njihovo povpraševanje med obiskovalci muzeja. Zaposleni in zunanji sodelavci/raziskovalci proučevajo razstavno temo poglobljajo z objavami člankov v tematski številki muzejske strokovno-znanstvene revije Šolska kronika, vse pogosteje pa se preučevana tema uvrsti tudi v pedagoški program muzeja s pripravo nove vsebine učne ure, delavnice ali druge pedagoške dejavnosti. Strokovni delavci muzeja svoja spoznanja iz preučevanja šolske preteklosti pogosto objavijo tudi v krajevnih monografijah, v drugih zgodovinskih revijah in publikacijah. Zelo aktivni so že vrsto let kot predavatelji za mentorje zgodovinskih krožkov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije in tudi kot ocenjevalci predloženih nalog za nagrado. Z udeležbami na mednarodnih srečanjih je več pozornosti usmerjene tudi v predstavitve slovenskih šolsko-zgodovinskih tem za mednarodno okolje. V letu 2012 se je največ strokovnih delavcev muzeja posvetilo proučevanju in raziskovanju zgodovine pisal za jesensko razstavo in tematsko številko Šolske kronike. Večji poudarek je v zadnjih letih na preučevanju muzejskih predmetov, kar je bilo v preteklosti precej zanemarjeno področje, v novejšem času pa je prav za te vsebine največ zanimanja. Pridobljeno znanje se poskuša prodajati iz izdajanjem promocijske literature, med katero izstopa vsakoletni muzejski koledar. Strokovni delavci so opravili naslednje naloge:

Kustos Anton Arko, prof. zgod. in ruskega jezika, je začel preučevati pojave ideologizacije v učbenikih pri šolskih predmetih slovenski jezik, zgodovina in zemljepis v dvajsetem stoletju na Slovenskem. Obravnava cesarsko-kraljevo obdobje in totalitarizme. Za dvodnevni mednarodni simpozij, ki je pod naslovom Pogledi na šolske zvezke kot zgodovinski vir potekal v Slovenskem šolskem muzeju konec novembra, je v sklopu priprav nanj preučeval prispevke v pedagoškem časopisju po drugi svetovni vojni, ki se po tematiki dotikajo šolskih zvezkov. Za omenjeni simpozij je pripravil krajše predavanja: Šolski zvezki v pedagoškem časopisju v prvem desetletju po koncu druge svetovne vojne. Na povabilo Komisije za delovanje zgodovinskih krožkov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije je pripravil predavanje za mentorje zgodovinskih krožkov in članek za Zbornik strokovnih prispevkov. Za pripravo predavanja in znanstvenega prispevka je kustos preučeval preskrbo šol s šolskimi knjigami od sredine 19. do začetka 21. stoletja in ilustracije ter slikovno gradivo v šolskih knjigah od leta 1808 do leta 1991. Na povabilo Inštituta za zgodovino in teorijo pedagogike Ruske akademije za izobraževanje je preučeval čitanke in berila za začetne razrede osnovne šole (s poudarkom na besedilih in ilustracijah, ki se nanašajo na oblačilni videz) od leta 1823 do konca druge svetovne vojne ter na to temo napisal znanstveni prispevek v ruskem jeziku. Ob snovanju razstave *Pišem, torej sem!* je pregledal čitanke in berila za začetne razrede osnovne šole od leta 1852 do leta 1991 ter v njih objavo besedil in ilustracij s šolskimi pisali. Ob razstavi je pripravil razstavni pano o preučevani vsebini. O razstavi *Od odpora do osamosvojitve: boj za slovensko šolo*, ki jo je leta 2011 pripravil s kustosom Markom Ljubičem, je napisal krajši prispevek, ki je objavljen v: Šolska kronika 2012, 21/XLV, št. 1–2, str. 236–240.

Kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec, mag. znanosti s področja etnologije in prof. zgod., od 15. 5. 2012 strokovni naziv muzejska svétnica. Pri preučevanju zgodovine šolstva, posredovanju podatkov iz obravnavanih vsebin in pri popularizaciji muzejskega dela je sodelovala z naslednjimi mediji: Živa – priloga Dolenjskega lista, 11. 1. 2012, št. 1, str. 10–11, Razvoj šolstva enak mladosti, nov. Mirjam Bezek Jakše; Nedelo, 5. 2. 2012, str. 21, Muzejske iskricice, Slovenski šolski muzej, lesena šolska torbica; Revija Hopla, 7. 9. 2012, Prvi šolski dan nekoč in danes; Otroški radijski studio – Radio Maribor, 22. 9. 2012 ob 10.00, Šola nekoč in obleka, radijska oddaja, nov. Vesna Spreitzer; TV SLO 1, 23. 11. 2012, Dobra ura z Akijem: Šola nekoč in danes, režiser Tadej Čater; Predstavitev Šolske kronike in tiskov 2011, Slovenski šolski muzej, 25. 1. 2012, scenarij in povezovanje programa.

Ob gostovanju razstave Kaj naj oblečem za v šolo? v Medobčinskem muzeju Kamnik je razstava ponovno pritegnila nekatere medije: o šolstvu na Slovenskem in oblačilni kulturi v šolstvu, Radio SLO 1, nov. Petra Medved, 19. 1. 2012; o odprtju razstave Kaj naj oblečem za v šolo?, gostovanje v Medobčinskem muzeju Kamnik, 17. 5. 2012, nov. Damjan Hančič, v Kamničan: <http://www.kamnican.si/odprtje-gostujoce-razstavekaj-naj-oblecem-za-v-solo/>;

Oblacilna kultura v šolstvu, TV SLO 1, poročila ob 17h, 29. 6. 2012, nov. Suzana Kozel; Oblacilna kultura v šolstvu, Radio Express, 11. 6. 2012, nov. Petra Rupnik; Prvi šolski dan in obleka, Radio SLO 1, 1. 9. 2012, nov. Ana Skrt.

Aktivno je delovala tudi kot podpredsednica Slovenskega etnološkega društva. Kot članica programskega odbora posveta »Etnologija in slovenske pokrajine: Gorenjska« je bila na posvetu v Radovljici in Dvorski vasi, 16. in 17. februarja 2012, kot podpredsednica SED pa se je udeležila simpozija »Karel Štrekelj in njegov čas«, Gorjansko na Krasu, 9. junij 2012, soorganizirala letno prireditev Slovenskega etnološkega društva – Murkovanje, Tolmin 12. november 2012, kjer je imela kot Murkova nagrajenka za leto 2011 slavnostni nagovor Ko nas zaznamuje etnologija, objavljen v: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 2012, str. 205–206. Mag. Marjetka Balkovec Debevec je kot članica nadaljevala pri delu Komisije za delovanje zgodovinskih krožkov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije in pri ocenjevanju raziskovalnih nalog.

V sklopu proučevanja otroštva se je kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec ukvarjala z različnimi vidiki igre, igrač, preživljanja prostega časa, ustnimi viri o otroštvu in drugim. S predavanjem Obleka v otroštvu je sodelovala na zborovanju Zveze zgodovinskih društev Slovenije o zgodovini otroštva, ki je bilo na Rogli 18. oktobra 2012, njeno predavanje pa je bilo objavljeno v zborniku Zgodovina otroštva, Ljubljana 2012, str. 103–117. Na temo iz zgodovine otroštva je skupaj s sodelavcem dr. Brankom Šuštarjem nastopila na 14. mednarodnem simpoziju šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk v Brixnu/Bressanone v Italiji, od 28. 6. do 3. 7. 2011. Njun prispevek, Odprava v otroštvo: pričevanja kot kulturni spomin, je bil objavljen v: Šolska kronika 2012, 21/XLV, št. 1–2, str. 241–248.

V projektu z Mestnim muzejem Krško in Muzeji radovljiške občine je pripravila članek o šolskih dobrotnikih – mecenih, ki so pomembno vplivali na razvoj v šolstva na Slovenskem v 19. stoletju. Njen članek, Razmere v šolstvu od druge polovice

19. do začetka 20. stoletja in pomoč šolske dobrotnice Josipine Hočevar, je bil objavljen v: Josipina Hočevar – Radovljčanka v Krškem: zbornik prispevkov in predstavitev Josipininega leta (7. oktober 2010–7. oktober 2011). Krško, Radovljica 2012, str. 49–64. Sodelovala je tudi na predstavitvah zbornika v Radovljici, v Krškem, in 3. decembra 2012 v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani.

Za mednarodno konferenco v Slovenskem šolskem muzeju o šolskih zvezkih kot zgodovinskem viru je 28. septembra 2012 pripravila predavanje Šolski zvezki na pedagoškem tečaju Dobljče.

Bibliotekarka Polona Koželj, prof. likovne umetnosti. Ob nudenju referenčne dejavnosti za uporabnike specialne knjižnice, posebej s podatki o specializiranih virih in literaturi za raziskovanje šolske preteklosti, je bibliotekarka Polona Koželj začela pripravljati muzejsko razstavo o Slikanicah na Slovenskem za leto 2013. V zvezi z izbrano tematiko je zbirala in proučevala vire in razpoložljivo literaturo. Določila je glavne poudarke in pomen razstave: predstavitev kronološkega razvoja slikanic, vrste slikanic glede na izvor in obliko ter osvetlitev pedagoškega pomena slikanic, določila prostorsko razsežnost razstave ter zasnovala njeno oblikovno podobo.

Bibliotekarka Polona Koželj je preučevala tudi zgodovino uporabe različnih likovnih tehnik pri likovnem pouku na slovenskih šolah skozi čas. Pestrost uporabe likovnih tehnik odraža različna ekonomska stanja in različen odnos do likovnega pouka. Svoja spoznanja je strnila v članku z naslovom »Od kamenčkov in tablic do digitalnih tehnologij: razvoj uporabe različnih likovnih tehnik pri pouku v slovenskih šolah skozi čas« za objavo v tematski številki Šolske kronike.

Kot ena od treh avtorjev zelo uspešne razstave Šola – ključ za razvoj: šolarji Angole, Gane in Malavija je sodelovala pri pripravi reportaže o prostovoljnem delu v Afriki in o šolstvu v Afriki, ki je bila predstavljena v študentski oddaji Generator na Valu 202.

Kustos Marko Ljubič, prof. zgod. in univ. dipl. ped., je predvsem na podlagi tuje literature preučeval zgodovino pisal in opismenjevanja za pripravo razstave Pišem, torej sem! Z idejami, usmeritvami in strokovno pomočjo so mu pomagali ddr. Verena Perko iz Gorenjskega muzeja, Mojca Vomer Gojkovič iz Pokrajinskega muzeja Ptuj–Ormož, Marko Drpič iz zavoda tipoRenesansa, dr. Vinko Škafar iz Teološke fakultete ter dr. Dragan Božič iz Inštituta za arheologijo ZRC SAZU. Rezultate preučevanja zgodovine pisal in opismenjevanje je predstavil na razstavi, ki je bila odprta 21. novembra 2012, povzetek pa tudi v istoimenski razstavni zloženki. Izsledki preučevanja, ki so nazorno predstavljeni na razstavi, zajemajo tematiko, ki je v slovenskem prostoru zelo zane-marjena. Ob razstavi je imel njen avtor intervju o zgodovini šolskih pisal za oddajo Kulturomat na Radio SLO 1, prav tako na isto temo pa tudi na Radiu Ognjišče.

V sklopu preučevanja pisal je v letu 2012 začel raziskovati tudi zgodovino šolskih tabel in tablic. Pregledal je dostopno nemško literaturo, pomagal pa si tudi s starimi slovenskimi časopisnimi viri iz knjižnice Slovenskega šolskega muzeja. Prišel je do zanimive ugotovitve, da na nemškem govornem območju niso poznali šolskih tabel iz platna, o katerih poročajo zgodovinski viri na Slovenskem. Izsledke o nadaljnjem raziskovanju šolskih tabel in tablic na Slovenskem bo kustos pripravil za objavo v te-

matski številki Šolske kronike o pisalih. Kot njen urednik je k sodelovanju za objavo znanstvenih in strokovnih člankov zbral več raziskovalcev, ki jim je tematika blizu in so s svojim znanjem in nasveti pomagali že pri nastajanju razstave. Kustos Marko Ljubič je pri raziskovanju šolske preteklosti na primeru uporabe bolj pomembnih muzejskih predmetov šolstva prišel do zanimivih spoznanj, ki raziskovalcem zgodovine šolskega vsakdana niso bila najbolj znana. Svoja spoznanja je posredoval predvsem zainteresiranim učiteljem, ki jih zgodovina šolstva in pedagogike še posebej zanima in po informacije in nasvete prihajajo v muzej in so se nanj obračali neposredno (OŠ Črna na Koroškem, OŠ Žalec – prilagojen program). Za načrtovan projekt Moja učiteljska zgodba je aprila 2012 opravil intervju z upokojeno učiteljico Marto Repanšek.

Kustosinja Mateja Ribarič, prof. zgod. in soc., muzejska svetovalka. Kakor drugi strokovni delavci muzeja je sodelovala pri posredovanju podatkov o muzejskih predmetih, gradivu in podatkov s področja zgodovine šolstva: od kdaj so v šoli ocene, od kdaj se uporablja številčno ocenjevanje, kakšna je zgodovina šolskih počitnic ter podatke s področja muzejske pedagogike in pedagoških programov. Sodelovala je v pedagoški sekciji SMS in v vseh pedagoških projektih Slovenskega šolskega muzeja. Pri postavitvi razstave Šola iz zemlje: učenje visokih Andov je bila od zasnove vseskozi tesno ob zunanji sodelavki in avtorici razstave Tini Zgonik. Z njo je proučevala vsebino razstave, sodelovala pri izboru gradiva, skrbela za koordinacijo dela, za pripravo razstave in kataloga ter oblikovala pedagoški in andragoški program. Pripravila je tudi vodiče za vodstvo po razstavi.

Kustosinja je pripravila scenarij načrtovane prihodnje razstave Učilnica v naravi: šolski vrt in preučevala vlogo šolskih vrtov v zgodovini šolstva na Slovenskem. Navezala je stike z zunanjimi sodelavci in organizacijami, ki bodo pri projektu za razstavo sodelovali: Inštitut za trajnostni razvoj, profesorica Marija Bavdaž, profesorica Leopoldina Plut Pregelj ter pregledala dosegljive vire in literaturo v muzeju.

Kustos dr. Branko Šuštar, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svétnik. Ob 300-letnici rojstva znamenitega filozofa in pedagoga Jean Jacquesa Rousseauja je dal pobudo, izdelal predlog postavitve manjše razstave in zanjo preučil dostopno literaturo ter zbral primerno gradivo za natis na razstavnih panojih. V sodelovanju s Slovenskim pedagoškim društvom je 22. maja 2012 v Slovenskem šolskem muzeju pripravil krajši simpozij, na katerem je imel uvodni prispevek Nekaj slovenskih srečevanj z J.-J. Rousseaujem, obj. v: Šolska kronika 2012, 21/XLV, št. 1–2, str. 15–25. O razstavi in simpoziju je poročal v isti številki revije na straneh 26–30 v prispevku J.-J. R. – vznemirljivi meščan Ženeve. Jean-Jacques Rousseau 1712–1778: Razstava in simpozij v Slovenskem šolskem muzeju ob jubileju Rousseauja in 250-letnici izida njegovega pedagoškega dela Emil ali o vzgoji (1762).

Razstavo Zgodbe šolskih zvezkov je sklenil z izvedbo konference z mednarodno udeležbo Šolski zvezki kot zgodovinski vir, ki je v sodelovanju z Zgodovinskim društvom Ljubljana potekala v Slovenskem šolskem muzeju 27. in 28. septembra 2012. Pri njeni pripravi se je povezal s strokovnjaki za obravnavano temo doma in v tujini, za izvedbo konference pa pridobil sofinanciranje Foruma slovanskih kultur za udeležbo 6

Ob razstavi o šolskih zvezkih je bila v SŠM tudi konferenca »Šolski zvezki kot zgodovinski vir«, 27. in 28. 9. 2012. (SŠM, foto M. Javoršek)

šolskih muzejev (Praga, Bratislava, Zagreb, Beograd, Plovdiv in Gabrovo) iz slovanskih držav. Sodelovalo je 30 udeležencev, med njimi največ iz slovenskih muzejev in arhivov in 6 udeležencev iz tujine. Ob konferenci je pripravil knjigo povzetkov: *Pogledi na šolske zvezke kot zgodovinski vir: znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo*, 27. in 28. 9. 2012, Ljubljana: [Slovenski šolski muzej], 2012, 44 str. (objavljeno tudi na spletni strani muzeja). V njej je objavil tudi dva povzetka prispevkov, ki ju je imel na konferenci, in sicer: *Od Macerate do Ljubljane: tuje in domače spodbude in raziskovanja šolskih zvezkov kot zgodovinskega vira*, str. 9–10 in *En župan, en zdravnik, en škof: šolski zvezki razkrivajo osebnosti in sledi časa*, str. 32.

Preučeval je gradivo o zgodovini šolstva v povezavi z zgodovino otroštva. Aktivno je sodeloval v pripravljalnem odboru in recenzentskem delu pri organizaciji 36. zborovanja Zveze zgodovinskih društev Slovenije, ki je bilo tudi na njegovo pobudo posvečeno zgodovini otroštva. Na zborovanju je predstavil članek *Otrok na poti do učenca in dijaka: pogledi na šolanje kot del otroštva v 19. in 20. stoletju*, ki je bil objavljen v zborniku: *Zgodovina otroštva*, (Zbirka Zgodovinskega časopisa, 45). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012, str. 311–324. Predlagana tema je bila odmev na konferenco, katere se je leta 2009 udeležil v Moskvi, kjer je bil objavljen tudi njegov prispevek: *Po doroge v školu: istorija obrazovanja v Slovenii kak čast' istorii detstva*. V: Bezrogov, V. G. (ur.). »Vsja istorija napolnena detstvom«: Nasledie F. Ar'esa i novye podhody k istorii detstva. 1, (Trudy seminaru »Kul'tura detstva: normy, cennosti, praktiki«, Vypusk 10). Moskva: RGGU, 2012, str. 291–313.

Izvedel je potrebna pripravljalna dela za 15. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolsko – zgodovinskih zbirk, Ljubljana, 26.–29. 6. 2013. Njegova prizadevanja so bila usmerjena tudi v iskanje možnih sponzorjev in soorganizatorjev. Za organizacijo simpozija je bilo pomembno, da je obvestilo o temi in poteku srečanja prišlo

do muzejev po svetu dovolj zgodaj. V intenzivnih stikih po e-pošti z domačimi in tujimi kolegi/kolegicami v odboru simpozija je poleg tematskega okvira začrtal tudi širši okvir poteka simpozija, vključno z informacijami udeležencem o nastanitvah in potovanju. Od konca novembra 2012 je bilo na spletni strani muzeja objavljeno povabilo za sodelovanje na simpoziju v angleškem jeziku (Call for Papers), v krajši obliki pa še v slovenščini, nemščini in španščini. Intenzivno je pošiljal obvestila in povabila na spletne naslove muzejev, ustanov in raziskovalcev v tujini, ki jih ima iz dosedanjih stikov s šolskimi/pedagoškimi/izobraževalnimi muzeji in sorodnimi ustanovami ter raziskovalci zgodovine šolstva. Povabilo organizatorja 15. mednarodnega simpozija šolskih muzejev je bilo objavljeno na več deset tujih spletnih straneh.

Sodeloval je pri projektu Slovenke v dobi moderne, ki ga je vodil Muzej novejše zgodovine Slovenije. Pokrival je področje šolstva in učiteljic. Za razstavo je ob pomoči sodelavcev pripravil izbor muzejskih predmetov in gradiva iz dokumentacijskega centra, arhivske zbirke, zbirke oblačil in maketo Višjega deklškega liceja s stalne razstave. V zborniku razstave Slovenke v dobi moderne, Ljubljana: Muzej novejše zgodovine Slovenije, 2012, je na str. 76–85 objavil članek »Žensko gibanje pri nas so začele in vsekozi vodile učiteljice«: pogledi na prispevek slovenskih učiteljic h kulturnemu, socialnemu in narodnostnemu razvoju, ki je bil natisnjen tudi v angleški izdaji pod naslovom Slovene teachers and their contribution to cultural, national and social development, na str. 45–49.

Na mednarodni konferenci o zgodovini zdravstvenega izobraževanja, ki je potekala od 9. do 11. avgusta na Danskem, je predstavil preteklost zdravstvenega šolstva v Sloveniji na podlagi razstave iz leta 1992/1993 Zdravstveno šolstvo na Slovenskem 1753–1960 v Slovenskem šolskem muzeju. Njegov prispevek Health education in Slovenia between religious and secular nursing during the period 1753–1960 je bil predstavljen v knjigi povzetkov konference: International nursing history conference in Denmark, August 9–11 2012. Nursing history in a global perspective: conference book of abstracts. Kolding: Danish Museum of Nursing History, 2012. Njegovo poročilo s konference Pogledi na mednarodno zgodovino sestrstva je bilo objavljeno v Utripu – glasilu Zbornice zdravstvene in babiške nege Slovenije, december 2012, str. 17–18.

Vprašanje jezikovnega pouka in nacionalnega razvoja na Slovenskem, ki se veže na hranjeno knjižno (učbeniki, pedagoški tisk) in arhivsko in drugo gradivo v muzeju, je predstavil na ISCHE (International Standing Conference for the History of Education) konferenci v Ženevi junija 2012. Njegov prispevek Transcending national borders in education in Slovenia between nationalism and internationalism in the Habsburg Empire and its successor states 1880–1940 se nanaša na mednarodno raziskovanje v šolstvu na jugu habsburške monarhije in v državah naslednicah na pedagoški konferenci v Cadizu in je bil objavljen v: ISCHE - 34, Geneva, 27–30 June 2012. Internationalisation dans le champ éducatif: (18e–20e siècles): résumés: (18th–20th centuries): abstracts. [S. l.: s. n., 2012], str. 94–95. Osnovna razmišljanja je 21. novembra 2012 predstavil tudi na seminarju Zavoda RS za šolstvo za gimnazijske učitelje v predavanju Od komaj pismenega ljudstva do kulturnega naroda. Učiteljstvo in slovenski šolski koraki v 19. stoletju.

S prispevkom o pisanju slovenskih pedagoških časopisov *Teacher Training Colleges in Liberal Catholic Discussion in Slovenia at the Beginning of the 20th Century* je 12. 10. 2012 sodeloval na mednarodnem srečanju *Razvoj izobraževanja učiteljstva* v centralni in JV Evropi v Mariboru, ki spodbuja povezovanje raziskovalcev zgodovine šolstva na področju centralne in jugovzhodne Evrope. Kot urednik Šolske kronike je za tisk za leto 2012 pripravil dvojni zvezek muzejske strokovno-znanstvene revije.

Razstavna dejavnost

V prvi polovici leta 2012 sta bili v muzeju poleg stalne razstave *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja* na ogled še občasni razstavi *Zgodbe šolskih zvezkov* v razstavni sobi in razstava *Šola – ključ za razvoj: šolarji Angole, Malavija in Gane* v muzejski avli. Za stalno razstavo je mag. Marjetka Balkovec Debevec 21. maja 2012 pripravila predlog izhodišča za prenovo stalne razstave. Pri kritičnem vrednotenju postavitve sodobnih stalnih razstav in iskanju rešitev za postavitev nove stalne razstave v Slovenskem šolskem muzeju so si zaposleni 18. junija 2012 na Ljubljanskem gradu ogledali stalno razstavo *Slovenska zgodovina*. Namen izhodiščnih razmišljanj je bilo izoblikovanje koncepta prenove v naslednjih letih. Leta 2012 sta bili na stalni razstavi zamenjani vitrini, kjer sta razstavljeni šolski učiteljski uniformi. Zamenjena so bila tudi svetlobna telesa in na novo konservirana učila za biologijo. Razstava *Zgodbe šolskih zvezkov* se je končala v začetku oktobra po izvedbi konference z mednarodno udeležbo Šolski zvezki kot zgodovinski vir. Z razstavo *Šola – ključ za razvoj*, ki je bila za obiskovalce dosegljiva do maja 2012, sta bili uvrščeni v program obiska šolskih skupin v Slovenskem šolskem muzeju. V letu 2012 so bili izpeljani naslednji razstavni projekti:

J. J. R. - vznemirljivi meščan Ženeve, 300 Jean Jacques Rousseau 1712–1778, manjša razstava, postavljena na dan mini simpozija pod istim naslovom 22. maja 2012. Avtor, dr. Branko Šuštar, je razstavo predstavil najprej na simpoziju ter o njej nato napisal še poročilo v Šolski kroniki. Razstava je bila posvečena 300-letnici rojstva J. J. Rousseauja in 250-letnici izida njegove najpomembnejše pedagoške knjige *Emile* ali o vzgoji. Razstava je rezultat avtorjeve zamisli, njegovega izbora besedil in fotografij. Sodeloval je tudi pri postavitvi. Razstava je postavljena v muzejskemu hodniku na panojih manjših dimenzij, zato pa so bolj vidni vizualni poudarki treh figur (*silhuet*) Rousseaujeve postave za 300-letnico. Namesto izdaje priložnostne tiskane zloženke je avtor pripravil dovolj obsežen informativni list.

Šola iz zemlje: učenje visokih Andov, razstava je bila odprta 14. junija 2012, avtorica razstave Tina Zgonik, organizacija razstave Mateja Ribarič, oblikovanje in postavitev Simona Čudovan, fotografije Tina Zgonik, Igor Štrucelj. Razstavo je odprl gospod Boris Zupančič, vodja sektorja za osnovne šole na Ministrstvu za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, ki je imel tudi priložnostni nagovor. Na odprtju je z izbranim

*Odprtje razstave Šola iz zemlje – učenje visokih Andov, 14. 6. 2012.
(SŠM, foto M. Javoršek)*

glasbenim programom nastopal muzejski ansambel Muzealije. Kulturni program odprtja razstave je bil zamišljen in izpeljan v skladu z razmišljanjem indijanskih staroselcev pod Andi kot obred zahvale. Odprtje je privabilo tudi veliko število obiskovalcev. Osrednji del razstave je bil postavljen v muzejsko avlo, na stebrišču in v hodniku od vhoda do avle pa je obiskovalca muzeja v razstavo vpeljal razstavni uvodni del. Razstava je predstavila revolucionarni pedagoški eksperiment, s katerim je Bolivija v 30-ih letih prejšnjega stoletja spremenila šolstvo Latinske Amerike. Šola v skupnosti Warisata (1931–1940) je predstavljala model izobraževanja, ki je postal aktualen tudi v zahodni družbi. Občutljivost, s katero doživlja svet andski staroselec, ponuja alternativo osamljenemu, od družbe in narave izoliranemu posamezniku. Kritika sodobnega izobraževalnega sistema in inovativne rešitve, ki jih ponuja »šola za življenje«, so lahko navdih za premislek, kakšnega človeka vzgaja današnja slovenska šola. Model šole lahko navdihne tudi učitelje slovenskih šol danes. Avtorica razstave Tina Zgonik, ki se je v Boliviji pridružila skupnosti potujočih učiteljev Saririjev pri nadaljevanju ideje nekdanje indijanske šole, je tudi avtorica razstavne publikacije – kataloga, ki je izšel ob razstavi.

Pišem, torej sem! Razstava o pisalih in opismenjevanju je bila odprta 21. novembra 2012 kot osrednja letna razstava v Slovenskem šolskem muzeju. Slavnostna govornica je bila gospa Vida Koporc Sedej z direktorata za kulturno dediščino Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport. S spomini na prve risarske poskuse v šoli je nastopil akademski slikar in avtor številnih stripov in slikanic Miki Muster. V kulturnem programu odprtja je z glasbenimi vložki sodelovala muzejska glasbena skupina Muzealije. Avtor razstave, kustos Marko Ljubič, ki v muzeju skrbi tudi za finančno poslovanje, je predstavil vsebino razstave, pri kateri mu je s pripravo panoja

Odprtje razstave Pišem, torej sem! V SŠM, 21. 11. 2012. V vlogi gospoda učenika – Jože Rupnik, sedijo od leve: Marko Ljubič, avtor razstave, mag. stane Okoliš, direktor SŠM, Vida Koporc Sedej, Ministrstvo za kulturo, slavnostna govornica, Miki Muster, ilustrator, slavnostni govornik. (SŠM, foto M. Javoršek)

»Pisala in risala pri likovnem pouku« pomagala bibliotekarka Polona Koželj, s pravo panoja Šolska pisala v čitankah in berilih pa tudi kustos Anton Arko. Pripravo razstavnih eksponatov je vodil konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec, za oblikovanje razstave je poskrbel Marjan Javoršek in za računalniško obdelavo razstavnih panojev Matjaž Kavar. Z izposajo eksponatov in izdelavo replik originalov sta na razstavi sodelovala Gorenjski muzej v Kranju in Pokrajinski muzej Ptuj–Ormož. Vsebina razstave izhaja iz ugotovitve, da razvoj pisal kaže na razvoj človeške civilizacije. Že prazgodovinski človek se je z njihovo uporabo začel zavedati samega sebe. Prav zaradi računovodskih potreb so v Mezopotamiji razvili prvo pravo pisavo, ki je nato kmalu postala tudi način razmišljanja, pojmovanja sveta in odnosa do soljudi. Postala je način in izraz človeškega bivanja, potreb, želja in hotenj. Orodje teh izražanj so bila, so in bodo pisala. Na razstavi so bila predstavljena po posameznih vrstah in po njihovem nastanku. Na razstavi so obiskovalci lahko poskusili, kako se je nekoč pisalo s klinastim pisalom, stilusom, kreda ali kovinskim peresom, kako se je klesalo črke v kamen in kako se danes piše z računalniško tablico. Zastavljen cilj, da se postavi razstavo, ki bo nazorno prikazala zgodovino pisal in njihovo uporabo, je bil v celoti realiziran. Posebna odlika avtorja pri razstavi je bil uspeh, da je za razstavo pridobil sponzore (NLB Vita) in da so z muzejem začeli sodelovati proizvajalci pisal, kot je Vivapen, Smartens, Noj. Ogled razstave se je dobro vklopil v program obiska organiziranih skupin v Slovenskem šolskem muzeju.

Razstava »Kaj naj oblečem za v šolo?« gostuje v Medobčinskem muzeju Kamnik, od 17. maja 2012. (SŠM, foto M. Javoršek)

Razstave na gostovanju

»Kaj naj oblečem za v šolo?« Razstava o oblačilnem videzu učencev in učiteljev skozi čas, Medobčinski muzej Kamnik, od 17. maja 2012. Razstava je bila odprta v počastitev mednarodnega dneva muzejev. Pobudo za gostovanje razstave je dala direktorica muzeja iz Kamnika, mag. Zora Torkar. Koordinacijo dogovorov o gostovanju in postavitve razstave je vodila avtorica razstave mag. Marjetka Balkovec Debevec. Na slovesnem odprtju je ob glasbeni skupini Muzealije sodelovalo polno zastopstvo Slovenskega šolskega muzeja. Razstava, ki predstavlja zanimivo in večplastno šolsko temo in je odziv muzeja na zanimanje javnosti, je bila v Slovenskem šolskem muzeju postavljena leta 2010. Razstava je aktivno povezala muzejsko stroko s sodobnim šolstvom (Srednja šola za oblikovanje in fotografijo v Ljubljani, Frizerska šola Ljubljana, študenti Oddelka za modno oblikovanje FNT). Avtorica je k sodelovanju pri razstavi pritegnila tudi druge muzeje, društva in zasebne zbiralce. Razstava je doživela velik odmev v medijih in je bila nagrajena. Razstavo si je v Kamniku od 17. 5. 2012 do 31. 12. 2012 ogledalo 2.083 obiskovalcev.

Šola – ključ za razvoj: šolarji Angole, Malavija in Gane. Razstava je od 22. oktobra 2012 do 28. marca 2013 gostovala v prostorih Društva za Združene narode za Slovenijo na Cankarjevi 1/II v Ljubljani. Na slovesnem odprtju je poleg treh avtorjev, vodstev društva in muzeja sodelovala glasbena skupina Muzealije. Organizacijo gostovanja razstave in prireditve ob odprtju je vodila avtorica razstave bibliotekarka Polona Koželj ob sodelovanju obeh soavtorjev in zunanjih sodelavcev muzeja Tine Palaić in Tomaža Gorenc. Kakor oba soavtorja je imela 22. novembra 2012 v prostorih društva tudi potopisno predavanje o svoji izkušnji pri prostovoljnem delu v izobraževalnih ustanovah v Malaviju. V Slovenskem šolskem muzeju je bila postavljena na ogled do

konca aprila 2012. Njeno gostovanje v Društvu za Združene narode za Slovenijo je omogočilo širšemu krogu ljudi, da so spoznavali različnosti bivanja in izobraževanja afriške mladine v primerjavi z zahodnim sistemom. Na pozitivne odzive je razstava nalletela predvsem med mladimi prostovoljci Društva za Združene narode za Slovenijo, ki so njeno vrednost prepoznali v možnostih povezovanja mladih iz različnih kultur.

Pedagoška dejavnost

Organizacija izvajanja programa pedagoške dejavnosti je slonela na pridobljenih izkušnjah zadnjih let, ki so muzej utirile na poti novih razvojnih možnosti. Za sprejemanje prijav organiziranih skupin obiskovalcev in razporeditev vodičev in animatorjev učnih ur, kakor tudi za sprejem posameznih obiskovalcev v muzeju je na sprejemnici skrbela zunanja sodelavka Natalija Žižič. S sprejemnice je potekala tudi koordinacija dela med oddelki, med zaposlenimi in zunanjimi sodelavci. Sprejemnica je bila za obiskovalce prva informacijska točka v muzeju. Za delo na sprejemnici, ki je poleg informacijske vloge zajemala tudi muzejsko prodajo, je bilo pomembno, da je sledilo razvoju informacijsko-komunikacijske tehnologije. Pri izvedbi prireditev v muzeju je bilo vedno potrebno tudi sodelovanje sprejemnice. Od uspešnosti njenega delovanja je bila močno odvisna tudi zunanja podoba Slovenskega šolskega muzeja, ki se je z vso pedagoško ponudbo najbolj pokazala ob dnevih odprtih vrat za Prešernov dan, za mednarodni muzejski dan, za Poletno muzejsko noč, za Ta veseli dan kulture in ob tednu otroka od 1. do 7. oktobra 2012.

Za razvoj in uvajanje novih pedagoških programov je bila v prvi vrsti poklicana kustosinja Mateja Ribarič, ki je tudi članica pedagoške sekcije pri Skupnosti muzejev Slovenije. Aktivno se je udeleževala njenih sej in prireditev. Organizirala je predstavitve pedagoške dejavnosti muzeja na muzejskih in izobraževalnih sejmih ter srečanjih, na katerih muzej redno sodeluje. Najbolj uveljavljena je predstavitev pedagoških programov na vsakoletnem Kulturnem bazarju. Kustosinja Mateja Ribarič je bila tudi urednica brošure Pedagoška dejavnost v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 2012/2013, s katero muzej svojo pedagoško dejavnost v javnosti najbolj uspešno promovira. Pri pripravi že tradicionalne vsakoletne brošure so poleg Ksenije Guzej, ki v tajništvu muzeja skrbi tudi za oblikovno podobo muzejskih publikacij, kot že velikokrat do zdaj pomagali zunanji sodelavci: Marijan Javoršek, Matjaž Kavar in Natalija Žižič. Na vsakoletni tiskovni konferenci revije Šolska kronika in muzejskih tiskov je v začetku leta 2012 za medije predstavila brošuro za predhodno šolsko leto. Brošura je bila poslana na vse osnovne in srednje šole v Republiki Sloveniji.

Med novimi pedagoškimi projekti je bila najbolj odmevna lutkovna igrica Sovica Zofi odkriva muzej za najmlajše obiskovalce. S tem jim je muzej približal muzejske vsebine in jih naredil zanimive in privlačne. Prav tako se je prilagodil njihovemu dožemanju sveta. Pod vodstvom mentorja Braneta Vižintina, ki predava lutkovno igro tudi na AGRFT, sta pri pripravi lutkovne igrice sodelovala vodiča in animatorja učnih

V letu 2012 je najmlajše obiskovalce muzeja razveseljevala lutkovna igrice Sovica Zofi odkriva muzej. Igrala sta Jože Rupnik (vodič Jože) in Marko Novak (sovica Zofi).

ur Jože Rupnik in Marko Novak, ki sta vse predstave tudi izvedla. Več predstavitev je bilo v Slovenskem šolskem muzeju, za promocijo igrice tudi ob dnevih odprtih vrat, na gostovanju pa v vrtcu Koseze, v Knjižnici Medvode in na OŠ Črna na Koroškem. Poleg lutkovne igrice je bila ob učni uri ročnih del na novo vpeljana tudi delavnica ročnih del. Zaradi večjega povpraševanja je bil konec leta izdelan scenarij za učno uro za tujce in v decembru izpeljana tudi poskusna učna ura. Pouk poteka v slovenskem jeziku s pojasnili in pisnimi navodili na učnem listu v angleškem jeziku. Vsebinsko je presek vseh dosedanjih učnih ur.

Med pedagoškimi programi, ki jih je muzej v letu 2012 pripravil za obiskovalce, so daleč največjo pozornost in zanimanje ponovno pritegnile zgodovinske Učne ure naših babic in dedkov. Možnost izbire med različnimi učnimi urami je bila velika, podobno kot prejšnje leto. Za najmlajše (od 1. do 3. razreda devetletke) sta bili na voljo Nedeljska šola branja, pisanja, računanja in petja iz leta 1865, ki jo je izvajal učenik Felician Srečko Smolnik (Marko Novak ali Anton Arko) ter Začetna šola: s petjem in prsti do znanja iz leta 1880, ki jo je izvajal gospod učenik Jožef Šolmajer (Jože Rupnik). Pri prvi učni uri so spoznavali, kaj so se učili učenci na začetnih in ponavljalnih nedeljskih šolah, ki jih je uvajal Anton Martin Slomšek, pri drugi pa so se seznanili s pomenom leve in desne roke, z imeni za pet prstov, veliko pa so tudi peli. Za starejše (od 4. razreda dalje) je bila primerna Učna ura računstva iz leta 1905, ki jo je izvajala gospodična učiteljica Josipina Korenova (Natalija Žižič). Spoznavali so metodiko poučevanja matematike nekoč, vključno s številčenjem na ruski številni stroj. Prav tako je zanimiva učna ura prirodopisa o domači mački, ki jo je interpretirala

gospodična učiteljica Taja J. Gubenšek. Pri učni uri lepopisja iz leta 1930, ki sta jo izvajali Josipina Korenova (Natalija Žižič) in Amalija Cvirn (Maja Hakl) so se učenci seznanili s pomenom in vlogo lepopisja v šoli, osnove lepopisne pisave pa so pridobili s pisanjem lepopisnih črk s peresnikom in »tinto« na učne liste. V šoli so se nekoč urili tudi v ročnih delih. Pri učni uri Prišijmo si gumb iz leta 1926 so učenci dobili koristna znanja za vsakodnevno življenje ter se naučili prišiti gumb. Učno uro sta izvajali dve gospodični učiteljici: Apolonija Škarja (Polona Logar) in Amalija Cvirn (Maja Hakl). Kako se lepo vesti doma, na poti v šolo in iz nje, predvsem pa v šoli, je pokazala učna ura lepega vedenja, ki jo je izvajala Taja Gubenšek. Med učno uro Vodnikove šole iz leta 1811 je gospod vučenik Jožef Šolmajer (Jože Rupnik) učence seznanil z osnovnim besediščem starejše slovenščine, jim predstavil tedanji črkopis bohoričico, jih podučil o opredelitvi gramatike ter par besed skupaj z učenci prevedel v francoščino in iz francoščine. Prav tako je bila za učence od 7. razreda dalje, srednješolce in odrasle na voljo tudi Učna ura fizike iz leta 1900. Izvajal jo je prav tako gospod učenik Jožef Šolmajer (Jože Rupnik), ki je učence s pomočjo starih učnih pripomočkov seznanil z osnovami fizike. Vztrajni in zahtevni obiskovalci so lahko svoj rokopis urili na muzejski delavnici lepopisja. Najmlajši obiskovalci pa so lahko v delavnici Izdelovanje šolskih zvončkov naredili svoj zvonček in ga odnesli domov.

V letu 2012 je bilo izvedenih okrog 555 različnih učnih ur z več kot 13.000 obiskovalci. Največ je bilo učnih ur Lepopisa (177 izvedb), nato Lepega vedenja (98 izvedb), sledijo pa učne ure Nedeljska šola (83 izvedb) in Ročna dela (61 izvedb). Druge učne ure so prišle na vrsto redkeje. Največ zanimanja za učne ure je zaradi dejstva, da obiskovalci postanejo aktivni udeleženci dogajanja, ki se odvija po učnih načrtih izpred 100 in več let. Učne ure ponujajo izjemno priložnost spoznavanja in doživljanja zgodovine šolstva ob aktivnem, spontanem prepletu igre in učenja. Sedeti v starih šolskih klopih pred gospodično učiteljico ali gospodom učenikom s strogim glasom, oblečenim po stari šolski modi ter s šibo v roki je svojevrstno doživetje. Obiskovalci se nenadoma pojavijo v učilnici, kjer veljajo drugačna pravila, saj tam ni dovoljeno klepetati in se lahko odgovarja stoje s celimi stavki. Drugače je treba klečati v kotu na koruzi ali si oprtati lesenega osla na hrbet. Mladim je zanimivo primerjati pouk in učitelje v nekdanji in sedanji šoli, starejše pa zajame nostalgija po šoli in se radi spominjajo svojih šolskih doživetij. Poleg vodičev (Neža Hrovat, Tomaž Gorenc, Nuša Dolinšek, Matej Hrastar), ki so obiskovalce uvajali v učne ure, in animatorjev učnih ur (Maja Hakl, Jože Rupnik, Marko Novak, Taja Gubenšek, Natalija Žižič) sta učne ure po potrebi vodila tudi kustos Anton Arko (Nedeljska šola) in bibliotekarka Polona Koželj (Ročna dela). Zunanja sodelavka Taja J. Gubenšek, samostojna ustvarjalka v kulturi, ki z muzejem pri izvajanju zgodovinskih učnih ur sodeluje od vsega začetka, je posebej zaznamovala svojo 3.000. izvedbo.

Ker učne ure največ obiskujejo šolske skupine, je bil posebej zanje poleg udeležbe na učnih urah izdelan program spoznavanja šolske preteklosti s sprehodom po stalni

Prvošolčki v Slovenskem šolskem muzeju, 2012. (SŠM, foto M. Javoršek)

razstavi in sočasnimi tematskimi razstavami, z ogledom filmske projekcije iz zgodovine šolstva in z evalvacijo delovnih listov o stalni razstavi. Za najmlajše se je nadaljevalo prilagojeno vodenje z lutko sovico Zofi. Kakor vsa prejšnja leta si je ogromna večina obiskovalcev muzej ogledala v skupinah. Ker je individualnih ogledov neprimerno manj, je delovanje muzeja prilagojeno skupinam. Vodenje po muzeju, in zlasti po razstavah, so poleg muzejskih vodičev za posebne priložnosti in za specifične skupine obiskovalcev izvajali tudi vsi zaposleni muzejski strokovni delavci – kustosi. Posebej je bilo njihovo sodelovanje potrebno ob uvedbah novih razstav v program obiska, navedlo pa se je tudi na njihovo nudenje informacij in svetovanje.

Za vodiče in animatorje so bili redni sestanki ob koncu in začetku šolskega in koledarskega leta, ki so se jih poleg vodstva muzeja udeležili tudi vsi strokovni delavci, ki sodelujejo pri pedagoški dejavnosti muzeja. V podobni zasedbi je po navadi iz prejšnjih let potekala poskusna ura za tujce. Uspešno sodelovanje z zunanjimi sodelavci, ki na zunaj pogosto pomenijo edini stik obiskovalcev z muzejem, je bil imperativ dobrega dela muzeja.

Svoje pedagoške dejavnosti muzej ni opravljal samo v matičnih muzejskih prostorih, ampak v sodelovanju s šolami, muzeji in knjižnicami več kot v prejšnjih letih tudi zunaj matične stavbe. Poleg že tradicionalnih zgodovinskih učnih ur v muzejski zbirki Zasavskega muzeja v Hrastniku je bilo uspešno predvsem gostovanje na Gimnaziji center v Celju, štiri učne ure, in na osnovni šoli v Črni na Koroškem, kjer se je muzej predstavil tako z učnimi urami kot tudi z lutkovno igrico Sovica Zofi odkriva muzej.

V manjši meri sta ponudbo pedagoške dejavnosti obogatili delavnica Izdelovanje šolskih zvončkov (štiri izvedbe) in delavnica Stereotipi o narodih (dve izvedbi). Ob razstavi Šola iz zemlje: učenje visokih Andov je bila izvedena tudi delavnica Učna ura intuicije, na gostovanju v Kamniku pa so ob razstavi Kaj naj oblečem za v šolo? potekale delavnice Piši s kredjo po tablici.

Poleg pedagoških programov, ki so namenjeni tudi za odrasle, so bili ob razstavah izpeljani tudi povsem andragoški programi. V prvi vrsti so bili odraslim namenjeni kulturni programi na odprtjih razstav (Šola iz zemlje, Pišem, torej sem) in raznovrstna predavanja, okrogle mize ter simpoziji na razstavne teme. Najvidnejši je bil september-ski dvodnevni simpozij Zvezki kot zgodovinski vir, opazen pa je bil tudi majski »mini simpozij« ob 300-letnici rojstva Jeana Jacquesa Rousseauja. Za starejše obiskovalce je bila pripravljena predstavitev Šolske kronike in tiskov ter predstavitev knjige dr. Marika Žerovnika o kartografu Ivanu Selanu. Največje zanimanje je bilo za predavanje Fani Okič Da bo življenje živelo ob razstavi Šola iz zemlje. V sklopu gostovanja razstave Kaj naj oblečem za v šolo? je imela kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec več predavanj o razmerah v šolstvu in o pomoči šolske dobrotnice Josipine Hočever v drugi polovici 19. stoletja ter o obleki v otroštvu. V sklopu gostovanja razstave Šola – ključ za razvoj: šolarji Angole, Malavija in Gane v prostorih Društva za Združene narode za Slovenijo so avtorji razstave pripravili tri potopisna predavanja o Gani (Tina Palaić), Angoli (Tomaž Gorenc) in Malaviju (Polona Koželj), v katerih so podrobno predstavili tudi vsebino razstave.

Glasbeno nesnovno šolsko dediščino je na odprtjih razstav odkrivala glasbena skupina Muzealije, v kateri so sodelovali Polona Koželj, Anton Arko, Marko Novak in Jože Rupnik. Poleg nastopanja na odprtjih razstav v Slovenskem šolskem muzeju so v letu 2012 nastopili še na odprtjih razstav na gostovanju v Kamniku in v Društvu za Združene narode za Slovenijo, na povabilo Slovenskega muzejskega društva maja 2012 na podelitvi Valvasorjevih nagrad v Narodni galeriji in na povabilo Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport 21. septembra 2012 na podelitvi nagrad zlatim maturantom v vili Podrožnik.

Mentorstvo pri izdelavi programa in spremljanju pripravniškega dela za Antona Arka je opravila kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec, ki je zunanji sodelavki Alenki Podlogar, profesorici na Srednji šoli za oblikovanje, pregledala tudi magistrsko delo Oblačilna kultura učiteljic na Slovenskem od 1900 do 1970 in ji pri tem svetovala. Nudila je strokovno pomoč in nasvete pri dopolnitvi delavnice in učne ure ročnih del. Spremljala je delo vodičev in pomagala pri usklajevanju njihovih obveznosti, sodelovala pri evalvaciji pedagoškega programa.

Obisk

Čeprav je število obiskovalcev ostalo na zelo visoki ravni, je potrebno ugotoviti, da je po obdobju štiriletne zaporedne hitre rasti v primerjavi s predhodnim letom že drugič nekoliko manjše in se postopoma umirja pri številu, ki odgovarja prostorskim in kadrovskim razmeram muzeja. V absolutnih številkah je bilo 621 ali za 3,6 % manj obiskovalcev kot v letu 2011. V primerjavi z letom 2011 je bil boljši obisk v

spomladanskih mesecih: aprilu, maju in juniju ter v avgustu, manjši pa v vseh ostalih. Največji padec obiska je bil februarja, kar je mogoče povezati s spremembami v šolskem koledarju in zimskimi počitnicami. Z opazno manjšim obiskom zaradi oblik dela in ciljne skupine obiskovalcev ponovno izstopata poletna meseca julij in avgust, ko po starosti prevladujejo odrasli obiskovalci.

	JAN	FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AVG	SEP	OKT	NOV	DEC	Skup.
Vrtec	0	50	0	4	0	14	3	5	1	2	0	3	82
OŠ	1190	878	1203	1232	1568	1514	25	57	620	1222	1159	804	11472
SŠ	121	87	73	97	73	101	0	0	73	100	128	96	949
Študenti	11	70	248	4	46	42	6	2	6	69	32	49	585
Odrasli	198	564	180	219	314	827	79	91	112	410	196	370	3560
2012	1520	1649	1704	1556	2001	2498	113	155	812	1803	1515	1322	16648
2011	1807	2086	1897	1288	1964	2005	139	125	859	1847	1643	1609	17269
INDEX	84,1	79,0	89,8	120,8	101,8	124,5	81,3	124,0	94,5	97,6	92,2	82,2	96,4

*Tabela: Obisk muzeja 2012 po mesecih glede na starost obiskovalcev.
Primerjava z letom 2011.*

Delež osnovnošolcev je z 69 % celotnega obiska več kot očitno prevladujoč. Trend iz preteklih let se nadaljuje, sledi pa tudi prizadevanju muzeja, ki svojo dejavnost usmerja predvsem v to ciljno skupino. Predšolski otroci še vedno ne dosegajo polnega odstotka, pa čeprav je bila lutkovna igrlica namenjena prav tej starostni skupini. Delež srednješolcev ne dosega polnih 6 %, delež študentov pa niti štiri odstotke ne. Kakor prejšnja leta jih z več kot 21 % daleč presega delež starejših obiskovalcev, ki v muzeju ne iščejo samo uporabnih informacij, ampak tudi prostor za kakovostno preživljanje prostega časa.

**Tabela: Primerjava števila obiskovalcev v letu 2012 in 2011
a) po starostnih skupinah obiskovalcev**

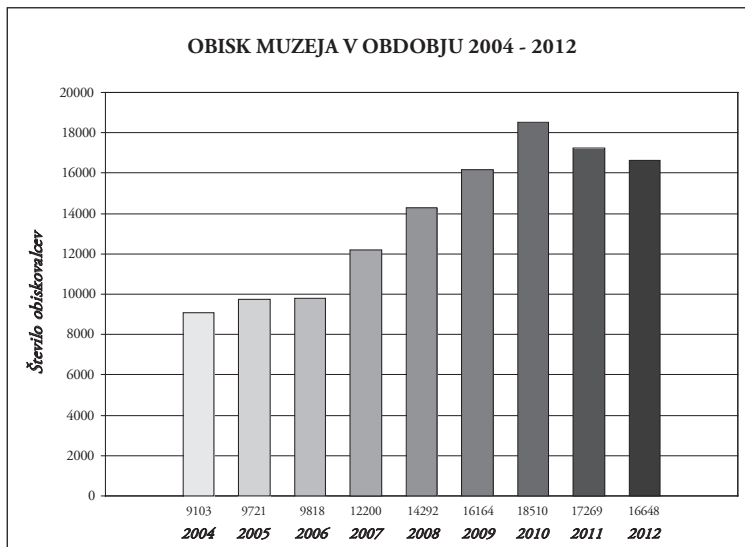
	predšolski	osnovnošolci	srednješolci	študenti	odrasli	skupaj
2011	103	11.907	1.026	427	3.754	17.269
2012	82	11.472	949	585	3.560	16.648
index	79,61	96,35	92,49	137,00	94,83	96,40

Glede na starostno strukturo se največji padec obiskovalcev v primerjavi s predhodnim letom beleži pri predšolskih, bolj jasno pa se v absolutnem številu odčita pri srednješolcih. Zmeren padec je pri osnovnošolcih in odraslih, ki skupaj predstavljajo kar 90 % vseh obiskovalcev. Pri študentih, ki so predvsem uporabniki muzejske knjižnice, se je število obiskovalcev povečalo.

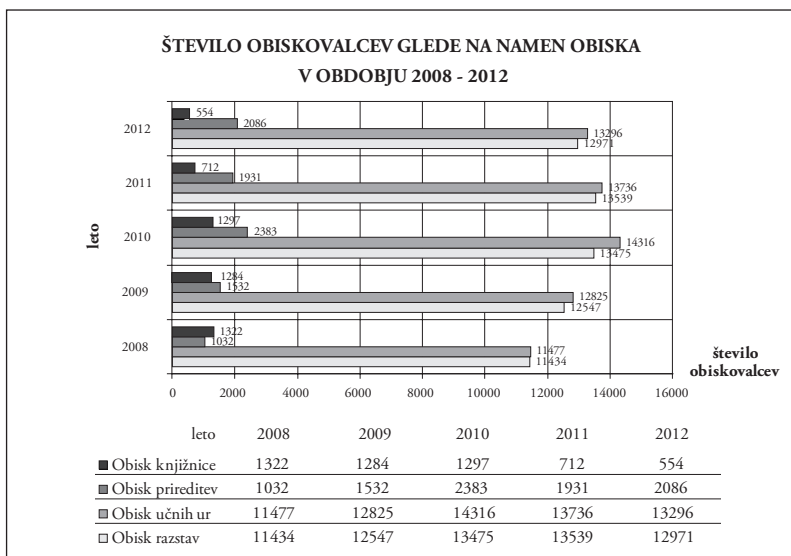
b) po namenu

	Razstave posebej	Učne ure posebej	Razstave in učne ure	Prireditve	Knjižnica	Obisk SKUPAJ
2011	13.539	13.736	14.626	1.931	712	17.269
2012	12.971	13.296	14.008	2.086	554	16.648
index	95,80	96,80	95,77	108,03	77,81	96,40

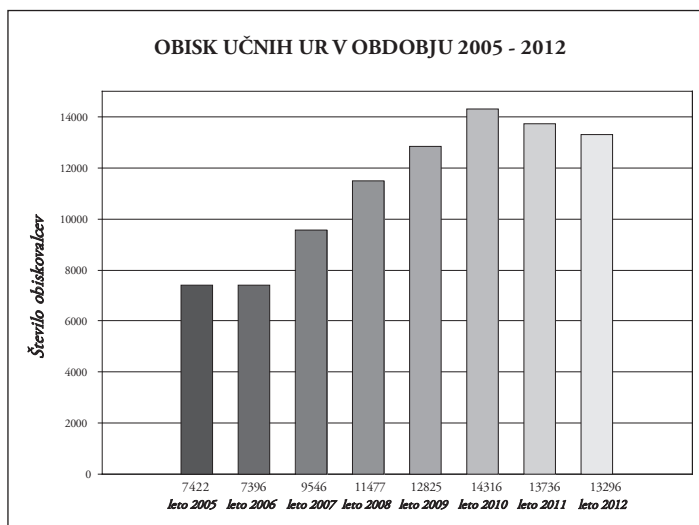
Obisk zgodovinskih učnih ur v povezavi z ogledi razstav daleč presega druge razloge obiska. Delež obiskovalcev, ki so si v muzeju ogledali samo razstave ali bili samo na zgodovinski učni uri, je majhen, skriva pa se v razliki med obiski razstav in učnih ur skupaj in razstav posebej ter učnih ur posebej. V primerjavi z letom 2011 se je število obiskovalcev učnih ur in razstav zmanjšalo, prav tako se je občutno zmanjšalo število obiskovalcev v knjižnici, povečalo pa se je njihovo število na prireditvah. Med obiskovalci učnih ur in razstav so z 79 % prevladovali osnovnošolci, sledili pa so jim odrasli s 13 %, srednješolci s 6 % in študenti z 2 %. Knjižnico so obiskovali samo odrasli (90 %) in študenti (10 %), na prireditve pa je prišlo največ odraslih (61 %), za njimi osnovnošolci (23 %), študenti (9 %), srednješolci (4 %) in predšolski (3 %).

Krivulja obiska je po letu 2010 še nekoliko padla. Trend padanja se tako nadaljuje, vendar upad ni usoden in za delo muzeja ni obremenjujoč, saj se prizadevanja muzeja za razvoj muzejskih programov nadaljujejo v vseh dejavnostih z enakim optimizmom naprej. Na obisk so zagotovo vplivale tudi zunanje razmere, ki muzejem in šolam v kriznih razmerah zagotovo niso najbolj naklonjene. Izkoriščenost muzejskih zmogljivosti je bila dobra in upati je, da se bo obiskanost muzeja na tej ravni do novega preboja ohranila.

V zadnjih petih letih se je opazno zmanjšalo število obiskovalcev v knjižnici, kar lahko povezujemo z večjo dostopnostjo knjižnega gradiva in z novimi informacijsko komunikacijskimi tehnologijami. Obisk muzejskih prireditev je nedvomno na višji ravni, ravno tako obisk učnih ur in razstav. Leto 2012 je v tem pogledu nekoliko slabše kot leto 2011 in 2010, pa še vedno precej boljše kot leto 2009 in predhodna leta. Obisk v knjižnici in na prireditvah na trend obiska v muzeju bistveno ne vpliva. Na obisk muzeja najbolj vpliva obiskanost zgodovinskih učnih ur.

Krivulja obiska učnih ur je zelo podobna krivulji obiska muzeja vse od začetka statističnega merjenja obiska v muzeju. Ta slika potrjuje usmerjenost muzeja, ki ima v

prihodnje dobre izglede tudi na drugih področjih. Za drugačno sliko bodo potrebne tudi drugačne vsebine in metode muzejskega delovanja.

Učna ura	Izvedbe	Obiskovalci	Obisk/ UU
Lepopis, 1930	177	4927	27,8
Lepo vedenje, 1907	98	2558	26,1
Nedeljska šola, 1865	83	2101	25,3
Ročna dela, 1926	61	1522	25,0
Fizika, 1930	33	811	24,6
Začetna šola, 1888	29	924	31,9
Računstvo, 1905	26	637	24,5
Vodnikova šola, 1810	7	197	28,1
Prirodopis, 1907	6	103	17,1
Učne ure skupaj	520	13780	26,5

Tabela: Učne ure 2012

V muzeju prevladujejo skupinski obiski. Samo v skupini z najmanj 8 obiskovalci je mogoče izvesti učno uro. V letu 2012 je bilo izvedenih 520 učnih ur raznovrstnih vsebin, primernih za posamezne starostne skupine. Na njih je sodelovalo 13.780 obiskovalcev, njihovo število na posamezno učno uro pa je v povprečju znašalo 26,5. Individualnih obiskov je primerjalno malo. Na skupinski obisk v muzeju so vezane tudi delavnice in lutkovna igrice Sovica Zofi odkriva muzej. Posamezni obiskovalci so si lahko ogledovali razstave, iskali informacije o zgodovini šolstva, se udeleževali prireditev ali pa uporabljali knjižnico za svoje študijske in druge raziskovalne namene.

Dnevi odprtih vrat

		2011	2012	index
8. februar	Kulturni praznik – Prešernov dan	621	743	119,7
18. maj	Mednarodni dan muzejev	84	58	69,1
18. junij	Poletna muzejska noč	538	568	105,6
3. december	Ta veseli dan kulture	246	226	91,9
	Skupaj	1489	1595	107,1

Regionalni izvor osnovnošolskih skupin 2012

Osnovnih šol v Republiki Sloveniji je 456, muzej pa so obiskale skupine učencev iz 203 ali 44,5 % šol. Po regionalnem izvoru je bilo v letu 2012 v muzeju največ osnovnih šol iz Osrednjeslovenske regije (61 ali 30 %), precej manj iz Podravske (26 ali 12,8 %), Savinjske (25 ali 12,3 %), Gorenjske (22 ali 10,8 %), Jugovzhodne Slo-

venije (17 ali 8,40 %), Goriške in Obalno-Kraške (po 13 ali 6,4 %), Pomurske (11 ali 5,4 %) in še toliko manj iz Notranjsko-Kraške in Spodnjeposavske (po 6 ali 3 %) ter Koroške (3 ali 1,5 %). Iz Zasavske regije ni bilo nobene šole. Vzrok je v dejstvu, da muzej za zasavske šole prireja zgodovinske učne ure v muzejski zbirki Zasavskega muzeja v Hrastniku. Zanimiv je delež šol, ki so muzej obiskale glede na število šol v posamezni regiji. Delež šol, ki so obiskale muzej, je v Osrednjeslovenski regiji 63,5 %, v Gorenjski regiji 59 %, v Obalno-kraški 56,5 %, Goriški 46,4 %, Jugovzhodni Sloveniji 46 %, Savinjski 42,4 %, Notranjsko-kraški 37,5 %, Podravske 34,2 %, Pomurski 29 %, Spodnjeposavski 27,3 %, Koroški 17,7 % in v Zasavski 0 %.

Med skupinami obiskovalcev so po svojih posebnostih odstopali od prevladujočih osnovnošolskih, srednješolskih in visokošolskih skupin: Univerza za tretje življenjsko obdobje, Zgodovinsko društvo Ljubljana, zamejska OŠ 1. maj 1945 Zgonik, zamejska OŠ Alojz Gradnik Repentabor–Trst, Karierni center Filozofske fakultete, vodiči iz MGMLj (Mestne galerije in muzeji Ljubljana), zamejska Nižja srednja šola Srečka Kosovela Opčine, Vrtec Črnuče, Mladinski dom Maribor, maturanti l. 1952, Oratorij, maturanti iz l. 1953, skupina hrvaških profesorjev – Županijsko stručno viječe, maturanti iz l. 1968, zamejska Dnevna srednja šola Igo Gruden Nabrežina.

Pedagoški programi Slovenskega šolskega muzeja zunaj matične stavbe

Muzejska zbirka Hrastnik. Po dogovoru z Zasavskim muzejem Trbovlje so bile učne ure lepopisa za učence zasavskih osnovnih šol izvedene tudi v Muzejski zbirki Hrastnik. Vodila jih je gospodična učiteljica Bernardka Rupnik.

datum	udeleženci	število
16. 1. 2012	2 x 4. r OŠ Tone Okrogar Zagorje + 4 R POŠ Kisovec, Zagorje	39
19. 1. 2012	2 x 4. r POŠ Dol, Dol pri Hrastniku	32
20. 1. 2012	2 x 4. r OŠ heroja Rajka Hrastnik, Hrastnik	42
25. 1. 2012	2 x 4. r OŠ Ivan Skvarča, Zagorje	51
25. 4. 2012	4. r OŠ Ivan Cankar in 4 R POŠ Alojz Hohkraut, Trbovlje	42
15. 5. 2012	2 x 4. r OŠ Tončka Čeč, Trbovlje	32
16. 5. 2012	2 x 4. r OŠ Trbovlje, Trbovlje	37
Skupaj		275

Druge pedagoške dejavnosti zunaj muzeja

datum	kraj	Vrsta pedagoške dejavnosti	Št.
09. 05. 2012	Center za usposabljanja Janeza Levca	Učna ura: Ročna dela	1
21. 09. 2012	Gimnazija Center Celje	Učne ure: Lepo vedenje, Lepopis in Ročna dela	4

28. 11. 2012	OŠ Črna na Koroškem	Učna ura: Začetna šola	3
28. 11. 2012	OŠ Črna na Koroškem	Lutkovna igrica	1
18. 05. 2012	Vrtec Mojca Ljubljana	Lutkovna igrica	1
	Knjižnica Medvode	Lutkovna igrica	1
13. 03. 2012	Kulturni bazar	Lutkovna igrica	1
06. 09. 2012	Gospodarsko razstavišče	Lutkovna igrica	1

Dostopnost v javni zavod za gibalno ovirane. Zaradi predhodnih najav skupinskih obiskov je muzej preventivno poskrbel za varnost senzorno in gibalno oviranih oseb s tem, da so morale skupine take osebe napovedati ob najavi prihoda. Z dodatnim pomočnikom in opozorilom vodičem ter voditeljem učnih ur je bila zagotovljena potrebna pozornost, ki se je kazala v posebnem spremljanju in pomoči senzorno in gibalno oviranim osebam.

Evidenca obiskovalcev. Domačih obiskovalcev s kupljenimi vstopnicami je bilo 13.966, poleg njih je muzej obiskalo še 139 tujcev. Brez vstopnic je v muzej prišlo 2.543 obiskovalcev v knjižnico, na odprtja razstav, na prireditve itd. Muzejsko spletno stran je obiskalo 64.714 ljudi.

Promocija/oglaševanje

Načini promocije so bili z uporabo sodobne informacijsko – komunikacijske tehnologije raznovrstni: poleg elektronskih objav in sporočil v elektronskih in drugih medijih, na različnih spletnih mestih, je muzej, kakršne so bile možnosti v preteklosti, svoje dejavnosti promoviral s tiski raznovrstnih plakatov, brošur, katalogov, itd. v klasični obliki. Za promocijo in oglaševanje je na delovnem mestu informator/organizator v tajništvu muzeja skrbela Ksenija Guzej, prof. likovne umetnosti. Najbolj dosegljivi podatki o muzeju so bili na muzejski spletni strani: www.ssolski-muzej.si. Obvestila o dogodkih so bila najpogosteje objavljena tudi na spletnem omrežju Facebook in na spletnih mestih: Napovednik, KIC, MMC / Prireditve Info in museums.si. Napovedi muzejskih prireditev in razstav so bile objavljene tudi v informativnih vodičih v elektronski in tiskani obliki v KAM in v Deloskop. Ciljne skupine obiskovalcev so bile o dogodkih v muzeju obveščene tudi neposredno po e-pošti iz baze e-naslovov osnovnih in srednjih šol, fakultet, knjižnic, muzejev in galerij, arhivov, novinarjev, zavodov, prijateljev muzeja ter iz internetne baze naročnikov na muzejske dogodke. Osnovne informacije s povezavo na muzejsko spletno stran so bile dosegljive tudi s spletnega mesta Rumenestrani.si, iz Poslovnega imenika Republike Slovenije (PIRSa) in iz TIS-a, samo v tiskani obliki pa so bili podatki še v Potrošniškem vodniku. Informacije o muzejskih dogodkih v sklopu posebnih projektov, pri katerih je sodeloval Slovenski šolski muzej, so bile objavljene v brošuri Dnevi kulturne dediščine 2012, v brošuri Poletna muzejska noč 2012, v Kultura se predstavi (katalogu ponudbe kultur-

no-umetnostne vzgoje 2012/13). Oglas o muzeju je bil objavljen tudi na priložnem Zemljevidu Slovenije in Ljubljane, na katerem so bili objavljeni tudi naslovi vseh tujih veleposlaništev v Ljubljani. Posamezne muzejske akcije in dogodke je muzej ob objavah na spletnih straneh promoviral tudi z natisom letakov; tako npr. pedagoški program za 8. februar, za počitniške delavnice, delavnico stereotipi, sovca Zofi na gostovanju itd. Ob drugih dogodkih, zlasti večjih in za razvoj muzeja bolj pomembnih, so izšle spremljajoče brošure in katalogi, kar vse je bilo za obiskovalce dosegljivo tako v elektronski kot tudi v tiskani obliki. S predstavitveno zloženko o muzeju v angleškem in nemškem jeziku se je muzej predstavil tudi tujim obiskovalcem. Za muzejsko trgovino je bila oblikovana nova vstopnica z novo slikovno podlago. Objave dogodkov na svetovnem spletu so bile redno ažurirane. K promociji Slovenskega šolskega muzeja so služila tudi raznovrstna snemanja televizijskih in drugih ekip v muzejskih prostorih, najpogosteje v muzejski učilnici. RTV Slovenija je v letu 2012 v muzeju snemala prizore za televizijsko oddajo Prvi odcep, Bober Bor, Igrajmo se skupaj, Obzorja duha, Kulturomat in dokumentarni film o Mariju Kogoju. Dijaki Ekonomske šole Ljubljana so posneli svoj predstavitveni film, v katerem so predstavili pouk danes in nekoč. O dogodkih v Slovenskem šolskem muzeju in o zgodovini šolstva je v povezavi z muzejem pisalo dnevno časopisje in objavljali drugi mediji. Kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec se je o zgodovini šolstva in oblačilni kulturi v šoli večkrat pogovarjala ali je dajala posamezne izjave na Radiu SLO 1, na Radiu Expres in na Radiu Maribor. S šolsko zgodovinskimi temami je nastopala na TV SLO 1 in sodelovala pri zapisih v časopisju in revijah. Na Radiu SLO 1 je imel kustos Marko Ljubič intervju o razstavi Pišem, torej sem!, o kateri je Tanja Tomažič napisala tudi članek v reviji Naša žena. Na radiu in TV ter v drugih elektronskih medijih in časopisih so z vsebino iz svojega raziskovalnega in delovnega področja ob posebnih dogodkih, razstavah in prireditvah, nastopali tudi drugi strokovni delavci muzeja. Tako je kustosinja Mateja Ribarič na Radiu SLO 1 spregovorila o šolskih počitnicah in o pedagoškem programu v muzeju, ki ga je nato predstavila tudi na Študentski TV. Za novinarja TV Kitajska je predstavila delo muzeja, v časopisu Delo pa je sodelovala pri predstavitvi razstave Šola iz zemlje, o kateri je pisala tudi revija Naša žena.

Sodelovanje in svetovanje

Sodelovanje s šolami. Slovenski šolski muzej je pri opravljanju svojega poslanstva na področju ohranjanja šolske dediščine in raziskovanja šolske preteklosti najbolj pogosto v stikih s šolami. Njim namenja tudi največ pozornosti. V letu 2012 je bilo posebej uspešno sodelovanje z OŠ Črna na Koroškem, ki se je začelo s svetovanjem muzeja pri pripravi jubilejne publikacije šole, nujenjem podatkov o njeni zgodovini, pomoči pri pripravi razstave, izposoji muzejskih predmetov, končalo pa z novembrskim gostovanjem muzeja na šoli z izvedbo zgodovinskih učnih ur in lutkovne igrice. Zelo uspešno gostovanje muzeja z izvedbo zgodovinskih učnih ur je bilo ob 100-letnici šolske stavbe tudi na Gimnaziji center v Celju. Delo muzeja je bilo dnevno vezano

na stike s šolami, za katere ima muzej vsaj osnovne zgodovinske podatke. **Pedagoška sekcija pri Skupnosti muzejev Slovenije.** Kustosinja Mateja Ribarič že vrsto let opravlja tudi nalogo kustosinje pedagoginje v muzeju in je članica Pedagoške sekcije pri SMS od leta 1992. V letu 2012 se je udeležila vseh njenih sestankov, izobraževanj in strokovnih izletov v muzejih v Sloveniji. Pedagoška sekcija je pripravila več projektov, v katerih je s predstavitvijo svojih pedagoških programov sodeloval tudi Slovenski šolski muzej. Kustosinja je s pomočjo vodičev in animatorjev organizirala predstavitve muzeja na raznovrstnih dogodkih: 1. Mesec študentske kulture na Gospodarskem razstavišču Ljubljana, kjer je muzej sodeloval kot član Pedagoške sekcije od 7. do 13. marca 2012, 2. Kulturni bazar v Cankarjevem domu v Ljubljani, kjer je muzej imel svojo stojnico s promocijskim gradivom in programom: zgodovinske učne ure, sofica Zofi, delavnica o stereotipih, napoved razstav v Slovenskem šolskem muzeju, 13. marca 2012; 3. Otroški bazar na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani, kjer se je muzej 8. septembra 2012 predstavil z lutkovno igrico Sovica Zofi odkriva muzej; 4. Teden otroka od 1. do 7. oktobra 2012 v SŠM, pri katerem je muzej sodeloval pri projektu Pedagoške sekcije Z igro do kulturne dediščine. Program dogodkov v SŠM je bil objavljen v brošuri, ki je izšla ob projektu slovenskih muzejev; 5. Pedagoška sekcija na srečanjih ravnateljev vrtcev, osnovnih in srednjih šol v Portorožu konec oktobra in v novembru 2012, na katerih je muzej predstavil svoje pedagoške programe s tiski svojih pedagoških dejavnosti, predvsem s publikacijo: Pojdimo v muzej! Pedagoški programi v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 2012/13 in s publikacijo Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah 2011–2013. **Dokumentacijska sekcija pri Skupnosti muzejev Slovenije.** Sodelovanje v Dokumentacijski sekciji s Službo za premično dediščino in muzeje se je izkazalo za zelo uporabno in potrebno v vseslovenskem muzejskem projektu priprave enotne muzejske terminologije za muzejske predmete. Slovenski šolski muzej je z izdelavo enotne terminologije prešel tudi k preureditvi zbirk muzejskih predmetov v sistemu Galis. **Komisija za delovanje zgodovinskih krožkov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije.** Kakor prejšnja leta je tudi v letu 2012 pri delu te komisije sodelovalo več strokovnih delavcev Slovenskega šolskega muzeja. Poleg kustosa Antona Arka, ki je pripravil predavanje za mentorje zgodovinskih krožkov, sta pri ocenjevanju raziskovalnih nalog sodelovali tudi kustosinji Mateja Ribarič in mag. Marjetka Balkovec Debevec. **Karierni center na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.** Kustos Anton Arko, bibliotekarka Polona Koželj in animator pedagoške dejavnosti Jože Rupnik so 28. marca in 21. maja 2012 študentom Filozofske fakultete, ki so se v projektu kariernega centra FF usposabljali, kako pridobljeno znanje uporabiti za večje zaposlitvene možnosti na svojem strokovnem področju, predstavili lastne izkušnje pri pridobivanju znanja in izkušenj pri raznovrstnem delu v Slovenskem šolskem muzeju. Pot jih je vodila od vodenja skupin po muzejskih razstavah in uvajanja obiskovalcev na zgodovinske učne ure pa vse do izvajanja učnih ur in postavljanja razstav. **Izobraževanje.** Kustos Marko Ljubič se je 9. maja 2012 s Ksenijo Guzej in Natalijo Žižič v Muzeju Narodne osvoboditve Maribor udeležil izobraževanja uporabnikov muzejskega e-programa Galis. Bibliotekarka Polona Koželj se je spomladi udeležila tečajev katalogizacije, ki so pogoj za pridobitev licence

za katalogizacijo v programu Cobiss, v jeseni pa seminarja o novostih v knjižničnem sistemu Slovenije. Več strokovnih delavcev se je 23. oktobra 2012 v Narodnem muzeju udeležilo predavanja o vrednotenju muzejskih predmetov, ki ga je pripravila Služba za premično dediščino. Kustosinja Mateja Ribarič se je 23. februarja 2012 v sklopu Pedagoške sekcije udeležila delavnice Vesne Lotrič Predšolska pedagogika v Mestnem muzeju Ljubljana, 10. decembra pa predavanja Marka Juhanta Delo z najstniki prav tako v Mestnem muzeju Ljubljana. V Slovenskem šolskem muzeju se je za vse zaposlene nadaljeval tečaj angleščine.

Mednarodna dejavnost

Muzej je z izdajanjem revije Šolska kronika nadaljeval uveljavljeno mednarodno izmenjavo strokovno-znanstvene literature. Strokovni sodelavec v finančni službi in kustos Marko Ljubič je sodeloval v pripravi in prijavi skupnega projekta šolskih muzejev European Virtual School Museum. Izvedbo projekta je vodilo in koordiniralo hrvaško podjetje Aquilonis, pri njem pa so sodelovali šolski muzeji iz pretežno srednje in vzhodne Evrope ter iz Belgije. Ker projekt na razpisu ni prodril in zanj ni bilo odobrenih sredstev, je ostal neizpeljan in bo čakal na boljšo priložnost.

Na znanstveni konferenci Pogledi na šolske zvezke kot zgodovinski vir/School Exercise books as a Historical Source, ki je bila 27. in 28. septembra 2012 v Slovenskem šolskem muzeju, so sodelovali tudi kolegi/udeleženci iz šestih šolskih muzejev iz slovanskih držav.

V letu 2012 so se začele priprave in dogovori za 15. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk, ki je bil napovedan v Ljubljani od 26. do 29. junija 2013. Glavna teža odgovornosti za organizacijo simpozija je bila na Slovenskem šolskem muzeju in na koordinatorju simpozija dr. Branku Šuštarju, ki je za izvedbo simpozija opravil potrebne stike s Srednjo zdravstveno šolo Ljubljana, z Zvezo zgodovinskih društev Slovenije, z Zgodovinskim društvom Ljubljana, s Slovenskim muzejskim društvom in z ICOM – Slovenija ter s sodelavci iz mednarodnega gremija šolskih muzejev. Organizacijski odbor je nastal na podlagi sodelovanja z ZZDS in ICOM-Slovenija s poudarkom na znanstveno-raziskovalni in muzejski naravi simpozija.

S sofinanciranjem iz razpisov pri Skupnosti muzejev Slovenije in delnemu kritju stroškov muzeja se je dr. Branko Šuštar udeležil več srečanj v tujini, na katere je bil sprejet na podlagi predhodnih predlogov povzetkov za določene teme iz zgodovine slovenskega šolstva. Junija se je s prispevkom o preseganju nacionalnih meja v šolstvu v slovenskih deželah v habsburški monarhiji in državah naslednicah udeležil 34. letnega zasedanja ISCHE v Ženevi, kjer so zelo opazno proslavili 300-letnico svojega meščana Jeana Jacquesa Rousseuja. Avgusta 2012 se je s preglednim prispevkom o razvoju zdravstvenega šolstva v Sloveniji v Koldingu na Danskem udeležil mednarodne konference o zgodovini zdravstva (International nursing history conference), ki jo je pripravila mednarodna sestrška organizacija skupaj z danskim zdravstvenim muzejem. Od 18. do 21. septembra 2012 se v Cadizu v Španiji udeležil tudi ECER/European Conferen-

ce on Educational Research, ki sta jo pripravili EERA/European Educational Research Association in tamkajšnja univerza. Na konferenci, ki je potekala pod naslovom »The Need for Educational Research to Champion Freedom, Education and Development for All«, je predstavil »Education in mother tongue in the south of Habsburg monarchy before WW1 and in successor states in 1920s«.

Mednarodne muzejske konference »The Best in Heritage« se je ob sofinanciranju s sredstvi iz razpisa pri Skupnosti muzejev Slovenije za mednarodno sodelovanje v Dubrovniku od 26. septembra do 1. oktobra 2012 udeležila mag. Marjetka Balkovec Debevec. Na konferenci je predstavila prospekt o nagrajeni razstavi o oblačilni kulturi v šolstvu in druge publikacije Slovenskega šolskega muzeja.

Muzejske publikacije in tiski

Vsakoletna javna predstavitev muzejske revije Šolska kronika in drugih muzejskih tiskov, ki so jih za predhodno leto 2011 predstavili njihovi avtorji in uredniki, je bila v muzejski čitalnici 25. januarja 2012. V letu 2012 je muzej založil in izdal naslednje tiske in publikacije:

1. »Welcome in the Slovenian School Museum«, predstavitvena zloženska št. 107a.
2. »Willkommen im Slovenischen Schulmuseum«, predstav. zloženska št. 107b.
3. Šola iz zemlje: učenje visokih Andov, publikacija muzeja – razstavni katalog št. 115, 48. str. (Tina Zgonik)
4. Pojdimo v muzej! Pedagoški programi v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 2012/2013, publikacija muzeja št. 116 (ur. Mateja Ribarič)
5. Koledar Slovenskega šolskega muzeja 2013: oblačilni videz učiteljev in učenec skozi čas, publikacija muzeja (koledar) št. 117 (ur. M. B. Debevec et al.)
6. Pišem, torej sem! Šolska pisala in opismenjevanje skozi čas, razstavna zloženska št. 118 (Marko Ljubič)
7. Pogledi na šolske zvezke kot zgodovinski vir / School Exercise books as a Historical Source, povzetki znanstvene konference z mednarodno udeležbo, Slovenski šolski muzej, 27. in 28. september 2012, 44 str. /e-verzija na muzejski spletni strani in nekaj priročno tiskanih izvodov/ (ur. Branko Šuštar)
8. J. J. Rousseau – vznemirljivi meščan Ženeve 300 (1712–1778), spremljevalni list ob razstavi (Branko Šuštar)
9. Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje, št. 1–2/2012, 21/XLV, 272 str. (ur. Branko Šuštar)

Z objavami muzejskih publikacij muzej obvešča obiskovalce o svoji muzejski dejavnosti in popularizira muzejsko delo in področje zgodovine šolstva in vzgoje. Strokovni delavci muzeja v uredniškem odboru Šolske kronike so sodelovali pri recenzijah člankov in izvedbi korektur. Za promocijo pedagoške dejavnosti in za lažje načrtovanje obiska v muzeju med učitelji je tudi leta 2012 izšla brošura o pedagoških programih,

ki je vseskozi dosegljiva v e-obliki tudi na muzejski spletni strani. Brošura je bila izdelana kot dnevnik dela učitelja, krasijo pa jo različna pisala, ki so nakazala jesensko razstavo o pisalih. Na koledarju Slovenskega šolskega muzeja za leto 2013 je predstavljena oblačilna kultura v šolstvu, ki je bila v zadnjem obdobju tudi razstavna tema v muzeju. Koledar predstavlja promocijo in seznanja javnost s pomenom ohranjanja predmetov in gradiva s področja dediščine šolstva. Šolska kronika je glede na finančne zmožnosti v letu 2012 izšla v enem zvezku kot dvojna številka. Zunanja podoba in začetek vsebine navaja na 300–letnico rojstva pedagoga Jean Jacquesa Rousseauja in 250–letnico izida njegove najpomembnejše pedagoške knjige Emile ali o vzgoji.

Muzejska trgovina

Muzejska trgovina je v letu 2012 dobila nove razstavno prodajne omare / regale, okroglo mizico in dva sedeža za sprejem obiskovalcev na nasprotni strani sprejemnice. Prostorsko se je tako nekoliko povečala in predstavlja pomemben del ponudbe prodajnih artiklov Slovenskega šolskega muzeja o zgodovini slovenskega šolstva. V prodaji so bile replike muzejskih predmetov in drugi šolsko-zgodovinski artikli ter različne muzejske publikacije. Poleg muzejskih publikacij so bile v prodajni ponudbi tudi knjige, ki jih je muzej v prodajo prevzel v projektu Knjiga za vsakogar.

Najbolj priljubljeni prodajni artikli so bili držala s peresi, črnilo in tablice, ki so bili v letu 2012 tudi vedno na zalogi. To se je odrazilo tudi v prodaji, ki je v primerjavi z letom 2011 močno narasla. Ponudba v letu 2012 je bila povečana s prodajo tablic večjega formata. Precejšnje povečanje je bilo opaziti tudi pri prodaji svinčnikov, radirk, puštic in vrtavk.

Prodaja muzejskih publikacij je bila v primerjavi s prodajo replik muzejskih predmetov precej skromna. Najbolje prodajane so bile, podobno kot predhodna leta, Lepopisne vaje – delovni zvezek za lepomis (kot Lepopisni komplet se prodajajo skupaj z držalom, peresom in črnilom). Dobro se je prodajal katalog Šola iz zemlje – učenje visokih Andov, ki je izšel junija ob odprtju občasne istoimenske razstave. Obiskovalci so najbolj pogosto kupili katalog neposredno po ogledu razstav.

S prostorsko razširitvijo se je v letu 2012 uresničila ena glavnih nalog pri razvoju muzejske trgovine. Še vedno precej omejen prostor za prezentacijo publikacij in bralni kotiček dajeta sprejemnici z muzejsko trgovino celosten izgled. Ob koncu leta 2012 je poslovanje v muzejski trgovini prešlo na nov računalniški program, ki ga je postavilo podjetje Data studio d.o.o. Nov program bo muzejski trgovini v prihodnje omogočil večjo povezljivost s tajništvom, računovodsko službo in servisom, obenem pa se pričakuje precejšnje zmanjšanje stroškov poslovanja.

Naročnina na revijo Šolska kronika se je obračunala v tajništvu, v muzejski trgovini pa so izkazani samo posamični prodajni izvodi. Na enak način se je prodajal in obračunal koledar muzeja za leto 2012 in 2013. Število naročnikov Šolske kronike še naprej pada.

REPLIKE MUZEJSKIH PREDMETOV	2011	2012	index
šolska tablica – mala	243	312	128,4
šolska tablica – velika	/	88	/
držalo s peresom	343	680	198,3
VRTAVKA	85	148	174,1
svinčnik	21	31	147,6
svinčnik z radirko	45	84	186,7
puščica	7	13	185,7
magnet	736	453	61,5
radirka	18	49	272,2
šilček	15	18	120
črnilo	239	451	188,7
barvice	42	/	/
komplet 1 (puščica, svinčnik, radirka, šilček)	0	5	/
komplet 2 (puščica, svinčnik, radirka, šilček, pero z držalom)	2	15	750
lepopisni komplet (L. vaje, držalo s peresom, črnilo)	79	55	69,6

KOLENDARJI SLOVENSKEGA ŠOLSKEGA MUZEJA

Koledar 2013	/	290	/
Koledar 2012	103	17	16,5

KATALOGI RAZSTAV

Šolstvo na Slovenskem (komplet)	3	4	133,3
Šolstvo na Slovenskem II. (1999)	0	1	/
Hiše učenosti na Slovenskem na starih razglednicah (2006)	1	2	200
Zgodbe šolskih zvezkov	/	4	/
Šola iz zemlje – učenje visokih Andov	/	21	/
Blaž Kocen in začetki pouka geografskih vsebin (2007)	0	2	/

ŠOLSKA KRONIKA – REVIJA ZA ZGODOVINO ŠOLSTVA IN VZGOJE

ŠK 2004/1	1	3	300
ŠK 2008/2	2	1	50
ŠK 2010/2	/	2	/

DRUGE KNJIGE/PUBLIKACIJE MUZEJA

Lepopisne vaje (Žižič, 2010)	35	59	168,6
Zgodovina šolstva na Slovenskem (Okoliš, 2009)	12	9	75
The History of Education in Slovenia (Okoliš, 2008)	2	2	100
Plakat Abeceda	/	1	/

Tabela: Prosta prodaja replik muzejskih predmetov in tiskov

Delo v muzejski trgovini je skupaj s službo na sprejemnici in izvajanjem pedagoške dejavnosti (učnih ur) opravljala Natalija Žižič. Poleg nalog pri sprejemanju obiskovalcev, nabavi zalog prodajnih artiklov in vodenjem podatkovnih baz in blagajne, je popisovala tudi prejeta gradivo in predmete, ki so jih muzeju bodisi darovali obiskovalci (37) bodisi jih je muzej po ponudbi naknadno odkupil (6).

Nekaj gradiva in predmetov je evidentirala v Galisu, za potrebe evidence je opravila tudi potrebno skeniranje in fotografiranje. Izdelala je mesečno in letno statistiko. Za domače e-naslovnike (osnovne in srednje šole) je izdelala Spletne novice iz Slovenskega šolskega muzeja in jim novosti o delu muzeja poslala po svetovnem spletu. Skrbela je tudi za objavo novosti iz Slovenskega šolskega muzeja na spletnem portalu museums.si. Zaradi narave dela na sprejemnici je sodelovala tudi pri drugih muzejskih projektih; tako pri pripravi brošure Pojdimo v muzej!, kjer se predstavljajo muzejske pedagoške dejavnosti. Vodila je hemeroteko šolstva v lokalnem časopisju v Primorskih novicah, Dolenjskem listu in v Gorenjskem glasu. Zbirala in digitalizirala je prejeta gradivo o vtisih otrok iz osnovnih šol.

Muzejska trgovina s prodajo replik muzejskih predmetov, sodobnih šolskih pripomočkov ter muzejskih publikacij tudi promovira muzejsko dejavnost. Prvič je bila v izdatni meri posvečena posebna skrb tekoči nabavi, izdelavi in ustvarjanju zalog replik muzejskih predmetov ter njihovi prodaji. Pri izdelavi vrste replik je sodeloval oblikovalec Marjan Javoršek, za zaloge in prodajo je skrbela Natalija Žižič, za nabavo pa Ksenija Guzej.

Investicijsko vzdrževanje in nakup opreme

Muzej je v letu 2012 deloval v istih prostorih kot predhodno leto. Poleg prostorov v matični stavbi na Plečnikovem trgu 1 v skupni izmeri 868 m² je uporabljal še prostore v dislocirani enoti za konservatorsko-restavratorsko delavnico v izmeri 144 m² na Srednji šoli tehniških strok Šiška in prostore v dislocirani enoti za depo v izmeri 500 m² v nekdanjem skladišču v Zalogu. Z zelo omejenimi sredstvi za investicijske transferje je bilo v tem letu na podlagi investicijskega načrta nakupljeno pohištvo in regali za muzejsko trgovino, depojska omara za tekstil in regali za fototeko, ultrazvočni čistilnik za čiščenje pisal za konservatorsko-restavratorsko delavnico, dve razstavnici vitrini za stalno razstavo, nov tiskalnik za tisk vstopnic na sprejemnici, dve novi pisarniški omari v upravi in nov računalnik v knjižnici. Vzpostavljeno je bilo Wi-Fi omrežje z nadgradnjo internetne povezave. Manjši del sredstev od načrtovanega se je namenil tudi za nujno obnovo električne in svetlobne napeljave. Pretežni del investicijskih sredstev je prispevalo ministrstvo, precej manjši pa iz lastnih sredstev tudi muzej.

Zaposleni in muzejski zunanji sodelavci

Konec leta 2012 je bilo devet redno zaposlenih. Vsi so bili zaposleni za nedoločen čas. Zaradi velikega obsega dejavnosti, zlasti pri izvedbi muzejskih učnih ur, je muzej tako kot prejšnja leta sklenil pogodbe o študentskem in avtorskem delu tudi z zunanjimi sodelavci: študenti in že diplomiranimi sodelavci, ki so v muzeju v preteklih letih pridobili specialna znanja za opravljanje raznovrstne pedagoške dejavnosti. Muzej brez njih ne bi mogel izvesti zastavljenega načrta. Vsi redno zaposleni so v letu 2012 opravili zdravniški pregled, bolniških izostankov ur je bilo zanemarljivo malo. V poslovni dejavnosti muzeja je redno zaposlenih 2 ½ osebe, v tehnični nikogar in v strokovni 4 ½ oseb. Po podjemni pogodbi in pogodbi o avtorskem delu je z muzejem sodelovalo 17 ½ strokovnih delavcev, en tehnični, 4 študenti in ½ prostovoljcev.

Sklep

Muzej je z uresničevanjem zastavljenih ciljev, še posebej pri širitvi pedagoške dejavnosti, ohranil visoko raven obiska, ki ga je dosegel v preteklih letih, prav tako pa se je z gostovanji zgodovinskih učnih ur in z drugo pedagoško dejavnostjo (lutkovno igrico Sovica Zofi odkriva muzej) ter z gostovanji razstav še bolj odprl navzven. Poleg tradicionalnega sodelovanja s šolami je muzej poskušal navezati stike tudi z vrtci in s knjižnicami. S posodobitvijo muzejskega dela so si zaposleni v muzeju prizadevali bogastvo muzejskih zbirk približati javnosti. Z novimi vnosi starega knjižnega gradiva v spletni program Cobiss in muzejskih predmetov v muzejski e-program Galis ter z digitalizacijo tako muzejskih predmetov kot tudi dokumentarnega gradiva o zgodovini šolstva na Slovenskem se je povečala dostopnost in odprtost muzejskih zbirk za obiskovalce in uporabnike. Zaposleni so promovirali muzejske dejavnosti v javnosti s sodelovanjem v medijih in z izdajanjem lastnih publikacij in drugih muzejskih tiskov ter prodajo replik muzejskih predmetov v muzejski trgovini. Muzej je sodeloval v vseslovenskih muzejskih projektih (Prešernov dan, Mednarodni dan muzejev, Poletna muzejska noč, Ta veseli dan kulture). Podpiral je strokovno sodelovanje med slovenskimi muzeji, zlasti v pedagoški in drugih sekcijah Skupnosti muzejev Slovenije. Strokovni delavci so na svojih strokovnih področjih nadaljevali s svojim aktivnim delovanjem. Muzej je zagotavljal delovanje vseh muzejskih dejavnosti in skrbel za celovit in vsestranski razvoj. Poleg izpeljave občasnih razstav je začel s pripravo prenove stalne razstave Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja. Obiskovalcem je ponudil več vsebin iz zgodovine šolstva na Slovenskem v sodobni elektronski obliki. S pomočjo predstavnikov Ministrstva za šolstvo in šport je muzeju v začetku leta 2012 uspelo podaljšati dogovor s Srednjo šolo tehniških strok Šiška o uporabi njihovih prostorov za muzejsko delavnico in za zagotavljanje konservatorsko - restavratorske dejavnosti še za nadaljnjih 5 let. Več aktivnega prizadevanja je bilo vloženo tudi v iskanje trajnejše prostorske rešitve za prihodnji razvoj muzeja, ki v dosedanjih matičnih prostorih nima večjih možnosti za nadaljnji razvoj.

*Pogled na razstavo Pišem, torej sem! Šolska pisala in opismenjevanje.
(SŠM, foto M. Javoršek)*

Čprav je bil program dela glede na zastavljen letni delovni načrt izpolnjen, pa se je to na mestih, kjer je bila izvedba tesno vezana na zmanjšana finančna sredstva, vendar zgodilo v nekoliko skrčenem obsegu. Zaradi združitve nekdanjega Ministrstva za šolstvo in šport, Ministrstva za kulturo in Ministrstva za visoko šolstvo v enotno Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport je muzej ostal brez načrtovanih prihodkov iz razpisov za financiranje strokovne literature in priprave kulturnega projekta iz naslova dvojnega financiranja. Muzejska revija Šolska kronika je zato izšla kot dvojna številka v enem zvezku. Natisniti tudi ni bilo mogoče načrtovanega enotnega kataloga stalne razstave, saj so se med letom močno zmanjšala tudi finančna sredstva, ki jih je muzej v letu 2012 prejel za projekte iz Urada za razvoj šolstva (izobraževanja). Nekatere projekte je muzej ob vsesplošnem varčevanju reševal z lastnimi sredstvi iz svoje dejavnosti.

Po doseženih poslovnih rezultatih je Slovenski šolski muzej v letu 2012 posloval gospodarno in učinkovito. To dokazujejo vsi uspešno izvedeni načrtovani projekti, hkrati pa je kazalnik gospodarnosti višji od 1,000, kar je ključni pokazatelj pozitivnega poslovanja. Muzej je v poslovnem letu 2012 dosegel 539.683 EUR celotnih prihodkov. Poslovno leto je zaključeno pozitivno z 208 EUR presežka prihodkov nad odhodki. Celotnih prihodkov po načelu nastanka poslovnega dogodka v letu 2012 je za 5,14 % manj kot leto poprej. Tudi denarni tok izkazuje pozitivno poslovanje.

*mag. Stane Okoliš,
direktor muzeja*

Ob 115-letnici Slovenskega šolskega muzeja (1898–2013)

*On the 115th anniversary of the Slovenian School Museum
(1898–2013)*

Od prve ustanovitve predhodnika Slovenskega šolskega muzeja je v letu 2013 preteklo že 115 let. Pred njim so na tleh današnje Republike Slovenije delovali Deželni muzej v Ljubljani (1821) in mestna muzeja v Celju (1882) in na Ptujju (1893). Ker so bili vsi trije dotedanji muzeji splošni, saj so zbirali muzejske predmete z vseh področij kulturne dediščine, je šolski muzej (1898) nastal kot prvi specialni muzej na slovenskih tleh in je tudi kot prvi presekel vezanost predhodnih muzejev na tedanje deželne meje in meje mestnih pomirij. Na častitljivo mesto, ki ga imamo zaradi tega med slovenskimi muzeji, smo v Slovenskem šolskem muzeju ponosni, želimo pa ga z delom in s prizadevanjem za vedno novimi izzivi tudi upravičiti.

Visok jubilej in velik pomen muzejske ustanove za ohranjanje zavesti o posebni vlogi šolstva pri razvoju slovenske identitete, ki z aktivnimi metodami predstavljanja šolske preteklosti tudi v sedanjem času uspešno stopa v korak z razvojem šolskih in

*S priveditve ob 115-letnici ustanovitve v prostorih Slovenskega šolskega muzeja.
(SŠM, fototeka)*

drugih muzejev po svetu, smo v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani zaznamovali v sredo, 25. septembra 2013, s posebno spominsko prireditvijo. Maloštevilen muzejski kolektiv se je v prijaznem razpoloženju predstavil številni hvaležni publikli s kulturnim programom, v katerem so ob nastopih muzejske glasbene skupine Muzealije spoznavali zgodovino muzeja in prizadevanja preteklih muzejskih generacij ter se seznanjali s sedanjimi mnogovrstnimi muzejskimi dejavnostmi. Prireditev je bila še toliko bolj razgibana, ker se je občinstvu v svojih nastopih predstavila večina zaposlenih.

Muzej slovenskega in istrsko-hrvaškega učiteljstva je na letnem srečanju 2. avgusta 1898 ustanovila Zaveza slovenskih učiteljskih društev. V prvi vrsti je bil namenjen učiteljem za njihovo nadaljnje izobraževanje, posebej pri uporabi novih učil in učnih pripomočkov, prav tako pa tudi v podporo medučiteljske solidarnosti in za krepitev njihove stanovske ter nacionalne zavesti. Misel na ustanovitev muzeja se je razvila ob prirejanju občasnih, pozneje tudi ob prirejanju stalnih šolskih razstav, ki so jih učitelji postavljali na svojih društvenih srečanjih in učiteljskih konferencah. Prvi razcvet ustanavljanja šolskih muzejev po svetu sovpada s prirejanjem velikih svetovnih razstav od sredine do konca 19. stoletja. V Ljubljani so učitelji svoj šolski muzej ustanovili ob 50-letnici vladanja cesarja Franca Jožefa in je na 40. mestu po času nastanka.

S težavami osrednje učiteljske organizacije, Zaveze slovenskih učiteljskih društev, ki je šolski muzej ustanovila, se je že od samega začetka soočal tudi muzej. Ker se je zaradi hitrega naraščanja števila za šolo obveznih otrok neprenehoma večala potreba po novih šolskih prostorih, se je moral že po letu obstoja iz prvega zatočišča na mestni ljudski šoli na Ledini izseliti. Selitve na druge šole, ustanove in celo na Ljubljanski grad so do uskladiščenja muzejskih predmetov v učiteljski tiskarni, med njimi je bilo največ učil, učbenikov in drugih pedagoških knjig ter revij, so najbolj zaznamovale delovanje muzeja v njegovem prvem obdobju. Med letoma 1912 in 1938 je delo muzeja celo zamrlo. Ker so se učitelji zavedali velike narodne in kulturne vloge šolskega muzeja, je prosvetni oddelek pri banski upravi leta 1938 na njihovo pobudo in z novimi nalogami muzej obnovil na poskusni osnovni šoli za Bežigradom. Muzej je začel načrtno zbirati dokumente o zgodovini šolstva in pedagogike na Slovenskem. Še posebej je postalo pomembno tisto zgodovinsko gradivo, ki je prialo o obstoju posameznih šol, ki je izkazovalo uporabo slovenskega jezika v šoli in ki je posredovalo podatke o razvoju metodike pouka in učnih načrtih. Že pred 2. svetovno vojno je muzej po šolah izvedel anketo in na njeni podlagi še danes hrani pomembne in uporabne podatke za vse tedaj delujoče šole.

Ko je dotedanji Muzej slovenskega osnovnega šolstva po vojni dobil svoje sedanje ime, je bila v začetku petdesetih let zasnovana tudi temeljna ureditev muzeja po oddelkih, ki so ogrodje muzeja še danes. Posebno mesto v muzeju zavzema pedagoška knjižnica, v kateri so zbrane knjige učiteljske organizacije še iz obdobja prve ustanovitve. Po izvornem načrtu za ureditev šolskih muzejev knjižnico dopolnjuje arhiv z dokumentacijo šol in razstavna zbirka učil, učnih pripomočkov in drugih predmetov šolske dediščine. Poleg skromnih finančnih sredstev za delovanje in slabe kadrovske sestave so razvoj muzeja tedaj preprečevali predvsem zelo omejeni muzejski prostori v osnovni šoli na Ledini in nato v stavbi nekdanjega Marjanišča na Poljanski cesti.

Program prireditve ob 115-letnici Slovenskega šolskega muzeja

Slovenski šolski muzej, Plečnikov trg 1, Ljubljana, 25. 9. 2013

1. **Odlomek iz filma »Vredno je stopiti noter« /predstavitve Slovenskega šolskega muzeja/** (avtor Pavle Jakopič, 2001).
2. **Prizor iz učne ure naših babic in dedkov – »živa igra zgodovine«** (Natalija Žižič, sodelavka Slovenskega šolskega muzeja (naprej SŠM), upodablja vlogo gospodične učiteljice Josipine Koren, poučuje računstvo in lepomisli iz šole nekdanjih dni).
Povezovalec programa (Matjaž Merljak).
3. **Pozdravni nagovor** (mag. Stane Okoliš, direktor muzeja).
4. **Glasbena točka: Slovenska dekleta** (Muzealije, glasbena skupina SŠM od 2010, sestavljajo jo sodelavci muzeja, tokrat: Anton Arko, Polona Koželj in Bernardka Rupnik).
5. **Govor ob odprtju Šolskega muzeja**, ki ga je imel predsednik Zaveze slovenskih učiteljskih društev Luka Jelenc, 2. avgusta 1898. (Anton Arko, kustos, v vlogi gospoda učenika Antona Lokovška).
6. **Predstavitve nekaj najpomembnejših dogodkov iz 115-letne zgodovine SŠM** (mag. Stane Okoliš, direktor muzeja; fotografije pripravila Mateja Ribarič, muzejska svetovalka).
7. **Spomini nekdanjih sodelavcev na muzej** (Tatjana Hojan, bibliotekarska svetovalka – z muzejem sodeluje že 50 let in izr. prof. dr. Andrej Vovko, nekdanji direktor muzeja).
8. **Glasbena točka: Rada bi novo obleko** (Neža Maurer) (Muzealije).
Predstavitve razvoja različnih muzejskih dejavnosti:
9. **Pedagoška dejavnost SŠM** (Mateja Ribarič, muzejska svetovalka).
10. **Pedagoško delo vodičev** – zunanjih sodelavcev SŠM (Maja Hakl, vodička).
11. **Delo kustosov muzeja in predstavitve muzejskih zbirk** (mag. Marjetka Balkovec Debevec, muzejska svétnica).
12. **Predstavitve občasne razstave *Pišem, torej sem!*** Šolska pisala in opismenjevanje skozi čas (Marko Ljubič, kustos/strokovni sodelavec, avtor razstave).
13. **Predstavitve občasne razstave *Slikanica – moja prva knjiga***. Razstava o slovenski slikanici (Polona Koželj, bibliotekarka, soavtorica razstave).
14. **Predstavitve knjižnice SŠM** (Anton Arko, kustos/bibliotekar).
15. **Izdajateljska dejavnost muzeja in mednarodna dejavnost** (dr. Branko Šuštar, muzejski svétnik).
16. **Nagovor ob jubileju muzeja** (izr. prof. dr. Edvard Protner, raziskovalec zgodovine šolstva in pedagogike).
17. **Glasbena točka: Stoji učilna zidana** (Muzealije).
18. **Zahvala prijateljem in podpornikom** (mag. Stane Okoliš, direktor muzeja).
19. **Za sklep:** »... *Naloga nas vseh pa je, da poskrbimo, da to bogastvo tudi v prihodnje ne bo pozabljeno, ampak bo našlo pot med ljudi in jim pomagalo, da bodo na njem gradili nov spoznanja in iskali nova pota v razvoju vzgoje in izobraževanja.*« (Slavica Pavlič, dolgoletna ravnateljica muzeja, ob stoletnici SŠM, 1998, Šolska kronika, str. 15.).

Boljše možnosti za razvoj muzejskih dejavnosti je leta 1984 omogočila preselitev muzeja v nekdanje prostore uršulinskih šol med uršulinskim samostanom in Gimnazijo Jožeta Plečnika v centru Ljubljane. S postopno postavitvijo stalne razstave Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja se je v polnejši meri začelo izpolnjevati poslanstvo muzeja pri predstavljanju zgodovine šolstva in pedagogike za zainteresirano strokovno in drugo javnost. To delo se nadaljuje z izdajanjem katalogov in drugih publikacij ter tiskov iz zgodovine šolstva, med katerimi zavzema muzejska strokovno-znanstvena revija Šolska kronika še prav posebno mesto. Čeprav je muzej v razvoju muzejskih dejavnosti do danes opazno napredoval na vseh razvejanih področjih delovanja, se v zadnjih letih najbolj odlikuje z muzejsko pedagogiko, t.j. z zgodovinskimi učnimi urami po starih učnih metodah in vsebinah ter z razvojem drugih aktivnih metod spoznavanja šolske preteklosti, ki so zanimive in vabljive za številne obiskovalce. K uspešnejši promociji muzejske dejavnosti je s ponudbo replik muzejskih predmetov in drugih materialov ter muzejskih tiskov velik razvojni korak narejen v muzejski trgovini, prav tako pa je delo na novo steklo tudi v konservatorsko – restavratorski delavnici.

Z nekoliko grenkobe smo zaposleni ob proslavljanju 115-letnice ustanovitve in ob zadovoljstvu nad zadnjimi dosežki sprejeli novico, da pristojno Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport ravno ob tako odlični obletnici načrtuje Slovenski šolski muzej združiti z Muzejem športa, ustanovljenim leta 2000, in ustanoviti nov javni zavod Muzej šolstva in športa RS. Predlog sklepa o ustanovitvi novega zavoda je bil izdelan na hitro, brez javne razprave, brez sodelovanja strokovne in druge zainteresirane javnosti. Muzej se je na predlog sklepa, ki ga je Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport že poslalo v medresorsko usklajevanje na Vlado RS, odzval v okviru svojih pristojnosti. Svet javnega zavoda Slovenski šolski muzej je kot najvišji organ upravljanja muzeja sprejel stališča, v katerih je do predloga sklepa ministrstva navedel vrsto pomislekov, z njimi seznanil strokovne organizacije, ki delujejo na področju muzealstva in zgodovine šolstva in pedagogike ter jih pozval, da se do predloga ministrstva javno izrečejo. Na predlog sveta muzeja je bila 6. septembra 2013 v muzejskih prostorih o dogodkih v zvezi z združevanjem dveh muzejev za medije sklicana tiskovna konferenca, muzej pa je v kratko odmerjenem roku na predlog sklepa ministrstva podal tudi konkretne pripombe in dopolnitve.

Želja muzeja in zaposlenih je ohranitev vseh dosedanjih dejavnosti, lastne identitete, prepoznavnosti in mednarodne primerljivosti. Ker je predlog sklepa za ustanovitev novega javnega zavoda še precej nedodelan, zlasti ne sistem upravljanja in tudi ne strokovnega delovanja, in ker tudi niso pojasnjeni razlogi združevanja, je bojazen zaposlenih o negotovi prihodnosti muzeja povsem na mestu. S precejšnjim ogorčenjem so novico o nameravani združitvi dveh muzejev sprejeli navzoči na prireditvi ob 115-letnici ustanovitve muzeja. Ob vidnem napredku muzeja v zadnjih letih so izrekli neomajno podporo avtonomnemu strokovnemu delovanju muzeja v prihodnje. Upanje na razumno rešitev, ki bo v dobro razvoja tako Slovenskega šolskega muzeja kot tudi Muzeja športa, navdaja vse zaposlene, zunanje sodelavce in prijatelje muzeja ter njegove uporabnike še naprej.

mag. Stane Okoliš

15. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk, Ljubljana 2013
Povezovanje v šolstvu: učiteljstvo in njihova društva kot spodbujevalci pedagoškega razvoja (zgodovinski in muzejski pogledi)

15th International Symposium on School Life and School History Museums & Collections, Ljubljana 2013 / Creating links in education. Teacher's and their associations as promoters of pedagogic development (historical and museum aspects)

15. Internationales Symposium der Schulmuseen und Schulgeschichtlichen Sammlungen, Ljubljana 2013 / Vernetzung im Bereich Bildung. Der Einfluss von Lehrpersonen und deren Berufsorganisationen auf die Entwicklung der Schule und des Bildungswesens (historische und museologische Aspekte)

V mesecu juniju, natančneje med 26. in 29. junijem 2013, je v Ljubljani potekal 15. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk. Začetek tradicionalnih bienalnih strokovnih srečanj sega v leto 1984. Prvo srečanje je potekalo v Avstriji (Michelstetten) na pobudo Rudolfa Lukschanderla, ki smo se ga spomnili tudi v Ljubljani ob 30-letnici simpozijev. Iz Avstrije se je leta 1986 simpozij selil na Madžarsko (Debrecen), zatem v Nemčijo (1988, Erlangen/Nürnberg in Sulzbach/Rosenberg), dve leti kasneje na Nizozemsko (1990, Rotterdam).

Leta 1993 (Aurich) in 1995 (Rostock in Goldenitz) je simpozij šolskih muzejev potekal v Nemčiji, nato pa pot nadaljeval v Veliko Britanijo (1997, Leeds). Dve leti kasneje so se udeleženci simpozija vnovič srečali v Nemčiji (1999, Friedrichshafen/Bodensee), od koder jih je leta 2001 pot zanesla v Avstrijo (2001, Bad Leonfelden). Leta 2003 je srečanje še petič potekalo v Nemčiji (Bremen), zatem pa se je selilo iz Švice (2005, Ittingen) na Norveško (2007, Bergen), v Francijo (2009, Rouen) in leta 2011 v Italijo (Brixen/Bressanone). Po tem, ko so simpozij in z njim seveda tudi njegovi udeleženci prepotovali precejšen del Evrope, so v letošnjem letu dobili priložnost spoznati še Slovenijo.

Velika dvorana Srednje zdravstvene šole v Ljubljani. Trenutki pred začetkom 15. simpozija, 26. 6. 2013. (Foto M. Javoršek)

Predavatelja, moderator in udeleženci zasedanja paralelne sekcije 4 B »muzeji« na 15. mednarodnem simpoziju šolskih muzejev v Ljubljani, 2013. (Foto M. Javoršek)

Simpozij je potekal z delovno vneto. Velika predavalnica v Srednji zdravstveni šoli v Ljubljani. (Foto B. Šuštar)

Šolski muzeji povezujejo!

Vse od leta 1988 na omenjenih srečanjih redno sodelujejo predstavniki Slovenskega šolskega muzeja, ki o tem redno poročajo v reviji Šolska kronika. Tokrat pa niso bili le aktivni udeleženci, temveč jim je bila zaupana tudi naloga organizatorja. Tako je torej 15. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk pripravil Slovenski šolski muzej v sodelovanju z Zvezo zgodovinskih društev Slovenije (ZZDS), ki je poskrbela za organizacijski okvir in nosila odgovornost za simpozij ter z ICOM-om Slovenija, ki je podprl tudi pozdravni sprejem. Vlogo koordinatorskega projekta je prevzel muzejski svetnik v Slovenskem šolskem muzeju, dr. Branko Šuštar, ki je pri tem delu sodeloval z mednarodnim odborom simpozija domačih in tujih strokovnjakov in posebej s strokovno tajnico simpozija. V tej vlogi je Maja Hakl preko e-pošte poskrbela za obvestila in obsežno korespondenco z udeleženci simpozija ter tudi sicer podpirala potek simpozija. Mednarodno skupnost šolskih muzejev in raziskovalcev zgodovine šolstva in pedagogike po svetu smo vabili po e-pošti in s spletno objavo povabila za sodelovanje (Call for papers) v mednarodni angleščini in še enem germanskem, romanskem in slovanskem jeziku (v nemščini, španščini in slovenščini). Zanimani so lahko sledili tej spletni strani (to v sodelovanju s koordinatorskim simpozijem urejuje Ksenija Guzej), ki smo jo dopolnjevali in omogoča še danes pregled vsebine in poteka simpozija: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/symposium2013.php>

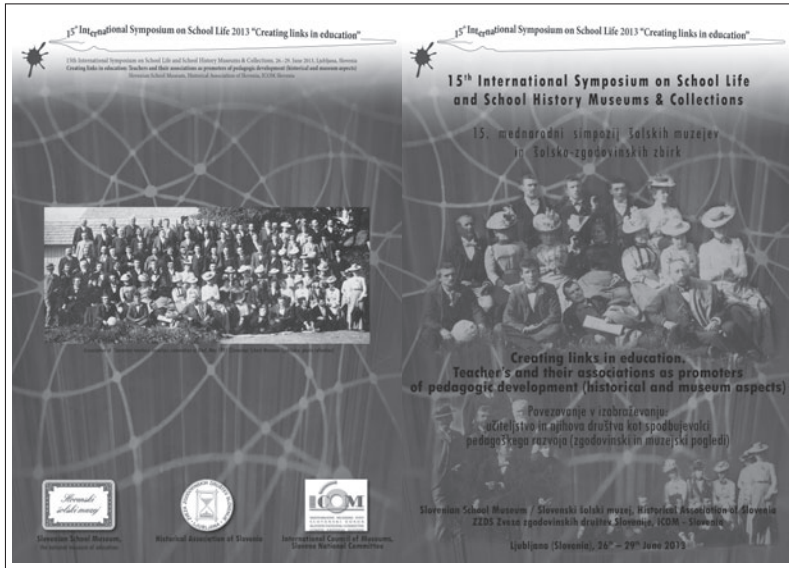
Osrednja tema simpozija je bila tokrat »Povezovanje v šolstvu: učiteljstvo in njihova društva kot spodbujevalci pedagoškega razvoja (zgodovinski in muzejski po-

Prvi dan 15. simpozija smo sklenili ob slavnostni torti za 30 let simpozijev šolskih muzejev in ob 115-letnici SŠM. (Foto M. Javoršek)

15. simpozij šolskih muzejev je potekal od 26. do 29. 6. 2013 v prostorih Srednje zdravstvene šole v Ljubljani. (Foto B. Šuštar)

Ob 15. simpoziju šolskih muzejev je izšel plakat in angleški zbornik mednarodnega simpozija s pozdravno besedo, programom, dvojezičnimi povzetki prispevkov ter informacijami o razstavah - Platnice zbornika s fotografijo skupščine Zaveze slovenskih učiteljskih društev na Bledu 1901 (oblikovanje J. Mlakar).

gledi)« – »Creating links in education. Teacher's and their associations as promoters of pedagogic development (historical and museum aspects)«. Z naklonjenostjo vodstva šole je srečanje potekalo v modernih prostorih Srednje zdravstvene šole Ljubljana s katero Slovenski šolski muzej pri predstavitvi razvoja zdravstvenega šolstva sodeluje že desetletja. Namen 15. mednarodnega srečanja šolskih muzejev je bil raziskati, predstaviti in primerjati poklicno vlogo učiteljic in učiteljev pri razvoju šolstva in pedagogike, kot tudi učiteljskih društev, ki so povezovala učiteljstvo ter s pedagoškim in učiteljskim tiskom sooblikovala razvoj šolstva.

Uvodni del simpozija se je pričel 26. junija v popoldanskih urah. Udeležence so poleg dr. Branka Šuštarja v imenu organizatorjev (odbor simpozija, ZZDS Zveza zgodovinskih društev Slovenije) med drugim nagovorili ter jim izrekli prisrčno dobrodošlico še državni sekretar Aljuš Pertinač z Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport RS, ravnateljica zdravstvene šole Marija Verbič, direktor SŠM mag. Stane Okoliš ter predstavnica slovenskega odbora ICOM Irena Marušič iz TMS. Organizacijski odbor je poskrbel, da se je kakšna pozdravna misel mednarodni publikli slišala ne le v angleščini kot delovnem jeziku temveč tudi v nemščini, španščini in slovenščini. Za prijetno vzdušje je z glasbeno popestritvijo poskrbela skupina Muzealije, ki se je predstavila s tremi pesmimi: Tri planike, O Vrba, Stoji učilna zidana. Temu so sledile že prve predstavitve prispevkov. Prvi dan simpozija se je zaključil v poznih večernih urah ob kosu torte, ki je s šolsko-zgodovinskimi motivi ob tej priložnosti hkrati zaznamovala kar dva

*Predavanja na 15. simpoziju šolskih muzejev 2013 v Ljubljani.
(Foto B. Šuštar in M. Javoršek)*

zelo pomembna dogodka, in sicer 15. mednarodni simpozij v tridesetih letih takšnega povezovanja šolskih muzejev 1984–2013 ter 115-letnico Slovenskega šolskega muzeja.

15 simpozijev šolskih muzejev v tridesetih letih 1984–2013. Simpozij je bil zares mednaroden, kajti skupaj se ga je udeležilo 115 posameznikov iz kar 25 držav (največ iz Nemčije in Italije, zastopane pa so bile tudi Češka, Danska, Španija, Srbija, Slovaška, Japonska, Švedska, Hrvaška, Portugalska, Estonija, Grčija, Turčija, Švica, Finska, Madžarska, Bosna in Hercegovina, Brazilija, Nigerija, Nizozemska, Francija, Norveška, Latvija in ne nazadnje Slovenija). Delovni jezik konference, ki je potekala na plenarnih zasedanjih ter zaradi precejšnjega števila udeležencev še v paralelnih sekcijah, je bila angleščina. Pri vodenju sekcij so se kot moderatorji izmenjevale kolegice in kolegi iz programskega odbora pa tudi sodelavci iz različnih držav in tako prispevali k mednarodnemu sodelovanju. Ker pa je simpozij poudarjal tudi pomembnost materne jezika, je bila organizirana še t. i. babilonska sekcija, v kateri so bili avtorji združeni glede na jezikovne podobnosti (romanska, germanska in slovanska skupina) ter imeli tako možnost predstaviti prispevek v materinščini.

Del simpozija je bila tudi tradicionalna priložnostna razstavna predstavitev delovanja različnih šolskih muzejev, njihovih razstav in publikacij. Med razstavljavci lahko posebej omenimo npr. latvijske kolege iz Šolskega muzeja iz Rige. Po drugi strani pa

Predavatelji na 15. simpoziju šolskih muzejev so obravnavali dve temi: učitelje in njihova društva ter šolske muzeje. Z leve od zg.: Antonis Hourdakis, Rosella Andreassi, Edvard Protner, Jan Šimek, András Németh, Verena Perko. (Foto B. Šuštar in M. Javoršek)

je Slovenski šolski muzej opozoril tudi na eno svojih minulih razstav, ki jo je na temo 'Zgodbe šolskih zvezkov' pripravil 2011/12 z mednarodnim sodelovanjem ter na del razstave o zdravstvenem šolstvu, ki je že desetletje postavljena v prostorih šole, ki nas je gostila. Na te in na druge razstave Slovenskega šolskega muzeja, ki so bile tedaj na ogled, je udeležence simpozija opozorila tudi knjiga povzetkov.

O učiteljstvu, njihovih društvih in šolskih muzejih. Tematika simpozija je bila razdeljena na dva sklopa – v prvem je bil obravnavan pomen učiteljstva in učiteljskih društev, medtem ko je bila v drugem sklopu predstavljena dejavnost šolskih/pedagoških muzejev. Vsak prispevek je predstavil nekaj novega, predvsem pa so raznovrstne teme ponujale možnost za številne tako evropske kot mednarodne primerjave. Med predstavitvami delovanja šolskih/pedagoških muzejev so nastopili kolegi iz Italije (npr. Molise, Firenze, Torino, Padova), Grčije, Francije, Srbije, Estonije, švedske Uppsale, Portugalske in Španije pa tudi iz Turčije in Nigerije, da jih omenimo le nekaj. Zagotovo so med muzeji veliko pozornosti pritegnili Nizozemci in Avstralci. Prvi pripravljajo v Dordrechtu nov nacionalni šolski muzej, ki bo – osredotočen na obiskovalce – predstavljal

Nekaj predavateljev 15. simpozija šolskih muzejev v Ljubljani 2013. Z leve od zg.: Lea Leppik, Alberto Barausse, Junzo Inokuchi, Patrizia Zamperlin, Marjetka Balkovec Debevec, Ljiljana Stankov in Maja Nikolova. (Foto B. Šuštar in M. Javoršek)

preteklost, sodobnost in prihodnost na področju izobraževanja, drugi (Sovereign Hill Schools, Ballarat, Vic.) pa so pod vodstvom Michaela Warda v starih učiteljskih oblekah in ob spremljavi videoposnetka predstavili svojo »muzejsko šolo v kostumih« - prikazali so kako je potekal pouk v času zlate mrzlice v 19. stoletju – ter s tem naredili tudi impresivni uvod v 16. mednarodni simpozij, ki bo leta 2015 potekal ravno v Avstraliji.

Nekako polovica prispevkov se je dotaknila tematike pomena učiteljstva in razvoja učiteljskih društev, ki so jih predstavili šolski muzealci, raziskovalci in univ. profesorji iz vrste sodelujočih držav, njihovih muzejev, inštitutov in univerz. Zanimive so bile obravnave učiteljev in učiteljskega poklica (npr. predstavitev učiteljskih karikaturn dr. W. Müller), učiteljskih poklicnih organizacij v posameznih deželah, posebej pa obravnave posameznih vidikov delovanja učiteljskih društev (mdr. ustanavljanje šolskih muzejev). Nekatere predstavitve so povezale muzejsko in zgodovinsko temo s predstavitvijo zgodovine šolstva v njihovih pedagoških in drugih muzejih. Trije prispevki pa so govorili o učiteljicah in njihovih društvih (v Sloveniji, Srbiji in na Finskem). Nekaj besed je bilo namenjenih tudi projektu povezovanja šolskih muzejev INOS – International Network on School-Heritage (<http://inos-world.org/>).

Okrogla miza o povezovanju na področju kulturne dediščine šolstva - INOS (z leve: Dominik Joos, Amriswill; Elke Urban, Leipzig; Mathias Rösch, Nürnberg; Ulla Nitsch, Bremen; Tijs van Ruiten, Dordrecht; Walter Müller, Würzburg). (Foto B. Šuštar)

Slovenski prispevki na simpoziju. Glede na to, da je simpozij potekal v Ljubljani, se je tokrat ponudila priložnost, da se srečanja s prispevkom udeleži tudi več slovenskih predstavnikov. Skupaj jih je bilo enajst. Ddr. Verena Perko (Univerza v Ljubljani, Gorenjski muzej Kranj) je predstavila razvoj slovenskih muzejev, Vladimir Tkalec (Koordinacija sindikatov javnega sektorja) je spregovoril o pomenu šolskega sindikata SVIZ-a kot povezovalca in spodbujevalca pedagoškega razvoja, medtem ko je Tina Palaić (Ljubljana) poslušalce popeljala v oddaljeno Indonezijo ter jim predstavila nastanek in delovanje prvega nacionalnega šolskega muzeja v Indoneziji v mestu Yogyakarta – Museum Pendidikan Indonesia.

Mag. Andreja Rihter (Forum slovanskih kultur) se je poglobila v državljansko vzgojo in zgodovino v šolskih učnih programih, dr. Breda Čebulj Sajko (ZRC SAZU) je predstavila slovenske učitelje v Avstraliji kot vez med dvema domovinama, Martina Škrabec (tudi naša pomembna organizacijska sodelavka na Srednji zdravstveni šoli Ljubljana) je obravnavala delovanje medicinskih sester v šolstvu, Tea Anžur (Arhiv-muzej Univerze v Ljubljani) je spregovorila o društvu univerzitetnih profesorjev v Ljubljani, medtem ko je dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru) predstavil delo tudi pri nas dejavnega češkega pedagoga Gustava Adolfa Lindnerja ter Društvo za znanstveno pedagogiko.

Med predavatelji so bili tudi trije predstavniki Slovenskega šolskega muzeja. Dr. Branko Šuštar je prikazal poklicno povezovanje učiteljstva v večnacionalnih državah

*Udeleženci 15. simpozija pred Magistratom v Ljubljani, 27. 6. 2013.
(Foto M. Javoršek)*

Udeleženci simpozija pri učni uri v Slovenskem šolskem muzeju. (Foto M. Javoršek)

Avstralski kolegi so se predstavili v vlogi učiteljev iz 19. stol. in povabili na 16. simpozij šolskih muzejev v Ballarat na jug Avstralije marca 2015. (Foto B. Šuštar)

na primeru Slovencev v Avstro-Ogrski, mag. Marjetka Balkovec Debevec je na podlagi letnih poročil šol predstavila povezovanje učiteljstva s šolskim okoljem, Mateja Ribarič pa je opozorila na društveno povezovanje učiteljic kot del ženskega gibanja na Slovenskem. Prvič v zgodovini teh simpozijev pa je omogočena tudi mednarodna dostopnost predavanj in dela diskusij s simpozija. Ljubljanski simpozij lahko po uredniškem urejanju dr. Jurija Hadalina spremljamo na spletnem portalu Sistory, za katerega skrbi naš Inštitut za novejšo zgodovino (<http://sistory.si/publikacije/?menu=594>).

Srečanja z zgodovino v Ljubljani, Kamniku in na Bledu. Simpozij je bil vsekakor uspešen in produktiven, hkrati pa so imeli udeleženci priložnost поблиže spoznati tudi čare Ljubljane in Slovenije nasploh. Tako so se udeležili sprejema na Magistratu, spoznali Ljubljanski grad ter občudovali razgled z grajskega stolpa, okusili slovensko kuhinjo, izkusili čar plovbe po Ljubljanici, obiskali pa so tudi Slovenski šolski muzej, kjer so poleg ogleda stalne in občasnih razstav sedli za šolske klopi ter se učili pod budnim očesom gospoda učenika. Gotovo je udeležencem ostala učna ura iz preteklosti zabeležena kot lep spomin na simpozij.

Zadnji dan simpozija (29. junija) je potekala daljša strokovna ekskurzija, ki je udeležence popeljala najprej v Kamnik, kjer so si v Medobčinskem muzeju ogledali njihovo nagrajeno stalno razstavo ter uspešno gostujočo razstavo »Kaj naj oblečem za v šolo?«, s katero se tam predstavlja Slovenski šolski muzej. Naprej jih je pot vodila na Bled, kjer jih je na gradu sprejel blejski župan Janez Fajfar v historični opravi in z navdušujočim nagovorom o slovenski zgodovini. Posebej je bil vesel gostov iz Brixna s katerim ima Bled tradicionalne povezave. Po ogledu gradu so se udeleženci posladkali še z znamenito blejsko »kremšnito«, za tem pa je počasi nastopil že čas, ko so si segli v roko in rekli nasvidenje čez dve leti v Avstraliji.

*Na ogledu razstave "Kaj naj oblečem za v šolo?" v muzeju v Kamniku, 29. 6. 2013.
(Foto B. Šuštar)*

Ob simpoziju je sicer izšla na več kot 100 straneh tudi knjiga povzetkov,¹ ki vsebuje 68 prijavljenih prispevkov, ki jih je pripravilo skupaj 78 avtorjev iz kar 29 držav. Posebnost tokratne knjige povzetkov je poudarek na materinščini. Tako je prav vsak povzetek objavljen ne le v angleščini, temveč tudi v maternem jeziku posameznega avtorja, s čimer se opozarja na pomen materinščine v izobraževanju kot tudi na enakopravnost jezikov. Kot zanimivost lahko tukaj opozorimo npr. na povzetek dr. Vicente Peña Saavedre, ki je objavljen v angleščini, španščini ter galicijsčini ali pa dva, ki sta ju prispevala kolega z Univerze v San Sebastinu: povzetek je tudi v baskovščini. Ravno tako je zanimiv povzetek dr. Junza Inokuchija, zapisan v japonski pisavi, kot tudi povzetki prispevkov grških udeležencev zapisani v grški abecedi.

K simpoziju so veliko prispevali predavatelji in moderatorji sekcij, člani mednarodnega znanstvenega in programskega odbora in drugi sodelavci. Potek simpozija so poleg treh organizatorjev (ZZDS, SŠM in ICOM Slovenija) na različne načine naklonjeno podprli tudi Sindikat vzgoje, izobraževanja, znanosti in kulture SVIZ, Mesto Ljubljana, Forum slovanskih kultur, Občina Bled ter ministrstvo pristojno za šolstvo, nekaj ustanov s področja šolstva in tudi kolegi iz muzejskih, arhivskih in raziskovalnih ustanov, ki smo se jim zahvalili tudi v publikaciji konference. V načrtu je še izid zbor-

1 Knjiga povzetkov je dostopna na spletni strani Slovenskega šolskega muzeja:
<http://www.ssolski-muzej.si/files/datoteke/symposiumbook2013.pdf>.
 Ravno tako je objavljen tudi program simpozija:
<http://www.ssolski-muzej.si/files/datoteke/programme15thsymp2013-ljubljanapdf.pdf>.

Na blejskem gradu je udeležence simpozija sprejel župan Janez Fajfar z zavzeto predstavitvijo zgodovine Bleda in vse Slovenije. (Foto M. Javoršek)

nika, v katerem bodo zbrani znanstveni rezultati simpozija in s katerim se bo simpozij zares zaključil v celoto.

Maja Hakl, Branko Šuštar

Summary

15th International Symposium on School Life and School History Museums & Collections

»Creating links in education. Teacher's and their associations as promoters of pedagogic development (historical and museum aspects)«

This traditional biennial symposium of school / pedagogical museums and historians of education was organised by Historical Association of Slovenia, Slovenian School Museum, and ICOM – Slovenia (coordination dr. Branko Šuštar; secretary of committee Maja Hakl) in cooperation with members of international and local committee. The event was held at the Secondary School of Nursing in Ljubljana and attracted around 115 delegates, with 68 papers (written by 78 authors from 29 countries and published in the book of abstracts in English and in mother tongue of presenter) – the majority of them were presented in 18 common and parallel sessions in a thematic series of teachers and their associations and development of school/educational museums. Working language of the symposium was English with the exception of some Slavic, Germanic and Romanic »Babel sessions« in which the presenters had the opportunity to present the paper in their mother tongue. At the beginning of the 15th Symposium there were some greeting words in German in memorie of the first Symposium which was organised by Mr. Rudolf Lukschanderl in Michelstetten (Austria) in 1984. The international audience was also greeted in Spanish and Slovenian language. Memorable parts of the opening ceremony were

the music introduction by 'Muzealije' group and the jubilee cake ornamented with educational symbols - for 15 symposia in this 30 years.

The aim of the symposium was to explore and present the professional historical contribution of male and women teachers and particularly their associations which had a significant influence on the development of teacher education and helped through teaching and educational publications to shape the development of education. Thematical highlights included interesting lectures and presentations by university teachers, institute researchers and members of school / pedagogical museums. All presentations are also available on web! (<http://sistory.si/publikacije/?menu=594>) Highlights of the social programme included a symposium dinner in the historic restaurant at the Ljubljana Castle, a visit to the City Hall with reception given by the Mayor of the City of Ljubljana, a visit to the Slovenian School Museum, a tour on the river Ljubljanica and, on the last day, an Excursion to Kamnik Museum, Šmarjetna Hill near Kranj and a visit to Bled, where the participants were able to visit the castle and enjoy the view of the Lake.

The 115 symposium delegates came from 25 countries and four continents. The largest groups were from Italy and Slovenia. Some participants were also from Germany, Serbia, Croatia, Slovakia, Switzerland, Latvia, Estonia, Spain, Portugal, the Netherlands and Greece, while smaller numbers attended from Finland, Norway, Sweden, Denmark, France, Czech Republic, Hungary, Turkey, Japan, Nigeria, Brasil. A noticeable number of participants came also from Australia (Sovereign Hill Schools, Ballarat Vic.), the host of the next 16th symposium in 2015. <http://www.sovereignhill.com.au/costumed-school/>

Part of the discussion of the international family of school / educational museums was dedicated to invite the participants to join the INOS (International Network of School Heritage): The network will promote the history of education and the value of school history collections for the general public and towards national cultural, educational and governmental institutions. INOS <http://inos-world.org/>

We are particularly grateful to all the contributors, moderators and participants of this event for making it very informative and also very enjoyable! It is planned to publish a selection of the papers delivered at the symposium in Ljubljana as an edited book or/and a special issue of scientific journal. <http://www.ssolski-muzej.si/slo/symposium2013.php>

(Prepared by Maja Hakl)

Z diskusije na paralelni sekciji 15. simpozija. Razpravlja Moses Sunday Jajeola-Omoyeni iz Nigerije. (Foto M. Javoršek)

UDK 087.5(497.4)(091):069.9:37
1.19 Objavljena recenzija, prikaz knjige, kritika
Prejeto: 8. 11. 2013

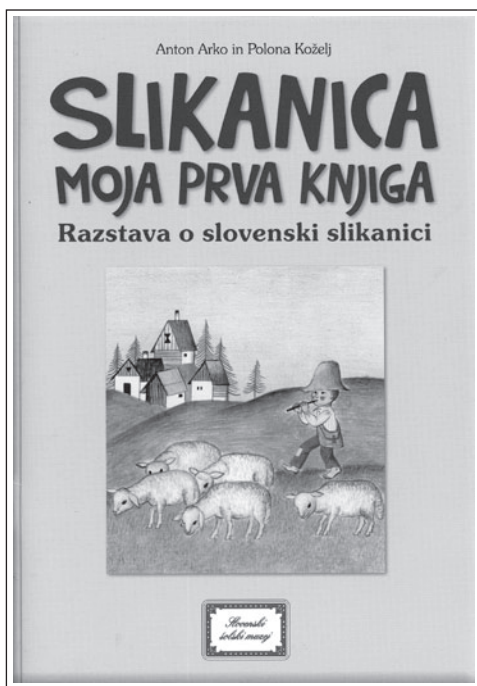
Slikanica – moja prva knjiga
Razstava o slovenski slikanici
“The Picture Book – My First Book”
An exhibition about Slovenian picture books

Uvod

Razstava, ki je na ogled v Slovenskem šolskem muzeju od 27. maja 2013, nas popelje v barviti svet slikanic. Predstavi nam zgodovinski pregled razvoja izvirne slovenske slikanice, prikaže različne vrste slikanic, ki ustrezajo različnim željam in potrebam uporabnikov ter osvetli pedagoški pomen slikanic za celostni razvoj otroka. Posebno vrednost razstavi dajo spomini znanih Slovencev na njihove prve in najljubše slikanice. Ob dvanajstih panojih, ki predstavljajo vsebino razstave ima obiskovalec možnost opazovati prave primerke slikanic, ki so skovale slovensko zgodovino te zvrsti otroške literature.

Slikanice so prijetna tema, ki združuje ne samo različne generacije ljudi, temveč tudi različna interesna področja. Starejši se radi spominjajo svojih prvih in najljubših slikanic, malce mlajši radi primerjajo slikanice, ki so jih listali sami, s slikanicami, ki so na voljo današnjemu otroku, najmlajši pa se ob slikanicah poglabijo v svet barvitih podob in zgodb. Pedagogi in starši v slikanici lahko prepoznajo koristno igračo, saj slikanica pripomore k celostnemu razvoju otroka ter pomaga k uvajanju v svet branja. Za ljubitelje zgodovine je zanimiv zgodovinski vidik razvoja izvirne slovenske slikanice, za umetnostne zgodovinarje in likovnike ustvarjalci ilustracij, za ljubitelje pisane besede pa literarna plat slikanic. Zato je slikanica zanimiva tema tudi za Slovenski šolski muzej in za njegove obiskovalce.

Avtorja razstave, bibliotekarka Polona Koželj in kustos Anton Arko, sta razstavo zasnovala tako, da se obiskovalec najprej seznani z zgodovinskim razvojem izvirne slovenske slikanice. Njeni začetki segajo v čas na prelomu iz 19. v 20. stoletje, ko si je skupina slovenskih študentov likovne umetnosti na Dunaju zavzeto prizadevala za približevanje visoke umetnosti preprostem slovenskemu človeku. Za svoje ilustracije so izbirali zgodbe slovenskih avtorjev in dela iz ljudskega slovstva. Tako so začele nastajati prve izvirne slovenske otroške ilustrirane knjige, ki so se sčasoma, ko je ilustracija začela prevladovati nad besedilom, razvile v slikanice. Slovenska slikanica je odraščala s pomočjo kvalitetnih piscev besedil, inovativnih ilustratorjev ter s pomočjo pomembne ustanove – založbe Mladinska knjiga, ki je vse od leta 1945 pa do danes vodilna na

Naslovnica kataloga, ki je izšel ob razstavi Slikanica – moja prva knjiga. (SŠM, knjižnica)

področju izdajanja kvalitetnih knjig za otroke in mladino. S svojimi zbirkami Cici-banova knjižica, Čebelica, Najdihojca in Zvezdica je približala slikanice veliki večini slovenskih otrok mnogih generacij.

Poseben razcvet je slovenska slikanica doživela po letu 1970, saj so takrat ustvarjali nepozabni ilustratorji – Jože Ciuha, Melita Štih Vovk, Milan Bizovičar, Lidija Osterc, Ančka Gošnik Godec, Marlenka Stupica, Roža Piščanec, Marjanca Jemec Božič, Jelka Reichman in drugi. Besedila, ki so navdihnili njihovo ustvarjanje, so prihajala izpod peres kvalitetnih piscev besedil kot so Tone Pavček, Dane Zajc, Ela Peroci, Josip Ribičič... Z 80. leti 20. stoletja je slovenska slikanica dosegla raven svetovne slikanice. K temu je zagotovo pripomogel tudi opus ilustratorke Marije Lucije Stupica, ki je v svojih otožnih in melanholičnih ilustracijah vrhunsko orisala ozračje v Andersenovih pravljicah. V tem obdobju so se začele pojavljati nove oblike slikanic: slikanica brez besedila, strip ter avtorska slikanica, kar pomeni, da je avtor besedila in ilustracije ista oseba.

Zaradi želje po ohranjanju in rasti kvalitete slovenske slikanice, so se začele pojavljati prireditve kot je Slovenski bienale ilustracij. Bienale je bil ustanovljen leta 1993 in je bil do danes izveden desetkrat. Ob bienalu strokovna žirija podeli Smrekarjeve nagrade najboljšim slovenskim ilustratorjem. Leta 2004 je Gospodarska zbornica Slovenije uvedla praznik Izvirne slovenske slikanice, ki se je do letošnjega leta praznoval 2. aprila (rojstni dan Hansa Christiana Andersena), od leta 2013 dalje pa se praznuje

Pogled na del razstave Slikanica – moja prva knjiga, Slovenski šolski muzej 2013. (SŠM, fototeka)

22. oktobra, na rojstni dan Kristine Brenkove. Na ta dan strokovno združenje vsako leto podeli nagrado za najboljšo izvirno slovensko slikanico leta. V letu 2013 je nagrado prejel Damijan Stepančič za ilustracijo Prešernove Zdravljice. Damijan Stepančič je trenutno gotovo eden izmed najbolj vplivnih in prodornih slovenskih ilustratorjev, zato smo ponosni, da je bil 27. maja 2013 tudi naš slavnostni gost in govornik na odprtju razstave Slikanica – moja prva knjiga v Slovenskem šolskem muzeju.

Ko se obiskovalec razstave o slovenski slikanici seznaní z njeno zgodovino, ga so slednje panojev popelje do naslova »Slikanica za vsakogar«, kjer so predstavljene različne vrste slikanic – glede na vsebino, glede na ustvarjalni postopek, glede na razporejenost besedila in ilustracije ter glede na zahtevnostno stopnjo slikanice. Slikanice so tako prilagojene potrebam uporabnikov, njihovi starosti, željam in interesom. Kakšne slikanice so za otroka v določeni starosti primerne in kakšen vpliv imajo slikanice na otrokov razvoj, nam na kratko osvetli del razstave z naslovom »Slikanica – otrokova vzgojiteljica«. Stroka slikanici priznava pomemben vpliv na kognitivni, afektivni, psihomotorični in socialni razvoj otroka. Poleg tega, da otrok lahko s pomočjo slikanice spozna svet okoli sebe, razvija miselne povezave, krepi spomin, razvija govorno izražanje, estetski čut, zaznavanje, bogati besedni zaklad in domišljijo, podaljšuje čas pozornosti in koncentracije in tako dalje, je slikanica pomemben dejavnik tudi pri uvajanju otroka v svet branja, je njegov prvi stik z literaturo.

Prijetni spomini na prvi stik s knjigo zaznamujejo človeka za celo življenje. Njihovo pomembnost razstava poudari s spomini znanih Slovencev na njihove prve in

najljubše slikanice. Vsakega obiskovalca premaga radovednost, da bi izvedel, kaj je kot otrok najraje bral predsednik države Borut Pahor ali začetnik slovenskega stripa Miki Muster. K sodelovanju smo povabili osem znanih osebnosti iz različnih področij - od ilustratorjev in glasbenikov do športnikov in politikov, ki so z nami delili svoje spomine.

Ob razstavi je izšel tudi katalog z istoimenskim naslovom *Slikanica – moja prva knjiga*, ki vsebino razstave še nadgradi z razširjenimi informacijami in omogoča obiskovalcu spoznavanje slikaniške tematike tudi doma. Pomembna vrednost kataloga je v njegovi trajnosti – ko bo razstavno avlo Slovenskega šolskega muzeja že krasila nova razstava, se bomo slikanic lahko spominjali s prelistavanjem kataloga. Šolski otroci imajo možnost, da nadgradijo znanje in si pridobijo nove likovne izkušnje tudi pri pedagoških programih, ki spremljajo razstavo. Za tri različne starostne stopnje so na voljo tri likovne delavnice, kjer se otroci srečajo s podobnimi likovnimi nalogami in vprašanji kot sami ustvarjalci slikanic.

Razstava je med obiskovalci doživela pozitiven sprejem. Nasmehi na obrazih, prežetih z nostalgijo ob pogledu na razstavljene slikanice pričajo, da je razstava dosegla svoj namen. Od najstarejših, ki svoje slikanice najdejo še med črno-belimi izdajami pa do najmlajših, ki se radi poigravo z interaktivno slikanico, vsak najde nekaj zase – zanimivost, zabavo, informacijo ali spomin.

Polona Koželj

Summary

The Picture Book – My First Book

The picture book, a child's first book, is a sub-genre of literature for children and young people, the main characteristic of which is the presence of both verbal and pictorial information, used to convey content. Both the pictorial and verbal elements play their own role and the quality of a picture book depends on how inter-related these two elements are. Through creating a connection between the verbal and the pictorial, a child "reading" the book develops various thought processes and verbal skills, is introduced to the world of reading and acquires the fundamental aesthetic notions. By reacting emotionally to the images and content a child also develops the mental side of his or her personality, which is why the most beautiful and frequently seen picture books are retained in our memory well into adulthood and old age. Different pedagogical disciplines attribute to the picture book an important role in a child's development. The picture book is of interest not only to pedagogues, but also to historians, writers, illustrators and other artists, parents and, last but not least, children themselves. This is why an exhibition has been organised by the Slovenian School Museum, which gives an overview of the picture book genre in Slovenia, presenting various types of picture book for different readers, and basic thoughts about their pedagogic significance to the child's overall development. The exhibition will present this theme, often dealt with in pedagogic literature, in a lively and intriguing way that will be of interest to both the expert and the casual visitor. The exhibition catalogue offers additional information about the presented themes and supports further study of the exhibition content.

Razstava Šola – ključ za razvoj.

Šolarji Angole, Malavija in Gane

School – a key to development. Pupils in Angola, Malawi and Ghana

Ob pričetku šolskega leta, septembra 2010, smo se sodelavci Slovenskega šolskega muzeja zbrali na neformalnem druženju in si pripovedovali utrinke s počitniških doživetij. Tema pogovora se je hitro »preselila« v Afriko, saj smo trije vodiči obiskali to zanimivo celino. Še več, ugotovili smo, da smo afriški kontinent obiskali s podobnim ciljem – prostovoljno delo na pedagoškem področju. Spontano, brez predhodnega dogovora smo delovali vsak v drugi državi Podсахarske Afrike. Polona Koželj je z drugimi prostovoljci društva HERES (društvo bivših in sedanjih dijakov gimnazije Želimplje) v Malaviju poučevala od 9 do 15 let stare otroke v glavnem mestu Lilongwe. Tina Palaić je v Gani, v mestu Tamale, pod okriljem ganske organizacije CINORG, poučevala šestletne otroke v državnem vrtcu, sam pa sem se s skupino prostovoljcev organizacije VIDES med poletnimi meseci odpravil na prostovoljno delo v Angolo. Tam sem v mestu Benguela poučeval v socialnem centru otroke stare od 12 do 19 let.

Iz razstave Šola - ključ za razvoj. Šolarji Angole, Malavija in Gane. Slovenski šolski muzej, odprtje razstave 24. 3. 2011. (SŠM, fototeka, foto M. Javoršek)

*Avtorji razstave: Tina Palaič, Polona (Logar) Koželj, Tomaž Gorenc.
(SŠM, fototeka, foto M. Javoršek)*

Na podlagi naših izkušenj in doživetij, se je kmalu rodila ideja o skupni razstavi. Slovenski šolski muzej, prostovoljno delo in pedagoška dejavnost so bili skupni imenovalci za realizacijo te ideje, razstave *Šola - ključ za razvoj. Šolarji Angole, Malavija in Gane*. Naslov je zelo aktualen, saj je med razvojem neke države in šolstvom velika korelacija, česar se zavedamo tudi avtorji razstave. Poleg tega je bila to tudi prva razstava, katero smo pripravili vodiči Slovenskega šolskega muzeja, takrat še študenti. Veseli smo bili te priložnosti, ki nam jo je omogočil Slovenski šolski muzej.

Slovenski šolski muzej si z občasnimi razstavami prizadeva prikazati široko in raznovrstno področje šolstva in vzgoje tako na Slovenskem, kot tudi drugod po svetu. Tako je že leta 2007 kustosinja Mateja Ribarič predstavila himalajsko šolstvo. Izpod strehe sveta smo se spustili na drugi konec sveta v Afriko, katere zgodovina, kultura in ljudje so nekaj posebnega. Zaradi pestrosti in raznolikosti ne moremo govoriti o enotnem šolstvu. Na podlagi izkušenj avtorjev iz treh afriških držav Angole, Malavija in Gane smo predstavili le delček te raznovrstnosti.

Razstava je tako sistematično razdeljena na štiri teme: Šolski prostor, Šolski pripomočki, Šolske uniforme in Prosti čas. Podprta je tudi z uvodnim panojem z zemljevidom Afrike in nekaj panoji s kolaži portretov domačinov. Sama razstava temelji na slikovnem gradivu, podprta pa je z afriškimi predmeti, kot so šolske uniforme, tipično afriško blago, šolski zvezki in tablica. Te eksponate smo avtorji prinesli s seboj v Slovenijo. Ob razstavi je izšla tudi brošura, ki je zelo pomembna za razumevanje razstave in služi kot njen vodič. Obiskovalec lahko sledi dvema zgodbama. V prvi sledi

*Gostovanje razstave v Notranjskem muzeju Postojna, 2013.
(SŠM, fototeka, foto M. Javoršek)*

štirim omenjenim temam glede na državo, v drugi pa sledi slikovnemu traku vsake posamezne države, ki je označena z določeno barvo (rumena barva za Angolo, rdeča za Malavi in zelena za Gano).

Odprtje razstave afriškega šolstva je bilo 24. 3. 2011. Tematika je na ta dogodek privabila veliko obiskovalcev. Gost dogodka je bil gospod Max Zimani, direktor Zavoda za globalno učenje in razvoj projektov, kulturni program pa je popestril glasbenik Joseph Rakotorahalahy ter muzejska glasbena skupina Muzealije. Razstava je bila obiskovalcem na ogled do 31. 3. 2012, s tem pa se ta projekt ni končal, saj je sledilo kar nekaj gostovanj.

Želja in cilj avtorjev sta bila, da je razstava *Šola – ključ za razvoj. Šolarji Angole, Malavija in Gane* predstavljena kar se da širokemu občinstvu. Avtorji smo za to organizirali tudi potopise, ki so potekali kot vzporedni program razstave. Še pred zaprtjem se je pokazalo zanimanje za številna gostovanja, kar je samo potrdilo zanimivost in aktualnost tematike.

Prva postaja gostovanja je bila Društvo za Združene narode za Slovenijo, kjer je z dnem 22. 10. 2012, razstava za nekaj mesecev našla svoje mesto. Naslednja postaja gostovanja je bila Fakulteta za družbene vede (FDV), kjer je bila na voljo za ogled od 3. 4. do 25. 4. 2013. V začetku meseca maja, od 7. 5. do 8. 5. 2013, je v prostorih ICPE potekala mednarodna konferenca *2. afriški dan*, na kateri se je kot partner Afriškega foruma predstavil tudi Slovenski šolski muzej z razstavo *Šola – ključ za razvoj*. Tu pa se turneja ni končala, saj se je pot gostovanj nadaljevala v Postojni v Notranjskem muzeju, v sklopu razstave *Obrazi Afrike*.

*Pogled na del razstave Šola – ključ za razvoj: šolske uniforme.
(SŠM, fototeka, foto M. Javoršek)*

Zadnja postojanka, kjer si je lahko javnost ogledala omenjeno razstavo, je bila v Šentvidu nad Ljubljano v bodoči telovadnici Zavoda Sv. Stanislava. Na dvodnev-nem dogodku Misijonska vas (18. in 19. 10. 2013), si je več kot 500 osnovnošolcev, srednješolcev in odraslih ogledalo to razstavo. Od tam se je vrnila domov v Slovenski šolski muzej.

Avtorji smo lahko zadovoljni z realizacijo ciljev, ki smo si jih zadali. Želeli smo, da predstavimo naše izkušnje, spoznanja in problematiko šolstva v Afriki širši javno-sti. To nam je zagotovo uspelo. Razstava je bila na voljo za ogled več kot eno leto v Slovenskem šolskem muzeju, nato pa je še eno leto potovala po različnih ustanovah in tako postala razstava Slovenskega šolskega muzeja z največ gostovanji. Čeprav so bili ciljna skupina predvsem mladi, je sporočilo razstave doseglo tudi odrasle. Na podlagi realiziranih ciljev in premaganih mejnikih je Slovenski šolski muzej na to razstavo lahko ponosen.

Tomaž Gorenc

*Pravi dogodek na pravem kraju
 Žirovska generacija '61 v Slovenskem šolskem
 muzeju, 21. 3. 2013*

*The right event in the right place
 The Žiri generation of 1961 in the Slovenian School Museum,
 21st March 2013*

V častitljivi stavbi Slovenskega šolskega muzeja je zadonela žirovska himna in z ubranimi glasovi članov Moškega pevskega zbora Alpina pod vodstvom Andreja Žaklja med stare učne načrte ponesla v prepolno dvorano obiskovalcev sporočilo o nevsakdanjem dogodku. Po zanosno zapeti pesmi je zbrane pozdravil direktor muzeja, mag. Stane Okoliš, vesel obiska tudi iz bolj oddaljenih krajev. Seveda je posebno lep pozdrav namenil žirovski generaciji '61, ki si je zadala nalogo prikazati življenje in delo

Knjižnica Slovenskega šolskega muzeja je bila ob predstavitvi knjige Odsev generacije '61 napolnjena do zadnjega kotička. (V prvi vrsti prva z desne: ddr. Marija Stanonik, ob njej direktor muzeja mag. Stane Okoliš. Foto: Tanja Mlinar)

tedanjega časa, kar Slovenski šolski muzej zelo podpira. Tako bodo naši potomci imeli spomin na doživetja svojih prednikov.

Posebno pristrčen pozdrav je bil namenjen redni profesorici ddr. Mariji Stanonik, ki je sicer rojstni kraj zgodaj zapustila, a v sebi ohranila ponos in zavest, da je po pripadnosti Žirovka. V pristrčnem pogovoru je navzočim natresla prgišče drobtinic iz mladih let vse od časov, ko so otroci obiskovali klekljarsko šolo, še preden so začeli hoditi v »pravo« šolo. Čudili so se avtomobilu, ki je peljal po cesti, in imeli šolsko torbo, ki je za današnji čas »zdržala« neverjetnih sedem let.

Ddr. Marija Stanonik je obiskovalcem zaupala tudi dogodek, ko je za prispevek v Pionirskem listu na temo Moj rojstni kraj kot prvo nagrado prejela nalivno pero. Med besedami ddr. Marije Stanonik pa je bilo slišati prav posebno »glasbo«, namreč udarce s kladivom po nakovalu čevljarja Toneta Gorjupa, kar je dandanes redkost, saj mojster obvlada celoten postopek ročne izdelave čevlja.

Ampak to ni bil edini nenavaden zvok v dvorani – neutrudne roke Julijane Gantar, učiteljice v OŠ Žiri, in Nine Dolenc, učiteljice v OŠ Gorenja vas, so igrale ples klekljev in iz drobnih niti ustvarjale čudovito čipko.

Zimzelene melodije, ki jih je iz saksofona izvabljal Cveto Gruden, član Pihalne godbe Alpina, pa so premnoge v dvorani opomnile, da mladost sicer hitro mine, spomin na lepe trenutke pa ostane.

Mag. Marjetka Balkovec Debevec je nanizala veliko podatkov, nevidnih v vsakdanjiku, ki pa zaradi izjemne požrtvovalnosti sodelujočih kar silijo k predstavitvi. Ob zahvali ddr. Mariji Stanonik za idejo o predstavitvi je razkrila tudi, da so nedavno posneli film o Marku Račiču, 92-letnem izredno čilem športniku, rojenem v Beli krajini, ki je sodeloval na olimpijskih igrah l. 1948 in bil kot častni gost povabljen tudi na zadnje olimpijske igre v Londonu.

Vabila v šolski muzej se je zelo razveselila tudi učiteljica Marta Ernožnik z možem Darijem; prav ona je generacijo '61 sprejela v 1. razred ter mladi rod popeljala v skrivnostni svet branja in računanja.

Zelo zanimivo in poučno prireditev je večče povezovala Metka Debeljak, ravnateljica Osnovne šole Poljane, ki je predstavila avtorice knjige *Odsev generacije*: Jožico Kacin, Tanjo Mlinar, Ado Uršič in Metko Debeljak ter seveda knjigo samo, ki opisuje šolsko leto 1968/69, ko se je v prvi razred vpisalo 91 učencev, od katerih je bilo 37 pripravljenih sodelovati pri nastajanju knjige s prav posebno tematiko. V njej se prepletajo spominski drobci vse od vrtca do valete, odraščanja, iskanja poklicnih poti do sedanjega ustvarjalnega obdobja.

Ko odpremo knjigo, izredno lično že na prvi pogled, zro v nas mladi obrazi in se predstavljajo z različnimi šolskimi dejavnostmi.

Prav posebno mikavno branje se nam ponudi, ko malce pokukamo v dnevnik učenke Jožice Kacin (Karner), ki v današnjem času pomeni pravo dragocenost za Slo-

Nastopajoči iz Žirov: saksofonist, klekljarica, čevljar. V ozadju tri urednice zbornika Jožica Kacin, Metka Debeljak in Ada Uršič. (Foto (četrta urednica): Tanja Mlinar)

venski šolski muzej, kajti težko bi še našli osebo, ki svoja osebna doživetja razkrije raje papirju kot pa prijateljici v zaupnem pomenku.

Po izrečeni zahvali ravnateljice vsem sodelujočim smo se ob prelepo zapeti pesmi Moškega pevskega zbora Alpina, ko so zadoneli tudi kozarci, zavedli, kako resnične so besede, ki so jih prepevali: «Dokler smo še zdravi vsi, pesem svobode naj doni!» Toda naše poti nas še niso vodile domov ...

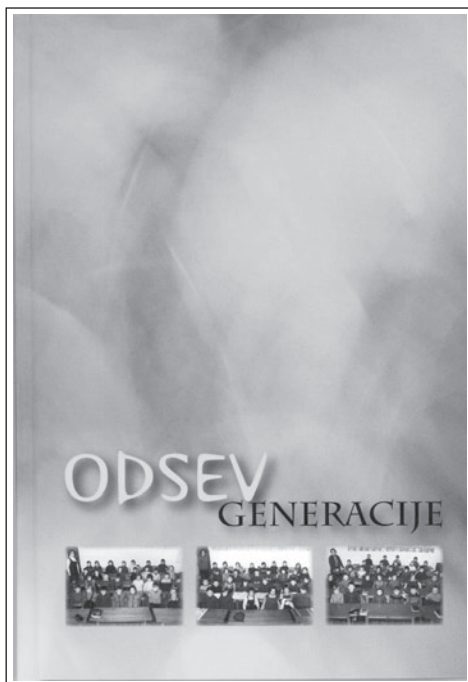
V predstavitvenem prostoru smo si ogledali dela te generacije: rezbarja Branka Veglja, restavratorka Nuške Dolenc Kambič, fotografkinje in oblikovalke Tanje Mlinar, slikarke Zvezdane Kralj ter kamnoseka Branka Vončina. Bili smo očarani nad njihovimi izdelki ter v mislih vsakemu od njih poslali čestitko za bogato ustvarjalnost.

Po hrani za dušo pa je sledilo še pokušanje domačih kmečkih dobrot, ki so jih prispevali: Sirarstvo Orešnik iz Šentjošta, katerega gospodar Dejan je prav tako iz generacije '61. Kruh iz kmečke peči je spekla Metka Kogovšek, ki je svoje življenje in delo posvetila družini in kmetiji pri Škrbinetu.

Pa še misel za konec obiska.

Tako prisrčno, vsebinsko in oblikovno bogato vabilo za srečanje generacije '61 je dandanes v poplavi »hitre pošte« prava redkost, obenem pa prejemniku balzam za dušo; zato iskrene čestitke za vse storjeno in prikazano delo prav vsem, obenem pa tudi prisrčna zahvala za nadvse prijetno srečanje.

Majda Kohne

Naslovnica knjige Odsev generacije '61.

Misli o knjigi *Odsev generacije '61*

Thoughts about the book *Odsev generacije '61*

Med prebiranjem različnih spominov generacije '61 se mi je zazdelo, kot da bi »njivica spominjanja« nekdanjih učenk in učencev ponovno obrodila, zato sem strnila nekaj drobcev iz njihovih zapisov.

Od vrtca do danes je dolga pot, a ne samo ena in te poti so tlakovane v različne smeri.

Kako lepo je **Nataša Demšar** razložila moto na svoji službeni poti vzgojiteljice v vrtcu na Polju:

*Če delaš načrt za eno leto – sej riž,
če načrtuješ za deset let – zasadi drevo;
če pa planiraš za stoletje – vzgoji človeka.
(Kwan – Tee)*

1 Knjiga: *Odsev generacije: generacija 1961*. [uredile Metka Debeljak, Jožica Kacin, Tanja Mlinar, Ada Uršič], Žiri: samozal. J. Kacin, 2011.

Zapis svojim nekdanjim prvošolčkom **Marte Ernožnik** deluje kot žuboreči studenček, ki teče po strugi spominov na poučevanje, priloženi 3 prečudoviti klekljani izdelki pa pripovedujejo zgodbo o navezanosti na mladi rod.

Če bi učiteljica **Stana (Podobnik) Kristan** tedaj, ko je pred 39 leti poučevala 3.b razred, vedela, kaj bo iz tretješolčkov nastalo, bi se spet razveselila, saj so bili zelo pridni pri učenju.

Enako lepih misli o njih je tudi **Jana Trojar**, ki jim je vcepljala učenost leto kasneje.

Boženi Pečnik so nekateri spomini na poučevanje v Žireh pustili tako močan pečat, da se je z možem vsako leto odločila obuditi nekdanje čase, ko je 12 let vodila tudi literarni krožek.

Med prebiranjem knjige se kar same ponujajo zgodbe zapisovalcev in odstirajo tančice spominov.

Ada (Pišek) Uršič sicer svojega dela ni obešala na veliki zvon, a dejstvo je, da so **Metka Debeljak, Jožica Kacin, Tanja Mlinar** in ona »pognale kolo v tek« in pripomogle k večji prepoznavnosti svoje generacije. Kljub zahtevni organizaciji za izdajo **Generacije '61** ji je spomin poromal v čas, ko narava ni bila vedno prijazna do šolarjev in bi novodobnim mladim pripoved o doživetjih zvenela kot zgodba iz starih časov, četudi to še ni bilo tako davno.

Marko Kavčič ohranja čas fantovskega prebujanja v prijetnem spominu, prav tako se rad spominja razrednika **Vita**, ki je s svojim načinom dela zelo pozitivno vplival na njegov razvoj. Markovo »inventuro dogodkov« je potrebno ponovno prebrati, saj vsebuje mnoge življenjske resnice.

Bolj »športno« pa se je o življenju kot 1. polčasu izrazila **Anita Kopač** ter posredovala nekaj koristnih nasvetov za zdravje, posebno pa spoznanja v pogovoru »Narava, čas in potrpljenje so trije veliki zavezniki.«

Ko se **Vojko Mlakar** zazre v preteklost, je zelo zadovoljen, da nekdanji stiki s sošolci niso pretrgani in ohranjajo pretok spominov na razne dogodivščine, npr. zaključne teste, končni izlet, valetu ...

Treba je pritruditi mislim delavnega **Iztoka Kopača**, da ni svobode na tem svetu, če si je ne ustvarimo sami.

Seveda pa je mogoče tudi na hitro pripraviti prtljago in se pridružiti na potovanjih v neznane kraje **Cvetu Grudnu**, skočiti v mislih iz Ljubljane nazaj v Žiri z **Irmo Poljanšek Pogačar** ter se zazreti v mojstrske rezbarske izdelke, ki jim daje dušo in »posodi« večče roke **Brane Vegelj**.

V mlada leta se z lepimi spomini vrača tudi **Ana (Lazar) Erjavec**. Ko se skozi Žiri pelje proti svojemu domu v Spodnji Idriji, se ob pogledu na OŠ utrne množica veselih in žalostnih spominov.

In koliko hudomušnih in zanimivih nam je »natresel« **Ferdo Mlakar**, pravi modelarski mojster, odlični izdelovalec zmajev ter ljubitelj glasbe, dolgoletni organizator »Žirovskih noči«, vse to ob službi na Radiu Žiri!

Nuška Dolenc Kambič pa je prepričana, da jo je njena dolga in strma pot pripeljala do najboljšega poklica na svetu – restavracije, kar ji je pisano na kožo in tudi

uspešno nadgrajeno z magisterijem umetnosti. Seveda je pa treba omeniti tudi njeno postransko delo – ustvarjanje prelepih vitražev.

Verze Toneta Pavčka »*Majhen dober dan*« pa si je **Barbara (Gašperin) Peternel** sposodila za premišljevanje o tem, kaj je lahko začetek in kaj komu pomeni npr. prva omama, prvo čudo in prvo hudo ... Z znanimi stihii svojega priljubljenega pesnika nas popelje na sprehod:

*»Ko hodiš, pojdi zmeraj do konca. Spomladi do rožne cvetice,
poleti do zrele pšenice, jeseni do polne police, pozimi do snežne kraljice,
v knjigi do zadnje vrstice, v življenju do prave resnice, a v sebi –
do rdečice čez eno in drugo lice. Če ne prideš ne prvič ne drugič do kova,
poskusi vnovič in zopet in znova.«*

Branko Vončina, sit neenakopravnosti, čuti prihod sprememb in vizionarsko napoveduje, da bo leto 2011 čas priprav na vstajenje – nekakšna želja skupnosti za boljše življenje, lepše čase, zlato dobo ...

Pri prebiranju zapisa, ki ga je napisal **Stanko Kokalj**, se utrne trpka misel, kako težko otroštvo so imeli nekateri otroci, kateri so k pouku odhajali že od zgodaj zjutraj opravljenih domačih kmečkih opravil, ki skorajda niso smeli na morje v šolo v naravi, saj bi zaradi obilice dela doma pogrešali par pridnih otroških rok. In če boste pri LPP (Ljubljanski potniški promet) naleteli na simpatičnega voznika, ki je doma na kmetiji Pr' Petrač na Vrhu nad Rovtami, boste spoznali, kar trdi v sestavku, da je res: »Čudna so pota gospodova.«

Mojci (Mlinar) Gantar pa se je najljubši mladostni predmet – televizor – spremenil v danes najljubše opravilo – igranje z vnučkom.

Mojca (Kopač) Oblak se rada spominja šolskih dni, svoje mladosti, vstopa v zakonski stan in obveznosti do družine, ki so prerasle v ljubeč odnos z mlado generacijo.

Darja (Gantar) Jereb še vedno neguje veselje do petja, se veseli pohodništva, ki odpravlja stres, posebno pa uživa, ko sede z možem na motor in odbrzita nekam – do lepega cilja.

Mirjam (Čadež) Mohorič v svojem sestavku prikupno oriše razpoloženje učenke, ki je v peti razred prišla v dolino med neznane obraze, večji vrvež in seveda sprva strah, kasneje pa ugotovitev, da je bilo lepo.

Marijan Jesenko nas skozi brezskrbno otroštvo popelje do nadaljevanja šolanja, često polnega odrekanja, ko je hčerkico zelo zaskrbelo, da se bo očka, ki je študiral v ZDA (študij MBA), vrnil šele, ko bo star. V njegovem življenju se prepleta toplo družinsko ozračje z zadovoljstvom pri delu.

P:S: Kako malo tako pozitivnega gledanja najdemo pri nas!

Franci Žakelj dokazuje, da je sicer naporna, a uspešna pot od starega rovokopača do lastnega kruha mogoča s pridnostjo in vztrajnostjo.

Valerija (Jereb) Šinkovec pa nas z vso toplino in strokovnostjo popelje po svoji poklicni poti, prepolni različnih človeških usod, trpljenja, upanja in veselja.

Jana (Bogataj) Kokelj težko pozabi prvo ločitev od doma in odhoda v ljubljanski internat za štiri leta, s toplimi mislimi se še zdaj vrača v rodni Vrsnik.

Slavko Šraj pa ne bo nikoli pozabil, kako je eno uro gazil v kar cel meter globokem snegu, da je prišel v šolo. V sebi je odkril posebno nagnjenje do glasbe, ki ga še danes spremlja po raznih krajih, ko s harmoniko deli srečo drugim ljudem. Takole misli o sreči:

*Vsak človek išče srečo,
po njej vsak hrepeni,
prijatelje iskrene imeti si želi.*

*Kdor išče jo po svetu,
jo le težko dobi,
saj sreča biva v srcu,
med dobrimi ljudmi.*

Za **Tatjano (Jereb) Šifrar** je ugotovitev, da je sreča v drobnih stvareh, ena najpomembnejših v življenju. To je poseben čar, ko znaš prisluhniti otrokom in naravi ter ohraniti tisto, kar so nam podarili naši predniki.

Spomini **Metke (Treven) Kogovšek** segajo večinoma v zimski čas, ko je zapadlo veliko snega, prepletajo pa se tudi z obujanjem prijetnega čakanja na avtobus.

Tomaz Vehar je kot nogometni navdušenec z ženo užival na svetovnem prvenstvu v JAR, zato mu afriška »dogodivščina« ostaja v najlepšem spominu.

Marko Kavčič (Kamškov) bo zelo težko pozabil neštete šahovske spopade še iz pionirskih časov, predvsem pa svoj »prestop« med boksarje.

Dejan Orešnik ugotavlja, da si tudi kmečka družina lahko poišče in privošči prosti čas, le dobre sodelavce je treba imeti in seveda pridne otroke. Pri Orešnikovih pridobivajo različne vrste sira, jogurta, izdelujejo namaze iz kozjega mleka, kar je znano že v marsikateri slovenski prodajalni. Vse je sad izobraževanja v Nemčiji, Franciji in Švici, to pa vpliva tudi na bolj zdravo prehrano pri nas.

Nina (Kopač) Dolenc iz svojih otroških in zdaj poklicnih izkušenj izredno zanimivo primerja šolanje nekoč in danes. Trpko razmišljanje sklene z Aristotelovo ugotovitvijo, da je mladina problematična, predrzna in neubogljiva.

Janez Bogataj pa pravi, da je treba riniti naprej, ne glede na leta. In njemu, šoferju tovornjaka, ki pozna neštete evropske ceste, često ni lahko, zato je zanj najlepše za konec tedna zaviti domov.

Natalija (Bogataj) Kosmač z bogatimi življenjskimi izkušnjami ugotavlja, da življenje ni praznik, vendar se zaveda, da se tudi iz neprijetnih izkušenj marsičesa naučimo. Modra spoznanja jo vodijo v življenju zato, ker se zaveda: ...»če se trudimo in želimo drug drugemu dobro in se med seboj podpiramo, lahko tudi marsikateri navaden dan spremenimo v praznik.«

Rajko Balant spada med tiste marljive ljudi, ki imajo res radi delo, za katerega poklic so se izučili, zato je postal samostojni podjetnik – zidar. Njegovo delo je naporno, toda kljub delovnim obveznostim z veseljem ohranja prijateljske vezi z nekdanjimi sošolkami in sošolci.

Spričevalo iz sedmega razreda je **Janezu Kacinu** ostalo v neizbrisnem spominu. Zaradi njega je moral v globokem snegu prepešati dolgo pot iz šole domov in nazaj, kar je bila kazen učiteljice, ker je predolgo odlašal z vrnitvijo ne ravno bleščočih ocen.

Kot bi bilo včeraj, se zdi **Metki Debeljak**, a je že 35 let, kar je končala osnovno šolo in v njej preživela veliko lepega. Ljubiteljica kulture je že od mladih nog, zato ji ni žal ur, ki jih nameni tej zvrsti umetnosti. V društvu DPD Svoboda sodeluje pri pripravi gledaliških predstav in ob tem z veseljem spozna srčnost in preprostost umetnikov na gledališkem odru.

Prav posebno proslavitev 50. rojstnega dne pa sta si omissili dolgoletni sošolki in prijateljici **Julijana (Poljanšek) Gantar** in **Nina (Kopač) Dolenc** – potovanje v Maroko. Jahanje kamel, vzhajajoče saharsko sonce, visoki vrhovi Atlasa, mošeje in tržnice ter tradicionalne berberske jedi – kako čudovita naložba v spomine!

Tanja (Šubic) Mlinar je vsa polna zgodb, iz katerih se morejo veliko naučiti tako starši kot tudi učitelji.

Zaveda se, kako pomembne vrednote so med njenim šolanjem pridobili otroci in kako uspešno so jih le-te vodile v življenju. Žal se zaveda, da današnji čas kaže drugačno podobo. To je postal čas menedžerjev, ko velja več tisti, ki bolje goljufa. Boli jo tudi vse večje »gospodovanje« otrok, ki z nekaterimi starši samovoljno krojijo svojo »pravico«. Vesela bi bila, če bi se pogosteje pogovarjali starši-učenci-učitelji, kar bi prineslo več sožitja in zadovoljstva na vseh ravneh.

Jožica Kacin se časovno sprehodi od vrtca do danes in ugotavlja, da se kolo življenja vrtilo z neizmerno hitrostjo. Kar hitro je bilo treba prestopiti šolski prag in s tem začeti zajemati učenost, ki je sestavni del življenja. In četudi so se nekdanji sošolci in sošolke razkropili naokrog ter pridobili različne poklice, je skupni spomin tisti, ki jih je ponovno združil pri snovanju njihove publikacije.

Pravi »bonbonček« pa je Jožičin dnevnik, ki na prikupen način izpoveduje deklško doživljanje časa od četrtega razreda do zaključka osnovne šole, ki je polno zanimivih, pogosto prav razburljivih dogodkov.

Za zaključek vseh dragocenih misli pa nas **Tanja Mlinar** z vrhunskimi fotografijami popelje po domačih in okoliških poteh, kjer zadrhti duša od ponosa, da je vse to naša domovina. S tem nam potrdi misel, da je povsod lepo, a doma je najlepše.

Zaključni vtis

Ob branju zapisanih zgodb sem spoznala veliko življenjskih modrosti, topline, dokazov marljivosti in neverjetne vztrajnosti, v mislih sem potovala po različnih krajih, kjer se je rodila generacija '61. Marsikje se je spomin ustavil za hipec dlje ob

podoživljanju nekoč prehojenih poti po prelepi »škofjeloški transverzali«, katere magičnost je v srcu moje mlade družine zapustila trajno sled. Ob ogledovanju šolskih fotografij pa me je prevzel nek domač občutek, kot da sem tudi jaz nekje med tistimi »tovarišicami« sredi mladeži. Malce me je zavedla tudi letnica '61, saj me je ob branju vabila prešinilo, da je to moja generacija. A matematični preblisk me je hitro popravil: »Da, res si generacija '61, vendar že vpisa na fakulteto.«

Razveselilo me je tudi spoznanje, kako globoko se učitelj naveže na »svoj« razred, učenci pa nosijo lik dobrega učitelja še mnogo let v svojem srcu.

Ob branju vabila »generacije '61« sem bila radovedna, kaj bom videla v Slovenskem šolskem muzeju. Ko sem zapuščala muzej, pa je v meni zaživela ena sama velika želja, da bi lahko iskreno čestitala uredniškemu odboru, ki je opravil veliko in koristno delo, sebi v ponos, ostalim v poduk, kaj zmore napraviti volja v sožitju z ljubeznijo do soljudi.

Pravzaprav veljajo čestitke čisto vsakemu, ki je po svojih močeh soustvaril nepozabno delo.

Majda Kohne

Po predstavitvi knjige Odsev generacije '61 v Slovenskem šolskem muzeju. Nekdanji sošolci iz Žirov z organizatorji prireditve iz muzeja. (Foto: Tanja Mlinar)

V Slovenskem šolskem muzeju so me osrečili *The Slovenian School Museum made me happy*

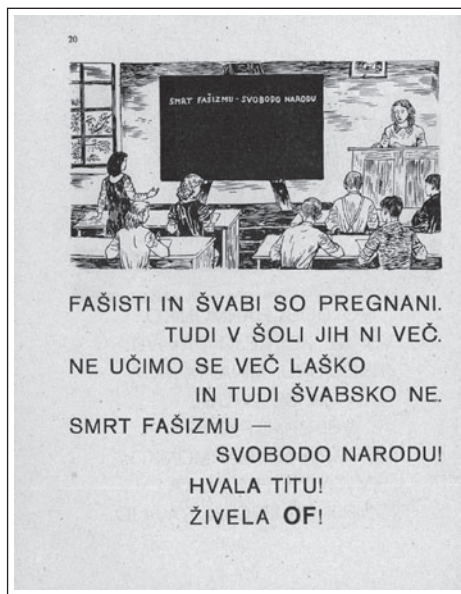
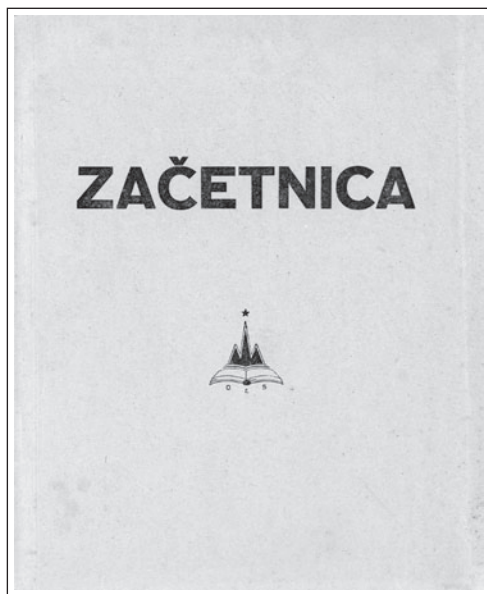
Vzrok je drobna knjižnica, ki je izšla tistega davnega leta 1945. To je bil čas svobode, sreče, moj prvi vstop v šolo.

Dobila sem drobno knjižico ZAČETNICO s črno-belo ilustracijo z vojnimi motivi in motivi prihoda svobode. Pod ilustracijo pa so bile natisnane velike tiskane črke in prve besede.

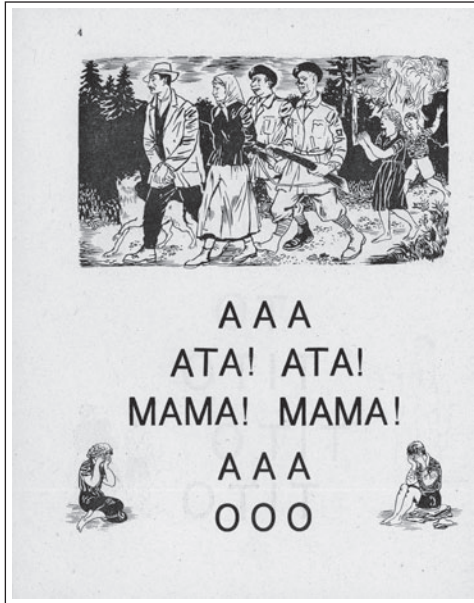
Z Začetnico v rokah sem hodila od drevesa do drevesa in pisala črke na debela sadnih dreves. Okrog mene so se zbirali vaški otroci, ki sem jih učila prve črke iz svoje Začetnice. To ni bila samo Čitanka, to je bila moja slikanica in prva knjiga.

V torbici iz blaga, ki je bila doma narejena, sem imela: Začetnico, droben zvezek, svinčnik in suhe hruške za malico. V šolo sem hodila bosa po gozdni poti v pol ure oddaljeno šolo. Še danes se spominjam tistega strahu, ki sem ga doživljala na poti. V meni je bil še strah od minulih vojnih grozot. Pouk smo imeli v temačni kmečki hiši. Spominjam se le razrednega računalna z lesenimi kroglicami, drugih učnih pripomočkov ni bilo.

Sedeli smo v klopeh, ki so bile pritrjene z mizo. Na mizah so bili črnlniki. Črnilo smo si delali sami iz kačjih jagod. Le-te smo zavili v krpo in stiskali črno tekočino.

Začetnica: [učna knjiga za pouk v čitanju na ljudskih šolah v Slovenji], [Ljubljana]: Državna založba Slovenije, [1945], naslovnica. (SŠM, knjižnica)

V Začetnici iz leta 1945 so bili prikazani žalostni dogodki med 2. svetovno vojno. Začetnica, 1945, str. 4. (SŠM, knjižnica)

V šoli leta 1945. Začetnica, 1945, str. 18. (SŠM, knjižnica).

Pisali smo z lesenimi peresniki.

To so moji spomini na prvi razred. Veselje do šole, branja, učenja in poznejšega učiteljskega poklica mi je prinesla Začetnica. Vem, da sem jo zavila in vseskozi skrbno varovala. Ko sem odšla od doma v šole, se je tekom let izgubila.

Vse skozi do danes sem v sebi čutila močno hrepenenje po tej drobni knjižici. Povsod sem po njej povpraševala in jo iskala po knjižnicah.

Na moje veliko veselje so mi davno željo izpolnili v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani. Knjižico sem jim natančno opisala, le naslova se nisem spomnila, kar je oteževalo iskanje. Na koledarju, kjer so bile predstavljene vse čitanke, sem prepoznala Začetnico. Iskanje v knjižnici in na računalniku se je nadaljevalo. Ko jo je prinesel knjižničar, sem jo takoj prepoznala. Od veselja sem ga v trenutku objela.

Za razumevanje in pomoč pri iskanju se zahvaljujem muzejski svetovalki gospe mag. Marjetki Balkovec Debevec in knjižničarju gospodu Antonu Arku.

Hvala, da ste mi omogočili, da sem Začetnico preslikala in je danes na vidnem mestu na knjižni polici. Pogosto jo jemljam v roke in podoživljam tiste čase.

Milijana Lipovec

Obisk šolskega muzeja v Londonu (The Ragged School Museum)

Visiting the school museum in London (The Ragged School Museum)

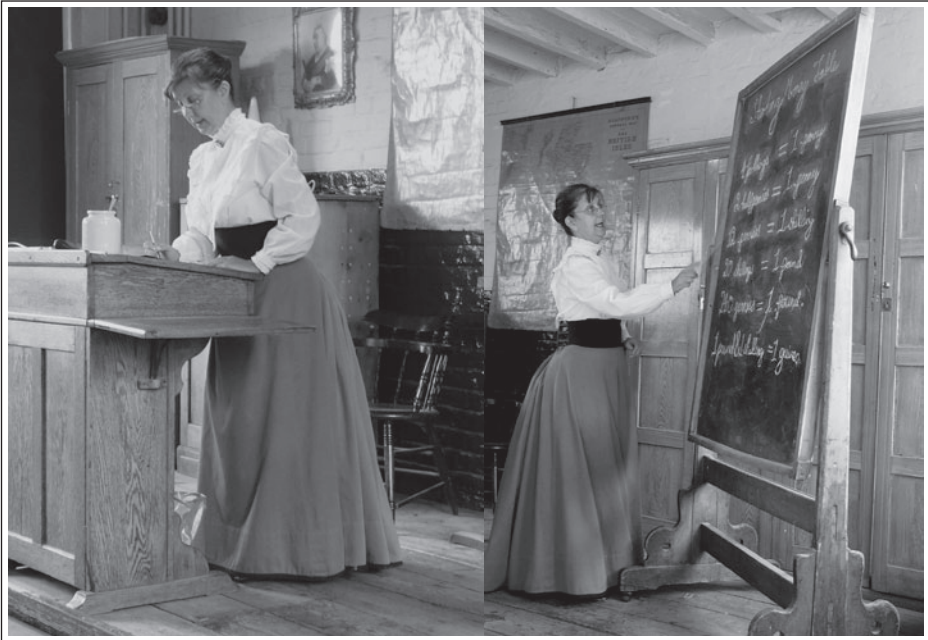
The Ragged School Museum je majhen neodvisen muzej, ki se nahaja v vzhodnem Londonu in domuje v stavbi, kjer je bila v 19. stoletju največja šola za otroke iz revnih družin. Muzej, ustanovljen leta 1990, prikazuje zgodovino šole in življenje prebivalcev vzhodnega Londona v viktorijanskem obdobju.

Zakaj "Ragged"? Beseda pomeni raztrgan ali razcapan. Revni otroci so bili oblečeni v stara raztrgana oblačila. Učitelji so jim ukazali, naj počistijo šolske tablice kar svojimi "capami". Od tod tudi ime za šole dr. Bernarda oziroma šole za reveže.

Thomas Bernardo je bil irskega rodu. V šestdesetih letih je prišel v London, da se izuči za zdravnika. Svoje usposabljanje je opustil in se posvetil misijonarskemu delu na lokalni ravni. Prebivalci vzhodnega Londona so se v tem obdobju soočali z veliko revščino, pomanjkanjem hrane in številnimi boleznimi. Leta 1867 je v tem predelu odprl svojo prvo šolo, kasneje pa še nekaj. Revnim otrokom je nudil brezplačno izo-

Šolski muzej v Londonu / The Ragged School Museum. (Foto: N. Dolinšek)

Gospodična učiteljica Perkins. (Foto: N. Dolinšek)

braževanje kot tudi hrano. Njegove šole so delovale do leta 1908. Takrat so jih označili za neustrezne, saj so bile stavbe prvotno skladišča in niso imela ustreznih prostorov za igro. Vendar je vlada v začetku 20. stoletja že ustanovila državne šole za potrebe lokalnega prebivalstva.

V pritličju se nahajata muzejska trgovina in razstava, ki predstavlja življenje Londončanov v 19. stoletju kot tudi začetke šolstva nižjega sloja prebivalstva. Ozko zavito stopnišče vodi do učilnice, kjer se odvijajo pedagoški programi. Primerni so za osnovnošolce med petim in enajstim letom in otroke s posebnimi potrebami. Muzej pritegne obiskovalce z "viktorijansko šolsko uro" in "viktorijansko kuhinjo vzhodnega Londona". Otroci imajo možnost, da si za aktivnosti nadenejo halje in pokrivala ter tako podoživijo življenje viktorijanskih otrok.

Učilnica je opremljena z avtentičnimi šolskimi klopmi, stoli, tablicami, kredami, tablami in računalom. Na steni visi slika kraljice Viktorije. V učilnicah je bilo prostora za 60 do 100 otrok. Večinoma pa jih je bilo v razredu med 40 in 50. Učilnico so ogrevali z majhno pečjo. Učno uro iz leta 1883 vodi gospodična Perkins (Miss Perkins), ki otroke najprej pozdravi in si zapiše morebitne odsotnosti. Gospodična navduši s svojo obleko; dolgim krilom, stisnjenim v pasu, polovično krinolino in čipkasto bluzo z visoko zaprtim ovratnikom. Urejena pričeska in okrogla očala jo naredita bolj strogo. Učna ura obsega računstvo, pravopis, naravoslovje, nauk za življenje in pravila lepega vedenja. Osnovnošolci so nad obiskom šolske ure navdušeni in z veseljem sodelujejo. Še posebno jih pritegnejo oblike kaznovanja, ki jim jih pokaže gospodična po koncu učne ure in jih lahko učenci tudi sami preizkusijo.

Viktorijanska kuhinja, The Ragged School Museum London. (Foto: N. Dolinšek)

V najvišjem nadstropju je rekonstrukcija viktorijanske kuhinje. Do leta 1930 so družine pogosto živele v eni sobi. V enem kotu je bila kuhinja, v drugem je družina spala. Sobo so osvetljevali s svečami in oljenkami. Vodo so v hišo prinašali iz vodnjakov. Prav tako ni bilo gospodinjskih aparatov. Po letu 1930 pa so stare hiše izboljšali in sezidali stranišča in kopalnice ter napeljali elektriko in plin. V tem času so bili na voljo tudi poceni aparati, na primer sesalniki. Po drugi svetovni vojni so zaradi bombnih napadov veliko hiš sezidali na novo in od takrat ima notranjost hiše današnjo podobo. Otroci se lahko preizkusijo v pranju in obešanju perila, čiščenju preprog, likanju in pospravljanju kuhinje.

Muzej ima izjemno vlogo, ne le pri zgodovinskem prikazu viktorijanskega obdobja, ki je predstavljalo sam vrh britanskega imperija s socialnimi, ekonomskimi in tehnološkimi spremembami ter industrijsko revolucijo, temveč tudi pri izobraževanju mladih različnih narodnosti v kulturno najbolj raznolikem delu Londona.

Nuša Dolinšek

Vir:

www.raggedschoolmuseum.org.uk
in obisk muzeja (2013)

Drobtinice iz šolske preteklosti

1.25 Drugi članki ali sestavki

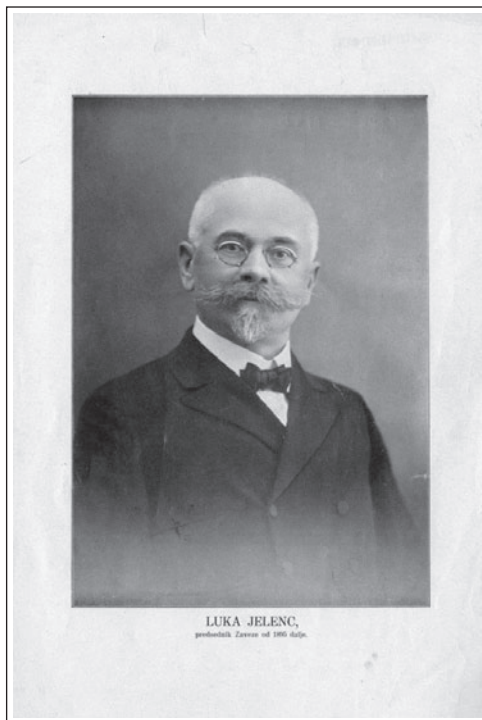
Prejeto: 30. 10. 2013

»Šolski muzej je odprt!« (Popotnik 1898)

The School Museum is open! (Popotnik 1898)

Slavnostni govor Luke Jelenca, predsednika Zaveze slovenskih učiteljskih društev, ob odprtju Šolskega muzeja slovenskega in istrsko-hrvatskega učiteljstva v Ljubljani.

V letu 2013 obeležujemo 115-obljetnico ustanovitve Slovenskega šolskega muzeja. Zaveza slovenskih učiteljskih društev, najzaslužnejša organizacija za obstoj muzeja, je izkoristila priliko petdesetletnice vladanja cesarja Franca Jožefa I., za ustanovitev šolskega muzeja, takrat imenovanega: Šolski muzej slovenskega in istrsko-hrvatskega učiteljstva v Ljubljani.

Luka Jelenc (1857–1942), ob odprtju Šolskega muzeja v Ljubljani leta 1898 predsednik Zaveze slovenskih učiteljskih društev. (SŠM, fototeka, inv. št. 1881)

2. avgust, leta 1898 je dan, ko je tedanji predsednik Zaveze slovenskih učiteljskih društev, Luka Jelenc odprl Šolski muzej slovenskega in istrsko-hrvatskega učiteljstva z naslednjim slavnostnim govorom:

»Dne 2. decembra letos bode minulo 50 let, odkar je Njega Veličanstvo, naš presvitli cesar Franc Jožef I. vzel v Svoje roke državno krmilo v mogočni in dragi nam Avstriji.

Vsak, kdorkoli se ozre po širni naši domovini, mora priznati, da so silno napredovali razni narodi, prebivajoči pod žezlom Habsburške hiše. In če vprašamo, kdo je bil tisti, ki je bil ustvaril ugodna tla vsestranskemu napredku, tedaj se mora reči, da nihče drugi, nego naš premili vladar. Njegovo človekoljubno srce je bilo, katero je razne narode v njih raznovrstnih, občekoristnih in naprednih početjih podpiralo ter pripomoglo, da so se v teku Njegovega slavnega vladanja tako visoko popeli v vseh strokah človeškega uma.

Zato se pa ni čuditi, ako avstrijski narodi porabijo vsako ugodno priliko, da ljubezen, zvestobo in udanost, ki jo goje v svojih srcih do presvitlega vladarja tudi očitno kažejo. Taka prilika se ponuja letos.

Po želji presvitlega cesarja naj se ne praznuje njegov jubilej s hrupnimi vesellicami, marveč z ustanavljanjem dobrodejnih in občekoristnih naprav, zavodov in ustanov.

Zato je ustanovilo slovensko in istrsko-hrvaško učiteljstvo v trajni spomin tega redkega praznika 'Šolski muzej'.

Delo ni dovršeno; položili smo pač temelj na katerem naj se naprava krepko razvija in rase ter postane nekako zrcalo našega narodnega šolstva in dober kažipot učitelju pri izbiranju za šolo potrebnih učil.

Dolžnost moja je, da izrečem v imenu slovenskega in istrsko-hrvaškega učiteljstva najiskrenejšo zahvalo vsem onim ki so pripomogli k ustanovitvi 'Šolskega muzeja', v prvi vrsti gosp. poročevalcu pri lanski delegaciji, tovarišu Dimniku, ki je sprožil to misel ter deloval z jekleno vztrajnostjo in veliki naporom, da jo je tudi vresničil; slavnemu zastopu deželnega stolnega mesta Ljubljane, ki nam je podaril 200 gld. podpore; visokemu deželnemu zboru Kranjskemu za ustanovnino 100 gld. in skozi 10 let po 100 gld. podpore. Slavni 'Slovenski' in 'Glasbeni Matici' ter slavnemu 'hrvatskemu pedagoškemu književnemu zboru', ki blagovolijo sodelovati v Šolskem muzeju; slavnim zavezinim društvom za njihove prispevke, bratom Čebom in Hrvatom za obilne izdelke, dr. Holubu za poslane zbirke in vsem, ki so razstavili svoje izdelke, vsem najiskrenejša zahvala.

»'Šolski muzej' je otvorjen.«¹

Pripravila Polona Koželj

1 Popotnik. Glasilo Zaveze slovenskih učiteljskih društev. 1898 (25. avgusta), št. 16, str. 244–245.

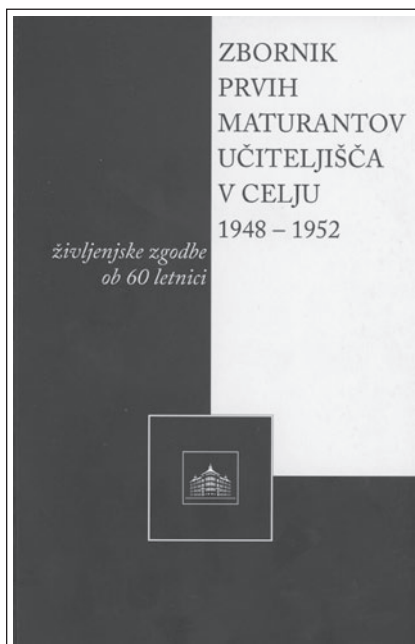
Poročila in ocene

1.19 Objavljena recenzija, prikaz knjige, kritika

Zbornik prvih maturantov učiteljsišča v Celju 1948–1952. Življenjske zgodbe ob 60 letnici, ur. Marija Hergouth, Ljubljana, 2013, 406 str.

»Kuj me, življenje, kuj, če bom jeklo, zazvenim, če steklo, se zdrobim!« so besede, ki jih je zapisal naš pesnik Oton Župancič in so prvi generaciji maturantov učiteljsišča v Celju predstavljale poseben izziv – naslov maturitetne naloge. Kaj so pod tem naslovom zapisali leta 1952, ko so bili na začetku svojih poklicnih poti, polni zanosa, življenjske energije, jasnih vizij in ciljev, žal, ne vemo. Po zaslugi Marije Hergouth, pobudnice za nastanek zbornika in zbiralke spominov pa vemo, s kakšnimi mislimi jih je isti naslov »Kuj me življenje, kuj...« navdahnil danes, ob 60 letnici njihove mature. Danes, ko jih je življenje že skovalo bodisi v jeklo, bodisi v steklo, je avtorjem skupno predvsem eno – nikomur ni žal, da si je za popotnico v življenje izbral učiteljsko izobrazbo.

Zbornik prvih maturantov učiteljsišča v Celju je zbirka spominov, šopek šestdesetih različnih življenjskih zgodb, ki pa so si v nekaterih pogledih med seboj podobne. Avtorji zapisov so bili rojeni med leti 1930 in 1935. Njihova otroštva so bila zaznamovana z 2. svetovno vojno. Mnogi si delijo bridke izkušnje izgube staršev, domov, izgnanstva, taborišč in drugih grozot. Osnovno izobrazbo so si pridobivali pod

različnimi političnimi in posledično tudi šolskimi sistemi. V šolo so vstopili v stari Jugoslaviji, med okupacijo so hodili v nemško šolo, v novi državi pa so osnovno šolanje zaključili. Okupacijska nemška šola je bila izkušnja, ki je v zapisih pogosto omenjena: nekaterim je ta izkušnja predstavljala izziv »*Dobro sem se naučila nemščine*«¹, drugim pa travmo »...*obiskovala sem nemško šolo, kjer smo morali govoriti samo nemško, sicer je 'pela šiba', ali pa smo morali biti tiho.*«² Šolanje so večinoma nadaljevali na nižji gimnaziji, dokler se niso leta 1948 srečali kot sošolci prve generacije Učiteljišča v Celju. Mnogi so si od malega želeli postati učitelji, »*Od nekdanj sem sanjala, da bom učiteljica. Prvi dan vpisa v Celju so me hoteli za eno leto odkloniti, da se telesno okrepi. Jaz v jok, prof. Terčkova pa: Ali bi rada bila učiteljica? Ja, ja. No, in so me sprejeli.*«³, drugi pa so imeli sprva drugačne namere: »... *sprva si je želel postati škof. Ko pa je izvedel, da škofi ne smejo plesati, je od te namere odstopil.*«⁴ Skupaj so na učiteljišču preživeli štiri leta, ki so bila zaznamovana s slabimi razmerami, a s prijetnimi izkušnjami. Sošolci so se delili v tri skupine: domačini – Celjani so veljali za privilegirane, saj so lahko najdlje spali, pot do šole je bila kratka, dnevne obroke hrane so dobivali doma. V drugo skupino so spadali dijaki, ki so bili doma daleč od Celja in so zato bivali v internatu. Tako so imeli veliko priložnosti za druženje in razvila so se tako močna prijateljstva, da nekatera trajajo še danes. Tretja skupina – vozači so morali vstajali ob 4h, 5h zjutraj. Zmrzovali so ob čakanju na vlak, pogosto so bili lačni, a so se zavedali, da so jim prav na vlaku in ob čakanju nanj podarjene najlepše urice za druženje in spoznavanje sošolcev in prijateljev. Ni čudno, da so nekateri po končanem šolanju postali možje in žene. O prijateljskih in kolegijskih odnosih pričajo spomini: »*Bili sva torej vozački, tista tretja kategorija v razredu. Toda imeli sva kruh, mnogi ga niso imeli, posebno druga kategorija ne. To so bili internatski, vedno lačni in velikokrat sva delili najino malico in kosilo (kos kruha) z njimi.*«⁵

»Prve ne pozabiš nikoli...« Pa naj bo to ljubezen ali služba. V zborniku so avtorji živo naslikali spomine na prve službe. Sedemnajst, osemnajst ali devetnajstletni so prejeli dekrete, ki so marsikoga pošiljali v precej odročne kraje. Marsikdo je za kraj, kamor je bil poslan, prvič slišal prav v dekretu. Vasi niso bile dostopne z javnim prevozom, zato večurna pešačenja niso bila redkost. Bivalni prostori učiteljev so bili pogosto brez elektrike, brez ogrevanja in tekoče vode, podeželski ukaželjni otroci pa so zahtevali z energijo napolnjenega učitelja. Pouk je marsikje potekal dopoldne in popoldne. Kjer je bil en sam učitelj za celo šolo, je dopoldne poučeval polovico razredov, popoldne pa še preostale. Pouk v kombiniranih razredih je moral biti temeljito načrtovan. Medtem, ko je del učencev jemal novo snov, so morali biti drugi zaposleni

-
- 1 Dolenc – Pajtlar Minka, Zbornik prvih maturantov Učiteljišča v Celju 1948–1952, Ljubljana, 2013, str. 34.
 - 2 Drobnič – Brezavšček Breda, nav. d., str. 41.
 - 3 Coklin – Kovačič Slava, nav. d., str. 222.
 - 4 Bukovec Pavle, nav. d., str. 172.
 - 5 Žnidaršič – Škerget Greta, nav. d., str. 159.

s tihim delom. Učne priprave so učitelji pisali v poznih večernih urah, ki so se pogosto prevesile v noč. Prenekateri začetek učiteljske poti je bil zaznamovan s solzami. Učitelji, ki so bili poslani v Prekmurje pa so imeli še dodatno težavo in sicer – jezik. Učenci niso razumeli učiteljev, učitelji pa učencev ne, tako je bilo delo še dodatno oteženo. Vseeno pa se najdejo posamezniki, ki so ta del dežele vzljubili, se tam poročili in ostali celo življenje Prekmurci.

Učiteljevanje nikakor ni bil le poklic, temveč način življenja. Učitelji so po vseh predstavljali srce kulturnega življenja. Mnogi so se udeleževali kot ustanovitelji pevskih zborov in zborovodje, režiserji vaških dramskih uprizoritev, organizatorji kulturnih prireditev ob državnih praznikih in podobno. Srečni primeri, katerim zdravje omogoča aktivno starost, so še vedno člani raznih kulturnih in upokojenskih društev, aktivni pisatelji, zbiratelji... Vsem pa je skupna tudi ljubezen do mirnih uric v krogu svojih najdražjih – otrok, vnukov, pravnukov, v prijetnem okolju svojih hiš in vrtov, kar so si ustvarili s pridnim, težaškim, a osrečujočim delom.

Ko se generacija prvih maturantov učiteljsišča v Celju ozre nazaj na prehojene poti, lahko s ponosom ugotovi, da je obrodila bogate sadove. Iz njenih vrst so se razvili trije profesorji in doktorji znanosti (Rudi Lešnik – pedagog, Stanko Buser – geolog, Janez Plemenitaš – pedagog in psiholog). Zbirateljica ljudskega izročila Anica Vršnak je napisala knjigo s 114 skoraj pozabljenimi narodnimi pesmimi s pohorskega konca ter knjigo z ljudskimi anekdotami, šalami in zgodbami. V svojih vrstah imajo talentirano pisateljico in pesnico Ivo Vrečko - Klepec, ki je izdala svojo knjigo povesti in pesmi, s katerimi je popestrila tudi zbornik. Sošolec Jože Kores je operni pevec, ki se ga marsikdo spominja kot člana Slovenskega okteta, a ima za seboj tudi uspešno solistično kariero. Mnogi so pustili trajne sledi na pedagoškem in šolskem področju. Med njimi so Erika Majer - začetnica šole v naravi, Stanko Buser - 'oče študentskih bonov', Vinko Zajec – eden najvidnejših športnih pedagogov ter drugi, ki so s svojim dolgoletnim ravnateljevanjem ter pedagoškim delom zaznamovali generacije slovenskih otrok.

Zbornik prvih maturantov Učiteljsišča v Celju 1948–1952 je zgovoren dokument o delčku zgodovine učiteljskega poklica pri nas. Življenjske zgodbe učiteljev so zanimive v prvi vrsti za raziskovalce pedagoške preteklosti. Nikakor pa ni zanemarljiva interesantnost zgodb tudi za avtorje same, njihove sorodnike in znance. Šestdeset let po tem, ko so se poti sošolcev po končani maturi razšle, je spoznavanje prehojenih življenjskih poti gotovo nadvse vznemirljivo.

Polona Koželj

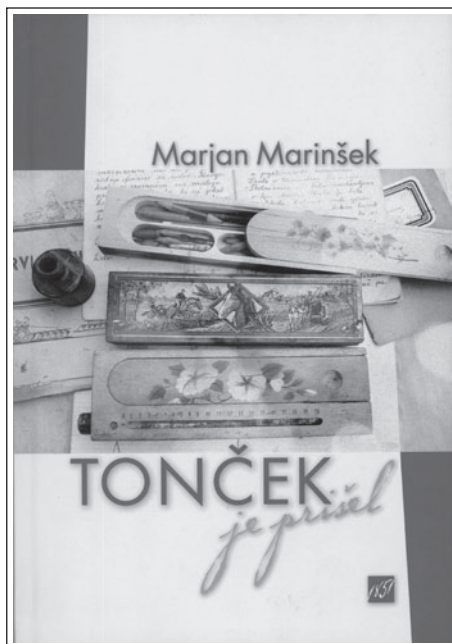
Marjan Marinšek, **Tonček je prišel**, Celje, Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, 2011, 281 str.

Delo, ki nosi naslov »Tonček je prišel«, je nastalo izpod peresa slovenskega kulturnika, pravnika, citrarja, zbiratelja in ne nazadnje pisatelja Marjana Marinška.¹ Izšlo je leta 2011 pri Celjski Mohorjevi družbi. Avtor nam na podlagi spominov in zgodb, ki jih je slišal, skozi Tončkove dogodivščine pripoveduje o času, ko je zavladała nova oblast, ko so nastopile nove razmere, ko javno izkazovanje verske pripadnosti več ni bilo samoumevno in ko otroci niso imeli vsega v izobilju, temveč so v šolo hodili v zakrpanih oblekah in ponošenih čevljih, ki so jih dobili od starejših bratov in sester.

Delo, ki ga uvrščamo med dokumentarno literaturo, je razdeljeno na tri sklope, ki pa se na nek način skozi zgodbo povezujejo in dopolnjujejo. Prvi del »Okus povojnega časa« je sestavljen iz štirinajstih krajših zgodb. Po kratkem opisu kmečkega življenja na Viharniku po drugi svetovni vojni, se dogajanje kmalu preseli v Javorje, kjer spoznamo naslovnega junaka Tončka. Na začetku zgodbe je predstavljen kot štiriletni fantič, katerega oče je bil v prvi Jugoslaviji banovinski cestni nadzornik, zato se je njihovi hiši reklo tudi »pri nadzornikovih«. Skupaj s starejšima bratoma (Edi in Peč) je Tonček z zanimanjem opazoval kolono umikajočega ljudstva in vojske, ki se je po koncu vojne več dni pomikala iz Podsrenja, skozi Javorje in naprej proti Drenikovemu hribu, proti zahodu, kjer so upali na častno predajo. Otrokom se je kolona zdela neskončno dolga. Za sabo je na cesti in v obcestnih jarkih puščala sledi, ki so še dolgo ohranjale spomin na vojni čas. In medtem ko so te sledi (vojaške kape, skodelice, uniforme, naboji, ...) spodbujale otroško domišljijo v izumljanju novih, v nekaterih primerih tudi nevarnih iger, so se odrasli soočali z novo stvarnostjo. Če so se kmetje še nedolgo tega veselili svobode in nove oblasti, so kaj kmalu spoznali, da tudi v novih razmerah življenje ne bo enostavno.

Drugi del »Tonček je prišel« je sestavljen iz petinštiridesetih krajših zgodb, ki nam pripovedujejo o Tončkovih osnovnošolskih letih. Ko je ta vstopil v prvi razred, je dobil svojo prvo čitanko, ki je bila samo njegova in ob tem so ga preplavili neopisljivi občutki veselja ter zadovoljstva. Kmalu se je prebudila njegova ljubezen do knjig, ki so vse do prihoda kina v Javorje predstavljale otrokom okno v svet, in tako si je v iskanju zanimivih zgodb izposojal knjige v šolski knjižnici, ki pa je na njegovo razočaranje prva leta po vojni ponujala predvsem čtivo sovjetskega porekla. Slednje seveda ni moglo zadovoljiti fantovega hrepenenja po gusarjih, velikanih in podobnem. Še posebej si je želel prebrati knjigo *Otroci kapitana Granta* in tako sta s sošolcem kovačevim Frančkom, s katerim

1 Marjan Marinšek, slovenski kulturnik, ki je večkrat sodeloval tudi s Slovenskim šolskim muzejem, je umrl 15. 11. 2011. Zapis o M. Marinšku - (Obituary. Marjan Marinšek (1941–2011) - je objavila revija Reading Primers International (RPI) št. 7, avgust 2012, str. 4, ki jo pripravlja Reading Primers Special Interest Group (RP-SIG) pri International Society for Historical and Systematic Research on Schoolbooks. <http://abc-world.nl/resources/texts/news/RPI-7.pdf> (op. B.Š.)

sta bila nerazdružljiva prijatelja, izdelala poseben načrt, kako bosta zaslužila denar ter si z njim kupila ne samo knjigo, temveč tudi barvice in ravnilo. Ob tem nam avtor na nekoliko šaljiv način predstavi otroško zagnanost in vztrajnost, ki pa včasih še ob tako velikem trudu žal ne obrodi sadov. Po drugi svetovni vojni so sicer postale precej priljubljene tudi množične prireditve (npr. sprejemi Titove štafete mladosti) in raznovrstne delovne akcije, pri katerih je vedno znova rad sodeloval tudi Tonček. Tako je s svojimi sošolci med drugim tekmoval v zbiranju starega železa ter za dobrobit domovine uničeval majske in koloradske hrošče, katere so njegovi učitelji v duhu takratnega časa označili za sovražnike naroda, ki jih je treba pokončati tako kot Italijane in Nemce. Poleg omenjenih najdemo v knjigi seveda še veliko več Tončkovih prigod.

V tretjem delu »Resnične učiteljske zgodbe« podrobneje spoznamo življenja dvaindvajsetih učiteljev s Kozjanskega (Anteja Potočnika, Anice Kos, Maksa Kosa, Ljudevita Komarja, Olge Mikša, Pavle Prohinar, Minke Hafner, Cilke Lipnik, Jožka Čepina, Marice Širec, Jožeta Širca, Mira Klančnika, Marije Klančnik, Tinčka Lorgerja, Zinke Lorger, Adele Rauter, Francija Bizjaka, Vide Bizjak, Anice Čepin, Fride Prešiček, Lada Prešička, Marije Koželj), ki so v različnih časih službovali v različnih krajih. Zelo hitro nas prevzame občutek, da smo nekatere zgodbe že slišali, da so nam znane, da so se nas že dotaknile. In res, če polistamo nekaj strani nazaj, prepoznamo posamezne like med Tončkovimi učitelji. Toda kot avtor že sam poudarja v spremni besedi, se v vsakem od javorških učencev in učiteljev v prvih dveh delih knjige skriva več značajev.

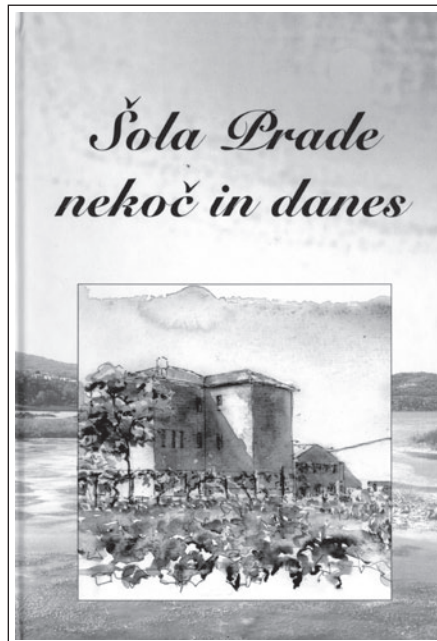
Vsekakor predstavlja knjiga zanimivo branje, ki ga dodatno popestri še slikovno gradivo iz avtorjevih zbirk in družinskih arhivov.

Maja Hakl

Šola Prade nekoč in danes. Zbornik prispevkov ob 100-letnici šolskega posloja in 145-letnici ustanovitve šole (uredila Vlasta Beltram), Prade 2009, 247 str.

Šola daje dušo nekemu geografskemu območju. Skozi čas se spreminja skupaj s šolskim okolišem, zato s spoznavanjem zgodovine šolstva v nekem kraju spoznavamo sam kraj in ljudi. Vse to je lepo strnjeno v zborniku, ki je izšel ob jubileju Osnovne šole Elvire Vatovec Prade. Šola je na Primorskem, v gričevju slovenske Istre v neposredni bližini Kopra. Območje Prad obsega številne krajevne skupnosti: Bertoki, Pobegi-Čežarji, Sv. Anton, naselje Škocjan in del naselja Bonini, ki imajo bogato šolsko zgodovino.

Ustanovitev šole v Pradah sega v leto 1864. Imenovala se je po po občini Lazaret-Rižana, ki je imela takrat 2300 prebivalcev in 354 šoloobveznih otrok. Na območju današnjega šolskega okoliša je bilo od leta 1925 do leta 1962 več osnovnih šol (npr. Pobegi, Čežarji in Sv. Anton). Ker kraj leži v narodnostno mešanem območju, je bila ustanovljena tudi italijanska šola, ki pa je bila pod isto streho kakor slovenska. Vse šole so bile štirirazredne, pouk je potekal 2-4 ure na dan. Učenci so imeli na predmetniku zgodovino, verstvo, zemljepis, naravoznanstvo, računstvo, geometrijo, risanje, petje, lepomis in nemščino. V začetku so šole delovale v zasebnih stavbah. Novo šolsko posloje je leta 1899 najprej dobila šola v Sv. Antonu, nato pa leta 1909 šola v Pradah (100.

obletnica šolskega poslopja ob izidu zbornika). V vseh šolah so od začetkov poučevali laični učitelji, le pri Sv. Antonu je nekaj let izobraževalno nalogo upravljal duhovnik. Učitelji so v začetku 20. stoletja, še posebej po 1. svetovni vojni, ko je to območje prešlo pod Italijo, igrali pomembno kulturno in družbeno aktivno vlogo. Pri tem sta izstopala domačina Josip Valenčič in Josip Bertok. Slednji je kot upokojeni učitelj v fašistični Italiji na skrivaj opravljal družbeno aktivno delo. Slovensko šolstvo je bilo ravno v kraljevini Italiji pred najhujšo preizkušnjo, saj se je zanikanje narodnih manjšin pričelo ravno na področju šolstva. Z novo šolsko reformo iz leta 1923 in kasneje z zakonom iz leta 1925 so slovenski učitelji lahko ostali v službi, vendar so morali v dveh letih opraviti poseben izpit. V medvojnem obdobju se je zvrstilo veliko italijanskih učiteljev, kateri pa po poročanju kronike niso ostali v slabem spominu pri vaščanih. Pouk je vse do poletja 1943 potekal v italijanskem jeziku.

Posebno poglavje v zgodovini šolstva v Pradah je partizansko šolstvo. V Istri so se začele partizanske šole odpirati kasneje kot drugod (večinoma jeseni 1943). V samih Pradah partizanske šole ni bilo, bila pa je v pri Sv. Antonu in Čezarjih. V slednjem kraju je bila partizanska šola ustanovljena v prostorih nekdanje italijanske šole spomladi 1944. Za učiteljico je bila postavljena Elvira Vatovec, pri pouku pa je bilo približno 20 otrok. Pouk je potekal do konca prvega šolskega leta, saj so učiteljico fašisti pri Dekanih ubili. Po tej domači učiteljici, danes OŠ Prade nosi tudi ime.

Po drugi svetovni vojni je bil ta del slovenske Istre 9 let del Svobodnega tržaškega ozemlja (STO). V tem obdobju do leta 1958 se je v šolskem sistemu zgodilo kar nekaj sprememb. Pouk se je najprej odvijal po navodilih upravnega organa v cona B, po letu 1950 pa so z organizacijskimi in programskimi spremembami uvajali šolski sistem, kot se je razvijal v Sloveniji. Povojna šolska problematika se je kazala predvsem pri šolskem inventarju in šolskih poslopih, ki so bila med vojno močno poškodovana.

S šolsko reformo leta 1958 so bile ustanovljene obvezne osnovne šole. Število šol se je v 60. letih po vaseh bolj skrčilo, saj je za to obdobje značilen proces urbanizacije in z njo selitve prebivalstva v mesta. Z združevanjem šol so se večali tudi šolski okoliši. To se je zgodilo tudi v primeru OŠ Prade, saj se je ta najprej združila s sosednjo čežaransko (l. 1958/59), nato pa še s podružnično šolo Sv. Antona (l. 1962/63). V reformnem letu 1958 so končno pričeli obnavljati šolsko poslopje v Pradah. Današnja Osnovna šola Elvire Vatovec Prade ima tako korenine v treh šolah, ki so delovale v današnjem šolskem okolišu. Četrta, italijanska šola, ki se je razvila iz prvotne ljudske šole Lazaret s slovenskim in italijanskim jezikom še danes deluje v Bertokih kot manjšinska šola in pokriva narodnostno mešani del šolskega okoliša.

Na vsebinskem področju pouka so se učne metode, učni programi in predmetniki nenehno spreminjali in nadgrajevali. V zadnjem desetletju obstoja Jugoslavije in nato v prvem desetletju samostojne Slovenije, so se uvajale številne novosti. Kasetofone, grafoskope in ciklografe je nadomestila sodobna računalniška tehnologija.

Današnja šola v Pradah ima okoli 370 učencev, podružnična šola Sv. Anton pa okoli 90 učencev. Projekti so v slovenskem šolskem prostoru del široke pedagoške tra-

dicije. Podobno je na OŠ Prade, kjer je šolska pedagoška dejavnost zelo pestra. Številni projekti Korak za korakom, Eko šola kot način življenja, Mladi v medkulturnem položaju in Pomladni dan v Evropi, so le del palete vključenosti osnovnošolcev v domači kraj, Slovenijo in Evropsko unijo.

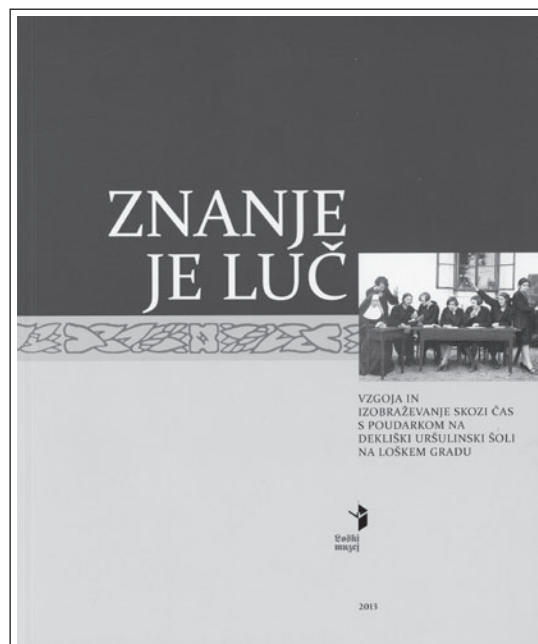
V zaključnih prispevkih zbornika je strjenih nekaj spominov in vtisov nekdanjih učiteljic in učencev, ki so tu poučevali oz. se šolali. Bralec je s temi primarnimi viri s prve roke seznanjen o duhu šolstva in načinu življenja na tem območju.

Tomaz Gorenc

Znanje je luč: vzgoja in izobraževanje skozi čas s poudarkom na dekliški uršulinski šoli na loškem gradu. Izdal in založil Loški muzej Škofja Loka, Škofja Loka 2013, 72 str.

Katalog Znanje je luč je spremljal istoimensko razstavo, ki je prikazovala zgodovino izobraževanja na loškem s poudarkom na dekliški uršulinski šoli. Uvodni del kataloga, kjer so zbrani prispevki Jane Mlakar, mag. Miha Ješeta, Silvestra Gabrščka in mag. Nataše Polajnar Freljih, vpeljejo bralca v temo ter mu zbudijo zanimanje. Osrednji del kataloga se začne s predstavitevjo razvoja šolstva na loškem, ki ga je napisala Biljana Ristić.

Prve podatke o šolstvu na loškem zasledimo v 13. stoletju. V tem času je vsaka župnija imela klerika, ki je skrbel za cerkveno petje in vodenje šole. Kot prvi loški učitelj se leta 1271 v listinah ljubljanskega križevniškega reda omenja Wolfinus-Scolasticus de Lak. Dečki so se v šolah učili latinščine, branja, petja ter računanja premičnih cerkvenih praznikov. Šola jih je sprva pripravljala le na duhovniški stan, z razvojem obrtnega in trgovskega življenja pa se je pojavila tudi potreba po usmerjeni izobrazbi. Mestna šola, v kateri so se šolali sinovi trgovcev in bogatih meščanov, se v Loki prvič omenja leta 1474. Pouk je obsegal računanje, pisanje pisem in javnih listin, latinščino, materni jezik ter osnove zgodovine, zemljepisa in prirodropisa.

S prihodom protestantizma v drugi polovici 16. stoletja je bila v Škofji Loki ustanovljena protestantska šola. Ta ni potekala v slovenskem jeziku, tako kot večina tovrstnih šol pri nas, temveč v nemškem jeziku. Ker sta freisinški škof in deželni knez ostro nastopila proti taki šoli, se je pouk kmalu izvajal prikrito po domovanjih plemo-žnih loških protestantov. V protireformaciji je šola dobila nov zagon, saj je leta 1627 starološki graščak Mihael Papler dal sezidati novo šolsko poslopje.

Po uvedbi splošne šolske obveznosti leta 1774 so bile za vzgojo preprostega ljudstva ustanovljene trivialke, za višje sloje pa glavne šole in normalke. V glavnih šolah, ki so stale v okrožnih mestih in trgih, so se otroci učili računanja, pisanja, branja, verouka, latinščine, mehanike, geometrije, risanje, zemljepisa, zgodovine, prirodopisa, gospodarstva in latinščine. Učitelj v Škofji Loki je vsak predmet poučeval v slovenskem in nemškem jeziku. Tovrstni sistem je bil prekinjen z nastankom Ilirskih provinc, po njihovem razpadu pa je bil obnovljen. Loška trivialka se je leta 1825 spremenila v glavno šolo, dobila pa je tudi nove prostore. Leta 1842 so odprli še nedeljsko šolo. Pouk je nemoteno potekal do 1. svetovne vojne, ko se je skrčil in razdelil na dopoldanski in popoldanski. Po vojni je število učencev zopet naraslo in leta 1932 so sezidali novo poslopje za osnovno in meščansko šolo. Med 2. svetovno vojno je pouk obiskovalo izredno malo otrok, leta 1944 pa je bil pouk prekinjen. Po vojni so ustanovili nižjo gimnazijo, leta 1950 pa še višjo. Leta 1958 so bile uvedene osemletne osnovne šole in štiriletne gimnazije. V šestdesetih letih je mesto dobilo osnovno šolo za otroke s posebnimi potrebami, nekdanja obrtno-nadaljevalna šola pa se je preoblikovala v Šolo za kovinske stroke in obrt lesne stroke (današnji srednji šoli za lesarstvo in strojništvo).

Pregledu splošnega razvoja šolstva sledi tema uršulinskega šolstva v Škofji Loki, ki ga je napisal Jože Štukl. In kaj je povedal o sestrah uršulinkah? Njihovo glavno poslanstvo je bila vzgoja in izobraževanje ženske mladine. Vzgoja ni temeljila na pritisku in grožnjah, temveč na svetovanju, pomoči in ljubezni. Redovnice pri svojem delu niso uporabljale leskove šibe. Poleg verske vzgoje so poudarjale humanistično izobrazbo in predmete, kot so materinščina, latinščina, grščina, filozofija, zgodovina in lepe umetnosti. V Škofjo Loko so uršulinke prišle leta 1782 in nadomestile klarise, katerih red je bil z jožefinskimi reformami razpuščen. Z razvojem uršulinske šole se je pojavila potreba po novih prostorih, zato so leta 1890 kupile in temeljito prezidale loški grad. Vodile so zunanjo (ljudska, nedeljska oz. ponavljalna in gorska šola, otroški vrtec) in notranjo (meščanska in ljudska šola, učiteljskišče, nemški in trgovski tečaj, kmetijsko-gospodinj-ska šola) dekliško šolo. Zunanjo šolo so obiskovala dekleta vseh družbenih slojev, ki so se po pouku vračale domov, notranja šola pa je bila namenjena dekletom od daleč in so zato bivala v internatu. Gojenke v notranji šoli so v celoti vzdrževali starši. Pouk je potekal v nemškem jeziku, Slovenščina pa je bila obvezni predmet samo za Slovenke. Zunaj rednih šolskih ur so se gojenke lahko učile igranja instrumentov in tuje jezike. Po končanem šolanju so jim uršulinke omogočile še tečaje vedenja, klekljanja, šivanja, gospodinjstva, strojepisja ... Med 1. svetovno vojno je bila šolska dejavnost deloma okrnjena, ker so prostore gradu preuredili v vojaško bolnišnico. Šola je potem nepreki-

njeno delovala do leta 1941, ko so Nemci zasedli grajsko poslopje. Po koncu vojne je bil grad nacionaliziran, uršulinke pa šolske dejavnosti niso smele obnoviti.

V katalogu je bogato slikovno gradivom, za piko na i pa so na koncu zbrani še vtisi nekdanjih gojenk. Da imajo šolska leta na gradu ohranjena v lepem spominu lahko razbere bralec iz njihovih spominov, zadosti zgovorni pa so bili tudi njihovi nasmeški in žareči pogledi, ko so se sprehajale po razstavi in obujale spomine.

Neža Hrovat

*Sodelavci Šolske kronike št. 3, 22/XLVI, 2013**

- Anton Arko**, prof. zgodovine in ruskega jezika, kustos/bibliotekar, Slovenski šolski muzej (naprej SŠM) Ljubljana.
- Marjetka Balkovec Debevec**, mag. znanosti s področja etnologije in prof. zgod., muzejska svétnica, SŠM Ljubljana.
- Laura Bolčina**, računalniško oblikovanje, Raora d.o.o., Kropa.
- Nuša Dolinšek**, *absolventka ang. in rus. jezika, vodička v SŠM Ljubljana.*
- Theodor Domej**, dr., Deželni šolski svet, Klagenfurt/Celovec, Avstrija.
- Darko Friš**, dr., red. univ. prof., Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru.
- Tomaž Gorenc**, *prof. zgod. in geog., vodič v SŠM Ljubljana.*
- Martin Grum**, prof., samostojni strokovni sodelavec specialist v humanistiki, Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU Ljubljana.
- Ksenija Guzej**, prof. likovne umetnosti, organizator/informator, SŠM Ljubljana.
- Maja Hakl**, *univ. dipl. zgod., vodička v SŠM Ljubljana.*
- Mira Hiršel**, *učiteljica v p., Ljubljana.*
- Tatjana Hojan**, *prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana.*
- Neža Hrovat**, *univ. dipl. zgod. in soc. kult., vodička v SŠM Ljubljana.*
- Marijan Javoršek**, oblikovalec, sodelavec SŠM Ljubljana.
- Mirjana Junc**, *učiteljica v p., Ljubljana.*
- Matjaž Kavar**, računalniško oblikovanje, Raora d.o.o., Kropa.
- Majda Kobne**, *prof. slovenskega jezika v p., Ljubljana.*
- Polona Koželj**, *prof. likovne umetnosti, bibliotekarka, SŠM Ljubljana.*
- Minka Kuclar**, *prof. slovenskega jezika v p., Ljubljana.*
- Marinka Krenker**, prof. nem. jezika, Ljubljana.
- Milijana Lipovec**, učiteljica v p., Ljubljana.
- Marko Ljubič**, prof. zgod. in univ. dipl. ped., kustos/strokovni sodelavec, SŠM.
- Branko Lončar**, *univ. dipl. romanist v p., Ljubljana.*
- Zdenko Medveš**, dr. pedagoških znanosti, redni univ. prof. v p., Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Univerza v Ljubljani.
- Stane Okoliš**, *mag. zgodovinskih znanosti, direktor Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana.*
- Mojca Peček Čuk**, dr. pedagoških znanosti, izr. prof., Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani.

* Imena avtorjev prispevkov so označena z ležečim, drugih sodelavcev revije pa s pokončnim tiskom. Vsem se za sodelovanje lepo zahvaljujemo! Ur.

Leopoldina Plut Pregelj, dr. pedagoških znanosti, ZDA, doc. za didaktiko, Univerza v Ljubljani.

Mateja Ribarič, prof. zgod. in sociologije, muzejska svetovalka, SŠM Ljubljana.

Maja Šebjanič, univ. dipl. ped. in prof. slov., Puconci.

Branko Šuštar, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svetnik, SŠM Ljubljana.

Mladen Tancer, mag. pedagoških znanosti, višji predavatelj Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, v p., Bresternica.

Nada Trebec, prof. zgodovine, Šolski center Postojna.

Mojca Uran, univ. dipl. dramaturginja, bibliotekarka, Biblioteka SAZU, Ljubljana.

Maja Visenjak - Limon, prof. angleškega jezika, prevajalka, Ljubljana.

Andrej Vovko, dr. zgodovinskih znanosti, znanstveni svetnik, muzejski svetnik, izredni profesor v p., Ljubljana.

Natalija Žižič, sodelavka SŠM Ljubljana.

Navodila avtorjem in avtoricam / Instructions to contributors

Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva, ki jo izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani, **objavlja izvirne prispevke** s področja zgodovine šolstva in pedagogike pa tudi poročila in ocene posvetovanj, razstav in publikacij s to tematiko.

Prispevke preberejo uredniki oziroma recenzenti, ki se odločijo, ali je prispevek primeren za objavo, oziroma ga po potrebi s pripombami vrnejo avtorju v dopolnitev. Recenzijski postopek je anonimen. Za trditve v prispevku odgovarjajo avtorji.

Oblika prispevka

- vsa za objavo oddana besedila naj bodo v elektronski obliki (na zgoščenki), napisana v programu Word ter natisnjena tudi na papirju. Velikost pisave naj bo 12 pik z enojnim razmikom. Slikovnih prilog ne vstavljajte v besedilo! Po dogovoru z uredništvom lahko pošljete prispevke tudi po elektronski pošti na naslov: solski.muzej@guest.arnes.si.
- Znanstveni in strokovni članki naj bodo v obsegu do ene avtorske pole (do 16 strani običajnega tipkopisa) ali okoli 5.500 besed oz. okoli 35.000 znakov s presledki. Avtorji morajo svoje v objavo oddane prispevke posredovati jezikovno ustrezne. Članek naj vsebuje tudi:
 - **izvleček** (v obsegu od 5 do 10 vrstic) z opisom prispevka in
 - **povzetek** (v obsegu od 20 do 25 vrstic) z glavnimi ugotovitvami.

Slikovne priloge (3–4 na članek)

- fotografije, skice in risbe naj bodo poskenirane (vsaj 300 dpi) in dodane z besedilom prispevka v elektronski obliki na priloženem elektronskem mediju, označene z zaporedno številko. K slikovnim prilogam v elektronski obliki priložite tudi print na papirju. V tipkopisu mora biti določeno zaporedje razporeditve slikovnih prilog oz. jasno razvidno kam slikovne priloge sodijo. Podnapisi slik naj bodo dodani že v tipkopisu glavnega besedila (na koncu) in s točno navedenim virom.

Navajanje literature

- Citiranje literature in virov mora biti v skladu z uveljavljenimi pravopisnimi normami. Opombe naj bodo pisane enotno, na dnu vsake strani. Celoten naslov citata naj bo le ob prvi navedbi, nato okrajšano.
- *Primer navedbe:* Vlado Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, II., 1805–1848, Ljubljana 1964, str. 20–21 in Tatjana Hojan, Šolski koledar med 1929 in 1945, v: Šolska kronika 10/XXXIV/, št. 1, Ljubljana 2001, str. 7–12.
- Poročila in ocene: navedemo avtorja publikacije, naslov (tudi podnaslov), kraj in leto izida in obseg. *Primer navedbe:* Slavica Pavlič: Sto znamenitih osebnosti v šolstvu na Slovenskem. Prešernova koledarska zbirka 2001, Prešernova družba, Ljubljana 2000, 239 str.

Viri in literatura

- V tem sklepnem poglavju morajo biti urejeno navedeni vsi viri in vsa literature, ki je v prispevku citirana v opombah. Seznam virov in literature mora biti v skladu z uveljavljenimi normami v humanistiki.

Podatki o avtorju

Vsak prispevek mora vsebovati ime in priimek, točen naslov avtorja, znanstveni in strokovni naziv, poklic in ustanovo, kjer je zaposlen. Dodana naj bo telefonska številka in elektronski naslov avtorja. Prosimo, da avtor navedene podatke posreduje skupaj s soglasjem za uporabo pri uredniškem delu in objavo določenih podatkov v reviji.

Ob oddaji besedila prispevka naj **avtor posreduje izjavo**, da pošilja svoj izviren, še neobjavljen prispevek, ki ga ni poslal v objavo še kakšni drugi publikaciji. Poleg tiskane objave v Šolski kroniki se avtor strinja tudi s spletno objavo članka.